DR. IULIANA SAVU

INTRODUCERE ÎN DREPT

Ediția a II-a

UNIVERSITATEA *SPIRU HARET*

DR. IULIANA SAVU

INTRODUCERE ÎN DREPT

Ediția a II-a

EDITURA FUNDAȚIEI *ROMÂNIA DE MÂINE*
Bucureşti, 2007

CUPRINS

I. NOȚIUNI INTRODUCTIVE ……..…….. 11
1. Despre ştiinţă …….. 11
2. Ştiinţa dreptului în sistemul ştiinţelor sociale ……. 13
3. Sistemul ştiinţei dreptului (ştiinţele juridice) ……. 16
4. Teoria generală a dreptului. Locul şi rolul său în sistemul ştiinţei dreptului ……... 17
5. Definiția teoriei generale a dreptului …….. 19
6. Obiectul specific al teoriei generale a dreptului ……. 20
7. Ştiinţele juridice istorice ……. 22
8. Ştiinţele juridice de ramură ……. 23
9. Ştiinţele ajutătoare (participative) …….. 25
10. Concluzii ……... 27

Bibliografie …… 27

II. CONCEPTUL DE DREPT…..……... 28
1. Accepțiunile noțiunii de „drept” …….. 28
2. Dimensiunea morală a dreptului …….. 30
3. Originea şi apariția dreptului. Dimensiunea istorică a dreptului …. 31
4. Dimensiunea socială a dreptului……. 39
5. Esența dreptului……. 42
6. Conținutul dreptului…… 44
7. Forma dreptului…….. 44
8. Definiția dreptului…….. 45

Bibliografie …… 46

III. FACTORII DE CONFIGURARE ŞI EVOLUȚIE A DREPTULUI. TIPOLOGIA DREPTULUI…….. 47
1. Factorii de configurare a dreptului……. 47
a) Cadrul natural……... 47
b) Cadrul economic, social şi politic național…… 52
c) Cadrul economic, social şi politic regional şi internațional….. 60
d) Factorul uman…… 61

e) Teorii juridice cu privire la factorii de configurare şi evoluţie a dreptului…… 62
2. Tipologia dreptului……. 63
a. Marele sistem de drept romano-germanic……. 64
b. Marele sistem de common-law (dreptul anglo-saxon)…….. 68
c. Sistemele juridice religioase şi tradiţionale……... 69
d. Sistemul de drept al comunităţilor europene (dreptul comunitar)… 70

Bibliografie ……. 73

IV. DREPTUL ŞI STATUL……..……... 74
1. Noţiunea de stat……. 74
2. Apariţia statului…… 74
3. Statul la începutul mileniului III…….. 79
4. Puterea de stat……... 85
5. Funcţiile statului…… 89
6. Forma statului……... 90
7. Structura de stat…… 92
8. Regimul politic……. 93
9. Corelaţia ideologie, doctrină politică, stat, drept……. 95

Bibliografie ……. 96

V. PRINCIPIILE DREPTULUI……... 97
1. Introducere în studiul principiilor dreptului……. 97
a. Noţiune……. 97
b. Delimitări……. 98
c. Clasificarea principiilor dreptului……. 99
d. Caracteristicile principiilor fundamentale ale dreptului…….. 99
2. Prezentarea principiilor fundamentale ale dreptului…… 100
a. Principiul asigurării bazelor legale de funcţionare a statului (principiul legalităţii)…….. 100
b. Principiul libertăţii şi egalităţii…… 101
c. Principiul responsabilităţii……... 103
d. Principiul dreptăţii, al echităţii şi justiţiei…… 105

Bibliografie ……. 107

VI. FUNCŢIILE DREPTULUI…… 108
1. Noţiunea funcţiilor dreptului……. 108
2. Prezentarea analitică a funcţiilor dreptului…… 109
3. Consideraţii privind funcţiile unor ramuri ale dreptului…… 113

Bibliografie……..……. 114

VII. DREPTUL ÎN SISTEMUL NORMATIV SOCIAL…… 115
1. Considerații generale despre realitatea socială şi conduita umană în contextul acesteia…….. 115
1.1. Privire generală asupra realității sociale……... 116
2. Sistemul normelor sociale…… 120
2.1. Corelația normelor juridice cu normele etice (morale)……. 121
2.2. Corelația normelor juridice cu normele de conviețuire socială… 126
2.3. Corelația normelor juridice cu normele obişnuielnice (normele obiceiului)…… 127
2.4. Corelația normelor juridice cu normele tehnice…… 129
2.5. Corelația normelor juridice cu normele de deontologie profesională……..……. 130
2.6. Corelația normelor juridice cu normele specifice organizațiilor neguvernamentale (nestatale)…….. 132
3. Dreptul şi religia……... 133
Bibliografie…….. 136

VIII. NORMA JURIDICĂ……... 137
1. Definiția normei juridice…….. 137
2. Trăsăturile caracteristice ale normei juridice…… 137
a) Norma juridică are un caracter general şi impersonal…… 138
b) Norma juridică are un caracter obligatoriu……..… 139
c) Norma juridică are un caracter tipic…… 141
d) Norma juridică implică un raport intersubiectiv……. 142
3. Structura normei juridice……. 144
a) Structura logică a normei juridice (ipoteza, dispoziția, sancțiunea)… 145
b) Structura tehnico-legislativă a normei juridice…….. 150
4. Clasificarea normelor juridice…….. 151
a) După criteriul ramurii de drept……... 151
b) După criteriul forței juridice a actului normativ……..… 152
c) După criteriul structurii interne…….. 152
d) După criteriul sferei de aplicare……..… 153
e) După criteriul gradului şi intensității incidenței……..… 153
f) După criteriul modului de reglementare a conduitei……... 154
g) Alte categorii de norme juridice……..… 155
5. Acțiunea normei juridice…….. 155
a) Acțiunea în timp a normei juridice……..… 156
b) Acțiunea normelor juridice în spațiu şi asupra persoanelor….. 163
Bibliografie…….. 168

IX. IZVOARELE DREPTULUI…… 169
1. Considerații generale despre izvoarele dreptului…… 169
2. Prezentarea izvoarelor formale ale dreptului……... 172
a) Obiceiul juridic (cutuma)…… 172
b) Practica judiciară (jurisprudența) ……... 176
c) Doctrina juridică…… 178
d) Contractul normativ…… 180
e) Actul normativ…… 181
3. Izvoarele dreptului românesc după Revoluția din decembrie 1989….. 187
Bibliografie…….. 188

X. TEHNICA ELABORĂRII ACTELOR NORMATIVE……. 189
1. Considerații introductive…….. 189
2. Noțiunea de tehnică juridică…… 190
3. Tehnica legislativă…… 192
4. Etapele elaborării actelor normative…….. 202
5. Părțile constitutive ale actului normativ……. 205
a) Titlul actului normativ…….. 205
b) Formula introductivă…… 206
c) Preambulul…… 207
d) Partea dispozitivă……. 207
e) Formula de atestare a autenticității……... 208
6. Structura actului normativ…….. 209
7. Tehnica sistematizării actelor normative…… 210
7.1.1 Încorporarea……. 210
7.2. Codificarea…….. 211
Bibliografie…….. 215

XI. REALIZAREA DREPTULUI……... 216
1. Considerații introductive……... 216
2. Formele realizării dreptului……... 218
2.1. Realizarea dreptului prin activitatea de respectare şi executare a legilor…….. 218
2.2. Realizarea dreptului prin aplicarea normelor juridice de către organele statului (Aplicarea dreptului)……..…….. 220
2.3. Fazele procesului de aplicare a dreptului……... 222
Bibliografie…….. 226

XII. INTERPRETAREA NORMELOR JURIDICE…… 227
1. Noțiuni introductive…….. 227
a) Noțiunea interpretării normelor juridice…… 228
2. Necesitatea interpretării…… 230
3. Scopul interpretării……..... 234
4. Formele interpretării normelor juridice…….…… 237
5. Metodele interpretării normelor juridice……... 238
6. Rezultatele interpretării normelor juridice…… 246
7. Interpretarea normelor juridice specifice unor ramuri de drept…. 247
Bibliografie…….…. 251

XIII. RAPORTUL JURIDIC……... 252
1. Definiția raportului juridic…….. 252
2. Premisele raportului juridic…… 252
3. Trăsăturile caracteristice ale raportului juridic…… 253
4. Subiectele raportului juridic…… 255
5. Conținutul raportului juridic…… 261
6. Obiectul raportului juridic…….. 262
7. Faptul juridic……... 263
Bibliografie……..…. 264

XIV. RĂSPUNDEREA JURIDICĂ…… 265
1. Noțiunea de răspundere juridică……... 265
2. Delimitare între răspundere şi responsabilitate……..… 266
3. Condițiile răspunderii juridice…….……. 268
4. Forme specifice ale răspunderii juridice……... 271
Bibliografie……... 276

XV. SISTEMUL DREPTULUI……... 277
1. Noțiunea de sistem al dreptului…….. 277
2. Cum este construit sistemul dreptului……. 277
3. De ce este necesar studiul sistemului dreptului?…… 279
4. Neliniștea dreptului……. 280
Bibliografie……... 284

I. **NOȚIUNI INTRODUCTIVE**

1. DESPRE ȘTIINȚĂ

De-a lungul timpului s-a încercat a se defini ştiința în moduri diferite. Deosebirile s-au datorat, poate, stadiilor ei de dezvoltare sau aspectului particular pe care un savant l-a ales pentru a-l evidenția.

După Dampier, de pildă, ştiința este o cunoaştere organizată a naturii, pentru Kelvin ceea ce nu se poate măsura nu este ştiință, pentru Crowter ea este cunoaşterea pe care omul o poate folosi pentru a stăpâni natura. O definiție mai recentă arată că „ştiința este un ansamblu interconectat de fapte atestate şi teorie speculativă, cu condiția esențială ca teoriile să poată fi testate experimental".

Cele mai prestigioase dicționare definesc ştiința astfel:

– „ansamblu sistematic de cunoştințe despre natură, societate şi gândire; ansamblu de cunoştințe dintr-un anumit domeniu al cunoaşterii" (*Dicționarul explicativ al limbii române*, elaborat de Academia Română, 1996);

– „o ramură de cunoştințe sau studii care se ocupă de un ansamblu de fapte sau adevăruri, ordonat sistematic şi care demonstrează funcționarea legilor generale; cunoştințe sistematice despre lumea fizică sau materială" (*Webster's Dictionary of the english language*, 1997);

– „totalitatea ordonată a cunoştințelor şi experiențelor umane; activitatea de cunoaştere, prin cercetare, într-un anumit domeniu" (Dicționarul limbii germane, 1997);

– „totalitatea cunoştințelor, studiilor cu valoare universală caracterizate de un obiect şi o metodă proprii, bazate pe relații obiective confirmate în practică" (Dicționarul limbii franceze, 1991).

Aşadar, **ştiința reprezintă sistemul de cunoştințe şi experiențe despre natură, societate şi gândire, rezultate prin utilizarea unor metode de cercetare proprii şi materializate în noțiuni, concepte, categorii, principii confirmate în practică**.

Ştiința este o activitate umană de o mare diversitate şi complexitate. Ea pune în evidență şi demonstrează, într-o manieră ordonată, adevăruri şi fapte din lumea înconjurătoare.

Ştiința reprezintă un sistem de idei, teorii, legități şi reprezentări (latura ***statică*** a acesteia), dar şi un sistem ***care*** declanşează şi întreține procesul de cercetare şi investigare continuă din ***care*** rezultă noi cunoştințe, noi valori, noi teorii (latura sa ***dinamică***).

Pentru ca un ansamblu de cunoştințe să dobândească statutul de ştiință, acesta trebuie:

a) să aibă un **domeniu** foarte bine delimitat de cercetare, denumit şi obiectul de cunoaştere;

b) să aibă format şi perfecționat un **limbaj propriu**, bine conturat şi definit;

c) să opereze cu un **sistem specific de noțiuni**, concepte, categorii, principii şi legi;

d) să aibă o **metodologie proprie de cercetare**;

e) să aibă formulate **ipoteze şi teorii bine fundamentate,** care permit explicarea aspectelor specifice domeniului cercetat;

f) să dispună de întregul arsenal de **mijloace şi metode** care să permită elaborarea de predicții, precum şi de configurarea unei retrospective asupra domeniului specific;

g) să aibă **disponibilitatea** (capacitatea) de a integra noile descoperiri în propriul sistem explicativ;

h) să **exprime limpede** enunțuri adevărate cu privire la ceea ce descoperă în domeniul propriu de cercetare.

Sistemul ştiințelor cuprinde: ***ştiințe ale naturii, ştiințe despre societate şi ştiințe despre gândire***. Există şi altă structurare a ştiințelor în: ştiințe fundamentale, ştiințe particulare şi ştiințe tehnico-aplicative, care formează, în opinia UNESCO, sistemul celor 1150 de ştiințe actuale.

Ştiințele despre societate sau **ştiințele sociale**, în care sunt incluse şi ştiințele juridice (ştiința dreptului), studiază legile generale ale existenței şi dezvoltării societății, formele istorice de organizare socială, modalitățile specifice de manifestare a diverselor componente ale realității social-umane (etice, juridice, politice etc.).

2. ŞTIINŢA DREPTULUI ÎN SISTEMUL ŞTIINŢELOR SOCIALE

Sistemul ştiinţelor sociale cuprinde în alcătuirea sa următoarele domenii:

a) ştiinţele care au ca obiect de studiu activităţile umane şi ca finalitate stabilirea legilor şi relaţiilor funcţionale ale acestora. Exemple: economia, politologia, sociologia, psihologia, demografia, lingvistica etc.;

b) ştiinţele care reconstituie şi interpretează trecutul societăţii umane: ştiinţele istorice;

c) ştiinţele care studiază aspectele normative ale activităţii umane: ştiinţele juridice.

Observăm faptul că ştiinţa dreptului (ştiinţele juridice) ocupă un loc bine determinat în vastul tablou al ştiinţelor sociale, datorită specificităţii (particularităţii) **obiectului său de cercetare – realitatea juridică – parte componentă a realităţii sociale**.

Ştiinţa dreptului este o ştiinţă social-umană pentru că studiază realitatea juridică, adică acea dimensiune inalienabilă a existenţei umane în condiţii particulare social-istorice.

Analiştii sunt de acord că ultima jumătate a secolului XX a fost cea mai remarcabilă perioadă din istoria omenirii. S-au produs şi se produc sub ochii noştri veritabile revoluţii în plan politic, economic, în toată complexitatea lor.

Lumea de astăzi, din debutul mileniului trei, se află într-o puternică interdependenţă, intercondiţionare, trăieşte epoca globalizării cu toate efectele, bune şi mai puţin bune, ce decurg din aceasta.

Societatea în ansamblul său este confruntată cu o infinitate de fenomene, de mutaţii esenţiale pe toate planurile: economic, politic, social, spiritual.

Componenta juridică a realităţii sociale capătă, în acest context, o importanţă aparte. Fiecare stat trebuie să găsească soluţii problemelor noi care se manifestă în societate; el trebuie să organizeze viaţa oamenilor şi a societăţii, în general, pe toate coordonatele vieţii: politice, economice, sociale, culturale, spirituale. Totul trebuie introdus în tiparul normelor juridice, astfel încât societatea să funcţioneze prin reala articulare a tuturor componentelor sale. Această funcţie de reglementare revine DREPTULUI.

Dreptul se apleacă asupra realității spre a-i cerceta legitățile, regularitățile, geneza şi modalitățile în care comportamentul uman trebuie să răspundă la comenzile societății.

Ştiința dreptului (ştiințele juridice) este chemată să studieze, să cerceteze legile existenței şi evoluției statului şi dreptului, viața instituțiilor politice şi juridice (apariția şi evoluția istorică a acestora), modalitățile concrete în care aceste instituții influențează societatea în globalitatea ei şi suportă, la rândul lor, influența acesteia.

Pretutindeni în lume, în orice societate ştiința dreptului este confruntată astăzi cu o vastă problematică. Domeniul de cercetare şi de analiză care se oferă ştiinței dreptului este în permanentă extensie.

Ca fenomen normativ, DREPTUL se înfățişează ca o tentativă de disciplinare, de coordonare şi articulare a relațiilor sociale, ceea ce îi oferă posibilitatea de a promova şi reglementa corespunzător valorile cele mai importante: viața omului, libertățile individuale, proprietatea, familia, educația, siguranța juridică, ordinea publică etc.

Ca orice ştiință, ştiința dreptului are o ***funcție descriptivă,*** constând în stabilirea şi fixarea în chip metodic a faptelor, situațiilor, împrejurărilor concrete pe care le studiază şi cercetează.

Cealaltă funcție, ***funcția teoretică,*** constă în elaborarea ipotezelor, teoriilor, principiilor şi conceptelor specifice prin care explică domeniul pe care îl cercetează, făcându-l accesibil oamenilor.

Prin cele două funcții, ştiința dreptului realizează o generalizare a experienței umane în domeniul său de cercetare, oferind date verificate, riguros sistematizate, un complex de noțiuni, categorii, concepte, principii şi metode specifice, pe baza cărora fenomenele din societate pot fi investigate şi studiate.

În esență, ştiința dreptului analizează şi cercetează domeniul extrem de vast şi diversificat al participării oamenilor la circuitul juridic, oamenii priviți ca purtători de drepturi şi obligații juridice, cu întregul cortegiu de efecte ce decurg de aici.

Pe vasta scenă a societății, a realității sociale, oamenii sunt actorii cei mai prețioşi. Ei cooperează, se interferează, se raportează la semenii lor şi la valorile sociale sub autoritatea dreptului care conduce şi dirijează comportamentele lor, impunând oamenilor reguli normative şi modele, programându-le, într-un sens, acțiunile şi limitându-le atunci şi acolo, când şi unde rațiunea dictează.

Pentru a realiza acest obiectiv, pentru a atinge această țintă, dreptul ca ştiinţă depăşeşte statutul de „predicator”, adică acela de a studia norma juridică, jurisprudenţa, contractul etc. Dreptul trece în teritoriul concretului, adică realizează un amplu proces de explicare a contextului social în care apar şi trăiesc normele şi instituțiile juridice.

În acest proces complex, de un extraordinar dinamism, dreptul colaborează cu celelalte ştiințe sociale: economia politică, istoria, sociologia, statistica, criminologia, politologia etc.

Importanța ştiinței dreptului este pusă în evidență cu deosebire în perioadele de profunde transformări care au avut loc în istoria societății. Este suficient să amintim rolul fundamental al dreptului în viața societății româneşti, de după anul 1990, când România a parcurs perioada trecerii de la un regim de dictatură comunistă la un regim democratic. Dreptul a fost cel care, analizând şi cercetând noile realități sociale din România, a găsit soluțiile pentru a reglementa juridic, într-o formă nouă, radical deosebită de perioada anterioară, cele mai importante relații sociale şi valori fundamentale: proprietatea, libertatea oamenilor, educația, societatea civilă etc.

Într-o asemenea perioadă dreptul şi-a demonstrat statutul de ştiință. O ştiință modernă, dinamică şi respectată, care, departe de a dispărea, cunoaşte astăzi o dezvoltare şi afirmare crescândă în domenii de o mare varietate ale societății.

Simpla observare a realităților din societatea românească ne conduce la concluzia că ştiința dreptului este pusă să găsească rezolvări, să reglementeze o mare diversitate de probleme noi apărute: privatizarea, protecția socială, partidele politice, crima organizată, criminalitatea informatică, protecția mediului, protecția drepturilor de autor, contrabanda, spălarea banilor, procedura falimentului, regimul străinilor, regimul vamal, combaterea corupției etc.

Dreptul îşi lărgeşte câmpul de acțiune: realitatea juridică obligă ştiința dreptului să-şi dezvolte funcția explicativă şi normativă, aceea de cercetare şi analiză, dublate de funcția de prospectare, de prognoză.

Dinamismul dreptului şi capacitatea lui de a identifica domeniile ce îşi revendică propria reglementare şi normare juridică sunt puse în evidență de apariția şi consolidarea unor ramuri noi de drept: dreptul fiscal, dreptul vamal, dreptul comunitar, dreptul spațial, dreptul nuclear, dreptul contabil, dreptul populației, dreptul proprietății intelectuale, dreptul maritim, dreptul informatic, dreptul bancar, dreptul ecologic, dreptul execuțional penal etc.

3. SISTEMUL ŞTIINŢEI DREPTULUI (ŞTIINŢE JURIDICE)

Dată fiind complexitatea fenomenului social-juridic, ştiinţa dreptului îşi repartizează eforturile de analiză şi cercetare pe toate secvenţele (laturile) acestuia, pentru a le pune în valoare particularităţile şi a realiza corelarea (închegarea) lor într-un sistem articulat.

Din această perspectivă, **dreptul** este o ştiinţă a valorilor, o ştiinţă a normelor şi o ştiinţă a realităţii. Dreptul nu este un ambalaj exterior pentru deciziile autorităţii, ci un limbaj cu efecte de structură, un rezultat al confruntării între interese şi valori.

Dreptul este, în esenţa sa, produsul faptelor sociale şi al voinţei omului, un fenomen complex, un ansamblu care include valori morale dublate de o ordine normativă, o sumă de acte de voinţă şi de acte de autoritate, de libertate şi constrângere (Bergel – *Teoria generală a dreptului* – Paris, 1985).

Dreptul este studiat din ***perspectivă globală***, ca un sistem articulat, cu regulile caracteristice; din ***perspectivă istorică***, drept fenomen ce-şi păstrează anumite permanenţe de-a lungul timpului, dar care se transformă permanent; din ***perspectivă structurală***, ca fenomen ce se compune din elemente şi secvenţe bine determinate şi care se află, la rândul lor, în stare de interferenţă.

Ca şi celelalte ştiinţe, dreptul a cunoscut, de-a lungul evoluţiei sale, un constant şi evident proces de specializare.

Simpla comparare a definiţiilor date dreptului în diferite etape ale evoluţiei sale, începând cu cea formulată de Ulpian: „Ştiinţa dreptului este cunoaşterea lucrurilor divine şi umane, ştiinţa de a deosebi ce e drept şi ceea ce e nedrept” şi terminând cu cele formulate astăzi în literatura de specialitate („Ştiinţa dreptului are ca obiect de studiu forma juridică a societăţii, uniformitatea necesară, genetică, funcţională, structurală, organizaţională a formei juridice pe care o îmbracă componentele societăţii, explicându-le şi descoperind legile lor de distribuţie în spaţiul şi timpul social” – Gh. Mihai şi R. Motica, *Fundamentele dreptului*, Editura ALL, 1997, pag. 3), evidenţiază acumulările realizate în planul cunoaşterii realităţii juridice.

Sistemul ştiinţei dreptului (ştiinţelor juridice) este alcătuit din următoarele părţi:

– Teoria generală a dreptului;
– Ştiinţele juridice de ramură;
– Ştiinţele juridice istorice;
– Ştiinţele juridice ajutătoare.

4. TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI. LOCUL ŞI ROLUL SĂU ÎN SISTEMUL ŞTIINŢEI DREPTULUI

Prima încercare de analiză enciclopedică a dreptului este atribuită lui Wilhem Durantis, care a publicat în anul 1275 lucrarea *Specullum juris*, remarcabilă la vremea ei prin curajul de a aborda dreptul ca ştiinţă de sine stătătoare.

Ca parte a ştiinţei dreptului, Teoria generală a dreptului capătă contur şi fundamentare abia în secolul XIX, constituindu-se în cel mai documentat argument împotriva filosofiei dreptului şi dreptului natural care orientaseră gândirea juridică într-o direcţie pur speculativă.

Denumită vreme îndelungată ENCICLOPEDIA DREPTULUI, disciplină ştiinţifică ce îşi propunea să studieze şi să cerceteze considerentele generale şi fundamentale asupra dreptului, Teoria generală s-a desprins ca parte a ştiinţei dreptului abia la începutul secolului XX.

Problema cea mai importantă şi evident cea mai discutată a vizat direcţiile sau domeniile caracteristice, particulare, de studiu ale noii discipline. Cu alte cuvinte, se aşteaptă formulat răspunsul la întrebările:

Care este obiectul de cercetare al acestei discipline ştiinţifice? Ce studiază ea? Ce principii, concepte, categorii şi noţiuni juridice conţine această disciplină?

Evident că, de-a lungul timpului, s-au formulat numeroase răspunsuri la aceste întrebări.

În 1899, belgianul Edmond Picard, în lucrarea intitulată *Le droit pur* (Dreptul pur), identifică şase direcţii caracteristice studiului enciclopedic al dreptului:

– Enciclopedia ***universală*** a Dreptului;

– Enciclopedia ***vulgară***, care înseamnă iniţierea în tainele dreptului, pentru omul de rând;

– Enciclopedia ***preliminară***, concepută ca o introducere în studiul dreptului;

– Enciclopedia ***complimentară*****,** construită ca o completare a studiului particular al dreptului cu noţiuni generale;

– Enciclopedia ***naţională***, concepută ca o radiografie a dreptului naţional, cu elementele, noţiunile, conceptele şi categoriile juridice specifice fiecărui drept;

– Enciclopedia ***formală*** sau „Dreptul pur", care trebuia să studieze permanenţele juridice, adică domeniul statistic al dreptului, acela pe care îl regăsim în substanţa dreptului în întreaga sa evoluţie.

În dreptul român, **Mircea Djuvara** (1889-1944) a exprimat, în manieră modernă, argumentele pentru o „Teorie generală a dreptului". Interesul său s-a concentrat asupra surprinderii particularităților dreptului, analizei componentelor acestuia şi constantelor comune tuturor ramurilor dreptului. Imaginea pe care o obține autorul asupra dreptului este rezultanta generalizării cunoştințelor puse la dispoziție de disciplinele care studiază diferitele ramuri ale dreptului.

Mircea Djuvara semnalează necesitatea analizei dintr-o perspectivă interioară (juridică), arătată mai sus, dar şi dintr-o perspectivă exterioară, cea realizată de filosofia dreptului, care, în concepția sa, îmbrățişează toate problemele mari ale dreptului, toate problemele de legislație, sociologice, psihologice şi istorice.

Meritul eminentului jurist constă în faptul că a pus problema posibilității cunoaşterii juridice, încercând să evidențieze condițiile realizării acesteia.

În articolul intitulat „Observații metodologice asupra fenomenului juridic", publicat în anul 1939, Mircea Djuvara consemna foarte riguros:

– „fiecare ştiință posedă individualitate proprie";

– „fiecare ştiință are un anumit domeniu pe care-l studiază";

– „observația concretă este… baza inițială de la care juristul trebuie să pornească şi fără de care orice construcție a ştiinței sale nu poate avea nici un înțeles";

– „enciclopedia dreptului studiază articulațiunea însăşi a gândirii juridice, căutând să determine în felul acesta ce este esențialul dreptului şi se regăseşte în toate ramurile şi manifestațiunile lui; ea distinge astfel dreptul de celelalte discipline ştiințifice".

Contemporan cu Mircea Djuvara, **Eugeniu Sperantia**, profesor la catedra de Filosofia dreptului din cadrul Facultății de Drept din Cluj, considera, în 1946, că „teoria generală a dreptului trebuie să se ocupe de următoarele cinci mari probleme:

– definiția dreptului ca realitate socială spre a-l deosebi astfel de morală, religie etc.;

– clasificările dreptului şi sensurile termenului de drept;

– originea şi evoluția istorică a dreptului şi legile care guvernează această evoluție;

– principiile ideologice care justifică autoritatea dreptului;

– istoria doctrinelor generale şi filosofice în drept".

După aproape cincizeci de ani de la această proiecție formulată de Eugeniu Sperantia, în Italia anului 1996, doi autori (**Mario Jori** şi **Anna Pintore**) consideră că Teoria generală a dreptului trebuie să trateze următoarele probleme: conceptele juridice; conceptul dreptului; concepții despre drept; dreptul şi statul; filosofia dreptului; formalismul juridic; jurisprudența; cibernetica şi dreptul; justiția; interpretarea logică juridică; norma juridică, ordinea juridică; pedeapsa; semiotică juridică (Mario Jori, Anna Pintore, *Manuale di Teoria generale del diritto*, Seccondo edizione, Torino, 1995).

În România, prof.univ.dr. **Nicolae Popa** propune ca Teoria generală a dreptului să fie structurată pe următoarele capitole: sistemul ştiinței dreptului; metodologia juridică; conceptul dreptului; dreptul şi statul; principiile şi funcțiile dreptului, norma juridică; izvoarele dreptului; tehnica elaborării actelor normative, realizarea dreptului, sistemul dreptului; interpretarea normelor juridice; raportul juridic, răspunderea juridică.

Ca disciplină de învățământ, Teoria generală a dreptului este prezentă practic în toate planurile de pregătire juridică din țările europene.

În Anglia, noțiunile generale de drept sunt conținute în disciplina ştiințifică denumită „Jurisprudența generală". În Franța şi Italia disciplina se intitulează „Teoria generală a dreptului".

În prezent, în unele planuri de învățământ din România, problematica studiată se regăseşte sub denumirea de **Introducere în drept**.

5. DEFINIȚIA TEORIEI GENERALE A DREPTULUI

Teoria generală este disciplina ştiințifică ce studiază ansamblul dreptului, respectiv determinarea, articulațiile şi esența lui, alcătuirea şi structurarea lui şi care elaborează instrumentele esențiale şi conceptele fundamentale prin care dreptul este gândit, instrumente constând din „norma juridică", „izvorul de drept", „raportul juridic", „tehnica juridică".

Din substanța definiției rezultă următoarele aspecte:

– Teoria generală a dreptului este o disciplină ştiințifică şi didactic-universitară care cercetează ***genul*** (dreptul) şi nu ***specia*** (ramura de drept).

– Această disciplină studiază dreptul privit ca ansamblu, ca sistem. ***Teoria generală nu este, aşadar, o ramură a dreptului***.

– Teoria generală a dreptului elaborează **categorii**, **concepte** şi **noţiuni fundamentale**, specifice întregului sistem de drept (norma juridică, tehnica juridică, izvoarele dreptului, raportul juridic, răspunderea juridică). Teoria generală a dreptului nu se raportează la o singură ramură a dreptului, ci esenţializează şi extrage ceea ce este comun şi definitoriu pentru ansamblul dreptului.

– Teoria generală a dreptului studiază totodată articulaţiile dreptului cu alte domenii ale ştiinţelor: cu filosofia dreptului, sociologia, politologia, psihologia.

6. OBIECTUL SPECIFIC AL TEORIEI GENERALE A DREPTULUI

Ca orice ştiinţă, Teoria generală a dreptului, tinde spre generalizare, spre o cunoaştere aprofundată care să permită formularea conceptelor, categoriilor şi noţiunilor fundamentale.

Obiectul specific îl constituie observarea şi cercetarea fenomenului juridic, a legilor generale ale vieţii juridice, a categoriilor şi noţiunilor generale valabile pentru întreaga ştiinţă juridică.

Totodată, Teoria generală a dreptului studiază şi cercetează cele mai importante aspecte ale **statului**, dată fiind legătura indisolubilă dintre drept şi stat. **Statul şi dreptul** sunt fenomene sociale speciale ce nu pot fi studiate şi înţelese unul fără celălalt. **Dreptul** este o expresie a voinţei sociale în formă statală, un instrument al statului. **Statul** este, la rândul său, o organizaţie politică ale cărei principii structural-funcţionale sunt fixate în norme juridice.

Teoria generală a dreptului este în fapt un vast laborator în care sunt elaborate, pe baza metodelor specifice de cercetare, instrumentele prin care sunt definite conceptele amintite (norma juridică, raportul juridic, tehnica juridică etc.).

Prin obiectul său specific, Teoria generală a dreptului dobândeşte în prezent o importanţă cu totul specială, determinată de necesitatea cercetării dreptului şi statului în perspectiva globalizării. Este limpede faptul că, la începutul mileniului trei, statul şi dreptul nu ni se mai înfăţişează în aceleaşi imagini de acum zece sau douăzeci de ani.

Regionalismul, considerat ca treaptă intermediară ce conduce la globalizare, se bazează pe transferul deliberat şi voluntar de suveranitate

spre instituții supranaționale. Există astăzi în lume zeci de asocieri de state regionale, asocieri care diferă între ele prin intensitatea conlucrării sau gradul de instituționalizare.

Regionalismul de tip european (Uniunea Europeană) este concentrat astăzi pe constituirea de instituții şi norme juridice comune statelor membre ale Uniunii Europene.

Aşa cum se cunoaşte, statul modern a fost principalul exponent şi apărător al interesului național; el a creat instituțiile adecvate pentru realizarea deziderateloe formulate la începutul epocii moderne. Sistemul juridic şi statul de drept au asigurat şi garantat libertățile fundamentale ale omului.

Chestiunea cea mai importantă care se pune astăzi la nivel internațional este aceea că acest tip de stat modern nu mai este considerat actorul principal al globalizării. Slăbirea autorității statului, chiar dispariția statului au constituit subiecte îndelung abordate de jurişti, sociologi, politologi etc.

Se admite, aproape unanim, faptul că statul-națiune se transformă şi îşi schimbă atribuțiile. Iată, cu titlu de exemplu, câteva semne certe ale acestui fenomen:

– cedarea unei părți a suveranității în procesul integrării europene;

– descentralizarea crescândă şi transferul de atribuții către organele locale;

– pierderea controlului statelor naționale asupra economiei globalizate;

– acceptarea armonizării legislației cu cea a altor state;

– dependența de deciziile sau recomandările marilor organisme financiare şi bancare regionale sau internaționale (Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială).

Întregul proces de globalizare vizează statul şi dreptul.

În lucrarea sa *Să ne pregătim pentru secolul XXI*, apărută la New York în anul 1993, Paul Kennedy subliniază: „Per total, chiar dacă autonomia şi funcțiile statului şi dreptului au fost erodate de tendințele transnaționale, nu au apărut alte substitute adecvate care să le înlocuiască".

Analizând „rolul schimbător al statului", în lucrarea *Zece mii de culturi, o singură civilizație*, academicianul Mircea Malița precizează (p. 124): „Două întrebări pretind răspuns. Una priveşte limita inferioară

sau pragul până la care statul şi instituţiile sale pot ceda din atribute şi răspunderi. A doua este adresată sarcinilor sale noi, impuse de globalizare sau de noile înfăţişări pe care interesele sale ireductibile le iau în noul context al lumii".

Cel mai dificil domeniu pe care statul este chemat să-l rezolve acum în epoca globalizării vizează dreptatea şi echitatea.

Statele sunt chemate să asigure în teritoriul lor de competenţă tot ce ţine de drepturile sociale (sănătate, educaţie accesibilă pentru toţi, repartiţie echitabilă a avuţiei, armonizarea intereselor grupurilor şi colectivităţilor ce formează societatea).

Mircea Malița este foarte categoric atunci când afirmă: „Globalitatea nu asigură ordinea internă şi aplicarea justiţiei. Statele sunt chemate să facă faţă la sfidări noi: trafic de arme, spălarea banilor, corupţie, terorism, droguri" (*op. cit*., p.128).

7. ŞTIINŢELE JURIDICE ISTORICE

Ştiinţele juridice istorice cercetează istoria dreptului dintr-o anumită ţară (exemple: istoria dreptului românesc; istoria dreptului francez etc.), din anumite bazine de civilizaţie juridică (exemplu: istoria dreptului roman), evoluţia generală a fenomenului juridic (istoria generală a dreptului) sau istoria dreptului din anumite perioade istorice (exemple: istoria dreptului sclavagist, medieval, modern etc.).

De ce este importantă cercetarea istorică a dreptului?

– în primul rând, pentru că ea scoate în evidenţă existenţa unor legi vizând apariţia, dezvoltarea şi dispariţia unor sisteme de drept în strânsă corelare cu legităţile dezvoltării sociale dintr-o ţară sau dintr-un bazin de civilizaţie juridică;

– în al doilea rând, pentru că cercetarea istorică dovedeşte că structura actuală a dreptului modern are antecedente şi legături în instituţiile vechi. Unui important număr de instituţii juridice (familia, proprietatea, contractele, succesiunile etc.), prezente astăzi în dreptul modern al statelor lumii, îi găsim reglementarea în dreptul vechi, situaţii ce probează ideea de continuitate în evoluţia dreptului;

– în al treilea rând, ştiinţele juridice istorice oferă Teoriei generale a dreptului materialul istoric faptic în vederea fundamentării şi valorificării concluziilor teoretice pe plan general;

– în al patrulea rând, ştiinţele juridice istorice cercetează doctrinele juridice (curente, şcoli) în evoluţia lor, subliniind rolul acestora în formarea şi consolidarea unor sisteme de drept (şcoala dreptului natural, şcoala istorică a dreptului, pozitivismul juridic, şcoala normativistă etc.).

Istoria dreptului românesc este ştiinţa juridică istorică menită să cerceteze instituţiile politico-juridice româneşti din punct de vedere istoric, în dinamica şi evoluţia lor, de la origini până în prezent, explicând şi argumentând factorii care au determinat actuala configuraţie şi substanţă a acestora. Dreptul care a guvernat relaţiile sociale din teritoriile româneşti în marea diversitate a perioadelor istoriei poporului nostru reprezintă trecutul dreptului actual.

Istoria dreptului românesc, ca ştiinţă juridică, extrage din epocile parcurse şi fixează acele elemente, noţiuni, instituţii, concepte şi categorii juridice care s-au transmis de la o perioadă istorică la alta şi care au conferit dreptului nostru o identitate specifică, o personalitate distinctă faţă de dreptul altor popoare.

Istoria gândirii politico-juridice este ştiinţa socială care studiază ideile, concepţiile, doctrinele care se referă la drept, la esenţa şi rolul dreptului, la modul de organizare şi reglementare a relaţiilor sociale prin intermediul dreptului.

8. ŞTIINŢELE JURIDICE DE RAMURĂ

Obiectul ştiinţelor juridice de ramură îl constituie studierea şi cercetarea fenomenelor juridice particulare, specifice unei anumite ramuri de drept.

Ştiinţele juridice de ramură alcătuiesc subsisteme de bază al sistemului ştiinţelor juridice.

Fiecare ştiinţă juridică de ramură (ştiinţa dreptului constituţional, a dreptului penal, a dreptului civil, a dreptului ad-ministrativ, a dreptului internaţional public) studiază normele juridice specifice ramurii respective în concordanţă cu relaţiile sociale ce alcătuiesc obiectul de reglementare juridică propriu acesteia.

Aşadar, fiecare ramură a sistemului dreptului este alcătuită dintr-un grup compact de norme specifice, organic legate între ele, norme care reglementează o categorie aparte, strict determinată de relaţiile sociale, prin utilizarea unor metode şi principii comune.

Astfel, ***ştiinţa dreptului civil*** reglementează relaţiile sociale cu conţinut patrimonial (raporturi de proprietate, raporturi obligaţionale etc.) precum şi relaţii personale nepatrimoniale (dreptul de proprietate intelectuală, existenţa şi integritatea morală a persoanei), folosind o metodă specifică, aceea a egalităţii părţilor (metoda echivalenţei).

Dreptul civil contribuie la formarea şi consolidarea unei conştiinţe juridice corecte şi unui comportament social corespunzător al oamenilor, prin faptul că sancţionează abuzul de drept comis de către o persoană în exercitarea unui drept subiectiv civil, prin recunoaşterea unor efecte juridice pozitive pentru manifestarea bunei credinţe.

Ştiinţa dreptului constituţional reglementează relaţiile sociale ce apar şi se dezvoltă în procesul exercitării puterii de stat. Constituţia, definită ca legea fundamentală a statului, cuprinde norme şi principii pe care alte ramuri de drept le utilizează pentru a reglementa domeniile lor de activitate. De altfel, fundamentul juridic al fiecărei ramuri de drept se regăseşte în Constituţie. O democraţie constituţională are o caracteristică definitorie: aceea că principiile şi regulile specifice ramurilor de drept sunt prevăzute în Constituţie şi au forţa pe care le-o conferă supremaţia legii fundamentale.

Ştiinţa dreptului penal desemnează ansamblul de idei, teorii şi concepţii cu privire la dreptul penal. Ca ramură de drept, dreptul penal nu reprezintă doar o sumă de norme juridice, ci un sistem închegat, structurat în jurul unor principii şi instituţii juridice fundamentale: infracţiunea, sancţiunea şi răspunderea penală. Dreptul penal este considerat principalul instrument în activitatea complexă de apărare a celor mai importante valori sociale (statul, viaţa, sănătatea şi proprietatea persoanei, proprietatea publică etc.) ce pot fi afectate prin săvârşirea unor fapte penale. Normele juridice de drept penal stabilesc ce fapte constituie infracţiuni, condiţiile răspunderii penale, sancţiunile şi celelalte măsuri ce pot fi dispuse în cadrul procesului penal împotriva persoanelor care au săvârşit infracţiuni.

Ştiinţa dreptului administrativ reglementează relaţiile sociale specifice activităţii de organizare a executării concrete, practice, a legii ce se realizează în principal prin sistemul organelor administraţiei publice. Normele juridice specifice dreptului administrativ sunt guvernate de principiul legalităţii administraţiei publice, principiul revocabilităţii actelor administrative, principiul ierarhiei în exercitarea competenţei etc.

În concepția profesorul Antonie Iorgovan (*Drept administrativ*, 1994, vol. I, p. 216) „știința administrației este o știință specializată care are ca obiect cunoașterea fenomenologiei administrative în toată complexitatea ei, formulând principii şi soluții pentru perfecționarea permanentă a organizării şi funcționării structurilor administrative, în funcție de valorile de comandă ale puterii politice, de necesitățile economico-sociale, de nivelul general de cultură şi civilizație".

Știința dreptului internațional reglementează relațiile create de state şi alte subiecte de drept internațional pe baza acordurilor de voință exprimate în tratate, convenții şi alte izvoare de drept. Normele juridice de drept internațional se formează pe baza acordului de voință al statelor, care compun societatea internațională, relații în care statele se manifestă ca titulare ale drepturilor lor suverane.

9. ŞTIINȚELE AJUTĂTOARE (PARTICIPATIVE)

Cunoaşterea în profunzime a fenomenului juridic, care se prezintă astăzi într-o deosebită dinamică şi complexitate, precum şi interpretarea şi aplicarea corectă a normelor juridice, nu poate fi realizată de știința dreptului fără ca aceasta să facă apel la **unele științe ajutătoare** sau **participative**, care nu fac parte din sistemul propriu-zis al științelor juridice.

Este locul să subliniem faptul că științele juridice nu pot exista şi nu se pot dezvolta detaşate de alte ramuri ale științei. Multitudinea de relații sociale create şi amplificate în câmpul realității juridice contemporane, care trebuie studiate şi cercetate atent, determină știința dreptului să utilizeze mijloace şi metode științifice proprii altor categorii de științe: științele medicale, chimia, fizica, antropologia, balistica, științele economice, matematica, informatica etc.

În categoria științelor ajutătoare sau participative sunt incluse: criminalistica, medicina legală, sociologia juridică, statistica juridică, logica juridică etc.

Aceste discipline sunt, în extrem de numeroase cazuri, indispensabile cunoaşterii şi cercetării unor aspecte concrete ale fenomenului juridic, precum şi aplicării corecte a normelor juridice, interpretării științifice şi valorizării corespunzătoare a unor probe şi mijloace de probă.

Spre exemplu, astăzi nu se poate concepe ca ştiinţa dreptului să nu apeleze la excepţionalele posibilităţi pe care le oferă ***criminalistica*****,** definită ca ştiinţă a investigaţiei penale. Prin caracterul său pluridisciplinar, criminalistica a fost una dintre primele ştiinţe de graniţă care s-a dezvoltat în strânsă legătură cu ştiinţa dreptului.

Criminalistica utilizează astăzi tehnici moderne de examinare a urmelor şi a corpurilor delicte în diferite radiaţii, din spectrul vizibil şi invizibil, microscopia electronică, identificarea pe baza AND-ului (amprenta genetică), aplicaţii ale tehnicii de calcul în identificarea persoanelor după urmele papilare (este vorba de tratarea matematică a analizei imaginilor care permite identificarea automată a amprentelor) – sistemul AFIS. Acest sistem se află în dotarea Poliţiei Române din anul 1996. Are o capacitate de stocare de peste 1 milion impresiuni digitale. În primii opt ani de exploatare, cu ajutorul acestui sistem, au fost identificaţi peste 15.000 de infractori.

Statistica judiciară oferă ştiinţei dreptului concluzii extrem de valoroase şi obiective prin analizele statistice privitoare la dimensiunea fenomenului criminalităţii, tendinţele de evoluţie ale acestuia, domenii noi în care se manifestă criminalitatea, forme noi de producere a infracţiunilor (crima organizată, corupţia, traficul de stupefiante, spălarea banilor, criminalitatea informatică etc.).

Sociologia politică şi sociologia juridică oferă ştiinţei dreptului date şi concluzii generale rezultate din cercetarea fenomenului politic şi juridic prin intermediul procedeelor, metodelor şi tehnicilor specifice. La rândul său sociologia juridică receptează rezultatele cercetării concrete a statului şi dreptului realizate de ştiinţele juridice.

Interferenţa care se creează între ştiinţa dreptului şi ştiinţele sociologice particulare (sociologia politică şi sociologia juridică) este determinată de faptul că cea dintâi (dreptul) studiază numai o latură a vieţii sociale, respectiv fenomenul juridic, pe când celelalte două cercetează statul şi dreptul în special sub aspectul legăturii acestora cu celelalte fenomene sociale.

Logica juridică este definită în manualul profesorul Petre Bieltz – Bucureşti 1998 – p. 13 ca „o disciplină logică relevantă pentru studiul problematicii dreptului şi pentru activitatea juridică în general, mai exact, ca disciplină ale cărei rezultate sunt semnificative în elaborarea, interpretarea şi aplicarea dreptului".

10. CONCLUZII

1. Teoria generală a dreptului are o organizare internă logică, aptă să îndeplinească funcţia sa de explicare a fenomenului juridic.

2. Cunoştinţele, noţiunile şi conceptele pe care le extrage din cercetarea globală a fenomenului juridic sunt sistematizate după reguli şi tehnici specifice.

3. Teoria generală a dreptului nu inventariază şi nu însumează aritmetic cunoştinţele şi rezultatele cercetării ştiinţifice dobândite de ştiinţele juridice particulare (de ramură) sau ştiinţele juridice ajutătoare (participative).

4. Teoria generală a dreptului pătrunde în complexitatea fenomenului juridic pentru a ajunge la formularea conceptelor care sunt expresii sintetice ale analizei şi cercetării pe care o desfăşoară.

5. Conceptele şi categoriile juridice elaborate de ştiinţa dreptului cuprind ceea ce este valabil pentru toate disciplinele de ramură (exemple: conceptul de normă juridică, de raport juridic, izvor de drept, răspundere juridică etc.).

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa – *Teoria generală a dreptului*, Editura „Actami", Bucureşti, 1997, p. 5-20.

Ion Dogaru – *Teoria generală a dreptului*, Editura „Europa", Craiova, 1996, p. 15-39.

M. Luburici şi I. Ceterchi – *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1992, p. 3-11.

I. Craiovan – *Teoria generală a dreptului*, 1998, p. 118-122.

M. Maliţa – *Zece mii de culturi, o singură civilizaţie*, Editura Nemira, 1998.

Gh. Mihai şi R. Motica – *Fundamentele dreptului*, Editura All, 1997, p. 2-10.

Mircea Manolescu – *Teoria şi practica dreptului*, Bucureşti, 1946.

Costică Voicu – *Introducere în drept*, Bucureşti, 2006.

II. **CONCEPTUL DE DREPT**

1. ACCEPȚIUNILE NOȚIUNII DE „DREPT”

Vom prezenta valențele juridice ale termenului „**DREPT**”.

a) Într-un **prim sens**, cuvântul drept desemnează **ştiința dreptului**, adică totalitatea ideilor, noțiunilor, conceptelor şi principiilor care explică dreptul şi prin intermediul cărora dreptul poate fi gândit.

b) În accepțiunea sa de **DREPT OBIECTIV**, dreptul este definit ca ansamblul normelor juridice elaborate de stat în scopul desfăşurării normale a vieții în comun a oamenilor.

Dreptul obiectiv conține norme juridice obligatorii ce se adresează tuturor oamenilor, astfel încât societatea să fie apărată de excese. Regulile de conduită, în acest caz, au un **caracter general**, întrucât ele se adresează fie tuturor subiecților de drept, fie numai unor categorii de subiecți de drept. O altă trăsătură caracteristică acestor reguli de conduită se referă la faptul că ele sunt **obligatorii**, putând fi aduse la îndeplinire prin forța de constrângere a statului, în cazurile în care nu au fost respectate de bună voie.

Dreptul obiectiv cuprinde norme juridice impersonale, abstracte, care nu se adresează unei persoane anume.

c) În accepțiunea de **DREPT SUBIECTIV**, termenul de drept, desemnează prerogativa (posibilitatea) recunoscută unei persoane fizice sau juridice de a dispune de o valoare (de un drept) care îi este recunoscută de lege.

Prezentând câteva exemple de drepturi subiective vom observa că acestea sunt infinite ca număr. Astfel, o persoană fizică poate afirma: am dreptul să pretind prețul pentru autoturismul vândut şi predat (domeniul dreptului civil); am dreptul să mă căsătoresc, întrucât am împlinit vârsta de 18 ani (domeniul dreptului familiei); am dreptul să mă înscriu în anul I de studii, fiindcă am fost declarat admis la examen (domeniul dreptului administrativ).

Observăm faptul că drepturile subiective sunt legate intrinsec de persoană, iar esența prerogativelor constă în a pretinde ceva de la altcineva.

Între cele două accepțiuni (drept obiectiv şi drept subiectiv) există o **legătură logică**, în sensul că drepturile subiective există şi se pot exercita numai dacă sunt recunoscute şi reglementate de dreptul obiectiv.

d) În accepțiunea de **DREPT POZITIV** termenul de drept se înfățişează ca fiind totalitatea normelor juridice în vigoare la un moment dat, într-o societate dată. Dreptul pozitiv este, în concret, dreptul care se aplică imediat şi continuu, obligatoriu şi susceptibil de a fi adus la îndeplinire, atunci când este nesocotit, prin forța de coerciție a statului.

e) **DREPTUL NAȚIONAL** este dreptul obiectiv al unui stat anume, aplicat de autoritățile abilitate ale statului respectiv. Exemple: dreptul american, dreptul român, dreptul italian etc.

f) **DREPTUL INTERNAȚIONAL** desemnează totalitatea normelor juridice cuprinse în tratatele internaționale care sunt definite ca acordurile de voință realizate între două sau mai multe state, prin care acestea reglementează o anumită sferă a relațiilor internaționale.

g) **DREPTUL COMUNITAR** desemnează normele juridice cuprinse în prevederile tratatelor Comunității Europene şi celorlalte acte fundamentale (legislația primară), care reglementează diferite domenii ale statelor membre ale Comunității Europene (economic, politic, militar, monetar, social etc.).

h) **DREPTUL CA ARTĂ**. Privit ca artă, dreptul ni se înfățişează ca totalitatea mijloacelor, procedeelor şi instrumentelor pe care le folosesc atât organele care creează dreptul, cât şi cele care îl aplică.

Arta legiuitorului rezidă în abilitatea pe care acesta o probează în identificarea şi selectarea din totalitatea nevoilor societății pe acelea care sunt cu adevărat cele mai importante, cele mai presante în momentul sau pentru perioada respectivă. În acest context, pentru exemplificare, vom prezenta câteva din mijloacele şi procedurile utilizate de legiuitorul român în anul 1990, imediat după răsturnarea regimului politic de dictatură comunistă, produsă în luna decembrie 1989, pentru reglementarea (adoptarea de acte normative) celor mai stringente probleme ale perioadei respective, astfel încât acestea să răspundă nevoilor reale ale societății. Concret, prin decrete-lege ale Consiliului Provizoriu de Uniune Națională au fost desființate, respectiv scoase în afara legii, toate autoritățile de putere ale regimului comunist, respectiv ale Marii

Adunări Naționale (Parlamentul), ale Consiliului de Miniştri (Guvernul), ale Consiliului de Stat. Concomitent, au fost reglementate domeniile vitale pentru societate, pentru ca mecanismul social să poată fi menținut în funcțiune, respectiv: constituirea unui nou guvern, organizarea administrației publice centrale şi locale, stimularea liberei inițiative şi începerea procesului de privatizare, înființarea partidele politice, organizarea alegerilor etc.

Arta judecătorului constă în utilizarea normelor juridice din materia dreptului probator, astfel încât să stabilească adevărul în cauzele concrete pe care le judecă şi, bineînțeles, să pronunțe hotărâri drepte, aplicând legea în litera şi spiritul ei.

Arta anchetatorului (polițist, procuror) dezvăluie priceperea acestuia de a investiga, de a identifica probele necesare stabilirii adevărului, de a administra întregul probatoriu, de a exploata toate metodele şi mijloacele care-l pot conduce la finalizarea cazurilor instrumentate.

2. DIMENSIUNEA MORALĂ A DREPTULUI

În monumentala lucrare *Psihologia consonantistă* (Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1982), Ştefan Odobleja definește morala ca „știința moravurilor, totalitatea regulilor care guvernează raporturile dintre oameni". Este știința profilaxiei şi terapeuticii răului. Este știința echilibrului social, știința acordului sau a consonanței între interesele indivizilor, sau între interesele individului şi interesele societății.

Imoralitatea este opusul moralității, este prostia de a nu prevedea reacțiile altora, imprudența de a nu prevedea viitorul, este suma viciilor sociale (nedreptate, egoism, răutate, minciună, dispreț etc.); este ceea ce dăunează vieții sociale; ceea ce contrazice interesul general sau interesul majorității; ceea ce face să sporească durerea şi nenorocirea societății.

Amoralitatea este o stare neutră, o stare intermediară între moralitate şi imoralitate. Este gradul cel mai mic de moralitate şi, în acelaşi timp, cel mai mic grad de imoralitate (izolare, individualism, indiferență socială).

Acelaşi autor definește **dreptul** ca „morală etatizată, codificată, legiferată".

Morala transmite, încredințează dreptului, cele mai importante reguli ale sale pentru a le transforma în reguli juridice obligatorii.

În felul acesta dreptul asigură realizarea scopurilor moralei.

3. ORIGINEA ŞI APARIŢIA DREPTULUI. DIMENSIUNEA ISTORICĂ A DREPTULUI

Din multitudinea de întrebări la care ştiinţa dreptului a fost chemată să dea răspunsuri, cea privitoare la apariţia dreptului a generat cele mai aprige discuţii.

Răspunsul la această întrebare este strâns legat, determinat în cele din urmă, de modul în care este conceput. Adică: este dreptul doar apanajul statului? Sau acceptăm faptul că orice grup social este capabil să formuleze reguli juridice? În plus, există un drept natural, ideal, emanaţie a divinităţii şi neschimbat în esenţa sa?

Romanii nu puteau concepe existenţa societăţii fără drept, ei credeau în veşnicia dreptului roman, ca şi în veşnicia societăţii romane.

În Egiptul şi Babilonul antic dreptul şi statul erau considerate de origine divină.

Adepţii Şcolii Dreptului Natural (Hugo Grotius 1583-1645) considerau dreptul natural ca suma principiilor şi regulilor pe care raţiunea le dictează pentru satisfacerea nevoilor sociale ale omului.

Teza fundamentală a concepţiei lui H. Grotius este aceea că „omul este prin natura sa o fiinţă socială".

Dreptul natural recunoaşte tendinţa naturală a omului pentru o viaţă în comun. Natura este, în concepţia lui H. Grotius, cea care obligă pe oameni să intre în anumite raporturi între ei, adică în raporturi sociale.

Dreptul natural se opune caracterului divin al dreptului, el este universal şi invariabil şi nici Dumnezeu nu-l poate schimba.

Pornind de la aceste considerente, şcoala dreptului natural formulează următoarele principii şi concepte invariabile:

– **aliendi abstinentia** (obligaţia de a respecta tot ceea ce aparţine altuia);

– **promissorum implendorum obligatio** (obligaţia de a respecta angajamentele asumate);

– **damnum culpa**, **dati reparatio** (obligaţia de a repara pagubele produse altora);

– **poenae inter homines meritum** (pedeapsa aplicată să fie echitabilă).

Concepţia modernă cu privire la apariţia dreptului fundamentează teoria potrivit căreia dreptul apare în condiţii social-istorice

determinate, pe o anumită treaptă de dezvoltare a societăţii, respectiv o dată cu apariţia statului. Statul şi dreptul sunt strâns legate, se condiţionează reciproc, au apărut în acelaşi timp, în aceleaşi condiţii şi din aceleaşi cauze şi nu pot fi cercetate şi studiate în mod corespunzător decât împreună.

Statul este cel care creează dreptul, el impune reguli de conduită obligatorii pentru toţi.

Pentru societatea umană, statul a apărut ca soluţie unică şi optimă pentru conservarea valorilor, dezvoltarea materială şi spirituală a comunităţilor umane.

Leon Duguit menţionează că una din raţiunile pentru care a apărut statul o constituie „divizarea societăţii în guvernanţi şi guvernaţi".

Hegel (1770-1830) consideră că adevărata istorie a civilizaţiei umane începe abia o dată cu apariţia statului şi dreptului, care reprezintă rezultatul unui proces istoric, logic, care poate fi înţeles, dar a cărui dezvoltare nu poate fi anticipată. **Dreptul este exteriorizarea libertăţii, este existenţa voinţei libere**.

Înainte de apariţia statului, umanitatea a parcurs un drum lung începând de la starea de dependenţă totală a omului faţă de natură.

Prima formă de organizare socială a constituit-o ginta, închegată în baza unui singur criteriu, acela al comunităţii de sânge. Ginta a fost forma universală de organizare a societăţii primitive, caracterizată prin proprietatea comună asupra pământului, domnia obiceiului, absenţa oricărei forţe exterioare de constrângere, puterea socială aparţinând întregii colectivităţi.

Mai multe ginţi formau FRATRII şi TRIBURI. În fruntea tribului se afla adunarea obştească, formată din conducătorii ginţilor.

Viaţa în interiorul acestor comunităţi era guvernată de credinţele formate şi consolidate în timp şi care exprimau nevoile elementare ale vieţii în comun.

Astfel, existau reguli privind protecţia bătrânilor, a copiilor, a persoanelor bolnave, apărarea căminelor, a armelor de luptă sau de vânătoare.

În lucrarea „Bazele formării triburilor" publicată la Gottingen în anul 1956, Schleiser prezintă următoarele reguli, specifice perioadei de formare a triburilor: interzicerea incestului între frate şi soră; incestul cu mama era considerat inacceptabil; se pedepsea raportul sexual cu fiica, precum şi contactul sexual cu fiica surorii mamei etc.

Aceste reguli şi multe altele sunt de natură obişnuielnică, religioasă sau pur morală, neexistând în această fază de organizare gentilico-tribală un organism special care să asigure respectarea, un organism care să fie plasat deasupra întregii colectivităţi. Existau doar standardele obligatorii de comportament al membrilor ginţilor şi triburilor, care atunci când erau încălcate se sancţionau imediat prin ceea ce istoria ne spune: răzbunarea sângelui, dinte pentru dinte, ochi pentru ochi etc.

Societatea gentilico-tribală cunoaşte, o dată cu trecerea timpului, semnificative schimbări în structura proprie de organizare, în funcţionarea puterii sociale şi a normelor ce asigurau consolidarea acestei puteri. Conducătorii militari ai uniunilor de triburi capătă treptat un rol important, se desprind din punct de vedere al puterii de comandă şi al forţei financiare de restul populaţiei şi hotărăsc fără a se mai consulta cu adunările obşteşti.

Homer, în capodoperele sale – Iliada şi Odiseea, prezintă aspecte concrete ale societăţii greceşti în stadiul descompunerii societăţii primitive şi apariţiei statului.

Mai târziu (sec. VII î.H.) poetul **Hesiod** descrie în poemul „Munci şi zile" o societate marcată de proprietatea privată, de clase sociale, de stat şi de drept. Aristocraţia gentilică deţinea puterea politică şi economică, avea în stăpânire aproape întregul fond agricol, situaţie care a generat începutul conflictelor între clasele sociale sărăcite şi pătura dominatoare.

Populaţia nemulţumită cerea elaborarea unor legi scrise, deoarece până atunci legile existau şi se transmiteau doar pe cale orală, fiind cunoscute doar de aristocraţia care le aplica în mod arbitrar.

Această situaţie a determinat ca aristocraţia unor oraşe-state din Grecia (Atena, Mitilene) să desemneze persoane însărcinate cu elaborarea unor legi scrise. Cei mai celebri legislatori au fost SOLON şi DRACON la Atena. Primul (SOLON) s-a străduit să demonstreze că legea este supremul arbitru căruia trebuie să i se supună toţi. Legile întocmite de Solon şi Dracon (legile draconice) au condus la o restrângere a hegemoniei aristocraţiei, la forme incipiente ale democraţiei.

Cei doi mari legiuitori au introdus principiul administrării justiţiei conform legilor scrise, au înfiinţat comisii de judecată şi tribunale, au prevăzut posibilitatea de apel în faţa adunării populare.

În materia dreptului penal se prevede pentru prima dată intervenţia statului prin pedepse extrem de severe în cazul omuciderilor, care până atunci erau lăsate în rezolvarea (vendeta) familiei lezate.

Este evident faptul că, în această perioadă, societatea a continuat să creeze reguli sociale (morale, religioase, obişnuielnice etc.) care coexistau cu regulile juridice. Dreptul se desprinde treptat de obiceiuri şi normele morale, dobândind o arhitectură proprie prin faptul că el creează norme juridice.

Primele legiuiri (începuturile activităţii normativ-juridice)

Istoria dreptului este la fel de fascinantă ca şi istoria întregii civilizaţii şi culturi universale; este, în fond, o secvenţă la fel de tulburătoare şi impresionantă ca şi istoria statului, ca şi istoria militară, arta şi cultura popoarelor lumii.

Dreptul dobândeşte prestigiu şi autoritate prin dimensiunea sa istorică, el are o vârstă absolut respectabilă şi a evoluat firesc în conjuncţie cu aspiraţiile umanităţii.

Dreptul s-a născut în Orientul Antic.

Prima mare civilizaţie a antichităţii s-a format în teritoriul roditor, mărginit de fluviile Tigru şi Eufrat, în Mesopotamia (teritoriul aproximativ al Irakului de azi), unde s-au întretăiat trei popoare: sumerienii, akkadienii şi asirienii. Trei mii de ani au coexistat şi s-au împletit aceste trei culturi ce şi-au găsit sinteza în civilizaţia mesopotamiană (aproximativ acum 6000 de ani).

Civilizaţia şi cultura mesopotamiană cunoaşte apogeul său, timp de aproape 2000 de ani, în cel mai important centru economic, politic şi cultural din Orient: Babilonul.

Cel mai ilustru reprezentant al dinastiei ce a domnit în Babilon a fost Hammurabi (1728 – 1686 î.H.), care a rămas în istoria civilizaţiei prin celebrul *COD de LEGI (Codul lui Hammurabi)*, conservat ca printr-o minune şi descoperit în anul 1901 la Sousa. Acest cod conţine atât norme cu caracter strict juridic, cât şi norme morale, religioase, pe care le regăsim în cele 282 articole referitoare la norme de drept civil şi penal, de drept administrativ, comercial şi al familiei.

Pe steaua de diorit negru de la Muzeul Louvre din Paris, înaltă de 2,25 m şi latura bazei de 1,90 m, pe care sunt gravate articolele Codului său, Hammurabi este reprezentat închinându-şi opera Zeului

Samas (zeul soarelui şi al justiției). Prin urmare, adevăratul legislator era divinitatea care transmitea oamenilor normele juridice prin intermediul regelui. Dreptul avea un caracter divin.

Codul lui Hammurabi reprezintă, pentru civilizația umană, un document de o excepțională valoare documentară, sub aspect juridic, al legislației epocii respective.

Câteva reglementări din Cod sunt reprezentative pentru statul de tip sclavagist:

– sclava care dăruia stăpânului său un copil devenea liberă (art.146);

– sclavului îi era îngăduit să se căsătorească cu fiica unui om liber, fără ca fiii din această căsătorie să devină sclavii stăpânului acelui sclav-tată (art.175);

– dacă sclavul a dat o palmă unui om liber, să i se taie o ureche (art. 205);

– o căsătorie încheiată fără un act scris nu este considerată valabilă (art. 128);

– când soția nu este în stare să conducă un menaj, soțul o putea repudia sau obliga să rămână ca sclavă (art. 141).

Pe de altă parte, însă, Codul asigura femeii unele drepturi, situație care pune în evidență gradul ridicat de evoluție a dreptului pentru acea perioadă şi explică influența pe care Codul a avut-o asupra altor state.

Astfel, în privința regimului juridic al bunurilor, art. 138 stipulează faptul că „bărbatul care îşi repudiază fără motiv soția de la care nu are nici un copil, trebuie să-i restituie integral zestrea, plus o parte din averea agonisită împreună".

Art. 148 prevede faptul că „soțul îşi poate repudia soția numai printr-o hotărâre a tribunalului, şi numai prin motive serioase: sterilitate, boală gravă sau neglijarea îndatoririlor sale de soție".

Art. 129 sancționează adulterul soției: prinsă în flagrant delict soția adulterină putea fi înecată de către soțul său, împreună cu amantul ei.

În **EGIPTUL ANTIC** primele norme juridice au fost încorporate în scrierile literar-morale intitulate: *Profețiile lui Ipuwer şi Învățături pentru Regele Merikare*, apărute în jurul anului 2000 î.H.

Deşi egiptenii nu au elaborat un cod de legi, de natura Codului lui Hammurabi, justiția constituia o funcție distinctă, dar fără să fie încredințată unui corp aparte, separat de cel al administrației.

Statul egiptean şi construcţia lui juridică impresionează prin modul riguros de organizare administrativă şi judecătorească. În epoca Regatului Vechi (2600-1990 î.H.) existau şase centre de judecată, fiind create ulterior tribunale speciale pentru judecarea delictelor politice, precum şi un tribunal suprem.

Procedura judiciară se derula pe baza unor norme precise şi surprinzător de „moderne". De exemplu, normele de procedură civilă prevedeau dreptul persoanei, care, aflată în litigiu fiscal cu statul, să conteste în termen de trei zile hotărârea adoptată. Orice contestaţie era redactată în scris, înregistrată la grefier, iar judecătorii luau hotărârile pe baza actelor scrise, a dovezilor şi depoziţiilor martorilor. Întregul parcurs al judecăţii era consemnat în scris.

Egiptenii au avut despre familie o concepţie modernă. Femeia deţinea o poziţie de o demnitate pe care nu o regăsim la alte state din lumea antică. Ea era numită „stăpâna casei", iar văduvă fiind devenea de drept capul familiei. I se respecta dreptul de proprietate şi de zestre, avea dreptul de a ocupa funcţii publice, îndeplinind chiar funcţii de preotese ale templelor.

Civilizaţia egipteană rămâne în istorie nu numai prin ceea ce arheologii vor scoate la iveală după multe secole, ci prin influenţa pe care a exercitat-o asupra popoarelor din lumea antică. În anul 30 î.H. Egiptul va deveni o simplă provincie romană, iar peste aproape 700 de ani va fi ocupată de arabi. Cu toate acestea, istoria civilizaţiei universale fixează în termeni categorici influenţa culturii egiptene asupra tuturor popoarelor lumii. Statul şi dreptul egiptean prin modul de organizare şi funcţionare şi-au pus amprenta pe gândirea juridică a lui Solon şi pe gândirea politică a lui Platon. Aristotel afirma că organizarea statului şi legile scrise au fost create de egipteni.

EVREII, care au trăit în Egipt câteva secole, păstrează în cultura lor elemente fundamentale ale civilizaţiei egiptene (numele de Egipt este menţionat de 680 de ori în Biblie).

Să ne amintim faptul că în secolul XII î.H., în timpul domniei faraonului Ramses al II-lea, evreii erau folosiţi la cele mai grele munci pentru construcţia piramidelor. Sub conducerea lui **Moise** are loc „fuga din Egipt" a evreilor, care, timp de aproape 40 de ani, au migrat din Delta Nilului spre răsărit, străbătând nordul Sinaiului, ocolind Marea Moartă, trecând apa Iordanului şi stabilindu-se în Canaan.

După moartea lui Moise, rămas în istorie drept un excepțional organizator, legislator şi conducător spiritual al evreilor, se realizează, sub comanda lui Iosua (urmaşul lui Moise), cucerirea Ierusalimului, care va deveni capitală stabilă a evreilor sub domnia lui David. În cei 33 de ani de domnie, regele David a realizat un stat puternic centralizat, lăsându-i fiului său **Solomon** (961-922 î.H.) să asigure Israelului un înalt grad de dezvoltare economică. Este util de menționat, în acest context, faptul că Solomon a asigurat dezvoltarea comerțului, a construcției de nave (corăbii), a mineritului şi agriculturii, reuşind să acumuleze bogății fabuloase care i-au permis să construiască impresionantul templu din Ierusalim şi să-şi organizeze o curte fastuoasă, cu un numeros personal diplomatic şi auxiliar, cu un harem imens, cu clădiri de un lux orbitor.

După moartea lui David, Israelul s-a divizat în regatul Israel şi regatul Iudeei.

Istoria consemnează evenimentele anului 586 î.H. când, Nabucodonosor, regele Babilonului, invadează Iudeea, distruge Ierusalimul, incendiază marele Templu construit de David şi duce în captivitate o parte a populației.

DREPTUL EBRAIC din această perioadă este profund original, în sensul că Vechiul Testament (veritabil cod juridic) reglementează dreptul de proprietate, statutul juridic al femeii şi sclavului, protecția străinilor, a văduvelor, a copiilor şi a săracilor.

Moise a gravat în piatră (Tablele Legii) cele zece porunci pe care afirmă că le-a primit de la Iehova (Yahwe), pe muntele Sinai.

Începând cu secolul II după Hristos, reglementările de drept civil şi drept penal sunt cuprinse în Talmud (Învățătură) – o adevărată enciclopedie a evreilor, considerat codul de viață al poporului evreu.

DREPTUL PERSAN constituie sistemul de norme juridice, caracteristic civilizației originale create în spațiul geografic cuprins între fluviile Tigru şi Indus, Marea Caspică, Golful Persic şi Oceanul Indian, teritoriul corespunzător Iranului de astăzi.

Începuturile imperiului persan sunt legate de numele regelui Darius (522-486 î.H.), cel care cucereşte Egiptul încoronându-se ca faraon, încearcă, fără succes, să-i învingă pe sciții din Dobrogea noastră (anul 513 î.H.), încorporează Macedonia, iar în anul 490 î.H. este zdrobit de greci la Marathon.

Darius a dat statului persan o structură solidă: a împărțit imperiul în districte, a introdus moneda unică, a dezvoltat comerțul, a construit cea mai modernă rețea de drumuri, a consolidat armata şi a înălțat oraşul de reşedință, Persepolis.

După moartea lui Darius şi a urmaşului său Xerxes, imperiul persan se prăbuşeşte sub sabia cuceritorului Alexandru Macedon, care, în anul 331 î.H., incendiază Palatul regal din Persepolis, capturează un tezaur impresionant, după care dictează propria lege, care viza în esență unirea civilizației persane cu cea greacă. El însuşi se căsătoreşte cu fiica lui Darius al II-lea, 10.000 de soldați şi 80 de ofițeri din armata sa se căsătoresc cu fete din Iran, iar 30.000 de tineri iranieni au fost instruiți şi încorporați în armata sa.

Dreptul persan consfințeşte faptul că regele era unica sursă a dreptului. Hotărârile regelui constituiau legi imuabile, „inspirate" de zeul suprem Ahura Mazda.

Urmare acestei situații, nu a existat un cod de legi compact şi organic. Darius s-a inspirat din Codul lui Hammurabi: textele legilor hotărâte de rege erau redactate de preoți, care multă vreme au îndeplinit şi funcția de judecători. Judecătorul suprem era regele. Oricine putea face apel la rege. Acesta ținea, în fața poporului, scaun de judecată de două ori pe an. În ordine ierarhică descrescătoare, după rege, Curtea Supremă de Justiție, compusă din şapte membri, reprezenta instanța ce avea în subordine tribunalele, amplasate în cele mai importante oraşe ale imperiului. Este demn de subliniat că, în acea epocă, apare instituția „oratorilor legii", un fel de avocați la care apelau părțile din proces şi care se ocupau de întregul mers al procesului.

Crimele cele mai grave erau pedepsite cu mutilarea, cu scoaterea ochilor, însemnarea cu fierul roşu sau cu moartea şi se refereau la: trădare, furt, omor, atentatul la viața intimă a împăratului.

În **INDIA ANTICĂ,** noțiunea de drept se confunda cu cea de cult. O normă religioasă devenea o normă care reglementa juridic raporturile sociale.

Legea se prezenta ca un amalgam de norme religioase, morale, civile şi juridice. Fiecare castă brahmanică dispunea de o culegere de asemenea reguli.

Cel mai cunoscut manual de legi îl reprezintă „Codul lui Manu", redactat între secolele II î.H. şi II d.H., care cuprindea peste 5000 de

versuri şi se referea la norme juridice de drept public şi privat, civil şi penal, obiceiuri şi prescripţii religioase etc. Justiţia era aplicată de capul familiei, de căpetenia satului, de şeful castei, de tribunal, de guvernatorul provinciei sau personal de către rege.

Cauzele de natură penală erau judecate de către brahmani, iar cele civile de către magistraţii laici. Existau tribunale rurale, compuse din trei judecători şi curţi judecătoreşti la oraşe. În cartea a VIII-a, din Codul lui Manu se preciza: „Dacă este distrusă, justiţia distruge; dacă e apărată, ea apără; justiţia este singurul prieten care îţi rămâne şi după moarte".

DREPTUL CHINEZ din epoca sclavagistă se rezumă la codul penal care viza aproape exclusiv reprimarea crimelor. Cauzele civile se judecau după reguli nescrise, specifice obiceiurilor locale.

Primele coduri de legi au fost redactate în secolul V-IV î.H., dar dreptul cutumiar era superior legii scrise.

În **Europa** primele legiuiri sunt: Legile lui Lycurg în Sparta (sec. X-IX î.H.), Legile lui Dracon şi Solon în Atena (sec. VI-V î.H.), Legea celor XII Table la romani (sec V î.H.).

4. DIMENSIUNEA SOCIALĂ A DREPTULUI

Alături de dimensiunea istorică, pe care am prezentat-o în paginile anterioare, dimensiunea socială a dreptului implică o analiză specială. Această analiză se referă la locul dreptului şi a realităţii juridice în societate, precum şi la legăturile acestora cu celelalte componente ale societăţii.

Spunem că **dreptul** este un produs al societăţii. Normele juridice intervin în organizarea şi desfăşurarea tuturor proceselor din societate, de la cele mai simple la cele mai complexe. **Dreptul**, prin toate ramurile sale, este interesat de fiecare act al vieţii noastre cotidiene.

Libertatea noastră, a oamenilor, este deplină numai dacă nu afectează libertatea semenilor noştri.

Dreptul este materializarea tensiunii interioare a societăţii, a neliniştilor ei, el este remediul sau soluţia la o stare psihologică a societăţii. El este expresia vieţii din societate. Oamenii pot avea ordine fără libertate, dar nu pot avea libertate fără ordine.

Dreptul este instrumentul în substanța căruia se întâlnesc în corelație necesară drepturi şi îndatoriri ale oamenilor. Raporturile simple şi complexe, care se stabilesc şi se derulează între oameni, trebuie să aibă ca suport legea, astfel că ordinea în societate să fie asigurată.

Dreptul intervine, este prezent, în situații care, la o simplă privire, ni se par banale. De exemplu, intrând într-o librărie şi cumpărând o carte, cetățeanul cumpărător se află într-o situație juridică. Între el şi vânzător intervine un contract de vânzare-cumpărare a unui obiect (carte), un contract care presupune drepturi şi obligații reciproce între cele două părți ale contractului.

Exemplul dat este un exemplu real, el face parte din ceea ce numim realitatea juridică.

Realitatea juridică este o componentă, o secvență, a realității sociale.

Realitatea juridică are în componența sa următoarele: conştiința juridică, dreptul şi relațiile juridice (ordinea de drept).

1. Înainte de a fi o **realitate normativă**, adică de a fi o sumă de norme juridice elaborate pentru a reglementa un domeniu anume al realității sociale, **dreptul este o stare de conştiință**. Aceasta înseamnă că, înainte de a se elabora o normă juridică referitoare la o anume situație concretă, această situație este trecută prin conştiința legiuitorului, care analizează, evaluează şi valorizează acea situație, după care elaborează efectiv norma sau normele juridice corespunzătoare.

Conştiința juridică a legiuitorului este o conştiință specializată, pentru că există şi o conştiință comună, respectiv a poporului.

Conştiința juridică, în cele două forme, ni se înfățişează ca un **receptor** şi ca un **tampon.**

Considerăm conştiința juridică *drept receptor* pentru faptul că aceasta primeşte semnalele, mesajele pe care le emite societatea. Semnalele şi mesajele sunt sistematizate şi analizate. *Rolul de tampon* al conştiinței juridice se materializează în capacitatea de a opri, de a bloca drumul spre reglementare juridică, spre elaborarea de norme juridice, a unor aspecte, probleme, situații impuse în mod nejustificat de unele forțe ale societății. Cu alte cuvinte, dreptul nu poate să elaboreze norme juridice orbeşte, cedând presiunilor ce se exercită de unii factori artificiali, de grupuri de presiune sau grupuri de interese ce pot fi manipulate de forțe ce au interese contrare principiilor dreptului.

Conştiinţa juridică este ajutată să se manifeste în deplinătatea atributelor sale de conştiinţa omului, privit ca individ, ca actor pe scena realităţii juridice. Conştiinţa individului se derulează pe trei vectori principali: cognitiv, acţional şi cultural-axiologic (valorizator).

Omul desfăşoară o permanentă activitate de cunoaştere raţională a realităţilor, încercând să descifreze, să dezvăluie structura intimă a acestei realităţi.

În procesul de cunoaştere omul conferă constatărilor sale anumite semnificaţii, le dă acestora o valoare.

Omul, privit ca individ, are aşadar **preferinţe** faţă de unele sau altele dintre elementele pe care le constată în realitatea pe care o supune propriei cunoaşteri.

Valoarea unui lucru, unei situaţii este validată de o comunitate umană. **Valorizarea** se constituie nu la nivelul individului, ci la nivelul colectivităţii. Valorizarea răsare din actele de preferinţă individuală. Valorile îi obligă pe indivizi să coopereze, îi integrează în societate, fiind în cele din urmă factori care provoacă oamenii să creeze, să acţioneze, să cunoască mai profund domeniile respectivelor valori şi să anticipeze evoluţia acestora.

Dreptul, prin normele juridice elaborate îi înfăţişează omului valorile pe care le apără şi implicit valorile pe care omul trebuie să le respecte. O primă categorie de valori sunt cele general-umane care răspund unor nevoi şi aspiraţii universale ale tuturor oamenilor, pe care aceştia le-au preţuit în întreaga lor istorie (viaţă, proprietate, sănătate etc.).

Există, de asemenea, un sistem de valori pentru fiecare comunitate umană, care se pot modifica şi ierarhiza pe firul evoluţiei istorice în funcţie de criteriile de valorizare care operează într-o anumită epocă şi într-o anumită comunitate.

2. **A doua componentă a realităţii juridice** o constituie **DREPTUL** privit ca sistem de reglementări şi instituţii. Este, în fond, substanţa concretă, conţinutul realităţii juridice, componenţa lui materială, palpabilă. Aici găsim norme juridice aparţinând tuturor ramurilor şi subramurilor dreptului (drept constituţional, drept penal, drept civil, drept administrativ, drept comercial etc.). Aici identificăm instituţii juridice reglementate prin norme juridice: instituţia proprietăţii, a familiei, a căsătoriei, a persoanei juridice etc.

3. **A treia componentă a realității juridice** o constituie **RELAȚIILE JURIDICE** care cuprind raporturile juridice şi situațiile juridice, care probează, dovedesc, eficiența dreptului. În acest segment, regăsim raporturile în care oamenii (ca indivizi sau comunități umane) participă în calitate de subiecte de drept valorificându-şi sau apărându-şi, pe cale legală, interesele şi drepturile. Această componentă mai este denumită şi **ORDINEA DE DREPT**, care poate fi definită ca rezultat al desfăşurării raporturilor juridice în deplină conformitate cu prevederile legale. Ordinea de drept este consecința, finalitatea derulării armonioase a raporturilor juridice dintre oameni. Aici trebuie să precizăm un lucru: omul gândeşte, trăieşte şi acționează într-o ambianță socială. Omul intră astfel în numeroase raporturi cu semenii săi, iar suma acestor raporturi alcătuiesc adevăratul fundament al dreptului.

Dreptul aparține organic realității sociale. Dimensiunea socială a dreptului este esențială pentru faptul că dreptul suportă influențe puternice din partea componentelor sistemului social (economia, politica, morala) a cadrului fizic înconjurător şi a factorului uman.

În cursul universitar de drept penal predat la Facultatea de Drept a Universității din Bucureşti, în anul 1940, profesorul Vintilă Dongoroz consemna, privitor la **ordinea socială şi ordinea juridică**, următoarele: „Ordinea implică existența unor reguli de conduită, care să arate fiecăruia cum trebuie să se poarte, ce conduită trebuie să aibă în cadrul vieții sale. Înfăptuirea ordinii sociale se face cu ajutorul regulilor de conduită. În această înfăptuire a ordinii sociale au concurat, de-a lungul veacurilor, obiceiurile, prescripțiile religioase, preceptele morale şi rânduielile dreptului (ordinea juridică, dreptul).

Fiecare comunitate a avut şi are o viață «de relațiune internă», căreia i s-a adăugat şi o viață «de relațiune externă» în raport cu alte comunități.

Ordinea juridică înseamnă reglementarea (disciplinarea) vieții de relațiune, cu ajutorul regulilor de drept, a normelor juridice.

Dreptul nu este deci decât ansamblul de reguli de conduită impuse de puterea publică şi menite a asigura ordinea în societate".

5. ESENȚA DREPTULUI

Termenul de **ESENȚĂ**, potrivit *Dicționarului Explicativ al Limbii Române*, desemnează „ceea ce exprimă principalul şi stabilul din obiecte şi din fenomene, natura lor internă, ascunsă, latura lor care nu

este dată sau perceptibilă nemijlocit: ceea ce poate fi cunoscut numai trecând de forma exterioară a lucrurilor, pătrunzând în adâncul lor cu ajutorul gândirii".

A cerceta esența dreptului presupune pătrunderea înăuntrul său, descoperirea legăturilor intime care-i conferă relativa stabilitate, identificarea calităților sale interne.

Ca orice fenomen, dreptul este expresia unității unor laturi calitative şi cantitative. A preciza esența dreptului înseamnă a pune în evidență existența acestor laturi.

Astfel, ***principala calitate o reprezintă calitatea juridică a voinței exprimate în drept şi calitatea interesului***, care conduc la elaborarea şi adoptarea normelor juridice. Această calitate fundamentală rămâne neschimbată oricât de multe şi profunde modificări ar cunoaşte un sistem juridic. Operăm, aşadar, cu două categorii: voința şi interesul.

VOINȚA este o categorie psihologică; în drept ea are o dublă semnificație: mai întâi este **voința generală**, respectiv a grupurilor sociale sau a întregii societăți, determinată de anumite interese şi care tinde să se oficializeze prin intermediul activității statului şi, apoi, **voința individuală,** respectiv capacitatea omului de a stabili scopuri, de a planifica, organiza, realiza şi controla activitățile pe care le desfăşoară.

Când cercetăm esența dreptului avem în vedere voința generală care se exprimă în legi sau cutume, care au ca scop subordonarea voințelor individuale.

Voința generală nu reprezintă suma aritmetică a voințelor individuale; ea exprimă poziția şi interesele generale ale grupurilor şi structurilor sociale.

Hegel considera că voința generală, ca voință a statului, este superioară voinței individuale şi mai puternică decât ea. Voința generală este o formă a libertății şi o treaptă superioară a spiritului.

Esența dreptului o constituie voința generală oficializată, devenită VOINȚĂ JURIDICĂ, exprimată în legi şi apărată de stat.

Pentru a exista, societatea are nevoie de coordonarea activității indivizilor în cadrul unei cooperări şi a unei ordini care să răspundă interesului general.

Esența dreptului constă în calitatea voinței juridice exprimată liber de electorat, reprezentată de organele legislative în norme juridice şi de interesul în jurul căruia gravitează activitatea normativ-juridică într-o anumită etapă.

Termenul „**INTERES**” desemnează suma de preocupări pentru satisfacerea idealurilor oamenilor, constituiți în comunități (popor, națiune, naționalități).

6. CONȚINUTUL DREPTULUI

Conținutul dreptului implică esența sa, dar nu se reduce la aceasta. Conținutul este mai stufos, mai mobil şi mai dinamic.

Conținutul dreptului îl constituie totalitatea elementelor, laturilor şi conexiunilor care exprimă, în mod concret, voința intereselor sociale care reclamă oficializarea şi garantarea lor de către stat.

Componenta cea mai importantă a conținutului dreptului o constituie **SISTEMUL NORMELOR JURIDICE**, adică totalitatea regulilor de conduită pe care statul le elaborează şi le garantează într-o anumită perioadă de timp.

Mobilitatea conținutului dreptului este dată de capacitatea acestuia de a reglementa noi aspecte şi domenii ale socialului, care apar şi se dezvoltă în dinamica societății. Conținutul dreptului nu este imuabil, el având puterea de a exprima în norme juridice nevoile schimbătoare ale societății.

Aşa de exemplu, conținutul dreptului român de astăzi se deosebeşte fundamental de conținutul pe care acesta l-a avut în urmă cu 10-15 ani. Esența dreptului rămâne aceeaşi, pentru că este expresia voinței juridice, dar conținutul este radical modificat. Conținutul dreptului are o componentă **statică** în care sunt plasate constantele dreptului, respectiv normele juridice şi instituțiile care au continuitate, au o anume vechime (ex. norme şi instituții de drept civil, dreptul familiei, dreptul penal etc.). Cealaltă componentă a conținutului dreptului o constituie **secvența dinamică**, respectiv normele juridice noi, elaborate ca expresie a voinței juridice şi intereselor societății față de noi domenii ale realității juridice.

7. FORMA DREPTULUI

Forma dreptului se referă la organizarea interioară a structurii conținutului său şi, aspectul exterior al acestuia.

Forma internă a dreptului reprezintă interacțiunea ramurilor dreptului, gruparea normelor juridice pe instituții, ramuri şi subramuri de drept.

Forma exterioară a dreptului este analizată:

a) din punct de vedere al modalităților de exprimare a voinței legiuitorului: izvoarele dreptului reprezentate de legi, hotărâri de guvern etc.

b) din punct de vedere al modului în care sistematizează legislația: codificări, încorporări.

8. DEFINIȚIA DREPTULUI

Ce este dreptul? Iată întrebarea care a brăzdat existența milenară a dreptului şi continuă să fie extrem de actuală.

S-au formulat sute de definiții. Unele mai simplu exprimate, altele foarte elaborate şi mai dificil de înțeles de oamenii din afara domeniului.

Definițiile formulate au evoluat în funcție de realitatea juridică existentă.

Romanii au definit dreptul raportat la morală: *Jus est ars boni et aequi* (Celsus), respectiv „arta binelui şi a echității", exprimând faptul că dreptul se află încă sub tutela moralei.

În lucrarea *De Republica*, Marcus Tullius Cicero (106-43 î.H.) – celebru filosof, jurist, orator şi om politic al Romei – înțelegea dreptul ca „*o lege adevărată, dreaptă rațiune, conformă cu natura, răspândită în toți, constantă eternă. Această lege nu este permis să fie abrogată şi nici nu se poate deroga de la ea. Nici nu este alta la Roma, alta la Atena, alta acum, alta mai târziu, ci o singură lege şi eternă şi neschimbătoare va cârmui pe toți oamenii în toate timpurile*". Observăm că Cicero defineşte: ***ce este*** dreptul, ***ce face*** dreptul (cârmuieşte pe toți oamenii…) ***de unde vine*** dreptul, ***cum trebuie să fie dreptul*** (etern şi neschimbător). Pentru Cicero, dreptul este mai presus decât rațiunea. Aici, în demersul explicativ al celebrului orator roman găsim începuturile şcolii dreptului natural, care a fost dezvoltată de Hugo Grotius.

Cea mai vehementă contestare a teoriei dreptului natural a reprezentat-o ***Şcoala istorică germană a dreptului***, care considera dreptul un produs istoric. Savigny, principalul artizan al teoriei, scria în anul 1892: „*În momentul în care găsim o istorie bazată pe documente, recunoaştem în ele un drept cu caracter propriu poporului căruia el se aplică, la fel ca limba şi obiceiurile acelui popor*". G.Fr. Puchta, profesor la Universitatea din Leipzig, reprezentant al aceleiaşi şcoli

istorice, afirma în lucrarea *Curs asupra instituțiilor* (1875): „*Precum viața popoarelor se schimbă de-a lungul veacurilor, tot astfel dreptul, ramură a acestei vieți, se schimbă şi el cu vremea, se dezvoltă o dată cu poporul căruia îi aparține şi se adaptează diferitelor faze din dezvoltarea lui*”.

În dreptul român contemporan, profesorul Nicolae Popa *defineşte* **DREPTUL** astfel: „Ansamblul regulilor asigurate şi garantate de către stat, care au ca scop organizarea şi disciplinarea comportamentului uman în principalele relații din societate, într-un climat specific manifestării coexistenței libertăților, apărării drepturilor esențiale ale omului şi justiției sociale” (Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, 1997, p. 97).

În opinia noastră, **dreptul reprezintă totalitatea normelor juridice elaborate sau recunoscute de puterea de stat, care au ca scop organizarea şi disciplinarea comportamentului subiectelor de drept în cadrul celor mai importante relații din societate, conform valorilor sociale ale societății respective, stabilind drepturi şi obligații juridice a căror respectare este asigurată, la nevoie, de forța coercitivă a statului**.

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997.
Dumitru Mazilu, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 2000.

III. **FACTORII DE CONFIGURARE ŞI EVOLUȚIE A DREPTULUI. TIPOLOGIA DREPTULUI**

1. FACTORII DE CONFIGURARE A DREPTULUI

Dreptul, aşa cum a fost definit mai sus, ni se înfăţişează ca o componentă a realităţii sociale din partea căreia suportă influenţe care-i configurează personalitatea.

Dreptul nu este o creaţie spontană şi abstractă. Ca produs socio-istoric el suportă influenţa directă şi indirectă a numeroşi factori, care îi determină substanţa şi îi modelează forma.

Aceste elemente de influenţă sunt denumite în Teoria generală a dreptului FACTORI DE CONFIGURARE A DREPTULUI, grupaţi în patru mari categorii:

a) cadrul natural;
b) cadrul economic, social şi politic naţional;
c) cadrul economic, social şi politic regional şi internaţional;
d) factorul uman.

a) **Cadrul natural** – factor de configurare a dreptului

Cadrul natural sau mediul natural influenţează dreptul prin componentele lui principale, respectiv: mediul geografic, factorii biologici, fiziologici şi demografici.

Mediul geografic, prin factorii specifici, influenţează viaţa socială în ansamblul său şi dezvoltarea economică a societăţii., conferind acestora specificitate şi originalitate în funcţie de ponderea şi rolul lor în teritoriul geografic al statului respectiv. Mediul geografic, analizat din punct de vedere al influenţelor sale asupra dreptului, înseamnă mediul înconjurător: spaţiul aerian, terenurile agricole, apele, pădurile, marea teritorială etc.

Interacţiunea dintre om şi mediul geografic a existat cu mult înainte de apariţia dreptului. Primele norme de conduită a oamenilor (norme obişnuielnice), determinate de mediul natural, s-au referit la vânat şi pescuit, la exploatarea pământului, la apărarea împotriva fenomenelor naturale şi a atacului animalelor sălbatice.

Dintotdeauna omul s-a raportat la natură, s-a luptat cu natura, a modificat echilibrul de forțe: individ-natură, şi-a adaptat comportamentul sub influența factorilor de mediu şi a umanizat la rândul său natura.

Mediul natural se înfățişează într-o mare diversitate, dacă ne raportăm la dispunerea geografică a statelor pe cuprinsul planetei noastre. Mediul natural din țările scandinave şi din Alaska este diferit de mediul țărilor de la Ecuator sau din emisfera sudică.

Nevoia de exploatare, dar şi de protecție a componentelor mediului natural, determină adoptarea unui complex de norme juridice specifice fiecărui stat. Multitudinea de probleme pe care le ridică gestionarea mediului înconjurător a impus elaborarea, de către fiecare stat, de reglementări pe care le găsim în „dreptul mediului" considerat ramură de drept.

Mediul natural s-a impus ca un important obiect de reglementare juridică. În dreptul român au fost elaborate acte normative privitoare la:

- administrarea, gospodărirea şi protecția pădurii;
- regimul juridic al Rezervației Biosferei Delta Dunării (Legea nr. 82/1993);
- Legea fondului funciar (Legea nr. 18/1991);
- Acte normative pentru protecția apelor, a fondului cinegetic şi piscicol, pentru exploatarea zăcămintelor naturale etc.

Spațiul cosmic, cu caracteristicile sale, a dobândit valoarea unui factor de configurare a dreptului din momentul în care ştiința şi tehnologia l-au făcut accesibil pentru umanitate. Ca urmare au fost elaborate norme şi principii juridice de utilizare a spațiului cosmic.

În legislația dreptului comunitar au fost adoptate norme juridice privind protecția mediului înconjurător, controlul circulației peste frontiere a deşeurilor periculoase, utilizarea rațională a resurselor naturale, protecția mărilor, apelor curgătoare, protecția speciilor rare de floră şi faună etc.

Factorul biologic şi fiziologic. O relevanță aparte în procesul de configurare a dreptului o dobândesc factorii biologici şi fiziologici sub aspectul repercusiunilor pe care însuşirile naturale (biologice şi fiziologice) ale oamenilor le au asupra stărilor lor de conştiință şi a atitudinilor concrete în mediul social.

Deosebirea statornicită în drept între **capacitatea de folosință** (aceea de a avea drepturi şi obligații) şi **cea de exercițiu** (aceea de a

exercita drepturile subiective şi de a-şi asuma obligaţii prin acte juridice proprii), se bazează tocmai pe legătura existentă între dezvoltarea fizică a fiinţei umane şi dezvoltarea facultăţilor sale mintale.

Astfel, în dreptul civil român, **capacitatea de folosinţă** începe de la naşterea persoanei fizice. Legea (Codul civil) prevede şi situaţii de incapacitate ca, de exemplu, incapacitatea minorului sub 16 ani de a dispune de bunurile sale prin donaţie sau testament.

În privinţa capacităţii de exerciţiu, legiuitorul apreciază că minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu are discernământ şi deci nu i se poate îngădui să încheie personal acte juridice.

O altă instituţie juridică de bază a dreptului, respectiv **răspunderea juridică**, este configurată de relevanţa pe care o dobândesc însuşirile fiziologice şi biologice ale oamenilor. Ideea răspunderii juridice se fundamentează pe discernământul cu care oamenii acţionează.

Vinovăţia, ca fundament al răspunderii juridice în materie penală, presupune recunoaşterea capacităţii oamenilor de a acţiona cu discernământ, de a se conforma prescripţiilor normelor juridice.

Legea însă trebuie să aibă în vedre şi situaţiile în care unele procese şi mecanisme biologice şi fiziologice afectează discernământul persoanei, al cărui tratament juridic trebuie adaptat în cazul săvârşirii unor infracţiuni.

Faptul că minorul nu răspunde penal se întemeiază pe ideea insuficientului discernământ determinat de gradul redus de dezvoltare biologică şi fiziologică a acestuia.

Însuşirile biologice şi fiziologice ale oamenilor se impun legiuitorului şi pe alte planuri. Astfel, copii, bolnavii şi persoanele handicapate reclamă un tratament juridic special: sunt elaborate norme juridice speciale prin care se realizează protecţia acestora. Într-o accepţiune mai largă vorbim de „dreptul copilului", adică de totalitatea normelor juridice care asigură protecţia şi dezvoltarea copilului (dreptul la educaţie, interzicerea relelor tratamente, obligaţia de întreţinere, dreptul la asistenţă medicală, dreptul la protecţie socială etc.).

Un nou domeniu de reglementare pe care dreptul este obligat să-l abordeze, îl constituie prelevarea şi transplantul de ţesuturi şi organe umane. În acest cadru, dreptul defineşte momentul morţii în cu totul alţi termeni decât în urmă cu câţiva ani; el răspunde la întrebarea dacă, cine şi când poate dispune de ţesuturile şi organele umane.

În acord cu legislația altor țări, Parlamentul României a adoptat la 8 ianuarie 1998 Legea privind prelevarea şi transplantul de țesuturi şi organe umane (Legea nr. 2/1998). Demnă de subliniat este prevederea art. 2 din lege: „Prelevarea şi transplantul de țesuturi şi organe umane nu pot face obiectul vreunei tranzacții. Donarea în timpul vieții sau consimțământul scris pentru prelevarea de țesuturi şi organe, după moarte, dat de donator sau membrii familiei lor ori de rude, după moartea acestuia, reprezintă un act profund umanitar, care poate permite salvarea vieții unui om".

Factorul demografic în toată complexitatea sa exercită o reală influență asupra reglementărilor juridice. O foarte sumară privire asupra măsurilor legislative adoptate în diverse state, evidențiază preocupările pentru stimularea creşterii demografice (exemplul României, în perioada anilor 1967-1989) prin sancționarea cazurilor de întrerupere ilegală a cursului sarcinii la femei. Există şi reglementări juridice pentru limitarea creşterii demografice prin introducerea criteriilor de planning familial (exemplul Chinei). În acelaşi context al factorului demografic se înscriu reglementările legale cu privire la adopție, precum şi regimul juridic al imigranților.

În anii 1950-1960, un număr de guverne din țări aflate în curs de dezvoltare au adoptat planuri naționale menite să reducă ratele rapide de creştere a populației, care le blocau eforturile de a le asigura cetățenilor lor suficientă asistență medicală, locuri de muncă şi educație.

În alte țări este încurajată şi stimulată creşterea populației, atât prin rata natalității, cât şi prin acceptarea imigrației din alte țări ale lumii. Astfel, între anii 1990-2000, numărul locuitorilor din S.U.A. a crescut cu 32,7 milioane de oameni (13,1%) cel mai mare număr din deceniile istoriei americane.

Componenta demografică, privită ca factor de configurare a dreptului, nu se reduce doar la politicile de stopare ori încurajare a natalității. La fel de importantă este şi structura de vârstă a populației dintr-un anumit stat. Această structură de vârstă determină, sau mai bine spus, impune o reacție specială a statului şi dreptului pentru reglementarea juridică a statutului fiecărei categorii: copii, tineri, pensionari, şomeri, forța activă de muncă. La fel de importantă este starea de criză a familiei, dominată de rata mare a divorțialității, a cotei ridicate a familiilor monoparentale, a procentului de abandon şcolar.

Prognoza demografică la nivel european nu este deloc încurajantă. Până în anul 2050 populația celor 27 de state care vor face parte din Uniunea Europeană se va micşora cu 7 la sută. Italia, care are astăzi 58 de milioane de oameni, va avea în anul 2050 doar 45 de milioane, iar Germania, care numără 83 de milioane, va avea la sfârşitul secolului, 25 milioane de oameni.

În Europa sunt astăzi 35 de pensionari la 100 de persoane apte de muncă. În 2050 vor exista 75 de pensionari la 100 de oameni apți de muncă.

Ziarul „The Economist" din 20.07.2003 precizează, privitor la acest subiect: „Îmbătrânirea şi reducerea populației Europei vor afecta, inevitabil, interesele financiare ale tuturor țărilor membre".

În timp ce Uniunea Europeană are o populație bogată, bătrână şi din ce în ce mai redusă, țările din nordul Africii au o populație săracă, tânără şi în creştere.

În această ecuație se pune problema dacă statele europene nu ar trebuie să adopte o politică mai liberală în privința fenomenului imigrației, pentru a-şi redresa echilibrul uman.

Cadrul natural, căruia dreptul îi recunoaşte forța sa de influențare, se completează în contextul celor prezentate mai sus cu situațiile provocate de evenimente naturale, care nu depind de voința omului, şi care, prin voința legii, constituie cauze care duc la naşterea, modificarea sau stingerea unor raporturi juridice.

Astfel de evenimente sunt: naşterea şi moartea omului, curgerea implacabilă a timpului, calamități naturale (cutremure, inundații, tornade, alunecări de teren etc.).

De exemplu, moartea omului declanşează procedura succesiunii (moştenirii), trecerea timpului poate consolida juridic un drept (prescripția achizitivă) sau poate stinge un drept (prescripția extinctivă), calamitățile naturale pot da naştere raporturilor juridice de asigurare de bunuri sau persoane etc.

Concluzie: *Factorii care alcătuiesc cadrul natural dispun de o forță specifică de influențare şi configurare a dreptului. Acțiunea acestora şi influența lor asupra dreptului nu trebuie privită ca o fatalitate, pentru că prezența lor nu se finalizează automat cu efecte juridice. Acțiunea lor este corelată în permanență cu voința şi interesul general al societății.*

b) **Cadrul economic, social şi politic naţional** are în compunerea sa domeniul economic, sistemul politic, ideologia şi cultura, fiecare în parte cu un mare grad de complexitate şi o dinamică proprie, care influenţează dreptul, constituindu-se ca un factor de configurare cu acţiune specifică.

Cercetând evoluţia istorică a fenomenului juridic, Teoria generală a dreptului a evidenţiat cu claritate tendinţa uneia sau alteia dintre componentele cadrului social-politic de a-şi subordona dreptul, de a-l transforma într-un instrument folosit exclusiv în interesul puterii de stat.

Într-o societate liberă dreptul trebuie să joace, aşa cum am arătat, rolul de receptor, dar şi de tampon, de filtru faţă de semnalele, mesajele, trebuinţele societăţii. El trebuie să-şi valorifice funcţia de menţinere în stare de echilibru a raporturilor sociale, având în vedere tendinţa tot mai actuală de degradare a relaţiei dreptului cu societatea.

Cea mai importantă latură a cadrului social-politic care influenţează dreptul este **componenta economică**.

În orice tip de societate componenta economică este determinantă, poartă pecetea ideologiei caracteristice societăţii în perioada respectivă.

Aşa de exemplu, ideologia marxistă de esenţă materialist-dialectică dominantă în societăţile socialiste şi comuniste de tip totalitar, considera nu numai că dreptul trebuie să corespundă situaţiei economice generale şi tipului de economie impus de această ideologie, dar că economia este cea care constituie factorul determinant al dreptului.

Ideologia liberală şi neoliberală proclamă teza potrivit căreia dreptul trebuie să favorizeze economia contractuală: Constituţia şi legile ordinare trebuie să consfinţească cu maximă claritate libertăţile economice (dreptul de a acumula bogăţii şi capital, libertatea de a produce, de a comercializa producţia etc.).

Un exemplu edificator, care pune în lumină influenţa ideologiei asupra economicului şi implicit asupra dreptului, îl constituie **CARTA CORPORATISTĂ**, ca expresie a ideologiei liberalismului corporatist.

Carta Corporatistă reprezintă acordarea de către stat a unui privilegiu pentru un grup de investitori în vederea servirii unui scop public. Istoria ei începe în Anglia sec. al XVI-lea, când Coroana Britanică acordă privilegii speciale comercianţilor în schimbul vărsării de către aceştia a unei părţi din profit în tezaurul regal.

Urmare a presiunilor corporațiilor au fost elaborate legi care cereau ca toate mărfurile importate de coloniile britanice din Europa sau Asia să treacă mai întâi prin Anglia. Acelaşi regim îl aveau şi mărfurile exportate din colonii în alte regiuni ale lumii. Din taxarea şi impozitarea mărfurilor sosite astfel în porturile Angliei s-au obținut averi uriaşe, atât de către corporatişti, cât şi de către Coroana Britanică.

Iată cum descrie David C. Korten, în lucrarea *Corporațiile conduc lumea* (Editura Antet – 1995), atmosfera din America sfârşitului de secol XIX: „Războiul civil american (1861-1865) a reprezentat un moment crucial pentru drepturile corporațiilor. Cu profiturile uriaşe care le intrau în buzunare din contractele de livrare pentru armată, corporațiile au mituit efectiv o legislație care le-a acordat bani şi terenuri drept donații ca să extindă sistemul de căi ferate de pe Coasta de Vest. Acestea au fost vremurile de glorie ale unor americani ca: Rockefeller, Morgan, Mellon, Vanderblit şi alții, care au cumpărat legislația în domeniile tarifare, bancare, sindicale, ale căilor ferate şi ale terenurilor publice. Corporațiile au dobândit suficient control asupra organismelor legislative ale statelor, care nu făceau decât să rescrie legile întocmite de corporații".

Într-o formulare mai simplă, vom spune că ideologia îşi construieşte o economie proprie, iar acestea două la un loc configurează arhitectura pe care o doresc dreptului.

Pentru a înțelege mai bine influența pe care latura economică a cadrului social-politic o exercită asupra dreptului, vom comenta situația din România în perioada 1990-2000. Dreptul român edificat în această epocă a fost după chipul şi asemănarea economiei, mai bine zis după chipul şi asemănarea întregului cadru social-politic al epocii. Cadrul legislativ creat într-o perioadă de tranziție prelungită excesiv a reflectat incoerențele ideologice, lipsa de viabilitate a unor importante segmente ale economiei socialiste hipercentralizate, timiditatea în promovarea unor soluții realiste, pragmatice, specifice economiei de piață.

Menținerea unui sistem economic cu puternice accente de centralism de tip comunist, cu deosebire în industrie, transporturi şi comunicații, a generat conservarea vechiului sistem economic şi a legislației specifice acestuia.

Şi legislația „reformatoare", adoptată de-a lungul deceniului obsedant, cum este numit epoca analizată, reflectă în fond rolul dominant al statului în economie.

Dreptul nostru a răspuns totuşi cu rapiditate unor comenzi ale economicului: au fost reglementate privatizarea, piaţa de capital, concurenţa, protecţia consumatorului, combaterea evaziunii fiscale, au fost incriminate infracţiuni la regimul societăţilor comerciale, au fost adoptate legi specifice de organizare a sistemului bancar, a instituţiilor financiare etc.

O altă componentă a cadrului social-politic care exercită influenţa asupra dreptului, o reprezintă **STRUCTURILE ORGANIZATORICE ALE SOCIETĂŢII**, respectiv: statul, partidele politice, grupurile de interese, grupurile de presiune, structuri sociale nestatale, societatea civilă.

Întrucât corelaţia stat-drept face obiectul unui capitol separat al cursului, în cele ce urmează vom analiza celelalte elemente ale structurilor organizatorice ale societăţii.

Partidele politice sunt „asociaţii libere ale cetăţenilor prin care se urmăreşte, pe baza unui program, definirea şi exprimarea voinţei politice a cetăţenilor, asociaţii care au, şi-şi afirmă clar şi deschis, vocaţia şi aptitudinea guvernării" (profesorul Ioan Muraru, *Drept constituţional şi instituţii politice*, Bucureşti, 1998, p. 281).

În principal, dreptul este influenţat de către partidele politice care sunt partide de guvernământ, ele având la dispoziţie pârghiile puterii prin care politica lor poate deveni politica de stat, voinţa lor fiind, de regulă, impusă ca voinţă obligatorie pentru societate care se va materializa din punct de vedere juridic în legi şi alte acte normative.

Practic, partidul sau coaliţia de partide aflate la guvernare impune/impun priorităţile în domeniul legiferării: în fond, partidele vor impune reglementarea juridică a domeniilor incluse în programele politice pe care le-au prezentat în campaniile electorale (exemple: regimul juridic al proprietăţii, protecţia socială, privatizarea, statutul funcţionarului public, politica fiscală, lupta împotriva criminalităţii, protecţia mediului etc.).

Partidele politice reprezentate în parlament, dar care nu se află la guvernare, au posibilitatea de a propune legislativului proiecte de legi, dar capacitatea lor de a influenţa concret dreptul este nesemnificativă.

Grupul de interes este considerat ca o structură grupală care cuprinde persoane reunite pe baza concepţiilor şi atitudinilor comune, uneori ca reflex al apartenenţei lor la aceeaşi profesie sau categorie

socială şi care acționează pentru satisfacerea, pe calea reglementării juridice, a intereselor membrilor săi. Grupurile de interes elaborează platforme cadru, cu obiectivele majore pe care le urmăresc, fac publice cauzele pe care le apără, dezbat proiecte de legi, promovează proiecte de legi, sprijină sau resping candidaturi la alegeri locale, parlamentare sau prezidențiale.

Grupurile de presiune sunt astăzi tot mai prezente în zonele în care se elaborează deciziile în plan juridic. Sindicatele, deşi prin legea organică şi statutele de organizare şi funcționare, nu sunt preocupate de obținerea puterii, acționează ca o puternică forță asupra puterii legislative şi executive pentru a le determina să elaboreze legi şi acte normative care să le satisfacă doleanțele (în materie salarială, de protecție socială etc.). De foarte multe ori, acțiunile grupurilor de presiune, se materializează în greve, mitinguri, manifestații de stradă, blocarea căilor de comunicații etc.

Grupurile etnice reprezintă o categorie aparte, detaşată de grupurile menționate mai sus, prin elementul definitiv şi extrem de pronunțat, acela al apartenenței membrilor lor la o etnie. În unele țări, asemenea grupuri sunt organizate în partide politice, uniuni sau asociații legal înregistrate şi recunoscute de autoritățile statale. Acestea militează, printr-o mare varietate de mijloace şi metode, pentru ca puterea de stat să adopte reglementările legale solicitate (folosirea limbii materne în şcoli, administrație şi justiție, creşterea gradului de autonomie a localităților în care aceştia sunt majoritari etc.).

Surprinzând complexitatea şi diversitatea factorilor care contribuie la configurarea dreptului, Eminescu – marele poet român care a venit în contact cu problemele științei juridice încă din timpul studiilor din Viena şi Berlin când a urmat numeroase cursuri de drept –, acorda un rol prioritar cadrului național în pluridimensiunile sale socio-politice, economice si spirituale.

„Nouă ni se pare – scrie poetul – că, pentru fiecare popor dreptul şi legislația purced de la el şi le creează când şi cum trebuiesc pentru noi; adevăruri sociale, economice, juridice nu sunt decât adevăruri istorice".

Influența mediului natural – geografic, factori biologici, fiziologici, demografici – asupra fenomenului juridic, exagerată sau dimpotrivă, minimalizată de-a lungul timpului, determină si ea relativitatea Legii şi Dreptului, de la o regiune la alta, de la un popor la altul.

Desigur, binecunoscuta afirmație a lui Blaise Pascal (supralicitată uneori, dar sugestivă prin semnificațiile sale) – „ADEVĂR DINCOACE DE PIRINEI, EROARE DINCOLO" relevă mai degrabă diferențele existente între sistemele juridice datorate diverselor realități social-economice şi politice.

Sub impulsul unor asemenea factori determinanți, specificul național presupune şi generează, în concepția eminesciană şi specificul juridic, dreptul constituind rezultatul şi, deopotrivă, latura unui proces îndelungat de afirmare şi plămădire a unui popor în matca sa originară, geografică, etnică şi spirituală.

Societatea civilă – factor de configurare a dreptului

Alături de cadrul natural, în substanța căreia se reunesc factorii geografic, biologic, fiziologic şi demografic, cadrul social-politic reprezintă, în opinia celor mai redutabili teoreticieni, cel mai complex şi dinamic factor de configurarea a dreptului, cu acțiune specifică.

Conceptul de societate civilă are o îndelungată istorie, considerată de unii specialişti bimilenară. Ea a început odată cu folosirea de către Aristotel a noțiunii de *politike koinonia*, tradusă ulterior în latină prin *societas civilis*, ca fiind o comunitate (sau societate, asociere) a cetățenilor care s-au asociat. Societatea civilă este considerată esențială pentru succesul democrației, între ele existând o legătură atât de strânsă încât s-a afirmat că democrația este purtătorul de cuvânt al societății.

În România se poate constata existența unei tendințe accentuate de oamenilor de a forma asociații în scopuri deopotrivă civile şi politice. Această capacitate de autoorganizare, vine ca un răspuns la multitudinea de probleme cu care se confruntă societatea românească – şi nu numai – şi la neputința statului de a răspunde conform aşteptărilor acesteia.

Coloanele de susținere a edificiului social-politic al societății de astăzi sunt: statul, partidele politice şi societatea civilă.

Primele două – statul şi partidele politice – sunt artizanii sistemului de drept, având la dispoziție pârghiile prin care pot modifica şi completa legislația şi, implicit, structura organizatorică a sistemului social-politic.

Societatea civilă – sintagmă prezentă în vocabularul cotidian, prea adesea utilizată în contexte nepotrivite – **poate fi definită ca ansamblul**

formelor organizatorice nestatale, apolitice, fundamentate pe dreptul de liberă asociere consfinţit de Constituţie, prin intermediul cărora sunt exprimate public interesele specifice (economice, sociale, spirituale, profesionale etc.) ale opiniei publice.

Ea (societatea civilă) este şansa pe care o au cei fără putere de a se exprima, de a judeca puterea; ea poate şi trebuie să fie o contrapondere în raport cu forţa statului şi a structurilor politice.

Societatea civilă are o poziţie distinctă de cele două domenii tradiţionale, am spune şablon, ale societăţii: domeniul public ce este organizat şi funcţionează potrivit regulilor impuse de guvernare şi domeniul privat obsedat de profit, organizat pe principii aproape exclusiv comerciale.

De pe această poziţie, societatea civilă acţionează în toate domeniile vieţii economico-sociale, asupra tuturor nivelurilor puterii publice (legislativ, executiv, judecătoresc, regional şi local), utilizând o mare gamă de mijloace şi modalităţi legale şi democratice, în scopul servirii interesului general al societăţii.

Principalele valori promovate de societatea civilă şi pe care se străduieşte să le impună sunt, în esenţă, expresia unor cerinţe generale care se referă la drepturile şi libertăţile omului, principiile statului de drept, raţionalitatea democratică, umanistă a vieţii sociale şi politice. Organizaţiile societăţii civile formulează diferite nevoi sociale, urmărind ca puterea politică să le transforme în repere politice, valabile pentru instituţiile statului.

Sunt şi cazuri în care societatea civilă acţionează pe valori greşit alese (ex.: Mafia, Ku-Klux-Klanul care sunt nocive pentru sănătatea societăţii în general).

Excluzând aceste orientări nocive, care nu sunt caracteristice ei, sunt excepţii; societatea civilă este preocupată de starea generală a naţiunii, de destinul, de viitorul acesteia.

Ea trebuie să fie cea care promovează adevărata esenţă a solidarităţii umane, cea care determină implicarea cetăţenilor în treburile cetăţii începând cu respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale individuale şi colective, lupta împotriva corupţiei şi criminalităţii, a ignoranţei şi birocraţiei, asigurarea traiului decent, ocrotirea mediului, modernizarea învăţământului, culturii şi artei etc.

Societatea civilă este în mod real un puternic şi important factor de configurare a dreptului prin funcţiile specifice pe care le are.

Astfel, o primă funcție a societății civile o reprezintă aceea de MONITORIZARE, de SUPRAVEGHERE, a puterii publice privitor la modul concret în care sunt gestionate treburile țării. În fond, statul sau puterea publică, este o creație a societății civile, realitate care îi conferă dreptul de a dialoga cu acesta. Prin intermediul acestei funcții societatea civilă ține sub presiune puterea publică pentru ca aceasta să-şi onoreze programul de guvernare, să reglementeze în manieră modernă instituțiile juridice fundamentale: proprietatea, dreptul la muncă, dreptul la educație, libera asociere, familia, adopția etc.

Funcția de SANCȚIONARE a PUTERII este exercitată de către societatea civilă în principal la urnele de vot, având la îndemână şi alte modalități: moțiuni de cenzură, forme specifice de grevă, dezbateri pe probleme de interes pentru societate în general sau pentru anumite grupuri de interese, măsuri de interes pentru societate în general sau pentru anumite grupuri de interese, măsuri de protest etc.

La fel de importantă este şi FUNCȚIA EDUCATIVĂ A SOCIETĂȚII CIVILE, care îşi propune să conştientizeze componentele sale principale (sindicate, patronate, celelalte forme asociative) asupra rolului şi locului lor în societate. Societatea civilă trebuie şi poate să se preocupe mult mai intens de formarea şi consolidarea culturii politice, juridice şi civile la nivelul celor mai reprezentative segmente ale populației.

Pentru a răspunde la întrebarea: reprezintă societatea civilă factor de configurare a dreptului, trebuie să prezentăm situații şi împrejurări concrete care să probeze faptul că sindicatele, patronatele, precum şi alte componente ale societății civile au determinat puterea să configureze într-un anumit fel legislația specifică.

Astfel, în materia dreptului muncii, instituția juridică a contractului colectiv de muncă, definită ca act juridic şi izvor de drept, reprezintă „forma de exprimare concretă a normelor juridice de muncă, un drept negociat de natură convențională, creat de patroni şi salariați, în funcție de condițiile economice şi sociale, precum şi de interesele celor două părți". Procedura de negociere şi încheierea contractului colectiv de muncă este reglementată prin lege (Legea nr. 130/1996), iar procedura de conciliere a conflictelor colective de muncă prin Legea nr. 168/1999.

Este locul în care trebuie să subliniem un prim succes al societății civile: acela privitor la rolul determinant pe care l-a avut în influențarea puterii legislative de a reglementa prin legi organizarea şi funcționarea celor mai importante componente ale sale: sindicatele

(Legea nr. 54/1991, H.G. 314/2001 privind comisiile de dialog social), patronatele (Legea nr. 356/2001 şi H.G. 503/1991), asociaţiile şi fundaţiile, respectiv organizaţiile neguvernamentale (O.G. 26/2000, Legea nr. 34/1998).

Aceste componente solide ale societăţii civile determină diminuarea evidentă a influenţei grupurilor de presiune, a grupurilor etnice sau de interese asupra structurilor cu putere legislativă.

Dreptul se configurează prin acţiunea uniformă, coerentă şi pozitivă a societăţii civile, care trebuie privită nu ca factor destabilizator, ci ca vocea autorizată a celor lipsiţi de putere rostită în faţa puterii. Condiţia fundamentală pentru ca societatea civilă să se constituie într-un veritabil factor de configurare a dreptului o reprezintă capacitatea acesteia de a nu fi influenţată sau, mai grav, absorbită, de partidele politice.

Societatea civilă din România, cu o istorie marcată de profunde neclarităţi şi evidente partizanate politice, trebuie să-şi asume rolul important de factor de configurarea a dreptului, exercitându-şi funcţiile specifice în decorul extrem de colorat al realităţilor de astăzi.

Liniştită în momente de nelinişte şi neliniştită în momente de linişte, societatea civilă riscă să alunece în teritoriul banalului, în zona formalismului fiind desprinsă de interesele celor neliniştiţi cu adevărat.

Instituţionalizarea celor mai importante şi reprezentative componente ale societăţii civile poate determina subordonarea acestora faţă de putere, pentru simplul fapt că liderii sindicatelor, patronatelor şi ONG-urilor simt gustul puterii. Prea mulţi lideri de sindicat, prea numeroşi exponenţi ai patronilor şi suficient de versaţi preşedinţi de ONG-uri au ocupat şi ocupă fotolii parlamentare şi guvernamentale, drept răsplată a serviciilor aduse puterii.

Vocea societăţii civile poate şi trebuie să fie mult mai puternică.

Astăzi, în epoca globalizării, dialogul societăţii civile cu puterea publică excede guvernele naţionale, datorită în principal prevalenţei dreptului comunitar şi a ordinii juridice comunitare faţă de sistemele naţionale de drept.

Este evidentă tendinţa de internaţionalizare a organizaţiilor neguvernamentale şi de instituţionalizare a lor la scară regională şi globală, cu declarată intenţie de a ţine sub observaţie şi presiune atât propriile guverne naţionale, cât şi instituţiile şi organizaţiile internaţionale suprastatale, pentru a evita ori stopa măsurile excesive, abuzive şi discriminatorii de orice fel.

Dreptul comunitar european, aflat încă în prima fază de gestație, incoerent şi surprinzător de dezarticulat, aşteaptă în procesul său de configurare acțiunea inteligentă şi pragmatică a societății civile.

Dreptul românesc ce se configurează sub influența dreptului comunitar poate să-şi păstreze şi să-şi consolideze personalitatea numai dacă societatea civilă îşi realizează funcțiile în deplin acord cu realitățile şi nevoile societății noastre.

Exprimăm opinia că societatea civilă poate şi trebuie să influențeze decisiv configurația unor instituții juridice fundamentale ale sistemului nostru de drept, precum: proprietatea, adopția, familia, sistemul electoral etc.

c) **Cadrul economic, social şi politic regional şi internațional** a constituit şi constituie un important factor care configurează sistemele de drept ale statelor naționale şi influențează evoluția acestora.

Arhitectura sistemelor de drept ale statelor naționale este influențată de dreptul internațional şi dreptul comunitar european.

Prezența statului român în marea familie a națiunilor lumii (Organizația Națiunilor Unite), statutul României de țară candidată la Uniunea Europeană şi membră a NATO determină armonizarea dreptului românesc cu dreptul internațional şi dreptul european.

Este uşor de constatat faptul că viața economică, politică şi socială a României este conectată la dinamica şi evoluția societății europene, la schimbările şi realitățile vieții internaționale.

Dreptul românesc are capacitatea de a reglementa în spiritul dreptului internațional şi comunitar cele mai importante domenii ale realității economice şi sociale, începând cu conceptul de economie de piață funcțională, sistem financiar-bancar modern, combaterea terorismului şi criminalității organizate, a corupției şi spălării banilor.

În cuprinsul art. 20 din Constituția României se precizează: „Dispozițiile constituționale privind drepturile şi libertățile cetățenilor vor fi interpretate şi aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care România este parte.

Dacă există neconcordanțe între pactele şi tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, şi legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile”.

d) **Factorul uman**

În dreptul modern, ***factorul uman*** reprezintă zona centrală de interes pentru organele ce au competența de legiferare.

Sistemele de drept din statele democrate se raportează permanent la prezența şi poziția omului în societate şi sunt preocupate pentru a reglementa comportamentul acestuia într-o mare varietate de raporturi sociale în care el este prezent.

Normele juridice care reprezintă substanța dreptului au, dincolo de funcția de reglementare, de regularizare a comportamentului oamenilor, şi rolul de socializare, de modelare şi stimulare a comportamentelor corespunzătoare valorilor apărate de drept.

Dreptul nu se amestecă sau nu ar trebui să se amestece în viața interioară, în gândurile, în emoțiile, intențiile şi trăirile intime ale omului.

Dreptul îi propune sau îi oferă omului reguli de conduită obligatorii care se referă la protecția celor mai importante valori ale societății. Omul are de ales: să se conformeze, să-şi modeleze comportamentul, acțiunile şi totalitatea faptelor sale în deplin acord cu prescripțiile pe care le găseşte în normele juridice sau să opună acestora un comportament şi atitudini care contravin normelor juridice, suportând sancțiunea legii, răspunzând juridic pentru înfrângerea legii, pentru nesocotirea ei.

Interesele individului sunt, în mod obiectiv, interese de scurtă durată („Până la urmă murim cu toții" – Keynes). De aceea omul este condamnat să se supună dreptului. Nesupunerea față de normele dreptului poate fi rezultanta unor factori foarte complecşi, a unor mecanisme psiho-sociale extrem de diverse; greu de previzionat, greu de blocat de autoritățile de aplicare a legii.

Omul judecă, de multe ori, realitatea socială prin prisma interesului individual. Acest interes imediat, individual, personal al individului, se ciocneşte cu interesul general, cu voința generală exprimată în legi şi alte acte normative.

Într-o asemenea ipostază, destul de întâlnită în zona realității sociale, dreptul este obligat să intervină şi să sancționeze comportamentul deviant al individului. Simpla intervenție sancționatorie a dreptului nu este suficientă. Dreptul trebuie să realizeze cunoaşterea factorului uman, a nevoilor şi intereselor sale, să apere drepturile fundamentale ale individului, să garanteze egalitatea în drepturi a tuturor oamenilor, posibilitatea ca aceştia să-şi manifeste demnitatea şi libertatea.

Dreptul modern național şi internațional este influențat, în ce priveşte arhitectura sa de ansamblu, de problematica respectării de către

autoritățile statelor a drepturilor fundamentale ale omului. Dimensiunea umană a dreptului tinde să se internaționalizeze, situație care modifică relațiile economice şi politice dintre state.

Astfel, Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg este prima jurisdicție internațională de protecție a drepturilor fundamentale ale omului, înființată în anul 1954. Ea joacă un rol important în viața juridică a statelor membre ale Consiliului Europei. Hotărârile sale duc, deseori, la schimbări ale legislației, ale jurisprudenței sau ale practicii judiciare, mai ales în domeniul procedurilor judiciare şi a libertăților publice.

Activitatea Curții a crescut în mod considerabil în ultimul timp şi se desfăşoară în domenii foarte diferite, mergând de la dreptul de apărare la interceptarea convorbirilor telefonice, de la durata arestării preventive sau a unor proceduri la servituți de urbanism, de la regimul din închisori la internarea bolnavilor psihic.

Curtea funcționează în baza Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului şi Libertăților fundamentale adoptată la Roma în noiembrie 1950, care nu se substituie dreptului intern, dar pe care-l poate influența. Multe din hotărârile Curții au provocat ori au accelerat reforme legislative în țările europene. Statele în defavoarea cărora s-a pronunțat Curtea au obligația de a se conforma hotărârilor care sunt definitive.

e) **Teorii juridice cu privire la factorii de configurare şi evoluție a dreptului**

1. **Teoria lui Montesquieu.** Autorul lucrării *Spiritul legilor* (1748) stabileşte principiul relativității legilor în timp şi spațiu. Potrivit acestuia: „legile trebuie să fie conforme cu natura, respectiv cu fizica țării, cu clima rece, caldă sau temperată, cu calitatea lui, cu mărimea lui, cu genul de viață al poporului, plugari, vânători sau păstori; ele trebuie să fie potrivite cu gradul de libertate pe care-l poate garanta Constituția, cu religia locuitorilor, cu înclinațiile lor, cu bogățiile lor, cu numărul lor, cu moravurile lor".

Un rol distinct în concepția privitoare la factorii de configurare şi evoluție a dreptului îl ocupă inteligența umană.

2. **Teoria lui Edmond Picard**, exprimată în lucrarea *Le droit pur*, pune la baza configurării şi evoluției dreptului zece factori:

- **rasa** – legile trebuie să corespundă temperamentului național;

– **mediul** – clima, teritoriul, starea economică şi socială influenţează profund dreptul unei ţări;

– **intruziunea străină** – dreptul străin poate pătrunde prin cucerire (exemple: dreptul roman aplicat în teritoriile cucerite, dreptul francez în teritoriile ocupate de Napoleon);

– **imitaţia** – cazul Turciei care a adoptat Codul civil elveţian; cazul Japoniei care a preluat modelul Codului civil şi Codului comercial german (1899);

– **marii jurisconsulţi** sau elitele creatoare de sisteme juridice, care sunt expresia ideilor unui popor, servitori luminaţi ai acestuia;

– **atavismul juridic** respectiv obiceiul adânc înrădăcinat de a se supune unor anumite norme şi reguli. Anglia este ţara care ilustrează cel mai bine importanţa atavismului juridic;

– **progenismul**, adică germenii dreptului viitor;

– **tehnica juridică**, adică dreptul şlefuit de inteligenţa omului;

– **densitatea populaţiei** are o importanţă specială în configurarea şi evoluţia dreptului;

– **acţiunea solidară a marilor forţe sociale**, respectiv a influenţelor pe care le au religia, arta, morala, economia.

3. **Teoria lui Alexandru Vălimărescu**, exprimată în lucrarea *Tratat de enciclopedia dreptului* (1932), reduce la patru, factorii de configurare şi evoluţie a dreptului:

– **factorul material**: rasa, mediul, densitatea populaţiei, starea economică;

– **factorul moral**: religia, morala şi marile curente de idei;

– **oamenii superiori**;

– **hazardul**.

2. TIPOLOGIA DREPTULUI

Dreptul este un fenomen de o extremă complexitate, aflat într-un proces evolutiv care implică permanente transformări în conţinutul său normativ, modificări de ordin cantitativ în conţinutul şi structura instituţiilor şi ramurilor de drept. Acest proces evolutiv se realizează sub influenţa şi acompaniamentul factorilor economici, politico-ideologici, culturali, sociali etc.

În dreptul modern este unanim acceptată ideea că nu poate exista o legislaţie veşnică, un drept imuabil, dat odată pentru totdeauna.

Istoria universală a dreptului evidenţiază diversitatea sistemelor de drept, corespunzătoare etapelor din evoluţia statului.

În cercetarea sistemelor de drept, ştiinţa dreptului utilizează **metoda tipologică**, metodă care implică neluarea în considerare a diferenţelor individuale nesemnificative.

Tipologia dreptului ia în considerare apartenenţa la un bazin de civilizaţie juridică şi dependenţa de tipul sistemelor de organizare economico-socială.

Astfel, plecând de la dependenţa dreptului de tipul sistemelor de organizare economico-socială, sistemele de drept se clasifică în: drept sclavagist, drept medieval, drept burghez, drept socialist, drept modern.

Potrivit criteriului apartenenţei dreptului la un bazin de civilizaţie juridică, în dreptul comparat s-a realizat o altă tipologie, respectiv **FAMILIA DE DREPT**.

Familia de drept reprezintă gruparea unor sisteme juridice naţionale în raport de trăsăturile comune ale acestora.

În literatura juridică din România, cea mai recentă lucrare în domeniul analizat o constituie *Panorama marilor sisteme contemporane de drept* a profesorului Victor Dan Zlătescu, publicată la Bucureşti, în anul 1994, conţinutul acesteia fiind actualizat şi inclus în partea a II-a *Geografia juridică* a lucrării *Drept privat comparat* (Bucureşti, 1997).

Autorul clasifică familiile de drept în:

a) marele sistem (familia) de drept romano-germanic;

b) marele sistem de common-law;

c) sistemele juridice religioase şi tradiţionale;

La această clasificare noi ne permitem a adăuga:

d) sistemul de drept al Comunităţilor europene (dreptul comunitar).

a. **Marele sistem de drept romano-germanic**

Precizări:

– marele sistem de drept romano-germanic nu este rezultatul fuziunii dreptului roman cu dreptul cutumiar german;

– în acest mare sistem juridic contemporan sunt incluse sistemul de drept francez şi german, precum şi cele înrudite cu acestea;

– sistemul de drept romano-germanic a apărut şi s-a cristalizat în secolul al XIII-lea, când statele europene au receptat dreptul roman şi l-au alăturat dreptului cutumiar specific lor.

Un moment esențial în formarea sistemului de drept romano-germanic îl constituie receptarea în secolul al XI-lea a lucrării *Corpus Juris Civilis* a lui Iustinian.

Din punct de vedere al structurii sale, marele sistem de drept romano-germanic cuprinde:

– sistemul juridic francez;

– sistemul juridic german;

– sistemul juridic scandinav.

Sistemul juridic francez s-a răspândit din Franța în următoarele țări: Belgia, Italia, Olanda, Luxemburg, România, Spania, Portugalia, Bulgaria, Polonia.

Istoria dreptului francez cunoaşte trei mari perioade:

– perioada dreptului vechi (ancien droit) care se întinde de la origini şi până la Revoluția Franceză (1789);

– perioada dreptului intermediar cuprinsă între Revoluția Franceză şi domnia lui Napoleon I;

– perioada începută în timpul Imperiului napoleonian şi până astăzi.

În tumultoasa istorie a dreptului francez, momentul cel mai reprezentativ, elocvent pentru înțelegerea modului de formare a sistemului de drept romano-germanic, l-a constituit elaborarea şi adoptarea Codului Civil Francez Napoleonian, la 21 martie 1804. Cea mai mare parte a juriştilor văd în Codul Civil un exemplu fără precedent de logică juridică, de tehnică legislativă superioară, de stil concis şi cu deosebite virtuți literare.

Napoleon Bonaparte însuşi afirma, exilat fiind pe insula Sfânta Elena: „Gloria mea nu este aceea de a fi câştigat patruzeci de bătălii. Ceea ce nimeni nu va stinge, ceea ce va trăi etern, este Codul meu Civil”.

În ce constă superioritatea incontestabilă a Codului Civil față de reglementările anterioare?

– este expresia juridică a victoriei relațiilor economiei de piață față de relațiile feudale;

– consacră în forma juridică solemnă principiile de libertate, egalitate şi fraternitate proclamate de Revoluția Franceză de la 1789;

– în privința proprietății, codul consfințeşte abolirea regimului feudal şi consacră principiile liberei circulații a pământurilor;

– codul se bazează pe proprietatea privată şi pe principiile consensualismului. În Codul Civil, 1766 de articole sunt consacrate dreptului de proprietate.

Magistrala operă juridică construită de Napoleon Bonaparte este completată de Codul Comercial şi de Codul de Procedură Civilă, adoptate în anul 1807. Toate cele trei coduri au fost receptate în România, Spania, Portugalia, Belgia, Olanda, Polonia.

Sistemul juridic german

Cercetarea istoriei dreptului german pune în evidenţă unitatea fundamentală dintre acesta şi dreptul francez.

Sigur că, între cele două sisteme juridice există deosebiri, unele dintre acestea importante, care rămân însă la suprafaţa lucrurilor.

Ambele sisteme juridice au un fond normativ comun, datorat receptării dreptului roman de către fiecare dintre ele, precum şi asemănării cutumelor franceze cu cele germane.

Asemănările dintre dreptul francez şi dreptul german sunt zdrobitoare atunci când comparăm cele două sisteme cu celălalt mare sistem de drept occidental, respectiv dreptul anglo-saxon (common-law).

În dreptul german, până în secolul al XV-lea, dominantă era cutuma (se spunea: „cutuma este sfântă", „cutuma este dreptul"). Peste acest drept cutumiar s-a suprapus dreptul roman, care a fost uşor receptat şi datorită faptului că Sfântul Imperiu Roman de origine germană se considera continuatorul Imperiului Roman.

Prima operă de codificare a dreptului german s-a produs în Prusia în anul 1794. Codul General cuprindea peste 17.000 paragrafe cu norme specifice dreptului constituţional, administrativ, civil, penal şi dreptului canonic.

Epoca de înflorire a dreptului german este plasată în secolul al XIX-lea, când apare şi se afirmă puternic şcoala istorică a dreptului prin Fr.K. von Savigny. În această epocă este elaborat Codul Civil (1896), considerat unul dintre cele mai importante, dar şi originale construcţii legislative ale marelui sistem juridic romano-germanic. Principalul izvor al codului a fost dreptul roman.

Ca şi în Franţa, dreptul a fost completat cu Codul de Comerţ, urmat de reglementările importante privind: societăţile comerciale cu răspundere limitată (1892) şi societăţile pe acţiuni.

Dreptul german a influenţat puternic sistemele legislative din Grecia, Japonia, Austria, Elveţia, Ungaria şi Cehia. Dacă pentru ţările europene influenţa dreptului german este uşor de explicat prin prezenţa lor în acelaşi bazin de civilizaţie, cazul dreptului japonez necesită o minimă explicaţie.

Până la sfârşitul veacului al XIX-lea **Japonia** era guvernată de un sistem juridic tradiţional, arhaic, de factură feudală. Revoluţia Meiji, care a deschis porţile Japoniei spre Europa occidentală, a declanşat o puternică luptă între influenţa franceză şi cea germană.

Guvernanţii Japoniei s-au orientat la început spre dreptul francez (să amintim aici faptul că *Spiritul legilor* scrisă de celebrul Montesquieu era prima lucrare franceză tradusă în japoneză). Propunerile formulate de juriştii francezi au fost considerate de autorităţile japoneze prea revoluţionare, în contradicţie flagrantă cu tradiţiile naţionale japoneze.

Paralel cu „varianta franceză", a fost abordată legislaţia germană, iniţiativa aparţinând grupurilor de tineri jurişti, reîntorşi de la studii din Germania.

În anul 1898 a fost adoptat Codul Civil Japonez, inspirat din Codul Civil German. Normele juridice privitoare la statutul persoanelor, instituţia familiei şi domeniul succesiunilor reflectau particularităţile dreptului japonez vechi. Modificările esenţiale ale acestor reglementări se vor produce abia în anii 1970-1980.

Sistemul juridic scandinav

Precizări: Acest drept se aplică în: Suedia, Danemarca, Norvegia, Finlanda şi Islanda.

Legislaţia acestor state s-a constituit, de-a lungul timpului, prin împletirea dreptului cutumiar specific cu reglementări ale dreptului roman.

În studiul dreptului scandinav trebuie să avem în vedere istoria politică a statelor amintite. Timp de peste 420 de ani (1387-1814) Norvegia a fost unită cu Danemarca, iar Islanda a fost provincie norvegiană în perioada 1254-1918.

Finlanda a fost sub dominaţia Suediei timp de peste cinci secole (până în anul 1808).

Dreptul scandinav are la bază: Codul Danez din 1683, Codul Norvegian (1867), Codul Suedez (1734), toate conţinând reglementări specifice marelui sistem de drept romano-germanic. În anul 1879 se produce prima uniformizare legislativă în acest spaţiu geografic al Europei.

b. **Marele sistem de common-law (dreptul anglo-saxon)**

Precizări: – în Europa s-au dezvoltat, timp de secole, două sisteme de drept care nu s-au influenţat între ele: dreptul continental şi dreptul insulelor britanice, două lumi juridice orgolioase şi puternic personalizate.
– dreptul anglo-saxon (common-law) se aplică în Anglia, Statele Unite ale Americii, Australia, Canada, Africa de Sud;
– întregul drept al comerţului internaţional este astăzi subordonat tehnicilor contractuale engleze şi americane;
– common-law reprezintă produsul unei evoluţii îndelungate, petrecute în condiţii specifice insulelor britanice, rezultatul unei mentalităţi juridice total diferită de cea continentală.

Aspectul cel mai original al common-law-ului constă în coexistenţa a trei subsisteme normative, autonome şi paralele, respectiv:

– **common-law** (în sensul restrâns) cuprinde regulile stabilite pe cale judecătorească, respectiv hotărâri pronunţate de instanţe judecătoreşti care devin obligatorii pentru instanţele inferioare în cazuri similare.

– **equity** reprezintă un corectiv adus regulilor de common-law. O încercare a dreptului englez de a ţine pasul cu schimbările produse în societate, cu evoluţia firească a instituţiilor juridice. Common-law-ul devenise, încă din epoca feudală o frână în emanciparea dreptului. Equity, prin esenţa sa terminologică, exprimă ideea admirabilă ca în faţa unei legi nedrepte, cetăţeanul de rând putea face apel la rege. În realitate, plângerile nu erau soluţionate de rege ci de funcţionarul casei regale, numit Cancelar. Cu toate acestea, de-a lungul veacurilor, equity a adus perfecţionări şi completări esenţiale unor instituţii ale common-law-ului.

– Un principiu fundamental introdus prevedea faptul că „o violare a dreptului nu poate rămâne fără sancţiune" şi că equity înseamnă egalitate între părţile aflate în proces.

– **statutary law** reprezintă ce de-a treia ramură alcătuită din reguli de drept create prin legea scrisă. O trăsătură caracteristică a acestei ramuri decurge din faptul că dreptul englez nu cunoaşte nici abrogarea implicită şi nici desuetudinea: aceasta explică de ce rămân în vigoare foarte multe legi care nu au fost abrogate niciodată şi care datează de secole.

În materie constituțională, Marea Britanie nu are nici astăzi o CONSTITUȚIE, în accepțiunea de act fundamental unic, care să reglementeze organizarea ei politică. Constituția este alcătuită din mai multe categorii de norme juridice pe care le găsim în statutary law (dreptul statutar), în common law (dreptul comun sau dreptul judiciar), în obiceiul constituțional (dreptul nescris, format din uzanțe). În această materie, statutary law are o poziție privilegiată, fiind alcătuit din:

– **Magna Charta Libertatum**, impusă regelui Ioan Fără de Țară, în anul 1215, de către nobilii şi orăşenii răsculați, care le-a asigurat acestora anumite privilegii, limitând autoritatea regală.

– **Habeas Corpus Act**, editat în 1679, la 20 de ani după moartea lui Cromwell, consfințea principiul separației puterilor (parlament, magistrați şi rege).

– **Bill-ul drepturilor**, elaborat în anul 1689, prin care parlamentul dobândeşte putere legislativă.

c. **Sistemele juridice religioase şi tradiționale**

Sistemul de drept musulman (islamic)

Precizări: – dreptul islamic diferă de celelalte sisteme de drept prin izvoare, prin structură, dar mai ales prin mentalitate.
– dreptul islamic guvernează astăzi o populație de peste 300 milioane de oameni, fiind aplicat în toate statele arabe, precum şi în Pakistan, Afganistan, Bangladesh şi Iran.
– singura țară musulmană care a abandonat sistemul tradițional este Turcia, care a adoptat legislația de tip european.

Sursa (izvorul) fundamentală a dreptului islamic este **CORANUL**, cartea sfântă a musulmanilor.

Mohamed (cca. 570/580 – 632) este considerat fondatorul religiei musulmane. Provenind dintr-o familie de aristocrați din Mecca, Mohamed cunoaşte încă din tinerețe iudaismul şi creştinismul.

Retrăgându-se în peşterile de pe muntele Hira, din vecinătatea cetății Mecca, începe să aibă viziuni, pe care, mai târziu, le comunică celor din jur. Apostolatul său religios începe în anul 613, când reuşeşte să atragă, prin predicile sale, o mare parte a populației sărace. Prigonit de autorități se retrage în anul 622 la Medina (oraşul Profetului), unde intră în conflict cu populația de evrei care îl acuză de falsificarea

Scripturii. În anul 624 Mohamed repurtează prima victorie militară asupra oraşului Mecca, iar în anul 632 moare.

Coranul cuprinde peste 6300 de versete, împărţite în 114 capitole şi se referă la obligaţiile religioase, educaţie în general, dogme religioase. Peste 500 de versete cuprind reguli de drept, decizii de speţă, consultaţii date de profet şi se referă, în cea mai mare parte, la condiţia femeii, relaţiile de familie, succesiuni, drept penal, drept comercial.

Coranul este un îndreptar de viaţă pentru omul obişnuit; etica pe care o predică este bazată pe cumpătare şi bun-simţ.

Coranul reglementează dreptul de proprietate, recunoscut tuturor (mai puţin sclavilor), bărbaţi sau femei, musulmani sau nemusulmani. Orice act de proprietate trebuia să fie încheiat în prezenţa a doi martori; împrumutul de bani cu dobândă este interzis expres.

Legea islamică nu intervine cu reglementări exprese în viaţa economică a persoanelor, în privinţa preţurilor practicate pe piaţă etc.

Sistemul de drept hindus

Precizări: – dreptul hindus aplicabil astăzi în India este rezultatul contopirii normelor de drept tradiţional (religios) cu normele dreptului englez.
– principalul izvor de drept este cutuma pe care o găsim formulată în cărţile sacre ale brahmanilor, denumite ***sruţi.***
– ansamblul îndatoririlor persoanelor este cuprins în a doua categorie de cărţi, denumite ***sastre***.
– există o mare diversitate de cutume: regionale, ale unei localităţi, ale unei secte şi chiar ale unei familii.

Instituţia căsătoriei nu este considerată un act juridic, în sensul că nu sunt cunoscute impedimentele la căsătorie din legislaţiile moderne. Abia în anul 1954 este consacrată monogamia, iar instituţia divorţului a fost reglementată după anul 1950.

În anul 1860 au fost adoptate Codul penal şi Codul de procedură civilă, cu puternice influenţe ale dreptului englez. Dreptul modern hindus nu poate fi considerat o ramură a dreptului englez.

d. **Sistemul de drept al comunităţilor europene (dreptul comunitar)**

Prima Comunitate Europeană, denumită Comunitatea Europeană a Cărbunelui şi Oţelului (C.E.C.A.), a fost instituită prin Tratatul de la

Paris, intrat în vigoare în anul 1952, semnat de şase ţări europene (Belgia, Franţa, Italia, Germania, Luxemburg şi Olanda).

Prin Tratatul de la Roma, încheiat între aceleaşi state în anul 1957, se crează alte două Comunităţi Europene: Comunitatea Economică Europeană (C.E.E.) şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (C.E.E.A.).

Comunităţile europene numără în prezent 15 state membre, reuneşte o populaţie de peste 370 milioane locuitori şi este considerat cel mai mare teritoriu comercial din lume.

Ce obiective şi-au propus Comunităţile Europene?

– realizarea unei uniuni vamale, economice şi monetare prin desfiinţarea taxelor vamale şi a restricţiilor cantitative în comerţul dintre statele membre;

– stabilirea unei politici comerciale comune faţă de terţi;

– realizarea liberei circulaţii a capitalurilor, serviciilor şi a forţei de muncă;

– realizarea unei politici economice comune în domeniul agriculturii, transporturilor şi energeticii şi o politică bugetară comună.

Pentru realizarea acestor obiective s-a creat un sistem judiciar, cu trăsături specifice, respectiv **dreptul comunitar** ale cărui **izvoare** sunt:

– tratatele constitutive şi modificate;

– izvoarele derivate sau dreptul comunitar derivat (regulamente, decizii, directive, recomandări şi avize);

– normele juridice cuprinse în angajamentele externe ale Comunităţilor;

– izvoarele complementare (convenţii, acorduri, rezoluţii, luări de poziţie);

– izvoarele nescrise (metodele de interpretare ale Curţii de Justiţie, principiile generale de drept).

Caracteristicile dreptului comunitar european

– normele juridice de drept comunitar dobândesc automat statutul de drept pozitiv (aplicabil) în sistemul de drept intern al statelor membre – **aplicabilitate imediată**;

– normele juridice de drept comunitar sunt susceptibile de a crea, direct, drepturi şi obligaţii pentru persoanele particulare – **aplicabilitate directă**;

– normele juridice de drept comunitar au prioritate față de orice normă juridică din dreptul național – **prioritate**.

Instituțiile Comunităților Europene sunt:

– **Consiliul –** instituție cu atribuții de decizie;
– **Comisia** – organul executiv;
– **Parlamentul** – instituție cu atribuții de control;
– **Curtea de Justiție** – instituție jurisdicțională;
– **Curtea de Conturi** – instituție de control financiar în domeniul finanțelor comunitare.

În cadrul procesului de integrare europeană o importanță crucială au avut: Actul Unic European din 1987 şi Tratatul de la Maastricht din 1993.

Prin Actul Unic European din 1 iulie 1987, s-a stabilit data realizării definitive a Pieței Unice Europene la 31 decembrie 1992, care presupunea mişcarea liberă a bunurilor, serviciilor, capitalurilor şi persoanelor pe tot cuprinsul Comunităților.

Tratatul de la Maastricht (Olanda) a hotărât şi adoptat măsuri decisive în vederea integrării europene, continue şi ireversibile. Comunitatea Europeană, ca termen, este înlocuită de Uniunea Europeană.

Acest tratat (Tratatul asupra Uniunii Europene) prevede:

1. O cetățenie **unională**, în sensul că toți cetățenii statelor membre sunt cetățeni ai uniunii. Fiecare cetățean are dreptul: să se deplaseze şi să-şi stabilească domiciliul în mod liber pe teritoriul statelor membre; să voteze şi să candideze la alegerile municipale şi europene care se desfăşoară în statul în care îşi are domiciliul; să fie protejat de către autoritățile diplomatice sau consulare ale oricărui stat membru; să se poată adresa Parlamentului Uniunii Europene în problemele pe care le consideră importante.

2. Crearea Uniunii Economice şi Monetare constând în:

– politica economică va fi direcționată pe baza hotărârilor Consiliului;

– realizarea uniunii monetare: o singură politică monetară; începând de la 1 ianuarie 1999 s-a introdus moneda unică: EURO şi s-a creat Banca Centrală Europeană.

3. Continuitatea înfăptuirii uniunii politice prin:

– dezvoltarea unei politici comune de securitate externă;

– politica comună în domeniul juridic şi al afacerilor interne vizând problematica imigraţiei, azilului şi vizelor. Crearea unui birou european de poliţie (EUROPOL) în scopul organizării schimbului de date în materia traficului ilegal de droguri;

– creşterea rolului Parlamentului European;

– realizarea unui organism distinct pe probleme de apărare a statelor Comunităţii Europene.

Filosofia care a fundamentat Tratatul de la Maastricht a vizat conceperea într-un cadru unitar şi supranaţional a celor trei vectori ai suveranităţii statale:

a) moneda;

b) siguranţa internă (afacerile interne) şi justiţia;

c) politica externă şi de apărare.

Instituind Uniunea Europeană, statele membre au consimţit să încredinţeze o parte a suveranităţii lor unor organisme suprastatale, transferând o serie de atribute naţionale specifice, care nu pot fi redobândite decât în condiţii de excepţie.

Precizare: Consiliul Uniunii Europene nu trebuie confundat cu Consiliul Europei ca organizaţie internaţională, regională, de sine stătătoare. Consiliul Europei a fost înfiinţat la 5 mai 1949 la Londra şi cuprinde astăzi aproape toate statele din Europa (inclusiv România – din anul 1993).

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 62-72; 82-92.

Alexandru Vălimărescu, *Tratat de enciclopedia dreptului*, Editura Lumina Lex. 1999.

I. Filipescu şi A. Fuerea, *Drept instituţional comunitar european*, Bucureşti, 1996, p. 53-104.

Victor D. Zlătescu, *Drept privat comparat*, Bucureşti, 1997, p. 100-180.

Vicent Berger, *Jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului*, Bucureşti, ediţia a II-a, 1998.

Mihai Bădescu, *Introducere în filosofia dreptului*, Bucureşti, Editura Lumina Lex, 2003.

IV. **DREPTUL ŞI STATUL**

1. NOȚIUNEA DE STAT

Statul reprezintă principala instituție politică a societății, care exercită puterea suverană, **asigurând organizarea şi conducerea societății prin prerogativa pe care o are de a elabora şi aplica dreptul, a cărui respectare o poate garanta prin forța sa de constrângere**.

***Accepțiunile termenului de stat*:**

– statul reprezintă puterea centrală, în opoziție cu comunitățile locale (regiuni, departamente, oraşe, comune etc.);

– statul este ansamblul autorităților publice care asigură guvernarea unei societăți;

– statul reprezintă o modalitate istorică de organizare socială prin care grupurile sociale şi-au promovat interesele comune;

– statul desemnează o societate politică organizată (statul român, francez, japonez etc.).

În lucrarea *Lecții de filosofie juridică*, Giorgio Del Vecchio defineşte statul ca „subiectul ordinii juridice, în care se realizează comunitatea de viață a unui popor". Statul reprezintă „**coloana vertebrală a societății, osatura în jurul căreia se dispun diversele țesuturi sociale, expresia potențială a societății**" (*Lecții de filosofie juridică*, Editura Europa Nova, Bucureşti, p. 274).

2. APARIȚIA STATULUI

Statul a apărut pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății: istoria statului nu coincide cu istoria societății umane. Apariția statului a fost precedată de o foarte prelungită perioadă de dezvoltare lentă a forțelor de producție în epoca comunei primitive, în care principalele forme de organizare cunoscute au fost: ginta, fratria, tribul, uniunea de triburi.

Cea mai importantă formă de organizare socială, premergătoare apariției statului, a fost democrația militară, care corespunde organzării militare a vieții comunităților în care purtarea războaielor a devenit o preocupare permanentă. Războaiele de cucerire au avut ca rezultat concentrarea bogățiilor capturate în mâinile unor capi de familie, formându-se astfel o aristocrație gentilico-tribală, iar şeful militar acaparează tot mai multe prerogative, puterea acestuia devenind ereditară.

În acest stadiu al organizării comunităților apare şi se consolidează proprietatea privată care generează diferențierile sociale în clase. Întregul complex al vieții materiale reclamă cu necesitate o formă superioară de organizare socială. Această formă de organizare, care adoptă drept criteriu fundamental **TERITORIUL,** este **STATUL**. Teritoriul este un criteriu politic în baza căruia statul îşi stabileşte legăturile cu cetățenii, îşi construieşte o structură specială a aparatului de conducere şi se conştientizează conceptul de suveranitate.

Teritoriul unui stat este reprezentat de spațiul geografic alcătuit din suprafața de pământ, de subsol, ape şi coloana de aer de deasupra acestora, asupra cărora statul îşi exercită suveranitatea.

Cu alte cuvinte, teritoriul unui stat, este compus din:

- partea terestră,
- partea acvatică, compusă din apele interioare şi teritoriale,
- subsolul părților terestră şi acvatică,
- spațiul aerian de deasupra părților terestră şi acvatică, până la limita, superioară a atmosferei.

Dreptul statului asupra întregului teritoriu este un aspect al suveranității sale.

Al doilea element al statului îl constituie **POPULAȚIA**, respectiv totalitatea persoanelor care se raportează la stat prin acea legătură specifică –, cetățenia, cu încărcătura juridică consistentă, în care sunt precizate drepturi şi obligații reciproce.

Al treilea element al statului îl reprezintă **FORȚA PUBLICĂ**, respectiv **PUTEREA DE STAT** sau puterea de constrângere. Statul îşi creează un aparat din ce în ce mai complex pe care îl utilizează, potrivit normelor juridice, pentru apărarea ordinii în societatea respectivă. Acest al treilea element, **PUTEREA DE STAT**, devine cel mai caracteristic criteriu al statului.

Primele organizări statale s-au constituit în Orientul antic, în Egipt, Babilon, China, India, Persia, în urmă cu aproape 6000 de ani.

O definiție a statului, rămasă celebră până în epoca modernă, a fost formulată de Marcus Tullius **Cicero** (106-43 î.H.): statul este **res populi**, adică este cauza poporului (o grupare de oameni asociați unii cu alții prin adeziunea lor la aceleaşi legi şi printr-o comunitate de interese). Aceasta este ideea fundamentală pe care Cicero o dezvoltă în lucrarea sa *De republica*. El doreşte instaurarea la Roma a unui regim politic mixt: un princeps, o adunare a aristocraților şi poporului. *Princeps*-ul intervine în viața publică la cererea expresă a senatului şi nu din proprie inițiativă.

Un moment important în istoria gândirii politice, îl reprezintă concepția lui **Platon** (427-347 î.H.) care, în lucrarea sa „Republica", descrie un model ideal de stat: statul etern, creat de demiurg, în care sunt recunoscute trei clase sociale: filosofii sau conducătorii; gardienii sau războinicii, care trebuiau să păzească statul; meşteşugarii şi agricultorii chemați să producă bunurile materiale, necesare întreținerii celor două clase sociale dominante, fără a avea dreptul de a participa la viața de stat. Platon condamna tirania, adică exercitarea puterii de către o singură persoană.

Aristotel (384-322 î.H.), născut la Stagira, în Macedonia, considerat drept un gigant al culturii antice, expresie a geniului filosofic al Greciei, a construit o concepție modernă despre stat şi drept. Scopul statului este acela de a-i face pe oameni virtuoşi şi fericiți. Cei mai buni dintre oameni pot conduce dacă sunt aleşi. Cel mai bun stat este cel care se bazează pe suveranitatea poporului. Aristotel insistă asupra necesității existenței unei clase de mijloc, contrapondere atât pentru săraci, cât şi pentru bogați, cea mai în măsură să guverneze pentru că poate reconcilia tendințele extreme.

Apariția şi răspândirea creştinismului a transformat radical lumea antică. Învățătura lui Hristos şi a apostolilor săi schimbă în profunzime societatea ultimului imperiu roman, premergător Evului Mediu. Cel care conduce, fie că este sau nu rege, nu este decât un locțiitor al lui Dumnezeu. Legea divină este superioară oricărei Constituții elaborate de om. Învățătura lui Hristos recomandă omului supunere față de puterea instituită. În Epistola către Romani, Sfântul Pavel afirmă că „orice persoană trebuie să fie supusă suveranilor pentru că nu există autoritate care să nu vină de la Dumnezeu", glorificând astfel supunerea față de autorități şi ascultarea. Nesupunerea

față de autoritățile civile echivalează cu înfruntarea lui Dumnezeu care le-a stabilit.

Doctrinele politice evoluează în perioada Evului Mediu dezvoltat în funcție de realitățile concrete, caracteristice fiecărui stat sau națiune.

După crizele politice din prima jumătate a sec. al XVII-lea, gândirea politică din Franța şi Spania este preocupată de justificarea monarhiei absolute, considerată forma de conducere preferabilă tuturor celorlalte, mai ales pe motivul unicității deținătorului puterii. Un singur rege se integrează perfect într-un sistem întemeiat pe un singur Dumnezeu şi prin stabilitatea politică ce decurge din principiul ereditar. Absolutismul va cunoaşte forma sa deplină în Franța, începând cu Henric al IV-lea (1589-1610) şi terminând cu apoteoza modelului impus de Ludovic al XIV-lea (1643-1715), supranumit Regele Soare. Pentru acesta, suveranitatea absolută a regelui trebuia să se manifeste în domeniul legislativ, executiv, judiciar, dar şi religios.

O contribuție importantă la dezvoltarea doctrinelor politice o constituie lucrarea lui Montesquieu (1689-1755), *Spiritul legilor* apărută în anul 1748. Teoria politică concepută cu 100 de ani înaintea anului revoluționar 1848, este centrată nu numai pe mecanismele guvernării ci şi pe implicațiile ce decurg din influența geografiei, istoriei, economiei şi tradițiilor asupra statului şi dreptului.

Inspirat din Aristotel în clasificarea tipurilor de regimuri politice în republică, monarhie şi despotism, Montesquieu pledează pentru regimul monarhic, specific statelor moderne, cu opțiune declarată pentru monarhia britanică, pe care o consideră ideală, întrucât exercitarea puterii este moderată printr-un echilibru ce decurge din repartizarea echitabilă a puterii. Separația puterilor în stat garantează libertatea oamenilor. În concepția sa, puterea executivă trebuie încredințată regelui, puterea legislativă adunărilor naționale, iar cea judecătorească magistraților de profesie. În anul 1762 (la 14 ani de la apariția *Spiritului legilor*) **Jean-Jeacques Rousseau (1712-1778)** publică *Contractul social* opera sa politică reprezentativă, în care dezvoltă concepția potrivit căreia statul, ca instituție centrală a societății, a luat naştere o dată cu apariția proprietății private, adică datorită unui fenomen economic şi nu datorită divinității. Statul, în viziunea lui Rousseau, a luat naştere în urma contractului încheiat între indivizi şi societate, în virtutea căruia indivizii sunt apărați de lege în ce priveşte libertatea şi

proprietatea lor. Pe acest fundament este afirmată teza suveranității poporului, a respectării legii, posibilă atât pentru indivizi, cât şi pentru suveran. Autorul *Contractului social* face o distincție clară între voința generală (voința comunității) şi voința individuală a cetățenilor. Voința generală este însăşi suveranitatea care nu poate avea interese contrarii. Cetățenii particulari pot avea interese contrarii. Voința societății (suveranitatea) nu poate fi înstrăinată şi nici divizată. Legile existente în societate trebuie să fie expresia voinței generale, adică a întregului popor.

În istoria apariției şi dezvoltării statelor, Rousseau distinge trei forme de guvernământ: democrația, aristocrația şi monarhia.

Curentul liberalismului clasic plasează cetățeanul în centrul preocupărilor statului. Scopul statului era acela de a face legi bune şi de a respecta principiul nevinovăției în treburile private. El trebuie să se plaseze deasupra grupurilor sociale, cu sarcina de a aplana conflictele şi contradicțiile dintre ele. Liberalismul afirmă şi susține teza potrivit căreia orice putere trebuie limitată, fiecare stat trebuie condus pe baza unei Constituții care să consfințească libertățile individuale, limitarea autorității suveranului şi a administrației. Principalul teoretician al liberalismului clasic a fost Benjamin Constant (1767-1830) care afirma că cel mai bun regim politic este monarhia constituțională.

Doctrina materialist-istorică marxistă sau doctrina socialistă a plasat problematica statului în contextul nemijlocit al luptei de clasă. Teza marxistă concepe statul ca un instrument de dominație a unei clase asupra alteia. Istoria omenirii demonstrează, în concepția lui Marx, opoziția dintre proletariat şi burghezie. Burghezia exploatează economic şi politic proletariatul şi nu este dispusă să renunțe la această dublă putere. Este nevoie de o revoluție proletară care să asigure răsturnarea prin forță a burgheziei de la putere. Urmează apoi o perioadă tranzitorie a dictaturii proletariatului, în cursul căreia se realizează exproprierea colectivă a mijloacelor de producție, iar burghezia dispare ca o clasă socială. Singura clasă socială o va reprezenta proletariatul, iar statul va dispare.

Societatea comunistă, etapa următoare, se va caracteriza, din punct de vedere al situației economice, prin planificare, producție optimă, munca liberă şi voluntară, politica reducându-se la o disciplină socială liber acceptată de cetățeni. Proprietatea particulară este desființată, iar lupta de clasă este inexistentă.

Doctrina totalitarismului a fost reprezentată de fascism şi nazism.

Fascismul reprezintă teoria dezvoltată de Benito Mussolini (1883-1945) în Italia. În esență, fascismul se opune principiului separației puterilor în stat, libertăților individuale şi proclamă statul totalitar, conceput a fi condus de un partid unic. Statul trebuie să controleze toate domeniile: politic, educațional, religios şi economic; autoritatea supremă în stat era Ducele, acompaniat de Marele Consiliu Fascist.

Nazismul se bazează pe doctrina politică şi filosofică dezvoltată de Adolf Hitler (1889-1945) în *Mein Kamf* (Lupta mea), în Germania. Nazismul a instituit şi amplificat conceptul de rasă umană, a clasificat rasele în inferioare (suboameni) şi superioare (supraoameni) în frunte cu arienii.

Destinul acestor rase era categoric! Evreii trebuiau exterminați, latinii şi slavii transformați în sclavi productivi, iar arienii (germanii puri) urmau a fi stăpânii lumii.

Din această concepție rasială decurgea natura statului nazist: poporul (națiunea germană) era reprezentat de statul condus de Führer, care nu trebuie ales din moment ce el corespunde unei chemări, unei necesități interioare a poporului. El este înzestrat cu toate puterile. Statul german trebuia să îndeplinească idealul purității rasei, prin eliminarea ființelor inferioare, a bolnavilor, prin interzicerea căsătoriilor mixte dintre arieni şi nearieni. În politica externă, Germania trebuia să dobândească spațiul vital prin război.

3. STATUL LA ÎNCEPUTUL MILENIULUI III

Are loc o aprigă dezbatere despre **actuala criză a statului şi dreptului**.

Dar, trebuie spus de la început că statul şi dreptul au fost permanent în criză.

Istoria politică a omenirii nu a înregistrat niciodată starea de liniște şi de stabilitate a celor doi mari actori, creație a realităților sociale pe care omenirea le-a cunoscut (statul şi dreptul).

Cu mai bine de 500 de ani înainte de Hristos, în Atena antică, se crea un model de stat de drept, o democrație care îşi propunea să funcționeze pe următoarele coordonate:

- egalitatea în fața legii;
- libertatea de opinie;

– manifestarea pluralismului;
– o artă a politicului, a compromisului ambițiilor rivale.

Acest model de stat nu a rezistat, decât un secol. El s-a destrămat datorită comportamentului oamenilor politici, care, atunci când ajungeau la putere, nu urmăreau decât să se îmbogățească, încălcând toate principiile arătate mai sus. Demagogia cu efectele ei nocive a denaturat spiritul procedurilor democratice, a generat corupție, fraude şi scandaluri, a dezvoltat birocrația şi nedreptatea.

Din acest moment a început **nesfârşita criză a statului şi dreptului**, permanent alimentată de acest teribil decalaj, de o nepermisă ruptură între **dorință** şi **putință**, între regulile pure de funcționare şi realitățile sociale atât de profund modificate în istorie.

Societățile, în evoluția lor, au impus, sub presiunea realităților sociale, restrângeri ale rolului STATULUI.

Mai întâ,i a fost vorba de o diminuare semnificativă a rolului IDEOLOGIC al statului, care, nefiind în stare să convingă asupra necesității menținerii puterii sale, a cedat în favoarea creşterii rolului PIEȚII, care scade din rolul de control al statului asupra societății.

A urmat, inevitabil, **criza FUNCȚIONALĂ a statului,** care s-a văzut în situația de a-şi asuma prea multe sarcini nemaiavând la dispoziție mijloacele concrete de rezolvare a acestora.

Criza s-a adâncit în **epoca globalizării**, când societățile transnaționale ignoră suveranitatea statelor.

S-au experimentat, în ultima perioadă, mai multe modele de stat: cel liberal, cel social-democrat, cel conservator.

Se doreşte realizarea a două obiective:
– protecția indivizilor şi
– coeziunea socială.

Statul-providență îşi propune să se întemeieze pe concepția **justiției sociale**, care ar însemna redistribuirea bogăției comune în scopul asigurării bunăstării materiale şi intelectuale a cetățenilor săi.

Acest tip de democrație modernă are ca obiectiv înfăptuirea unei **egalități reale** a indivizilor, ignorând faptul că prin natura lor oamenii nu sunt egali.

Statul modern trebuie să înfăptuiască o reformă reală a societății, el trebuie să-şi reformuleze principiile şi funcțiile sale în raport cu nevoile reale, justificate ale cetățenilor.

Este nevoie de depăşirea imobilismului statului, de realizarea unei simplificări evidente a procedurilor, de mobilitate şi, mai ales, de eficienţă în limitarea birocraţiei şi corupţiei.

Statul modern trebuie să-şi restrângă **funcţia normativă**, cedând administraţiilor locale dreptul de a emite acte normative.

Într-o asemenea situaţie, **STATUL** ni se înfăţişează ca un ACTOR care nu mai dispune de capacitatea de a realiza obiectivele stabilite.

Există astăzi un vast sector public pe care statul îl subvenţionează.

Statul, creator de drept, este mai puţin suveran atunci când ordinea juridică internaţională primează celei interne.

Conceptul de suveranitate este astăzi atacat, contestat şi erodat.

Impactul globalizării duce la diminuarea semnificativă a rolului statelor naţionale.

O primă caracteristică a scenei geopolitice este natura globală a problemelor contemporane, care nu mai pot fi abordate şi nici rezolvate prin efortul izolat al unei ţări.

Astăzi, multe din pârghiile clasice ale politicilor economice nu mai funcţionează: capitalul nu mai are domiciliul fix, iar fluxurile financiare au ieşit de sub controlul guvernelor naţionale.

O altă caracteristică se referă la influenţa crescândă a organizaţiilor supranaţionale (Banca Mondială, Fondul Monetar Internaţional, NATO etc.) care dictează politicile pe care statele naţionale trebuie să le adopte.

Statul-naţiune îşi exercita suveranitatea (legislativă şi executivă) sprijinindu-se pe „trepiedul" suveranităţii militare, economice şi culturale, reuşind să realizeze acel echilibru dinamic, apt să-i confere statului capacitatea de a-şi exercita funcţiile fundamentale, inclusiv aceea de supraveghere a teritoriului şi populaţiei.

Toate cele trei picioare ale „trepiedului" suveranităţii au fost zdrobite. Primul anihilat a fost şi este cel economic. Statul-naţiune nu poate ţine sub control situaţia financiară şi devine simplu executant al deciziilor ce sunt elaborate în altă parte, dincolo de teritoriul său, în zona înaltă, inaccesibilă, a organismelor transnaţionale.

În lucrarea *Globalizarea şi efectele ei sociale*, Zygmunt Bauman (Editura Antet, 1999) – consemnează: „Pieţele financiare globale îşi impun legile şi preceptele asupra planetei. Statele nu au suficiente

resurse sau libertate de mişcare pentru a-şi pune în funcţiune propriul mecanism de funcţionare" (p. 72).

Practic statul nu mai controlează economia şi finanţele; aceste două importante componente sunt scoase din zona politicului, a zonei de decizie fundamentală, caracteristică statului-naţiune. Singurul lucru pe care îl mai poate face acest stat naţional veştejit, lucru care de fapt îi este permis sau, mai bine zis, impus, este să asigure un „buget echilibrat", lucru ce se realizează prin controlul asupra presiunilor locale, al protestelor adresate autorităţilor statale de importante segmente ale populaţiei.

Într-un asemenea cadru este limpede că statul naţional nu mai poate asigura coerenţa societăţii şi disciplinarea comportamentelor indivizilor ce o compun. Oamenii îşi pierd încrederea în sistemul politic şi în falsa structură de administrare a societăţii.

Guvernele sunt incapabile să facă faţă unor asemenea realităţi. Ele pendulează între servilismul degradant faţă de organismele transnaţionale care le impun ce legi trebuie să elaboreze, ce reguli sunt potrivite pentru comunităţile umane, ce trasee trebuie urmate în dezvoltarea sau subdezvoltarea economiei şi strădania de a bloca revolta cetăţenilor umiliţi de şomaj, de aroganţa guvernaţilor, de impertinenţa grupurilor de super-îmbogăţiţi.

Curentul care se dezvoltă astăzi în ştiinţele sociale este acela al „**negării statelor**". Peste tot, în studii de politologie, sociologie şi economie politică „statul apare ca şubrezit, golit de sens, detronat sau îngropat" (Linda Weiss, *Mitul statului lipsit de putere*, 1998, p.18).

Suntem martorii confruntării a două mari curente: neoliberalismul de extracţie anglo-americană şi social-democraţia, de inspiraţie europeană.

Ideea de bază a gândirii liberale rezidă în cerinţa ca instituţiile politice să fie create nu atât pentru a proteja pe indivizi de ostilitatea potenţială a celorlalţi (homo homini lupus), ci mai ales pentru a proteja individul de măsurile discreţionare ale puterii.

Curentul social-democratic consideră că statul cel mai just este acela care, cu riscul restrângerii unor libertăţi, caută soluţii contra inegalităţilor.

Constatăm o ambivalenţă a cetăţeanului modern, care vine din faptul că doreşte în acelaşi timp să se protejeze de stat şi să fie protejat

de stat. Pe de o parte cetățeanul critică excesiva intervenție şi prezență a statului în economie, se revoltă împotriva birocrației care blochează inițiativa personală, cere să poată controla cheltuielile publice, este permanent contrariat de privilegiile funcției publice, de expansiunea nepotismului şi clientelismului.

Pe de altă parte, cetățeanul cere statului să-i garanteze securitatea şi pacea civilă, să-l ocrotească, să nu-l abandoneze şi să asigure coeziunea societății. Atunci când se produc şi se amplifică situații de criză în domeniul financiar-bancar, al sănătății şi asigurărilor, al prețurilor, al manifestării criminalității (violență, droguri, terorism etc.) cetățenii şi întreprinderile cer ajutorul statului.

Altfel spus, funcționează sloganul „să se privatizeze profiturile şi să se socializeze pierderile".

Conştienți de varietatea abordărilor noțiunii de „economie globalizată", Paul Hirst şi Grahame Thompson precizează în lucrarea *Globalizarea sub semnul întrebării* (2000) următoarele: un sistem economic global este acela în care economiile naționale diferite sunt subsumate şi rearticulate prin procesele şi tranzacțiile internaționale.

Prima consecință majoră a economiei globalizate ar fi dificultatea fundamentală a guvernării ei, respectiv construirea unor modele integrate eficiente de politici publice naționale şi internaționale care să facă față forțelor de piață globale.

A doua consecință ar fi transformarea companiilor multinaționale în companii transnaționale, acestea deținând rolul de actori principali în economia mondială. Companiile transnaționale vor dispune de un puternic capital care nu are o identitatea națională specifică, se pot stabili oriunde în lume pentru a obține cele mai mari şi mai sigure profituri. Guvernele naționale nu ar mai putea să adopte nici un fel de reglementare efectivă contrară standardelor internaționale impuse de companiile transnaționale.

A treia consecință a globalizării ar fi continuarea declinului influenței politice şi al puterii de negociere economică a forței de muncă organizate.

Globalizarea conduce inevitabil la slăbirea capacității statelor naționale de a-şi impune propriile obiective de reglementare, la scăderea puterilor lor disciplinare.

Un loc central în analizele şi dezbaterile ce au loc în legătură cu rolul statelor în acest vârtej al globalizării îl ocupă Uniunea Europeană.

Definită, potrivit Proiectului de Tratat de Instituire a unei Constituţii pentru Europa, ca o uniune democratică de state, Uniunea Europeană „acţionează pentru dezvoltarea durabilă a Europei, bazată pe o creştere economică echilibrată, pe o economie socială de piaţă foarte competitivă, vizând ocuparea deplină a forţei de muncă şi progresul social" (art. 3 din Titlul I). Sunt garantate „libera circulaţie a persoanelor, a mărfurilor, a serviciilor şi a capitalurilor" (art. 4 din Titlul I), „sunt respectate identitatea naţională a statelor sale membre în ce priveşte structurile lor fundamentale politice şi constituţionale, inclusiv în ce priveşte autonomia locală şi regională. Uniunea respectă funcţiile esenţiale ale statului" (art. 5 din Titlul I).

Cadrul instituţional unic al Uniunii Europene (Parlamentul European, Consiliul European, Consiliul de Miniştri, Comisia Europeană şi Curtea de Justiţie), competenţele stabilite şi politicile reglementate în Proiectul Constituţiei oferă, în opinia noastră, garanţia atingerii marilor obiective ale Europei Unite, care va fi un factor de stabilitate şi un punct de referinţă în noua ordine mondială.

Relevante şi generatoare de optimism în această privinţă sunt opiniile exprimate de Paul Hirst şi Grahame Thompson (lucrarea citată): „Suveranitatea este alienabilă, statele cedează puterea agenţiilor suprastatale, însă nu într-un cuantum fix. Deşi cedează din puteri, statele naţionale dobândesc noi roluri, îndeplinind în special funcţia de legitimare şi sprijinire a autorităţilor pe care le-au creat prin cedarea acestei suveranităţi". Statele-naţiune au în continuare o semnificaţie centrală, fiind principalii actori ai artei guvernării… statul-naţiune este pivotul dintre instituţiile supranaţionale şi cele naţionale… el reprezintă vocea exclusivă a unei populaţii înregimentate teritorial. Mai mult, statele-naţiune reprezintă principala sursă de domnie a legii" (p. 381, 383).

Într-o altă lucrarea intitulată *După statul-naţiune* (1994, p. 264) autorii, M. Horsman şi A. Marshall, susţin următoarele idei: „Nici naţiunea, nici statul nu sunt pe punctul de a dispărea… nu există structuri care să le substituie şi să poată îndeplini toate funcţiile asociate în mod tradiţional cu statul-naţiune. În acelaşi timp, oamenii nu sunt pregătiţi să renunţe cu desăvârşire la un naţionalism centrat pe stat" (citatul este reprodus din lucrarea *Retragerea statului*, autor S. Strange, pag. 111, tradusă în limba română în anul 2002, Editura Trei).

Importanţa Uniunii Europene, ca uniune democratică de state, cu personalitate juridică şi o construcţie instituţională solidă, este remarcabil exprimată de Ulrich Beck (în lucrarea *Ce este globalizarea*, 1997, Editura Trei, pag. 201): „FĂRĂ EUROPA NU EXISTĂ RĂSPUNS LA GLOBALIZARE. Numai în spaţiul transnaţional al Europei, politica fiecărui stat poate deveni, dintr-un obiect care ameninţă globalizarea, un subiect care îi dă forma. Nu există nici o ieşire din capcana globalizării. Poate una transnaţională. O formaţiune statală de mărimea Uniunii Europene ar putea restabili primordialitatea politicii, capacitatea de acţiune politică, economică şi socială, verificabilă în mod democratic".

În Preambulul Proiectului Tratatului de Instituirea a unei Constituţii pentru Europa (adoptat prin consens de Convenţia Europeană la 13 iunie şi 10 iulie 2003) regăsim formulate următoarele idei şi principii generoase:

– Europa este un continent purtător de civilizaţie; locuitorii săi, veniţi în valuri succesive de la începuturile umanităţii, au dezvoltat aici, în mod progresiv, valorile care stau la baza umanismului: egalitatea oamenilor, libertatea şi respectarea naţiunii;

– Astăzi construim Europa Unită inspirându-ne din moştenirea culturală, religioasă şi umanistă a popoarelor sale, care rămân mândre de identitatea şi de istoria lor naţională;

– „Unită în diversitate", Europa oferă popoarelor sale cele mai bune şanse de a continua, cu respectarea drepturilor fiecăruia şi cu conştiinţa răspunderii faţă de generaţiile viitoare ale planetei, MAREA AVENTURĂ care îşi găseşte aici un spaţiu privilegiat de speranţă umană.

4. PUTEREA DE STAT

Este o componentă esenţială a conţinutului statului, care poate fi definită ca o formă istoriceşte determinată şi variabilă de autoritate.

În societate există numeroase forme de autoritate: autoritate morală, politică, religioasă, juridică.

Puterea de stat este un atribut caracteristic statului, ce se deosebeşte de celelalte categorii sau forme de autoritate, prin trăsături caracteristice: are caracter politic, are o sferă generală de aplicabilitate, dispune de structuri specializate care o realizează (la nevoie prin utilizarea mijloacelor violente) şi este suverană.

Toate aceste caracteristici sunt la fel de importante, cu deosebire în epoca actuală, când conceptul de stat naţional constituie obiectul unor analize şi abordări în contradicţie cu doctrina clasică.

Am arătat că puterea de stat este SUVERANĂ.

Suveranitatea desemnează prerogativa (dreptul) statului de a organiza şi conduce societatea şi de a stabili raporturi cu alte state. Aşadar, există o **latură internă** a suveranităţii statului care se referă la puterea acestuia de a conduce societatea, de a comanda în ultimă instanţă, prerogativă ce se materializează în elaborarea normelor juridice şi în urmărirea (asigurarea) aplicării acestora în practică, pentru realizarea idealului său, acela al ordinii de drept.

Fiecare stat îşi organizează „treburile interne" potrivit ideologiei pe care o promovează şi filosofiei pe care o dezvoltă în numele acesteia. În consecinţă, statul stabileşte, prin intermediul dreptului (a actelor normative) modul de organizare şi mecanismul de funcţionare a puterilor publice, statutul juridic al cetăţenilor, regimul proprietăţii, organizarea partidelor politice, cadrul general al obiectivelor economice de importanţă strategică etc. Cu alte cuvinte, întregul angrenaj social şi problematica societăţii sunt guvernate de suveranitatea statului.

Latura externă a suveranităţii reprezintă ansamblul activităţilor ce alcătuiesc comportamentul statului în raporturile cu celelalte state, demersurile sale concrete în vastul teritoriu de acţiune al societăţii naţiunilor. Această latură a suveranităţii este denumită şi independenţa puterii sau neatârnarea acesteia.

Statul îşi stabileşte singur, fără amestecul vreunui alt stat, politica sa internă şi externă. Independenţa în domeniul relaţiilor internaţionale ale statului constă în faptul că statul dezvoltă politica externă pe care singur şi-o construieşte, fiind obligat în acelaşi timp să respecte normele dreptului internaţional, precum şi drepturile suverane ale altor state.

Suveranitatea şi integrarea României în U.E.

Ideea de unitate a Europei este foarte veche. După unele opinii originea acesteia se plasează în perioada antichităţii, pentru ca la începutul sectorului XX să apară primele manifestări doctrinare ale ideii de unitate europeană, concretizate într-un proiect „Statele Unite Europene".

Un promotor al cooperării europene, al lărgirii şi integrării europene – în România – a fost Nicolae Titulescu pentru care Europa era dorită ca fiind unită din punct de vedere politic, economic, militar, religios, etnic, lingvistic.

Al doilea Război Mondial însă a avut drept consecinţe fărâmiţarea ei, declinul ei politic şi economic. În aceste circumstanţe, Statele Europei Occidentale au devenit conştiente de necesitatea coalizării pentru a face faţă, pe de o parte, expansiunii sovietice, iar pe de alta parte pentru a contracara o întărire prea mare a influenţei americane în zona europeană.

În primele încercări de cooperare economică şi militară între Statele Europei Occidentale s-a pornit de la ideea unei cooperări în cadrul căreia fiecare stat îşi păstrează suveranitatea, fără a se propune un transfer de competenţe.

Aceasta abordare nu s-a dovedit a fi eficientă, simţindu-se nevoia unei construcţii suprastatale cu personalitate juridică distinctă în favoarea căreia statele să „renunţe" la unele elemente ale suveranităţii, dar, în acelaşi timp, în fiecare stat membru să existe aceste mecanisme guvernamentale pentru administrarea legilor naţionale.

Uniunea Europeană nu reprezintă un stat deasupra celorlalte state membre, ci este o organizaţie supranaţională, cu un sistem legal, compusă din state care au înţeles să formeze o familie democrată şi şi-a creat şi instituţiile prin care să funcţioneze autonom şi cărora le-a transferat o parte din suveranitate.

Ordinea juridică europeană este una specifică, distinctă de ordinea juridică internaţională şi de cea naţională a statelor membre.

Între ordinea juridică naţională şi cea comunitară trebuie să existe o armonie deplină.

Acest principiu străbate Constituţiile statelor membre.

Ţările ieşite nu demult din lagărul comunist şi având Constituţiile adoptate după 1990 au fost nevoite să recurgă la revizuiri constituţionale în baza cărora s-a procedat la cedarea unei părţi din suveranitate, atribut al statului, ce părea intangibil.

Acest proces de „aliniere" la cerinţele U.E. a fost parcurs şi de România, care în 2003 a recurs la revizuirea Constituţiei din 1991.

Analizând legile fundamentale ale tuturor ţărilor membre ale U.E. se poate concluziona că doar patru nu cuprind referiri la suveranitate în condiţiile integrării europene, celelalte stabilind reguli în acest sens.

În unele se exprimă direct ideea transferului unor atribuţii de suveranitate către U.E., în altele se exprimă limitarea suveranităţii de stat, iar în altele se afirmă ideea exercitării în comun a atributelor suverane ale statelor naţionale.

Indiferent însă de forma în care se regăsesc exprimate raporturile U.E. cu fiecare stat membru, mai exact cele referitoare la exercitarea suveranităţii, în toate legile fundamentale ale ţărilor membre a fost subliniată ideea limitării suveranităţii, aşa cum era ea definită în dreptul constituţional, făcând posibilă integrarea şi continuarea acestui proces ireversibil.

Este necesară conştientizarea cetăţenilor din ţările candidate de faptul că transferul unei părţi a suveranităţii nu înseamnă un abandon al acesteia, precum şi asupra faptului că suveranitatea este diferită de independenţa statului.

Se menţionează acest aspect întrucât problema suveranităţii a dat naştere celor mai mari reticenţe în procesul de aderare anterior, întrucât s-a ignorat evoluţia pe care a înregistrat-o acest proces.

Se poate afirma însă că indiferent cum s-a rezolvat din acest punct de vedere juridic raportul U.E. – stat membru, cu referire la suveranitate şi la limitarea acesteia, se înregistrează o concepţie pozitivă, ce permite desfăşurarea şi aprofundarea procesului de integrare.

Transferul de suveranitate dinspre statele membre înspre instituţiile U.E. este ireversibil, deoarece costurile reversibilităţii ar fi de nesuportat, iar prăbuşirea construcţiei Unionale ar echivala cu prăbuşirea Europei, fapt de care este conştient fiecare stat membru.

Soluţia pentru o bună funcţionare a relaţiei U.E. – stat membru este partajarea suveranităţii, care nu înseamnă pierderea totală a suveranităţii interne, ci o revigorare a capacităţii „statelor veştejite” de a gestiona problemele economice şi politice interne.

Privind suveranitatea politico-economică se poate afirma că ea a fost influenţată de globalizare care a condus statul spre scoaterea de sub control a unor sectoare ca finanţele, producţia, comerţul. Migraţia internaţională a făcut ca statul să nu mai poată exercita suveranitatea în sensul clasic privind teritoriul şi populaţia. Puterea statului, în sensul de control şi influenţă, a scăzut. Toate realităţile actuale impun o redefinire a rolului şi a funcţiilor statului.

De asemenea, suveranitatea juridică este reconsiderată, nu ca o pierdere a acesteia ca urmare a efectului direct asupra dreptului comunitar, ci ca o completare în vederea atingerii idealului comunitar.

România parcurge ultima porţiune a drumului spre U.E., ea întrunind cea mai mare parte din cerinţele acestui proces. Astfel, guvernarea actuală, în continuarea eforturilor celor anterioare, a avut în atenţie reforma administraţiei publice, a justiţiei, protecţia datelor, politica vizelor, frontiera externă, lupta împotriva fraudei, corupţiei, drogurilor şi spălării banilor, politica în domeniul concurenţei, politica vamală, libera circulaţie a mărfurilor, protecţia copilului, sectorul financiar.

Problema transferului de suveranitate, ce nu poate fi ignorat în procesul de aderare, este privită diferit de către statele din Balcani.

Doctrina din România s-a postat în mod constant pe o poziţie fermă, constantă, de susţinere a principiului suveranităţii.

Prin Constituţia din 1991 poporul era deţinătorul unei suveranităţi inalienabile şi indivizibile, exercitată în mod direct (prin referendum) sau prin delegarea reprezentanţilor aleşi.

Într-o altă opinie, se admite că noţiunea de suveranitate este reformulată în ideea acceptării unei federaţii de state naţionale, europene către care, prin liberul consimţământ al statelor membre, se transferă anumite prerogative ale suveranităţii.

Acest aspect a început a-şi găsi soluţionarea prin revizuirea Constituţiei în 2003, care conţine prevederi referitoare la viitoarea integrare a României în U.E.

România a parcurs o cale lungă în direcţia integrării, care se confirmă a fi bună şi la capătul căreia România a devenit membru al U.E. la 1 ianuarie 2007.

Integrarea României în U.E. reprezintă o prioritate a politicii româneşti şi este un rezultat al conjugării eforturilor tuturor instituţiilor guvernamentale ale societăţii civile şi nu în ultimul rând ale fiecărui cetăţean român.

5. FUNCŢIILE STATULUI

a) **funcţia legislativă** este expresia, manifestarea directă a suveranităţii poporului şi se caracterizează prin aceea că statul stabileşte reguli de conduită socială obligatorii şi care pot fi aduse la îndeplinire, în situaţia încălcării sau nesocotirii lor, prin forţa de constrângere pe care numai statul o are. Statul poate transforma în lege orice principiu de conduită umană necesar pentru dezvoltarea economică şi socială, menţinerea ordinii publice şi asigurarea ordinii sociale.

b) **funcția executivă** şi **administrativă** are ca obiect organizarea aplicării şi aplicarea în practică a legilor, asigurarea funcționării serviciilor publice instituite în acest scop, precum şi elaborarea de acte normative date în baza legilor.

c) **funcția jurisdicțională** are ca obiect principal soluționarea conflictelor juridice care se pot naşte în societate şi asigurarea respectării legilor, prin punerea în aplicare a unor proceduri speciale menite să garanteze o deplină obiectivitate.

d) **funcția externă** a statului desemnează activitățile desfăşurate de stat pentru dezvoltarea relațiilor cu alte state pe baza principiilor dreptului internațional, cât şi pentru participarea la organismele internaționale, în scopul rezolvării problemelor proprii, naționale şi a chestiunilor generale, globale, ale omenirii.

Pentru realizarea funcțiilor sale, statul îşi organizează un sistem de instituții (de organe) care sunt expresia concretă a autorităților publice, respectiv a autorității legislative, executive şi judecătoreşti.

Aşadar, fiecărei puteri în parte îi corespunde o categorie de organe ale statului: puterii legislative – organele legislative (Parlament, Adunare Națională, Congres etc.); puterii executive – organele executive care sunt reprezentate de şeful statului, şeful guvernului, guvernul; puterii judecătoreşti – organele judiciare.

Alături de organele legislative, executive şi judecătoreşti statul dispune de un aparat de stat alcătuit din persoane alese sau numite, un aparat de specialitate menit să asigure realizarea activității de stat (aparat polițienesc, armată, aparat administrativ). Aceste persoane din cadrul aparatului de stat sunt funcționarii publici şi funcționarii simpli.

Funcționarii publici sunt investiți legal să înfăptuiască funcțiile statului prin acte juridice şi fapte materiale specifice domeniului în care aceştia sunt încadrați.

Funcționarii publici îşi desfăşoară activitățile specifice în limitele competențelor ce le sunt stabilite prin legi.

6. FORMA STATULUI

Este un concept complex care exprimă modul de organizare a conținutului puterii, structura internă şi externă a acestui conținut.

Laturile componente ale formei de stat sunt: **forma de guvernământ**, **structura de stat** şi **regimul politic**.

Forma de guvernământ desemnează modul în care sunt constituite şi funcţionează organele supreme ale statului. Din acest punct de vedere, cele mai, întâlnite forme de guvernământ au fost şi sunt **monarhia** şi **republica**.

a) **Monarhia,** ca formă de guvernământ, se caracterizează prin aceea că şeful statului este un monarh (rege, domn, împărat, prinţ, emir) ereditar sau desemnat, potrivit unor proceduri specifice, în funcţie de tradiţiile regimului constituţional. Cele mai cunoscute tipuri de monarhii sunt:

– **Monarhia constituţională,** caracterizată prin limitarea puterilor monarhului de către legea fundamentală a statului (Constituţia) pe care monarhul nu o poate modifica. Totuşi, monarhul poate dizolva Parlamentul, poate organiza noi alegeri, are dreptul (posibilitatea) de a respinge legile votate de Parlament.

– **Monarhia parlamentară** este forma de guvernământ caracterizată printr-o autoritate redusă a monarhului, Parlamentul fiind, în fapt, abilitat să formeze guvernul pe baza majorităţii parlamentare. Această formă de guvernământ există astăzi în Anglia, Belgia, Suedia, Norvegia, Danemarca, Olanda.

De exemplu, potrivit Constituţiei Belgiei din anul 1881, puterile constituţionale ale Regelui sunt ereditare, în descendenţă directă, naturală şi legitimă, pentru urmaşii săi de sex masculin, în ordinea naşterii şi cu excluderea perpetuă a femeilor. Persoana Regelui este inviolabilă, numai miniştri săi fiind responsabili. Nici un act juridic al Regelui nu poate avea efecte dacă nu este contrasemnat de un ministru. Regele numeşte şi revocă pe miniştri, conferă grade militare, comandă forţele armate, declară război şi încheie pacea şi poate dizolva Parlamentul.

b) **Republica** este acea formă de guvernământ în care cetăţenii aleg un şef de stat, denumit de regulă preşedinte. Guvernarea se realizează prin reprezentanţi aleşi după proceduri electorale. Preşedintele poate fi ales direct, prin vot universal, sau de către Parlament. Din acest punct de vedere cele mai cunoscute forme de republică sunt:

– **Republica parlamentară,** caracterizată prin aceea că şeful statului este ales de către Parlament, în faţa căruia răspunde. Ca urmare,

poziția preşedintelui este inferioară Parlamentului, aşa cum întâlnim în prezent în Germania, Austria, Italia, Finlanda, Ungaria.

De exemplu, Preşedintele Republicii Italia este ales de ambele Camere ale Parlamentului (Camera Deputaților şi Senat), pe termen de şapte ani. Acesta este abilitat să autorizeze prezentarea proiectelor de lege inițiate de Guvern, promulgă legile şi emite decrete cu putere de lege, acreditează şi primeşte reprezentanții diplomatici, ratifică tratatele internaționale după autorizarea prealabilă a Camerelor, este comandantul forțelor armate, prezidează Consiliul Superior al Magistraturii.

Preşedintele republicii nu răspunde de actele săvârşite în exercițiul funcției sale decât în cazurile de înaltă trădare contra Constituției.

– **Republica prezidențială,** caracterizată prin alegerea şefului de stat fie direct, prin vot universal, egal, secret şi liber exprimat de către cetățeni, fie indirect, prin intermediul colegiilor electorale sau electori (cazul alegerii preşedintelui S.U.A.)

În cadrul acestei forme de guvernământ, prerogativele preşedintelui sunt puternice (în SUA preşedintele este şi şeful guvernului).

7. STRUCTURA DE STAT

Desemnează organizarea de ansamblu a puterii în raport cu teritoriul, criteriu în funcție de care statele se clasifică în state unitare (simple) şi state compuse (federale).

a) **Statul unitar sau simplu** se caracterizează prin existența unei formațiuni statale unice şi a unui singur rând de organe centrale de stat (un singur legiuitor, un singur guvern, un singur organ judecătoresc suprem). Organele administrației publice locale se subordonează organelor de stat centrale. Sunt state unitare: România, Bulgaria, Italia, Suedia, Ungaria, Franța.

b) **Statul federativ, compus sau unional** este format din două sau mai multe state membre, din unirea cărora se creează un stat nou, **FEDERAȚIA** – ca subiect unitar de drept. În aceste state există două rânduri de organe de stat centrale: organele federației (Parlament, Guvern. organ suprem de justiție) şi organele statelor membre, în sensul că fiecare stat are un Parlament, un Guvern şi un organ de justiție suprem propriu.

Parlamentul Federal este, de regulă, bicameral. Raporturile dintre statele membre ale federației sunt raporturi de drept intern, reglementate prin Constituția federației. Sunt state federative: Statele Unite ale Americii, Mexicul, Canada, Argentina, Brazilia, India, Germania, Australia, Elveția, Iugoslavia.

Precizare: sub aspectul structurii de stat România, este un stat unitar. În art. 1 din Constituție se consacră caracterul național, suveran, independent, unitar şi indivizibil al statului român.

8. REGIMUL POLITIC

Ca latură componentă a formei statului, reprezintă modalitățile practice prin care puterea politică este organizată într-o țară determinată.

În doctrina franceză, noțiunea de regim politic vizează: regulile de organizare şi funcționare a instituțiilor constituționale, sistemul de partide, practica vieții politice, precum şi moravurile politice.

Din punct de vedere al **regimului politic,** statele se clasifică în: state democratice, state oligarhice şi state monocratice (despotice).

Statele monocratice se caracterizează prin faptul că autoritatea publică, puterea în expresia ei directă, este exercitată de o singură persoană (monos = singur şi kratos = autoritate). Indiferent cum este denumită persoana (rege, împărat, prinț, conducător, duce sau chiar preşedinte) esențial este ca puterea supremă în stat să fie concentrată în mâinile unei singure persoane. Monocrația duce, în cele din urmă, la totalitarism, la tiranie, la despotism.

Întâlnite cel mai frecvent în antichitate şi în Evul Mediu, statele monocratice au existat şi în epoca modernă şi contemporană (Germania, sub conducerea lui Hitler; Italia, lui Mussolini; Spania, sub dictatura lui Franco; Portugalia, condusă de Salazar; URSS, sub conducerea lui Stalin; România, sub dictatura lui Ceauşescu etc.)

Statele oligarhice se caracterizează prin aceea că autoritatea publică este deținută şi exercitată de o categorie restrânsă de persoane, de o minoritate. Aceste grupuri oligarhice nu dețin puterea în baza unui mandat acordat de popor, ci pe criterii fixe, prestabilite de: vârstă (gerontocrația), avere (plutocrația), naştere (aristocrația).

Statele democratice se caracterizează prin faptul că autoritatea publică se întemeiază pe voința poporului, exprimată prin alegeri libere şi corecte. Această autoritate proclamă şi garantează libertățile

publice, sistemul pluralist, responsabilitatea guvernanților, exercitarea imparțială a justiției, separarea puterilor în stat, respectarea ființei umane şi a statului de drept.

Democrația înseamnă domnia dreptului, domnia legii.

CE FEL DE STAT ESTE ROMÂNIA?

Cu riscul de a repeta, vom arăta că articolul 1 din Constituția României stabileşte următoarele caracteristici ale statului român: național, suveran, independent, unitar şi indivizibil, stat de drept, democratic şi social.

Stat de drept este acela în care domnia legii (a dreptului) este evidentă, în care sunt proclamate, garantate şi valorificate drepturile şi libertățile cetățeneşti, în care se realizează echilibrul, colaborarea şi controlul reciproc al puterilor publice, în care este garantat şi se realizează accesul liber la justiție.

România este un stat social, pentru că **trebuie** să imprime tuturor acțiunilor economice şi politice un conținut social pregnant, fundamentat pe valori etice şi umane, care să permită exprimarea deplină a drepturilor şi libertăților cetățenilor, valorificarea egală a şanselor.

Statul social **trebuie** să intervină pentru realizarea binelui comun; el nu este un simplu partener de afaceri; el trebuie să asigure protecția socială a oamenilor, să sprijine sectoarele economice aflate în criză.

O ilustrare a materializării acestui principiu o reprezintă **Legea privind prevenirea şi combaterea marginalizării sociale (nr. 116 din 15 martie 2002)**, în ale cărei Dispoziții generale (cap. I) sunt inserate următoarele:

a) caracterul social al statului român, prevăzut în Constituție, impune instituirea unor măsuri pentru evitarea degradării nivelului de trai şi păstrarea demnității tuturor cetățenilor.

b) obiectul prezentei legi îl constituie garantarea accesului efectiv, în mod deosebit al tinerilor, la drepturi elementare şi fundamentale, cum sunt: dreptul la un loc de muncă, la o locuință, la asistență medicală, la educație.

c) marginalizarea socială, în sensul prezentei legi, se defineşte prin poziția socială periferică, de izolare a indivizilor sau grupurilor cu acces limitat la resursele economice, politice, educaționale şi comunicaționale ale colectivității; ea se manifestă prin absența unui minimum de condiții sociale de viață.

9. CORELAȚIA IDEOLOGIE, DOCTRINĂ POLITICĂ, STAT, DREPT

În teritoriul vast al ştiinţelor sociale cel mai derutant concept este acela al ideologiei.

Dicţionarele definesc **ideologia** ca „totalitatea ideilor şi concepţiilor filosofice, morale, religioase etc. care reflectă, într-o formă teoretică, interesele şi aspiraţiile unor categorii sociale, într-o anumită epocă. Ştiinţa care are ca obiect de cercetare studiul ideilor, al legilor şi originilor lor" (*Dicţionarul Explicativ al Limbii Române* – ediţia 1996).

Termenul de **doctrină** desemnează „totalitatea principiilor unui sistem politic, ştiinţific, religios etc.".

Ideologia, ca ştiinţă, este rezultanta revoluţiilor politice şi sociale care au acompaniat Prima Revoluţie Industrială şi care au permis consolidarea şi răspândirea idealurilor democratice, a concepţiilor moderne despre societate şi evoluţia acesteia.

Cel care a plasat ideologia în avangarda discursului politic a fost Karl Marx, discipolul lui Hegel.

Marile doctrine politice pe care le-a cunoscut epoca modernă şi contemporană (**liberalismul** – fondat de John Locke în Anglia, în anul 1690; **anarhismul** – fondat de Proudhon – 1860; **socialismul –** fondat de Saint Simon şi Charles Fourier şi desăvârşit de Karl Marx, cu dezvoltările sale cunoscute drept: leninism, stalinism, maoism etc.; **totalitarismul** cu variantele fascism şi nazism; **pluralismul** prezent astăzi în SUA.) s-au născut, au evoluat şi au dominat spaţiul de gândire şi acţiune al forţelor politice decenii şi secole de-a rândul.

Doctrinele politice au caracterizat şi caracterizează sistemele politice din societate. Fiecare partid sau structură politică îşi elaborează propria doctrină, o doctrină globală, cu componentele: politică, economică şi religioasă. Aflat pe scena politică a societăţii, fiecare partid lansează idei, concepte, teorii, programe, manifeste etc., încercând să atragă, să înroleze sub stindardul său cât mai mulţi adepţi şi simpatizanţi.

Pe baza doctrinei globale promovate, partidul său cucereşte, prin forme şi mecanisme democratice sau antidemocratice, puterea politică.

Odată ajuns la putere, partidul construieşte strategia concretă de punere în aplicare a doctrinei proprii.

Primul şi cel mai important domeniu care trebuie transformat şi modelat potrivit doctrinei este STATUL, pe care politicienii îl definesc

ca principală instituție politică a societății, capabilă să exercite puterea suverană. Statul reprezintă sistemul nervos central al societății, motiv pentru care puterea politică instalată va acționa astfel încât statul să fie în măsură a implementa conceptele doctrinei respective. Puterea politică ghidată de o doctrină proprie este forța care comandă în societate. Important este faptul că **dreptul** se află în slujba obiectivelor stabilite de puterea politică. Teoretic vorbind, **dreptul** ar trebui să aibă capacitatea de a cenzura comenzile statului, de a domoli nervozitatea ori nerăbdarea puterii politice, asigurând reglementarea sub forma normelor juridice a celor mai importante domenii ale vieții economice, politice şi sociale, plecând de la protecția valorilor juridice, a drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului, a democrației reale în general.

Corelația dintre ideologie-doctrină politică, stat şi drept este evidentă:

- ideologie – doctrină nazistă – stat nazist – drept nazist;
- ideologie – doctrină liberală – stat liberal – drept liberal;
- ideologie – doctrină socialistă – stat socialist – drept socialist.

Voința statului este voința puterii politice. Normele juridice sunt elaborate potrivit voinței statului, voinței puterii politice. Dreptul nu ar putea să fie eficient, nu ar putea fi aplicat fără ca el să aibă garanția forței statului.

Dreptul este oglinda statului, este expresia puterii politice.

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 98-111.

M. Luburici şi I. Ceterchi, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1992, p. 121-169.

M. Malița, *Zece mii de culturi, o singură civilizație*, Bucureşti, 1998.

Silviu Brucan, *Dialectica politicii mondiale*, Bucureşti, Editura Nemira,1997.

H.P. Martin, H. Schumann, *Capcana globalizării*, Editura Economică, 1999.

Giorgio Del Vecchio, *Lecții de filosofie juridică*, Editura Europa Nova.

P. Bruckner, *Mizeria prosperității*, Editura Trei, 2002.

S. Strange, *Retragerea statului*, Editura Trei, 2002.

P. Hirst şi G. Thompson, *Globalizarea sub semnul întrebării*, Editura Trei, 2002.

E.C. Dragomir, *Suveranitatea statelor membre în Uniunea Europeană*, Editura Refacos G.A. Moreni, 2005.

V. Vese, A. Ivan, *Istoria integrării europene*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2001.

V. Crețu, *Drept internațional public*, Editura Fundației *România de Mâine*, 2002.

V. **PRINCIPIILE DREPTULUI**

1. INTRODUCERE ÎN STUDIUL PRINCIPIILOR DREPTULUI

a) **Noțiune**

Încă de la începuturile gândirii politico-juridice s-a încercat definirea liniilor directoare, a principiilor care să explice funcționarea dreptului, rațiunea lui de a fi şi specificul acestuia.

Cuvântul „principiu" îşi are originea în grecescul *arhe*, pe care romanii l-au tradus cu *principium*, care înseamnă *început*, cu semnificația de element fundamental, conducător, de căpătâi.

Dicționarul explicativ al limbii române definește principiul ca fiind un element fundamental, o idee sau o lege de bază pe care se întemeiază o teorie ştiințifică, un sistem politic sau juridic, ori o normă de conduită. Un alt sens al conceptului de principiu, dat de acelaşi dicționar, este acela de element primordial, cauză primară sau punct de plecare a ceva. Rezultă, din această definiție, că principiul este elementul de la care se pleacă sau pe baza căruia se construieşte ceva.

Immanuel Kant definea principiile ca fiind judecăți sintetice „apriori", care nu derivă din ale cunoştințe mai generale şi care cuprind în ele fundamentul altor judecăți.

În sens juridic, termenul „principiu" înseamnă idee de bază.

Principiile fundamentale ale dreptului sunt acele idei generale, diriguitoare care stau la baza elaborării şi aplicării dreptului. Ele sunt formulate expres în Constituții sau, dacă nu sunt formulate expres, sunt deduse în lumina valorilor promovate în societate.

Aşadar, **principiile de drept sunt idei conducătoare ale conținutului tuturor normelor juridice**. Ele exprimă cerințele şi comandamentele obiective ale societății în procesul de constituire (de formare) a dreptului şi de realizare a acestuia.

În lucrarea *Drept şi Sociologie*, publicată la Bucureşti, în anul 1936, Mircea Djuvara preciza: „Suntem foarte uşor înclinați a comite eroarea de a crede că un principiu de drept sau de justiție este un

produs al unei pure speculații și că ar apare în mintea noastră înaintea unei experiențe. De aceea nu pot exista principii de drept imuabile, care să valoreze pentru orice timp şi orice loc".

Principiile dreptului nu sunt create nici de legiuitori, nici de filosofi şi nici de practicieni: ele sunt doar descoperite şi formulate de aceştia, pentru că principiile sunt produsul nevoilor societății. Ca şi dreptul, principiile lui fundamentale se caracterizează prin mobilitate, ele izvorând din acele norme juridice care reglementează relațiile sociale, cele mai importante pentru societate.

b) **Delimitări**

Pentru înțelegerea conținutului principiilor de drept este necesară o delimitare a acestora de alte noțiuni, respectiv „concepte", „categorii", „axiome" si „norme juridice".

– **Delimitarea de alte concepte şi categorii juridice.** „Principiile trebuie întemeiate pe concepte" – preciza Kant în *Critica rațiunii practice*.

Ce sunt conceptele şi categoriile juridice? Sunt elemente ale limbajului folosite în procesul de cunoaştere. Între concepte sau categorii şi principii există o strânsă corelație care constă în faptul că principiile au întotdeauna ca suport de cunoaştere conceptele şi categoriile. Principiile exprimă unitatea gândirii, a cunoaşterii, întemeiată şi exprimată prin concepte şi categorii.

– Delimitarea de normele juridice

Precizări:

• normele juridice conțin şi descriu cele mai multe din principiile dreptului;

• principiile fundamentale ale dreptului funcționează în realitate prin aplicarea în practică a conduitelor şi regulilor prescrise de normele juridice;

• spre deosebire de principii, normele juridice au o valoare explicativă mult mai redusă, pentru faptul că ele protejează valorile din societate şi nu explică rațiunea existenței acestora.

– Delimitarea de axiome, maxime şi aforisme juridice

Axioma: – reprezintă un adevăr fundamental, care nu mai trebuie demonstrat, iar **aforismul**, o cugetare juridică.

Maxima: – reprezintă o gândire formulată concis, care exprimă o normă de conduită.

Toate cele trei noțiuni juridice reprezintă, în fond, scurte sinteze, rezultate din experiența şi tradiția milenară a dreptului. Ele au un rol limitat în interpretarea fenomenului juridic şi o sferă de cuprindere mult mai redusă decât a principiilor fundamentale.

Exemple:

– *fiat justitia pereat mundus* – (să se facă dreptate, chiar dacă ar pieri lumea) – metaforă juridică.

– *dura lex sed lex* – (legea este aspră, dar este lege) – aforism juridic.

c) **Clasificarea principiilor dreptului**

– după **importanța şi sfera de acțiune,** principiile dreptului se divid în: **principii fundamentale** (generale) şi **principii de ramură**.

– **după conținutul lor,** principiile dreptului pot fi principii de inspirație **filosofică**, **politică** sau **socială** (de exemplu: principiul libertății, principiul separației puterilor în stat) sau **exclusiv juridică** (principiul legalității sau autorității lucrului judecat).

d) **Caracteristicile principiilor fundamentale ale dreptului**

Principiile fundamentale ale dreptului român – în concepția dr. Ion Dogaru, sunt „acele idei diriguitoare care se degajă ca urmare a raportului dintre legea fundamentală şi celelalte legi, în principal din Constituția României, şi care se găsesc şi va trebui să se găsească în întregul nostru sistem de drept în curs de formare".

Aceste idei conducătoare sunt numite principii fundamentale întrucât ele redau ceea ce este esențial şi profund în cadrul tipului respectiv de drept.

Privind originea principiilor fundamentale ale dreptului, opiniile au fost diferite:

a) susținătorii dreptului natural au considerat că ele se desprind dintr-o „morală universală" şi sunt eterne.

b) şcoala pozitivistă susține că originea principiilor fundamentale trebuie căutată in menirea dreptului de a se realiza libertatea si egalitatea tuturor persoanelor în societate.

c) doctrina românească oferă răspunsuri, accentuând următoarele aspecte caracteristice principiilor fundamentale ale dreptului:

– principiile fundamentale ale dreptului sunt categorii istorice, au un caracter dinamic, fiind expresia schimbărilor produse în evoluția societății; sunt permanent regândite şi primenite;

– principiile fundamentale ale dreptului îşi au originea, de regulă, în legile fundamentale (Constituţii);

– principiile fundamentale ale dreptului au un rol constructiv şi valorizator, în aceste două caracteristici fiind cuprinse cerinţele obiective ale societăţii.

Rolul constructiv se manifestă în crearea şi modernizarea permanentă a dreptului. Dreptul se creează la intersecţia dintre **tradiţie** şi **inovaţie**.

Rolul valorizator constă în capacitatea principiilor fundamentale de a pune în valoare şi de a reglementa, sub forma normelor juridice, noi domenii de activitate, foarte importante pentru societate.

Astfel, dreptul român actual, prin acţiunea principiilor lui fundamentale, a construit noi instituţii (privatizarea, libertatea de opinie, libertatea de asociere, piaţa de capital etc.) şi a conferit o nouă valoare altor instituţii juridice (proprietatea, contractele, preşedinţia etc.):

– principiile fundamentale ale dreptului stau la baza principiilor de ramură, între ele existând o relaţie de corespondenţă şi una de amplificare.

– **principiile de ramură** reprezintă o prelungire, o dezvoltare, o particularizare a principiilor fundamentale;

– principiilor fundamentale li se subordonează întreaga arhitectură juridică a unui stat;

– în unele sisteme de drept principiile fundamentale ţin loc de norme juridice: când nu există o normă de drept pentru a reglementa o situaţie anume, cauza este judecată în spiritul principiilor fundamentale;

– principiile fundamentale conferă certitudine dreptului, respectiv garanţia că dreptul este construit şi se aplică just indivizilor.

2. PREZENTAREA PRINCIPIILOR FUNDAMENTALE ALE DREPTULUI

a. **Principiul asigurării bazelor legale de funcţionare a statului (principiul legalităţii)**

Un stat de drept nu poate exista dacă nu îi sunt asigurate bazele legale, care să-i confere legitimitate şi să-i garanteze funcţionarea.

Acest principiu fundamental consacră juridic forţa coercitivă care susţine dreptul şi are drept scop unic asigurarea democratismului puterii.

Funcționarea acestui principiu garantează că orice putere este instaurată pe cale legală, fiind expresia voinței suverane a poporului, putere care trebuie să se exercite în conformitate cu cerințele legalității.

Principiul legalității se referă la două aspecte esențiale:

– activitatea tuturor organelor statului, în exercitarea atribuțiilor ce le revin, trebuie să se desfăşoare în strictă conformitate cu legile şi reglementările ce le privesc;

– activitățile şi comportamentele subiectelor de drept (persoane fizice şi persoane juridice) trebuie să fie circumscrise drepturilor şi obligațiilor prevăzute de lege.

Aceste două aspecte esențiale sunt exprimate sintetic în art. 16, alin. 2 din Constituția României „Nimeni nu este mai presus de lege".

Aşadar, statul de drept îşi asigură, în virtutea principiului legalității, bazele legale care îi permit să prevină şi să reprime comportamentele abuzive ale structurilor sale şi ale cetățenilor, construind un climat în care omul să-şi valorifice drepturile şi libertățile într-o ordine juridică activă.

b. **Principiul libertății şi egalității**

Ideea fundamentală a dreptului este libertatea. În art. 3 din Declarația Universală a drepturilor omului se stipulează: „fiecare individ are dreptul la viață, la libertate şi la siguranța personală".

Convenția Consiliului Europei pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale, adoptată la 31 decembrie 1997, prevede:

– art. 1 – „dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege";

– art. 5 – „orice persoană are dreptul la libertate şi la siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția cazurilor expres menționate în Convenție şi potrivit căilor legale;

– art. 9 – „orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conştiință şi de religie";

– art. 10 – „orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare".

Ideea care traversează gândirea juridică contemporană universală vizează punerea în aplicare a principiului enunțat în art. 1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului (adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1948), potrivit căreia „toate ființele umane se nasc libere şi egale în demnitate şi în drepturi. Ele sunt înzestrate cu

raţiune şi conştiinţă şi trebuie să se comporte unele faţă de celelalte în spiritul fraternităţii".

Într-o societate democratică, statul, ca organism politic ce dispune de forţa de constrângere, garantează juridic şi efectiv libertatea şi egalitatea tuturor persoanelor.

Pentru faptul că libertatea şi egalitatea reprezintă valorile fundamentale ale vieţii sociale, ele trebuie, aşa cum rezultă din cele prezentate mai sus, să aibă expresie juridică.

Alăturarea celor doi termeni ne obligă să-i definim, sintetic, pe fiecare. **Libertatea** este prerogativa omului de a acţiona fără nici un fel de constrângeri (este definiţia pură a libertăţii). **Egalitatea** reflectă echilibrul vieţii, absenţa oricăror practici sau decizii arbitrare care să aducă sau să plaseze oamenii pe poziţii de inegalitate. Libertatea nu poate exista decât între oameni care sunt recunoscuţi juridic egali, iar egalitatea nu poate fi concepută decât între oameni liberi.

Dreptul reglementează principial libertăţile generale, dar şi libertăţile individuale.

Montesquieu spunea, într-o formulă genială: „Libertatea este dreptul de a face tot ceea ce îngăduie legile".

Concept extrem de complex, libertatea poate fi definită drept suma tuturor libertăţilor, adică libertatea religioasă, libertatea presei, libertatea de întrunire paşnică şi de asociere, libertatea de exprimare etc.

În condiţiile societăţii contemporane, marcată de multiplicarea raporturilor interumane, libertatea trebuie să primească din partea dreptului un tratament, o reglementare adecvată, în sensul că libertatea omului trebuie articulată cu securitatea persoanei şi proprietatea acesteia.

Astfel, în art. 1 din primul Protocol adiţional la Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale (adoptată la 31 decembrie 1997) se prevede: „orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauza de utilitate publică şi în condiţiile prevăzute de lege şi de principiile generale ale dreptului internaţional".

Această reglementare vine să confirme regula potrivit căreia, fără libertate economică (libertatea de a beneficia de proprietate) nu poate exista nici o altă formă de libertate.

Constituţia României stipulează: „Cetăţenii sunt egali în faţa legii şi a autorităţilor publice, fără privilegii şi fără discriminări".

Spuneam mai sus că, astăzi, conceptul de libertate cunoaşte, în reglementare juridică, o dezvoltare specială.

Astfel, Protocolul nr. 4 al Consiliului Europei prin care sunt recunoscute anumite drepturi şi libertăţi, altele decât cele care figurează în Convenţia menţionată mai sus, prevede următoarele:

– oricine se găseşte în mod legal pe teritoriul unui stat are dreptul să circule în mod liber şi să-şi aleagă în mod liber reşedinţa;

– orice persoană este liberă să părăsească orice ţară, inclusiv pe a sa;

– nimeni nu poate fi expulzat printr-o măsură individuală sau colectivă, de pe teritoriul statului al cărui cetăţean este.

Aceste precizări confirmă importanţa principiului fundamental al dreptului, acela al libertăţii şi egalităţii, chemat să menţină echilibrul atât de necesar în oricare din societăţile moderne contemporane, în care libertatea nu poate fi confundată cu liberul arbitru.

Constituţia României garantează drepturile şi libertăţile cetăţenilor, libera dezvoltare a personalităţii umane, libertatea individuală, libertatea conştiinţei, libertatea de exprimare, libertatea întrunirilor, dreptul la asociere liberă, libertatea economică.

c. **Principiul responsabilităţii**

De la început trebuie să remarcăm faptul că nici unul dintre principiile fundamentale nu poate fi analizat detaşat, rupt de celelalte.

Este şi cazul principiului responsabilităţii:

– responsabilitatea însoţeşte constant libertatea;

– responsabilitatea este o dimensiune a dreptului, pentru că exprimă actul de angajare a individului, care îşi asumă consecinţele acţiunii sau inacţiunii sale, act care este judecat (apreciat) în funcţie de gradul şi conţinutul procesului de transpunere conştientă în practică a normelor sociale;

– responsabilitatea juridică nu se confundă cu răspunderea juridică, pentru că, aceasta din urmă, reprezintă un raport juridic impus din afară individului, pe când responsabilitatea reprezintă actul personal, pe care individul îl face în raport cu propria conştiinţă, raportându-se la normele şi valorile societăţii;

– responsabilitatea este un fenomen social întrucât exprimă angajarea indivizilor în procesul integrării lor sociale. Pentru a se realiza

această angajare, indivizii trebuie să se bucure de libertate, libertate care ne înfăţişează individul într-un întreit raport:

– libertatea de a se angaja în raport cu natura;

– libertatea de a se angaja în raport cu societatea;

– libertatea de a se angaja în raport cu sine însuşi.

– libertatea este o condiţie fundamentală a responsabilităţii, lucru care exprimă două direcţii: prima, omul este **liber** să se angajeze în planul socialului, iar a doua, omul este **obligat**, de contextul în care acţionează, să se angajeze, să se implice în planul socialului;

– responsabilitatea exprimă faptul că omul, ca individ, şi comunitatea umană sunt conştiente de existenţa normelor de drept în societate. Faţă de acest lucru, atât individul cât şi comunitatea îşi asumă răspunderea pentru ca sistemul de drept să funcţioneze potrivit regulilor de conduită;

– dreptul sancţionează iresponsabilitatea, adică atitudinea prin care omul sau chiar o comunitate umană sfidează normele juridice, cele de conduită elementară, chiar şi cele morale (exemple: mineriadele, violenţa pe arenele sportive, grupuri violente de ultranaţionalişti etc.);

– responsabilitatea desemnează subordonarea conştientă a omului faţă de lege.

Responsabilitatea socială poate fi definită ca fiind capacitatea omului – întemeiată pe cunoaştere şi prevedere – de asumare a răspunderii pentru consecinţele actelor lui.

Temeiul şi geneza responsabilităţii se află în libertatea ce o dobândeşte omul pe calea cunoaşterii şi stăpânirii legilor societăţii şi naturii, de a acţiona şi participa ca subiect creator la viaţa socială.

Orice acţiune conştientă a omului se derulează sub semnul unei deliberări, a unei alegeri, a unei decizii. Responsabilitatea este atât **anterioară** acţiunii, când individul îşi asumă, îşi stabileşte, sarcini şi atribuţii, cât şi **posterioară** ei, prin asumarea răspunderii pentru consecinţele respectivei acţiuni.

Responsabilitatea este un fenomen cu adânci rădăcini sociale, condiţionat de actul angajării şi exprimat (materializat) în răspunderea pe care omul şi-o asumă faţă de sine, faţă de natură şi faţă de societate, precum şi pentru consecinţele actelor lui.

Responsabilitatea socială implică subordonarea conştientă a intereselor personale celor generale. Ea apare şi se dezvoltă sub semnul

concordanței dintre ideile, sentimentele, atitudinile individului şi cerințele exprese ale normativității sociale, în toată diversitatea şi complexitatea lor.

Formele responsabilității sociale sunt:

- responsabilitate civică;
- responsabilitate juridică;
- responsabilitate morală;
- responsabilitate politică.

d. **Principiul dreptății, al echității şi justiției**

În *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX) cuvântul echitate este definit prin „dreptate, nepărtinire „iar justiția ca: „dreptate, echitate". În limba latină *aequitas* (echitate) înseamnă: dreptate, potrivire, cumpătare.

În decursul timpului s-au dat multe definiții justiției. Astfel ea este: voința de a da fiecăruia ce-i al său; arta de a face tot ceea ce e bun şi echitabil; realizarea armonică a propriei noastre naturi; cea mai strălucită dintre toate virtuțile; echilibru sau proporție a omului față de un alt om; Justiția este conformarea la lege, iar legea nu este nici mai mult nici mai puțin decât aceea ce e conform justiției (Del Vecchio) sau Justiția e caracterul a tot ce este just sau Dreptul nu e decât expresia ideilor de justiție (Fabrequettes).

Profesorul univ. dr. Nicolae Popa definește **justiția** ca „acea stare generală ideală a societății, realizabilă prin asigurarea pentru fiecare individ în parte şi pentru toți împreună a satisfacerii drepturilor şi intereselor lor legitime" (*Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 126).

În Constituția României este garantat accesul liber la justiție (art. 21); justiția se înfăptuieşte în numele legii, este unică, imparțială şi egală pentru toți (art. 124).

Dacă în definiția cuvântului justiție, care înseamnă dreptate, echitate, introducem definiția echității, care înseamnă dreptate, nepărtinire, vom avea în conținut de două ori cuvântul dreptate şi cuvântul nepărtinire care înseamnă tot dreptate.

Aşadar, principiul echității şi justiției poate fi numit şi principiul **dreptății**.

În acelaşi DEX găsim definită **DREPTATEA** ca: „principiu moral şi juridic care cere să se dea fiecăruia ceea ce i se cuvine şi să i se respecte drepturile".

Vorbind despre principiul dreptății vom spune: în acesta sunt practic înmănuncheate toate celelalte principii prezentate mai sus (al legalității, al libertății şi egalității, al responsabilității); este principiul care asigură unitatea, omogenitatea, echilibrul şi forța unui sistem de drept.

Pe principiul dreptății se fundamentează justiția concretă, pragmatică, adică ceea ce se realizează în opera de construcție şi aplicare a dreptului.

Ideea de dreptate este produsul unei îndelungate gândiri sociale şi religioase, care s-a impus puternic în sistemele juridice şi filosofice.

În concepția lui PLATON, justiția (dreptatea) este expresia unor relații armonioase între diferitele părți ale unui întreg; ea înseamnă că fiecare parte dintr-un asemenea întreg să-şi îndeplinească sarcinile care-i revin în raport cu un scop comun, acela al servirii statului.

Justiția, ca instituție de aplicare a legii, urmăreşte înfăptuirea dreptății, face în aşa fel încât să trateze oamenii, excluzând orice subiectivism şi dovedind imparțialitate.

Dreptatea, ca idee şi principiu fundamental, se regăseşte în fiecare lege, dar nu se confundă cu aceasta, ea se ridică deasupra tuturor şi veghează la construcția curată şi la aplicarea dreaptă a tuturor legilor.

*

Cele patru principii fundamentale prezentate mai sus guvernează astăzi sistemele moderne de drept. Le regăsim în legile fundamentale ale statelor (Constituții), în coduri juridice, în legi organice, în tratate şi convenții internaționale, formulate uneori diferit, dar având aceeaşi esență, acelaşi mesaj, aceeaşi finalitate.

Literatura juridică descoperă noi principii pe care le extrage din manifestarea concretă a dreptului sau pe care le aduce în modernitate din dreptul roman.

Aşa de exemplu, este considerat un **principiu general** cel formulat în dreptul roman: **nemo censetur ignorare legem** (nimeni nu poate invoca necunoaşterea legii), principiu impus de rolul dreptului în realizarea ordinii sociale.

Principiul incriminării (exprimat strict în dreptul penal: *nullum crimen sine lege; nulla poena sine lege*), principiul răspunderii, principiul

prezumției de nevinovăție, principiul aflării adevărului, principiul dreptului la apărare, principiul autorității lucrului judecat, sunt considerate liniile de forță, vectorii care dau claritate sistemelor de drept în ansamblul lor şi ramurilor de drept componente ale acestora.

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, 1997, p. 112-130.
Ion Craiovan, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti 1998, p. 126-133.
Gh. Mihai şi R. Motica, *Fundamentele dreptului. Teoria şi filosofia dreptului*, Bucureşti 1997, p. 118-126.
M. Manolescu, *Teoria şi practica dreptului*, Bucureşti, 1946, p. 8-63.
Ion Neagu, *Tratat de procedură penală*, Bucureşti 1997, p. 41-72.
Ion P. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, Bucureşti, 1993, p. 8-10.
Ion Dogaru, *Teoria generală a dreptului*, Craiova, 1996, p. 113-123.
Constantin Bulai, *Drept penal român*, Bucureşti, 1992, p. 40-43.
Radu Stancu, *Norma juridică*, Editura Temples, 2002, p. 108.

VI. **FUNCȚIILE DREPTULUI**

1. NOȚIUNEA FUNCȚIILOR DREPTULUI

Ce înseamnă funcție? În DEX, cuvântul funcție înseamnă: sarcină, rol, destinație.

Funcțiile dreptului înseamnă, în mod concret: CE FACE DREPTUL?, CE ROL ARE EL?

În lucrarea *Teoria generală a dreptului*, apărută la Bucureşti în anul 1997, profesorul Nicolae Popa defineşte funcțiile dreptului ca „acele direcții (orientări) fundamentale ale acțiunii mecanismului juridic, la îndeplinirea cărora participă întregul sistem al dreptului (ramurile, instituțiile, normele dreptului) precum şi instanțele sociale special abilitate cu atribuții în domeniul realizării dreptului" (p. 131).

Analizând conținutul acestei definiții, constatăm că autorul utilizează termeni pe care studentul, aflat în anul I de studii, nu le-a întâlnit până la această temă. Este vorba de: mecanism juridic, sistem al dreptului, realizare a dreptului.

Pentru că aceşti termeni vor fi explicați în capitolele următoare ale cursului, **vom defini funcțiile dreptului ca acele activități concrete pe care le desfăşoară (le execută) dreptul pentru a-şi realiza scopul său fundamental, acela de a reglementa conduita oamenilor şi de a asigura ordinea în societate potrivit voinței generale.**

În mecanismul societății, dreptul este considerat ca elementul indispensabil al echilibrului social, al asigurării coexistenței libertăților.

Deci, dreptul **realizează**, **menține** şi **consolidează echilibrul societății**, el are capacitatea de a sesiza elementele care pot afecta acest echilibru şi intervine pentru a le „calma", el „unge" practic mecanismul social, este lubrifiantul cel mai prețios pentru complexul angrenaj al societății moderne.

Dreptul creează şi menține ordinea publică; el intervine şi rezolvă conflictele ce apar între indivizi şi grupuri, între acestea şi societate.

Dreptul are capacitatea de a stimula comportamentele normale, legale ale indivizilor şi grupurilor, precum şi acea putere de a reprima, de a sancționa comportamentele deviante, contrare normelor juridice instituite.

Aşadar, dreptul stimulează comportamentul legal şi reprimă devianțele, situație care ne înfățişează dreptul ca un instrument deosebit de activ într-o societate caracterizată prin suficiente imperfecțiuni, dar perfectibilă.

2. PREZENTAREA ANALITICĂ A FUNCȚIILOR DREPTULUI

a) **Funcția de instituționalizare sau formalizare juridică a organizării social-politice,** desemnează capacitatea (puterea) dreptului, de a crea, de a construi cadrul necesar funcționării întregului sistem de organizare socială. Dreptul concepe şi construieşte instituțiile statului şi stabileşte pentru fiecare în parte cum trebuie să funcționeze, în consens cu voința generală exprimată.

Dreptul trebuie să se ocupe, din acest punct de vedere, de întregul domeniu al organizării sociale.

Dreptul creează instituțiile politice fundamentale ale statului şi dispune prin norme juridice modul cum acestea trebuie să funcționeze. Prin **Constituție,** de exemplu, sunt create instituția Parlamentului, instituția Preşedinției, Guvernul, Autoritatea Judecătorească, Administrația publică. Prin **legi organice** se asigură organizarea şi funcționarea ministerelor, partidelor politice, Curții Constituționale, Avocatului Poporului. Prin **Hotărâri** sau Ordonanțe ale Guvernului se înființează instituții abilitate să acționeze în domeniul economic, financiar, bancar, social, al administrației publice centrale sau locale. De exemplu: Departamentul de Control al Guvernului, Oficiul Național pentru Prevenirea Spălării Banilor, Departamentul Administrației Publice Locale, Agenția Națională de Dezvoltare etc.

b) **Funcția de conservare, apărare şi garantare a valorilor fundamentale ale societății**

Un al doilea lucru important pe care îl face Dreptul este acela de a apăra şi garanta valorile fundamentale ale societății. Care sunt aceste valori? Răspunsul îl găsim în art. 1 din Constituția României (legea

fundamentală), care precizează: „Demnitatea omului, drepturile şi libertăţile cetăţenilor, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate”.

Aceste valori sunt însoţite de elementele definitorii ale statului român: unitatea, suveranitatea, independenţa, indivizibilitatea şi caracterul naţional.

Dreptul are obligaţia de a păstra (a conserva), a apăra şi garanta aceste valori.

Cum realizează Dreptul această funcţie?

– **în primul rând**, Dreptul stabileşte principiile care guvernează convieţuirea socială;

– **în al doilea rând**, Dreptul elaborează reguli obligatorii de conduită, opozabile tuturor, menite să protejeze valorile fundamentale. Dreptul tipizează conduitele oamenilor, dictează regulile de comportament şi fixează cadrul general de desfăşurare a raporturilor dintre oameni, dintre aceştia şi societate;

– **în al treilea rând**, Dreptul sancţionează (pedepseşte) comportamentele deviante, acele conduite care nesocotesc interesul şi voinţa generală exprimate în norma juridică;

– **în al patrulea rând**, Dreptul reacţionează faţă de elementele de noutate, de schimbările care se produc sau sunt pe cale de a se produce în societate, adoptând reguli noi de conduită pentru indivizi şi instituţiile statului;

– **în al cincilea rând**, Dreptul previne dezorganizarea, manifestările anarhice, de nesocotire a legilor, asigurând coeziunea interioară a colectivităţilor prin punerea în operă (realizarea) principiilor fundamentale.

Dreptul, cel care conservă, apără şi garantează valorile fundamentale ale societăţii, este implicat activ în procesul dezvoltării sociale. El este **regizorul** care construieşte punerea în scenă a conduitelor umane şi instituţionale, cel care corectează şi le adaptează potrivit scenariilor elaborate pe baza voinţei generale.

Dreptul este interesat şi preocupat de finalitatea demersului său. El este chemat să răspundă la întrebarea dacă, prin ce a făcut şi mai ales cum a făcut, a reuşit să menţină societatea în starea de echilibru necesară şi dacă a realizat, prin mijloacele specifice de acţiune, progresul societăţii.

c) **Funcția de conducere a societății** nu trebuie înțeleasă în dimensiunea sa absolută; dreptul are un rol important în conducerea societății, alături de componenta economică, politică, culturală etc.

Prin actele normative pe care le elaborează Dreptul conduce, practic, domeniile pentru care a emis actele normative respective. De exemplu: Legea privind regimul juridic al proprietății, Legea privind privatizarea, Legea bancară, Legea de organizare judecătorească etc.

Activitatea de legiferare, de elaborare a actelor normative este indisolubil legată de nevoile reale ale societății, de practica raporturilor ce se creează între indivizi. Dreptul îndeplineşte un rol important în conducerea societății prin faptul că impune reguli de conduită, de comportament pentru cele mai importante domenii ale societății. Dreptul nu este un simplu executant al comenzilor primite din partea statului sau a forțelor politice. El decide în legătură cu modalitatea de reglementare a nevoilor societății, a cerințelor esențiale ale vieții în comun.

Dreptul îşi manifestă rolul important pe care îl are în conducerea societății româneşti prin vasta operă de legiferare realizată, începând cu Constituția şi continuând cu actele normative ce reglementează domeniile proprietății, privatizării, protecției sociale, organizarea sistemului bancar, organizarea administrației publice, învățământul, sănătatea etc.

Trebuie să subliniem şi faptul că, în unele perioade istorice, Dreptul a acompaniat şi a slujit ambițiile statelor, ambiții contrare drepturilor şi libertăților fundamentale ale cetățenilor, contrare normelor democratice.

În perioadele de dominație a statelor fasciste, naziste şi totalitare, Dreptul a legiferat politici antiumaniste, dictatoriale şi antidemocratice. În aceste situații Dreptul nu numai că a abandonat rolul său important în procesul de conducere a societății, dar a devenit un instrument în serviciul Statului, executând comenzile şi ordinele acestuia.

d) **Funcția normativă a dreptului** este considerată o adevărată funcție de sinteză, în sensul că le implică pe toate celelalte funcții descrise mai sus.

Rostul dreptului este de a norma, de a programa libertatea de acțiune a omului.

Dreptul, prin normele şi instituţiile sale juridice, obligă oamenii să se adapteze şi integreze în societate, opunându-se astfel manifestărilor şi comportamentelor anarhice, de nesocotire a legilor, a ordinii de drept.

Funcţia normativă a dreptului exprimă poziţia dominantă a dreptului în viaţa societăţii, scopul său primordial de a organiza şi conduce mecanismele sociale potrivit voinţei generale.

În evoluţia sa istorică, dreptul a abuzat în unele perioade de această funcţie normativă, în sensul că printr-o excesivă activitate normativă au fost îngăduite sau suprimate drepturi şi libertăţi ale oamenilor, unor instituţii ale statului le-au fost conferite drepturi nelimitate fiind scoase de sub controlul social.

Funcţia normativă a dreptului modern presupune capacitatea acestuia de a interveni activ pentru reglementarea prin norme juridice a unor noi domenii din viaţa societăţii sau a unora insuficient reglementate. Astfel, dreptul intervine cu norme specifice pentru protecţia mediului înconjurător, pentru protecţia copilului şi a persoanelor handicapate, pentru protecţia drepturilor de autor, combaterea traficului şi consumului de stupefiante, protecţia unor categorii de martori în timpul procesului penal, prevenirea criminalităţii informatice etc.

e) **Funcţia preventivă a dreptului** dezvăluie capacitatea acestuia de a opera nu numai în sensul normării concrete a domeniilor vieţii sociale, ci şi de a exercita, prin metode şi mijloace specifice, influenţa asupra comportamentelor generale ale indivizilor, de a preveni încălcarea normelor juridice şi a promova conduite în deplin acord cu interesele majore ale societăţii.

Dreptul îşi exercită funcţia preventivă prin sancţionarea fermă a oricăror abateri de la normele juridice, prin explicarea conţinutului legilor, prin popularizarea acestora în mediile sociale cărora li se adresează.

Dreptul are latitudinea de a elabora norme juridice pentru organizarea unor structuri specializate în domeniul prevenirii criminalităţii, care dezvoltă mecanisme adecvate pentru a bloca intenţiile unor persoane de a încălca legea.

Sunt de remarcat preocupările dreptului modern de a atrage la activitatea de prevenire structuri ale societăţii civile: şcoala, familia, biserica, organizaţii neguvernamentale etc., împreună cu care desfăşoară educaţia juridică a populaţiei.

*

În legătură cu funcţiile dreptului, literatura juridică înregistrează o multitudine de opinii şi puncte de vedere.

Astfel, **Tom Parson** (SUA) consideră că dreptul, ca mecanism de control care funcţionează în aproape toate sectoarele vieţii sociale, acţionează diferenţiat în funcţie de diferitele tipuri de societăţi, având ca rol fundamental legitimarea sistemului de norme, interpretarea normelor juridice şi aplicarea sancţiunilor.

În opinia **profesorului V. Ferrari** (Italia) dreptul realizează trei funcţii importante: a) funcţia de reglementare socială; b) funcţia de tratare a conflictelor declarate; c) funcţia de legitimare a puterii.

Cercetătorul englez W. Evans distinge două funcţii fundamentale ale dreptului:

a) funcţia pasivă, de codificare a obiceiurilor, regulilor morale şi cutumelor existente în societate;

b) funcţia activă, de instrument de influenţare a comportamentelor şi valorilor existente, care presupune: un proces de instituţionalizare a normelor juridice; un proces de asimilare a normelor de către indivizi prin rolul educativ al dreptului.

Profesorul Ion Craiovan face referire la următoarele funcţii ale dreptului: asigurarea coerenţei, funcţionalităţii şi autoreglării sistemului social; soluţionarea conflictelor şi realizarea justiţiei; reprimarea şi prevenirea faptelor antisociale; apărarea demnităţii umane, a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului; apărarea şi promovarea valorilor sociale; realizarea progresului contemporan (*Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1998, p. 64-65).

3. CONSIDERAŢII PRIVIND FUNCŢIILE UNOR RAMURI ALE DREPTULUI

a) **funcţiile dreptului penal** sunt indisolubil legate de **scopul** dreptului penal şi anume acela de a apăra societatea împotriva infracţiunilor. Pentru realizarea acestui scop dreptul penal este chemat să îndeplinească următoarele funcţii:

– să facă posibilă **prevenirea săvârşirii infracţiunilor** prin simpla incriminare, sub sancţiunea pedepsei, a infracţiunilor;

– să asigure **cadrul legal** de înfăptuire a funcției de apărare socială desfăşurată de organele de stat competente, în sistemul stabilirii competențelor şi atribuțiunilor concrete ale acestora, în cazul săvârşirii faptelor incriminate;

– să **protejeze noile valori şi realități sociale** care apar în evoluția societății;

– să **reprime** cu fermitate infracțiunile şi să înfăptuiască justiția.

b) **funcțiile dreptului procesual penal** se referă la:

– stabilirea organelor competente să participe la realizarea procesului penal şi delimitarea clară a atribuțiilor acestora;

– determinarea persoanelor care trebuie să participe la realizarea procesului penal şi delimitarea drepturilor şi obligațiilor acestora;

– precizarea garanțiilor procesului penal ca mijloace legale de realizare a drepturilor pe care le au participanții în procesul penal;

– prezentarea modalităților de efectuare a probațiunii în procesul penal;

– reglementarea precisă a modalităților de luare a măsurilor procesuale şi de efectuare a actelor procedurale;

– stabilirea regulilor de desfăşurare a urmăririi penale, a judecării cauzelor şi a punerii în executare a hotărârilor judecătoreşti penale.

c) **funcțiile dreptului civil** se referă la:

– definirea conținutului actelor juridice civile, explicarea condițiilor şi efectelor acestora;

– stabilirea cadrului legal în care acționează persoana fizică şi persoana juridică; garanțiile ce se acordă acestora;

– reglementarea detaliată a obligațiilor, contractelor şi succesiunilor;

– ocrotirea intereselor legitime ale persoanelor fizice cu statut special (minori, bolnavi psihic).

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 131-137.
Ion Craiovan, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1998, p. 50-56.
Ion Neagu, *Tratat de procedură penală*, 1997, p. 40-45.

VII. **DREPTUL ÎN SISTEMUL NORMATIV SOCIAL**

1. CONSIDERAȚII GENERALE DESPRE REALITATEA SOCIALĂ ŞI CONDUITA UMANĂ ÎN CONTEXTUL ACESTEIA

Societatea poate fi privită ca un sistem complex de relații între oameni, ca interacțiune reciprocă a indivizilor şi a comunităților umane pentru atingerea scopurilor existențiale. Ființele umane sunt, prin natura lor, ființe sociale, ale căror tendințe şi instincte fundamentale le conduc spre crearea unor reguli de conviețuire, care se consolidează în cadrul comunităților. Oamenii însă sunt şi ființe raționale, iar această rațiune le permite să găsească spontan căi de cooperare.

Starea naturală a omului nu este de „război al tuturor împotriva tuturor", aşa cum şi-a imaginat Thomas Hobbes, ci mai degrabă o societate reglementată de o mulțime de reguli sociale.

Din multitudinea de norme sociale, un rol deosebit de important îl ocupă normele juridice, dreptul fiind chemat să analizeze poziția omului, atitudinea acestuia față de normele juridice care îi impun o variantă de comportament, determinându-l să se conformeze regulilor cuprinse în normele juridice.

Aceste reguli vizează omul în cele trei ipostaze: a) trebuie să dea ceva; b) trebuie să facă ceva; c) trebuie să se abțină a face ceva.

Regulile acestea ne demonstrează că omul trăieşte şi acționează într-un mediu activ, dinamic, fiind pus permanent în situația de a se adapta la normele prescrise de drept. Importantă nu este gândirea sau reacția intimă, personală a individului față de realitatea exterioară, față de conținutul normelor juridice, ci maniera concretă, pragmatică în care omul acționează față de norma juridică.

În intimitatea sa, în gândul său, omul poate să nu fie de acord cu prescripțiile unor norme juridice. El poate respinge normele, le poate contesta, dar este obligat să se conformeze acestora, pentru că norma juridică reprezintă voința majorității.

În fapt, omul acceptă că toate activitățile umane trebuie să fie normate, reglementate, că acestea nu se pot derula dezorganizat, fără ca ele să fie subordonate unor scopuri clare, unor norme şi principii juridice.

Orice societate sau colectivitate umană are nevoie de organizare, ordine şi disciplină, care se pot realiza prin normare. Daca nu ar fi normele, am fi siliți să negociem, de exemplu, reguli de proprietate în fiecare caz în parte ceea ce ar duce la dezechilibre sociale.

Normarea activității umane se impune ca o cerință fundamentală în orice formă de conviețuire (în familie, în colectivele de muncă, în comunitățile de elevi şi studenți, în comunități rurale şi urbane etc.).

Această cerință fundamentală capătă nuanțe şi particularități în condițiile contemporane, ce se caracterizează printr-o mare diversitate de raporturi interumane şi sociale. Societatea umană la începutul mileniului trei este marcată de schimbări profunde, determinate de revoluția informațională, de criza alimentară, de dezechilibrele majore apărute în zone şi regiuni geografice, de fenomene de înstrăinare a individului, de criza guvernării statelor, de formidabila presiune a fenomenului de şomaj, analfabetism, criminalitate şi sărăcie.

Intr-un asemenea context, acțiunea umană trebuie normată, ea însăşi impunând reglarea prin norme a conduitelor şi comportamentelor.

Norma socială este cea care reglementează conduita umană.

1.1. **Privire generală asupra realității sociale**

Fiecare ființă umană este poziționată, de la naştere până la moarte, într-o realitate socială, pe care o definim ca suma fenomenelor, evenimentelor, stărilor de lucruri şi chestiunilor curente ce se produc şi se manifestă într-o societate.

Realitatea socială înseamnă, într-o formulă mai simplă, tot ceea ce se întâmplă în societate din punct de vedere economic, politic, moral, spiritual, demografic, tehnologic şi juridic.

Realitatea socială este un mozaic, în care fiecare componentă are o geneză, o dezvoltare şi o evoluție distinctă, care se interferează, spre a se constitui într-un tot unitar, cu o dinamică şi într-o combustie aparte.

Componentele principale ale realității sociale sunt:

- realitatea economică;
- realitatea politică;
- realitatea culturală, morală şi spirituală;
- realitatea demografică;
- realitatea juridică.

Potrivit localizării sale realitatea socială cuprinde:

- realitatea națională (specifică statului național);
- realitatea regională (specifică unei regiuni geografice, economice);
- realitatea continentală (europeană, africană, nord-americană, sud-americană etc.);
- realitatea internațională.

Din punct de vedere al evoluției istorice, realitatea socială a cunoscut următoarele etape: realitatea comunei primitive, a societăților sclavagiste, a epocii medievale, a societății capitaliste, a societății de tip comunist şi a societății moderne actuale.

Fiecare tip de realitate socială funcționează în virtutea unei ordini sociale, care se asigură prin existența şi aplicarea unui set de norme sociale.

Fiecare componentă a realității sociale (economică, politică, cultural-spirituală, demografică şi juridică) este guvernată de norme specifice care au menirea de a asigura o ordine specifică.

Astfel, realitatea economică este guvernată de norme economice care garantează o ordine economică.

Realitatea juridică este definită ca totalitatea relațiilor care se nasc şi se dezvoltă între participanții la circuitul juridic. Ea este guvernată de normele juridice, apte să garanteze ordinea juridică în societate.

În orice societate, în orice tip de realitate socială, există următoarele categorii de capital:

- capital fix-productiv – mijloace de producție;
- capital uman – oamenii;
- capital social – suma valorilor promovate şi respectate într-o societate;
- capital normativ – suma normelor sociale ce guvernează o societate.

Capitalul social este definit de Francis Fukuyama (în lucrarea *Marea ruptură*, Editura Humanitas, 2002, pag. 26) „ca fiind un set de valori informale împărtăşite de membrii unui grup şi care le permite să colaboreze între ei". Capitalul social include virtuți precum sinceritatea, îndeplinirea obligațiilor şi reciprocitatea".

Cine creează acest capital social?

În toate tipurile de societate, **familia** a constituit o importantă sursă de capital social. Familia a promovat încrederea, spiritul de cooperare, respectul valorilor morale, toleranța şi solidaritatea.

Între familie şi stat se află **societatea civilă**, adică suma grupurilor şi asociațiilor, care generează un important capital social.

Cât de mult capital social generează familia şi societatea civilă? Sunt, ele numai generatoare de capital social sau sunt şi factori de decapitalizare socială?

Sintetizând concluziile formulate în foarte multe lucrări de specialitate, vom prezenta următoarele constatări, îmbrățişate de cvasitotalitatea autorilor:

În primul rând: cele mai dramatice schimbări, cea mai evidentă decapitalizare socială, se produce în **FAMILIE**. F. Fukuyama precizează în opera citată (p. 48): „Revoluția sexuală şi avântul feminismului din anii 1960 şi 1970 i-au afectat pe toți occidentalii şi au adus schimbări masive nu numai în cămine, ci şi în birouri, fabrici, cartiere, asociații de voluntari, în învățământ, ba chiar şi în armată. Modificările survenite în rolul sexelor au produs un impact important asupra naturii societății civile".

Instituția căsătoriei este marcată de opoziția dintre familişti şi individualişti; se înregistrează scăderea fertilității, diminuarea numărului de căsătorii, creşterea natalității din afara căsătoriei, creşterea numărului familiilor monoparentale.

În Statele Unite ale Americii, aproximativ 25 la sută din copiii nelegitimi provin din concubinaj, în Franța 30 la sută, iar în alte state (Suedia, Danemarca) procentul este mai mare.

Numărul copiilor din familiile monoparentale este în creştere datorită, în principal, următorilor factori:

- rata mare a naşterilor nelegitime;
- numărul ridicat al concubinajelor;
- rata ridicată a divorțurilor.

Familia nucleară este slăbită, iar funcţiile ei tradiţionale sunt din ce în ce mai abandonate. Moralitatea specifică familiei tradiţionale este atât de anemică, încât se încearcă o revitalizare forţată prin metode şi tehnici nefireşti care nu pot înlocui afecţiunea părintească, educaţia elementară şi comportamentul iniţial al copiilor. Egoismul ucide familia şi generează efecte greu de anticipat, precum violenţa, imoralitatea, abandonul şcolar, neîncrederea, dezordinea cotidiană.

În al doilea rând, decapitalizarea socială este provocată de **sărăcie** şi **inegalitate**. Autorul citat mai sus (F. Fukuyama *op.cit*., p. 79) crede că „există o strânsă corelaţie între familiile destrămate, sărăcie, infracţiuni, neîncredere, atomizare socială, toxicomanie, şcolarizare redusă şi capital social redus".

În al treilea rând, criza capitalului social este întreţinută de o vastă schimbare culturală care exacerbează individualismul, nonconformismul, sexualitatea, promovează obscenităţile, întreţin cultul banului („Deveniţi o grijă devoratoare, banii ne usucă existenţele, ne transformă în lacheii unei divinităţi reci. În loc să-i ţinem noi la respect, ei sunt cei care ţin acum lumea la distanţă", Pascal Bruckner, *Mizeria prosperităţii*, Editura Trei, 2002, p. 153).

În al patrulea rând, declinul general al **încrederii**, atât în instituţii, cât şi în semeni, a generat o puternică decapitalizare socială. Accentuarea individulismului şi atrofierea spiritului şi vieţii de comunitate sunt, astăzi, realităţi pe care le întâlnim practic în toate tipurile de societate. Suntem tot mai neîncrezători în orice tip de autoritate, politică sau morală, dar dorim să existe un simţ al comunităţii, plus avantajele aduse de comunitate, precum recunoaşterea meritelor fiecăruia, participarea, sentimentul de apartenenţă la comunitate şi identitate" (F. Fukuyama).

În al cincilea rând, criminalitatea este **cauză, dar** şi **efect** al decapitalizării sociale. Criminologia, ca ştiinţă a genezei şi remediilor criminalităţii, ne oferă o panoramă a fenomenului extrem de complex care afectează astăzi întregul capital normativ al societăţii.

Cele prezentate mai sus au pus în evidenţă factorii de erodare a capitalului social, elementele care subminează ordinea socială.

Întrebarea este: Poate fi refăcută ordinea socială? Poate fi oprită decapitalizarea socială? Are societatea puterea de a crea noi norme şi valori sociale pe care să le aşeze în locul celor abandonate?

Starea de anomie pe care o definea Emil Durkheim este o stare pe care oamenii nu o acceptă. Ei pot crea alte norme şi reguli noi, adaptate condiţiilor în care trăiesc. Capitalul social „capătă o importanţă tot mai mare o dată cu progresul tehnologic" (F. Fukuyama, *op. cit*., p. 169).

Dar, tot la fel de adevărat este faptul că „o societatea capitalistă modernă consumă mai mult capital social decât produce" (F. Fukuyama, *op. cit*., p. 285).

2. SISTEMUL NORMELOR SOCIALE

Am subliniat faptul că relaţiile sociale cunosc o mare diversitate şi dobândesc un caracter complex şi dinamic, corespunzător societăţii în care acestea se manifestă.

Marea diversitate a relaţiilor sociale determină existenţa unei multitudini de **norme sociale** care urmăresc influenţarea comportamentului oamenilor.

Aşadar, în categoria de **norme sociale** sunt cuprinse:

- norme etice (morale);
- norme obişnuielnice;
- norme tehnice;
- norme politice;
- norme religioase;
- norme juridice;
- norme de convieţuire socială.

Între diferitele norme sociale există o strânsă legătură. Astfel la începutul societăţii umane au apărut mai întâi normele morale, urmate de cele religioase. Morala şi religia au la bază propriile sisteme de valori şi propriile lor sisteme de norme care le ocrotesc. Valori ca viaţa, sănătatea, libertatea, munca, viaţa de familie etc au apărut mai întâi în sfera moralei.

Normele morale sunt respectate din convingere fără a fi necesară o intervenţie exterioară individului.

Religia a preluat valorile general-umane din domeniul moralei şi le-a impus credincioşilor prin anumite dogme.

Normele religioase cuprinse în decalog – ca de exemplu, să nu furi, să nu fii desfrânat etc. apără valori ocrotite de toate religiile, indiferent de nuanţele existente între ele şi care le separă.

În cazul normelor religioase sancțiunea este „acordată” de o forță supranaturală şi constă în chinuri după moarte.

Din domeniul moralei şi religiei aceleaşi valori au fost preluate de către drept, apărate prin norme juridice care sunt garantate în aplicabilitatea lor de către stat ca deținător al forței de constrângere.

Prin transpunerea acestor valori în drept, legiuitorul nu face decât sa le dea un plus de eficiență.

În cele ce urmează, vom analiza corelația normelor juridice cu celelalte categorii de norme sociale.

2.1. **Corelația normelor juridice cu normele etice (morale)**

Analiza procesului de apariție a dreptului evidențiază faptul că acesta s-a format şi a dobândit personalitate prin desprinderea treptată din normele de morală şi din obiceiuri. Vom spune, cu alte cuvinte, că morala precede dreptul şi că ambele au evoluat într-o strânsă interdependență, constituind teme de analiză şi reflexie pentru filosofi şi juriști.

Morala poate fi definită ca ştiința binelui şi a fericirii, ştiința moravurilor, „ansamblul regulilor care guvernează raporturile dintre oameni” (P. Sollier).

În concepția lui **Ştefan Odobleja** (*Psihologia consonantistă*, Bucureşti, 1982) **morala** este:

- ştiința profilaxiei şi terapeuticii răului;
- filozofia şi igiena fizică şi psihică a vieții sociale;
- ştiința echilibrului social;
- ştiința moralității şi a imoralității, a drepturilor şi îndatoririlor, a viciilor şi a virtuților;
- ştiința acordului sau a consonanței intre interesele indivizilor sau între interesele individului şi interesele societății;
- ştiința **armoniei şi a echilibrului între sine şi societate.**

Există o **morală personală** definită ca echilibru al dorințelor interioare şi al nevoilor exterioare (H. Spencer), alături de o **morală socială**, înțeleasă ca echilibru între propriile dorințe şi dorințele altora.

Există o **morală pozitivă** (morala binelui care ne spune ce trebuie să facem) şi o **morală negativă** (morala răului care ne spune ce nu trebuie să facem, să ne abținem a face).

Există o **morală minoră,** a lucrurilor mărunte (maniere alese, politețe, morală estetică) alături de o **morală majoră** sau a lucrurilor importante care se confundă, în concepția autorului citat, cu dreptul.

Există o morală religioasă şi una laică, după cum, din punct de vedere al extensiunii sale, există o morală familială, o morală de grup, o morală naţională şi o morală internaţională.

Fiecare categorie socială are morala sa specială şi proprie: a intelectualilor şi a muncitorilor; a stăpânilor şi servitorilor; a profesorilor şi elevilor; a guvernanţilor şi a guvernaţilor; a bărbaţilor şi femeilor; a adulţilor şi a copiilor; a şefilor şi a subalternilor etc.

Moralitatea este suma virtuţilor sociale (justiţie, altruism, caritate, bunătate, milă, generozitate, iubire, devotament, adevăr, sinceritate, modestie, respectul pentru altul etc.), este concordanţa dintre tendinţele şi comportamentele proprii şi tendinţele şi comportamentele altora.

Moralitatea este:

– arta de a amplifica forţele individuale prin punerea lor în concordanţă cu forţele sociale;

– echilibrul între drepturi şi îndatoriri;

– este ceea ce se conformează cu interesul general; ceea ce este util vieţii sociale, majorităţii societăţii;

– sănătatea socială.

Cu riscul de a repeta, vom spune că **imoralitatea** este opusul moralităţii, suma viciilor sociale (egoism, răutate, ură, orgoliu, minciună, ipocrizie, dispreţ etc.), este starea de dezechilibru în favoarea drepturilor şi pe socoteala îndatoririlor individului.

Imoralitatea dăunează vieţii sociale, fiind cea care contrazice interesul general al majorităţii.

Amoralitatea este o stare neutră intermediară sau nehotărâtă între moralitate şi imoralitate. Ea desemnează gradul cel mai mic de moralitate şi, în acelaşi timp, cel mai mic grad de imoralitate. Ea înseamnă izolare, individualism, indiferenţă socială.

Legile şi regulile morale sunt norme care presupun reciprocitate şi egalitate. Exemple:

„*Ceea ce nu vreţi să vi se facă vouă, să nu o faceţi altora*" (Confucius).

„*Toate ce aţi vrea ca oamenii să vi le facă vouă, faceţi-le şi lor la fel*" (Biblia).

„*Să-ţi iubeşti aproapele ca pe tine însuţi*" (Biblia).

„*Să acţionezi întotdeauna după o maximă, pe care să o poţi dori, în acelaşi timp, să devină lege universală*" (I. Kant).

În concepția lui I. Kant „morala provine din vocea interioară a fiecăruia, cuprinzând un sistem complex de elemente faptice, identice, psihologice, relaționale, normative, valorice”.

În literatura juridică de specialitate aprecierea raportului dintre drept şi morală a evoluat pe două direcții importante:

– concepția potrivit căreia dreptul conține un minimum de morală (Justiția prin drept şi morală) – concepția moralistă;

– concepția potrivit căreia dreptul are un singur temei: statul (Ordinea de drept fără morală) – concepția pozitivismului juridic.

Potrivit **concepțiilor moraliste** despre drept, morala are ca obiect aprecierea faptelor interne de conştiință a intențiilor omeneşti, pe când dreptul are ca obiect aprecierea faptelor externe ale persoanelor, în relațiile lor cu alte persoane: „Când regula morală comandă cuiva să fie bun, îi comandă o atitudine sufletească, o intențione sinceră. Îndată ce această intențione s-a manifestat în afară printr-un fapt în legătură cu altă persoană, îndată apare fenomenul drept” (Mircea Djuvara).

Juristul francez Georges Ripert, consideră că nu există nici o diferență între regulile morale şi regulile juridice. Regulile morale pătrund în zona dreptului prin intermediul concepțiilor morale (etice) ale legiuitorului sau judecătorului sau atunci când legile juridice sunt lacunare sau chiar contrare legilor morale. Câteva exemple sunt semnificative în privința unor obligații morale legiferate: interzicerea îmbogățirii fără justa cauză, exercitarea cu bună credință a drepturilor prevăzute de lege, executarea contractelor şi echilibrul prestațiilor.

Influența moralei asupra dreptului se manifestă atât în procesul creării dreptului, cât şi în procesul de aplicare a acestuia.

Adepții concepției moraliste susțin că dreptul reprezintă în fond acțiunea moralității, în aşa fel încât fiecare personalitate să-şi poată desfăşura activitatea nestânjenită şi în condițiile cele mai prielnice în societate, fără să încalce însă libertățile celorlalți. Orice lege juridică are la bază o necesitate morală a societății.

Legea nu poate fi imorală, pentru că astfel se clatină fundamentul şi explicația ei logică.

Dreptul este considerat un instrument de educare morală a oamenilor, pentru că în el sunt încorporate reguli morale pe care le promovează, le ocroteşte şi le garantează.

Se afirmă chiar că dreptul reprezintă morala legiferată, etatizată.

Potrivit **concepției pozitivismului juridic**, statul este singurul temei al dreptului. Dreptul nu poate fi conceput în lipsa statului. În opiniile exprimate de reprezentanții acestui curent (Kelsen, Waline, Malberg etc.) se regăsesc formulări tranșante de genul: *„A afirma că dreptul este moral înseamnă a concepe existența unei singure morale viabile, a unei morale absolute. Valorile morale sunt relative și nimeni nu poate determina ceea ce poate considera ca just în mod absolut”*.

Se apreciază (prof. dr. Sofia Popescu) că morala este prea subiectivă, prea fluctuantă și prea lipsită de virtute coercitivă, de precizie și realism pentru a permite o organizare satisfăcătoare a raporturilor sociale și pentru a realiza securitatea juridică reclamată de viață întregii societăți.

Spre deosebire de normele de drept, **normele morale nu sunt unitare**. Ceea ce este moral în Europa sau America, poate fi imoral în Arabia sau India.

Dreptul, prin natura sa, este și trebuie să fie unitar, asigurând o ordine juridică unică într-o societate anume.

Între cele două concepții prezentate mai sus se plasează **concepțiile sociologice**, potrivit cărora dreptul se afirmă în viața societății ca urmare a presiunii unor factori social-politici și ideologici. În procesul de creare a dreptului, legiuitorul are în vedere conștiința socială și sentimentul solidarității sociale.

În **opinia noastră**, între normele juridice și normele morale, exista o strânsă corelație, o legătură de tip specific care face ca cele două categorii de norme să se întrepătrundă, să se completeze reciproc, să împrumute una de la cealaltă elementele cele mai realiste și valoroase.

Nu împărtășim concepția moralistă asupra dreptului și nici cea a pozitivismului juridic, întrucât ele se situează la extreme: prima absolutizează rolul moralei, a doua exclude rolul acesteia și exagerează rolul statului ca temelie a dreptului.

Dreptul modern contemporan are obligația de a include în conținutul normelor juridice acele prevederi ale moralei care sunt dominante într-o comunitate umană, punându-le de acord cu interesele statului, cu voința generală a societății.

Dreptul nu poate fi confundat cu morala, dreptul nu poate fi conceput ca morală legiferată, etatizată, din următoarele considerente:

– **normele morale** privesc intimitatea individului, pe când normele juridice privesc exterioritatea individului. Aceasta înseamnă că, din punct de vedere moral, individul se obligă față de sine, pe când din punct de vedere juridic este obligat față de alt individ, față de colectivitate;

– **normele juridice** sunt elaborate de organe special abilitate, potrivit unor proceduri şi metodologii specifice, pe când normele morale apar şi se manifestă într-o comunitate în chip spontan şi neformal;

– **normele morale** cuprind în esența lor ideea de *ceea ce este bine şi ceea ce este rău* într-o conduită socială; normele juridice reglementează relațiile sociale sub aspectul a *ceea ce este licit şi ceea ce este ilicit*;

– **garantul realizării** celor două categorii de norme diferă în chip esențial: aplicarea normelor juridice este asigurată prin sancțiunile prevăzute de lege care sunt date în competență de aplicare unor organe speciale ale puterii. Imperativul moral, cerința normei morale, sunt asigurate în măsura în care individul îşi asumă valorile comunității în care trăieşte;

– **normele juridice** acționează în scopul restabilirii situației anterioare încălcării lor, reparării prejudiciilor materiale sau morale produse. Încălcarea, nesocotirea normelor morale, atrag după ele acțiunea, reacția comunității față de individul în cauză: oprobriul public, dezaprobarea comportamentului etc.;

– **normele juridice au un caracter unitar şi neechivoc**: ele sunt interpretate, atunci când este cazul, pe cale oficială de către legiuitor. Normele şi principiile morale sunt foarte dificil de interpretat unitar, având în vedere particularitățile grupurilor, categoriile socio-profesionale, politice şi economice.

Opinii exprimate în legătură cu relația drept – morală:

– **Bentham**: „Dreptul şi morala sunt două cercuri concentrice, din care morala formează cercul cel mare şi dreptul cercul cel mic”.

– **Bonnecase**: „Scopul moralei este perfecțiunea omului, pe când a dreptului este ordinea socială”.

– **Kant**: „Dreptul are ca obiect reglementarea numai a faptelor externe, pe când morala se ocupă cu faptele interne, ale conştiinței noastre”.

– **Thomasius**: „Dreptul se distinge de morală prin faptul că, pe când morala prescrie norme de purtare față de noi înşine, dreptul se ocupă de raporturile cu semenii noştri”.

– **Eminescu**: „Din amestecul de reguli morale şi obiceiuri ale pământului, cunoscute de toți, necontestate de nimeni, admise fără a fi fost vreodată sancționate de cineva şi neavând altă sancțiune decât aceea a deprinderii seculare, răsare acel drept viu al poporului, pe care oricine era în stare a-l aplica, şi nu numai la cazurile unde se contestă nu dreptul, ci exactitatea faptelor, părțile se supuneau hotărârii egalilor lor”.

Valori morale încorporate în Constituția României

– **solidaritatea umană,** ca valoare morală, o găsim în textul art. 4, alin. 1: „Statul are ca fundament unitatea poporului român şi **solidaritatea** cetățenilor săi”;

– **spiritul de toleranță** îl regăsim formulat în alin. 2 al art. 29 „Libertatea conştiinței este garantată; ea trebuie să se manifeste în **spirit de toleranță şi de respect reciproc**”;

– **spiritul de concordie**, **de bună înțelegere**, **de respect reciproc** este prezent în reglementarea alin. 7 al art. 30: „Sunt interzise… îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă… la violență publică, precum şi manifestări obscene, contrare bunurilor moravuri”;

– **spiritul de întrajutorare şi egalitate** între oameni sunt reglementate în art. 48, alin. 3: „Copiii din afara căsătoriei sunt egali în fața legii cu cei din căsătorie” şi în art. 50 „Persoanele cu handicap se bucură de protecție socială”;

– **spiritul de fidelitate față de țară** este reglementat în art. 54, alin. 1: „Fidelitatea față de țară este sacră”.

2.2. Corelația normelor juridice cu normele de conviețuire socială

În cadrul sistemului de norme sociale, un subsistem important îl constituie acela al normelor de conviețuire socială, cunoscute şi ca norme de bună cuviință.

În toate sistemele de drept sunt reglementate normele de conviețuire socială specifice.

În dreptul nostru, Legea nr.61/1991 sancționează faptele de încălcare a unor norme de conviețuire socială, a ordinii şi liniştii publice,

precizând în cuprinsul art.1: „*Pentru asigurarea climatului de ordine şi linişte publică necesar desfăşurării normale a activităţii economice şi social-culturale şi promovarea unor relaţii civilizate în viaţa cotidiană, cetăţenii sunt obligaţi să aibă un comportament civic, moral şi responsabil, în spiritul legilor ţării şi al normelor de convieţuire socială*”.

Observăm, la prima analiză a textului, faptul că legiuitorul distinge între normele morale, normele juridice şi normele de convieţuire socială.

Normele de convieţuire socială sunt foarte diversificate, acoperind o zonă vastă a relaţiilor interumane, a comportamentului pe care legea le reglementează în scopul „*promovării unor relaţii civilizate în viaţa cotidiană*”.

Suntem în prezenţa unor norme de conduită elementară, definite şi reglementate de lege, încălcarea acestora fiind sancţionată corespunzător pericolului social pe care acesta îl generează. **Aceste norme au un caracter special**: nu sunt norme morale în accepţiunea clasică a acestora şi nici nu au substanţa şi încărcătura normelor juridice cuprinse în ramurile de drept penal, civil etc. Ele împrumută numeroase elemente morale pe care le fixează în norme de sancţionare speciale, obligând cetăţenii să aibă un comportament civic, moral şi responsabil.

Legiuitorul a apreciat că trebuie să reglementeze într-o manieră specială faptele care aduc atingere convieţuirii sociale, nelăsând la latitudinea moralei „sancţionarea” acestora. Frecvenţa şi efectul nociv pe care îl au asupra ordinii publice faptele pe care legea le sancţionează, au determinat legiuitorul să intervină prin această formă a normelor de convieţuire socială.

2.3. **Corelaţia normelor juridice cu normele obişnuielnice (normele obiceiului)**

În sistemul normelor sociale un loc aparte îl ocupă subsistemul normelor obiceiului, importanţa fiindu-i conferită de faptul că normele juridice (dreptul) s-au desprins, alături de morală, şi din obiceiuri. Mai mult, dreptul a evoluat şi continuă să se dezvolte în strânsă legătură cu obiceiul.

Obiceiurile reprezintă o categorie largă de reguli sociale apărute în zorii societăţii umane, când au constituit primele reglementări de conduită în cadrul colectivităţilor.

Prof.dr. Sofia Popescu spune că „*în obiceiuri se află germenele organizării juridice a societății*”.

Dreptul (normele juridice) se găseşte într-o corelaţie specială cu obiceiul pentru faptul că obiceiul este el însuşi o formă de exprimare a dreptului, ocupând un loc aparte în sistemul izvoarelor dreptului. Obiceiul este definit ca o regulă de conduită care se formează şi apare în mod spontan, ca urmare a aplicării repetate şi prelungite a unei conduite pe care oamenii o respectă din obişnuinţă, ca o deprindere de viaţă.

Aplicarea obiceiului se realizează, de regulă, prin consensul membrilor colectivităţii umane, pentru că el exprimă necesităţile şi exigenţele grupurilor sociale şi sunt legate strâns de valorile specifice acestora.

În societăţile arhaice şi mai apoi în statele sclavagiste şi feudale, obiceiul reglementa un teritoriu foarte larg de relaţii sociale, începând cu viaţa de familie, rudenia, obiceiuri vestimentare şi privitoare la alimentaţie şi terminând cu ducerea războaielor, cu producţia şi comercializarea bunurilor.

Puterea publică din acele vremuri a preluat şi consolidat obiceiurile care corespundeau intereselor de clasă, transformându-le în norme juridice, obligatorii şi sancţionate corespunzător.

Păstrând ritmul evoluţiei societăţii, normativitatea juridică evoluează o dată cu aceasta, cu viaţa materială şi spirituală a poporului. Dreptul este în permanentă dinamică, iar forma sa se perfecţionează la rându-i. În acest sens, corespunzător unor anumite etape ale dezvoltării societăţii, dreptul nescris, consuetudinar părăseşte arena socială, cedând locul legii scrise, mai exacte, perfecte, stabile şi uniforme, posedând în dispoziţiile sale răspunsuri la cerinţele timpului, cărora toţi membrii societăţii trebuie să li se supună. Vechile rânduieli juridice devin în mare parte caduce, iar cele viabile se strecoară în litera sau spiritul legii scrise, trec la un nou stadiu superior de existenţă.

„Codificarea este un semn că cunoştinţa obiceiurilor pământului şi statornicia aplicării lor au dispărut din conştiinţa poporului, ca părţile au început a contesta însăşi esenţa juridică a datinilor. Când încep a se naşte „câte bordeie, atâtea obiceie” trebuie să existe o normă obiectivă, neschimbată, pentru regularizarea raporturilor dintre oameni şi aceasta-i colecţia de legi scrise, care nu se pot modifica decât prin o anume manifestare a voinţei naţionale.”

Obiceiul devine norma juridică numai în situația în care este recunoscut şi acceptat de puterea publică, de către stat: în acel moment obiceiul devine obligatoriu, iar nesocotirea lui este sancționată de forța coercitivă a statului.

Considerăm util să precizăm, în continuare, câteva **elemente ce diferențiază obiceiul de alte categorii: obişnuințe, uzuri, datini, mode**.

Obişnuințele sunt considerate modalități de conduită statornicite pentru cazuri şi situații determinate, care nu provoacă reacții negative şi adversități din partea mediului social înconjurător. Indivizii îşi construiesc obişnuințe ca expresie a modului personal în care îşi organizează viața, ele sunt deprinderi individuale care nu se cer a fi recunoscute sau respectate de alte persoane, care nu obligă pe nimeni (Exemple: obişnuința de a face sport, plimbări, de a lectura, de a scrie, de a merge la spectacole etc.).

Uzurile reprezintă comportamente convenite între două sau mai multe persoane cu privire la probleme diverse, aşa cum rezultă ele dintr-o practică dovedită (de exemplu: uzurile comerciale). Privitor la valoarea juridică a uzurilor, la tratamentul juridic al acestora, menționăm că ele trebuie dovedite în fața instanțelor de judecată datorită caracterului lor convențional, spre deosebire de obiceiurile juridice care pot fi invocate direct în sentință, ca drept pozitiv.

2.4. **Corelația normelor juridice cu normele tehnice**

În sens larg, normele tehnice sunt norme sociale, create de oameni, care reglementează relațiile dintre oameni în procesul complex de participare a acestora la viața economică şi social culturală.

Normele tehnice au apărut ca expresie a nevoilor oamenilor de a conduce şi controla procesul productiv de bunuri materiale şi spirituale.

Evoluția mijloacelor de producție, a tehnicilor şi tehnologiilor utilizate de om în producerea unei imense varietăți de bunuri a determinat adoptarea regulilor specifice apte să asigure finalitatea corespunzătoare a acestora.

Este cunoscut faptul că nerespectarea normelor tehnice determină consecințe juridice, dintre cele mai importante, motiv pentru care fiecare domeniu al activității de producție este riguros reglementat prin norme tehnice. Orice nouă tehnologie, introdusă şi aplicată în sfera producției de bunuri şi servicii, trebuie să se sprijine pe un set complet de norme tehnice, astfel încât, prin aplicarea acestora, să se țină sub

control tehnologiile din ce în ce mai sofisticate, să se elimine erorile în utilizarea acestora, să se asigure protecţia lor şi să se prevină exploatarea lor frauduloasă.

Umanitatea nu a fost iertată de efectele catastrofale ale unor evenimente grave, produse ca urmare a nerespectării normelor tehnice de exploatare a unor instalaţii energetice nucleare (cazul exploziei de la Centrala Atomo-Electrică de la Cernobâl-Ucraina, produsă în luna mai a anului 1986), a unor combinate de producere a substanţelor chimice (cazul Bophal din India), a unor exploatări miniere (soldate cu morţi şi răniţi grav) etc.

Într-o lume supertehnologizată, superinformatizată, în care tehnologiile necontrolate pot genera efecte catastrofale pentru umanitate sau dereglări profunde în viaţa economico-financiară, rolul normelor tehnice este vital. Astfel, domeniul producţiei şi utilizării calculatoarelor trebuie protejat prin norme tehnice speciale, iar domeniul telecomunicaţiilor, al protecţiei mediului înconjurător şi al geneticii îşi caută normele tehnice specifice.

În această manieră, normele tehnice devin norme sociale juridice. Dreptul se implică direct şi activ în cel mai complicat şi dinamic domeniu, acela al producţiei de bunuri şi servicii, reglementând conduitele şi comportamentele oamenilor şi instituţiilor, sancţionând încălcarea normelor instituite.

Normele tehnice nu mai pot fi analizate detaşat de normele juridice: sunt norme de tehnică contabilă, norme de protecţia muncii, norme de protecţie a mediului, norme de protecţie a băncilor şi sistemelor de date pe calculator, norme tehnice de exploatare a centralelor atomice etc.

Dreptul însuşi operează în cadrul tehnologiei sale proprii cu norme de tehnică juridică: norme speciale privind elaborarea actelor normative, norme de procedură, norme de tehnică a interpretării dreptului etc.

2.5. **Corelaţia normelor juridice cu normele de deontologie profesională**

Deontologia profesională desemnează totalitatea normelor de conduită, în care se evidenţiază „*minima moralia*” cu privire la exercitarea unei profesiuni (de medic, avocat, procuror, judecător, poliţist, comerciant, militar, cadru didactic etc).

Normele de deontologie profesională sintetizează experienţa unei profesiuni şi prescriu reguli cu privire la exercitarea profesiunii respective în societate. Aceste norme se regăsesc în instrucţiuni, statute, coduri etc., adoptate de autorităţile internaţionale şi naţionale abilitate.

Astfel, la 17 decembrie, 1979, Adunarea generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite a adoptat „*Codul de Conduită a persoanelor responsabile cu aplicarea legii*", respectiv „*Codul de conduită a poliţiştilor*", care prevede, în cele opt articole, următoarele reguli fundamentale;

a) poliţiştii trebuie să-şi îndeplinească sarcinile ce le revin conform legii; ei sunt în serviciul comunităţii şi apără toate persoanele împotriva actelor ilegale;

b) poliţiştii vor respecta şi vor apăra demnitatea umană;

c) poliţiştii pot folosi forţa numai când aceasta este strict necesară;

d) poliţiştii nu pot comite, instiga sau tolera vreun act de tortură, tratament inuman sau degradant;

e) poliţiştii nu vor comite nici un act de corupţie: ei trebuie să se opună şi să combată astfel de acte.

Codul deontologic al procurorilor din România cuprinde regulile de conduită a acestora, exprimate sintetic astfel:

a) procurorii trebuie să apere supremaţia legii;

b) procurorii trebuie să apere independenţa puterii judecătoreşti şi prestigiul acesteia;

c) procurorii trebuie să promoveze în întreaga lor activitate imparţialitatea;

d) procurorii trebuie să apere egalitatea cetăţenilor în faţa legii şi demnitatea celor implicaţi în procedurile judiciare;

e) procurorii trebuie să asigure exercitarea dreptului la apărare a persoanelor implicate în procedurile judiciare;

f) procurorii trebuie să asigure respectarea prezumţiei de nevinovăţie a persoanelor acuzate;

g) procurorii trebuie să promoveze celeritatea procedurilor, pentru restabilirea cât mai grabnică a ordinii de drept încălcate.

Normele de deontologie profesională nu prevăd sancţiuni; sunt, în ultimă analiză, expresia filosofiei unei profesiuni, sinteza comandamentelor pe care societatea le formulează la adresa acestora. Ele sunt, mai degrabă, profesiuni de credinţă, care conferă slujitorilor lor un statut aparte, sunt recomandări care au în substanţa lor norme juridice.

Atunci când normele deontologice sunt încălcate şi prin nesocotirea lor sunt afectate valorile apărate prin drept, ele sunt sancționate de către stat, devenind astfel norme juridice.

2.6. **Corelația normelor juridice cu normele specifice organizațiilor neguvernamentale (nestatale)**

În toate țările funcționează astăzi o multitudine de organizații neguvernamentale (O.N.G.) care se călăuzesc potrivit unor norme nejuridice specifice, creație proprie a unor organisme şi asociații, fundații sociale, economice, politice, religioase, contabile, de învățământ etc., prin care sunt stabilite: cadrul de organizare şi funcționare, raporturile interne dintre membri, reguli specifice care le guvernează activitatea etc.

Amintim, cu titlu de exemplu: partide politice, alianțe politice, asociații civile, organizații apolitice, fundații, organizații de tip cooperatist, uniuni profesionale, asociații, ligi şi cluburi sportive, organizații ştiințifice şi culturale etc.

Aceste organizații nestatale sunt o replică la imobilismul şi rigiditatea statului şi dreptului, o formă prin care indivizii îşi valorifică direct drepturi şi calități, îşi manifestă şi materializează spiritul de sociabilitate şi nevoia de a găsi soluții la problemele pe care statul şi dreptul nu i le poate oferi. Ele reprezintă sau, mai bine zis, definesc conceptul de societate civilă, adică tot ceea ce există organizat în afara statului şi a rigorilor dreptului.

Normele elaborate de aceste organizații nestatale (neguvernamentale) reglementează drepturile şi obligațiile membrilor lor, sancțiunile ce se aplică în situația nerespectării regulilor stabilite, fiind asemănătoare sau foarte apropiate de normele juridice.

Ele însă nu pot fi considerate norme juridice, pentru că le lipseşte ceea ce este esențial pentru drept: apărarea şi garantarea lor, la nevoie, cu ajutorul forțelor de coerciție statală. Statul, prin organele de aplicare a legii, nu poate interveni în situația nerespectării unor dispoziții interne de către unul sau altul din membrii unei astfel de organizații, decât numai în cazul încălcării drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului, nesocotirii principiilor de drept sau dacă faptele constituie infracțiuni sau contravenții prevăzute de normele legale în vigoare.

Precizăm însă faptul că toate aceste organizații nestatale se înființează şi funcționează potrivit unor dispoziții cuprinse în legi sau alte acte normative emise de organele competente ale statului, precum şi faptul că activitățile desfăşurate de acestea nu trebuie să contravină legilor țării şi nu pot afecta ordinea de drept existentă.

Încheiem aceste scurte referiri la normele organizațiilor nestatale şi la activitatea acestora cu precizarea faptului că într-o societate modernă nimeni nu este mai presus de lege.

3. DREPTUL ŞI RELIGIA

Religia şi fenomenul religios constituie obiect de studiu, analiză şi cercetare pentru **sociologie** (religia este un fenomen social ca şi politica şi economia, care exprimă o formă de coeziune socială), **etică** (religia este expresia îndeplinirii datoriei), **psihologie** (fenomenul religios este o componentă a psihicului), **filosofie** (rolul şi semnificațiile religiei în evoluția societății, modul în care diferitele civilizații şi-au exprimat prin simboluri religioase percepția destinului lor).

Dreptul se apleacă asupra religiei şi fenomenului religios pentru a descifra modul în care acestea au influențat apariția şi dezvoltarea sa.

Ca orice fenomen social, **religia are propria sa istorie**.

Cea mai veche doctrină religioasă este **ANIMISMUL**, care înseamnă credința în spirite şi în suflete (*animus* = suflet), principalele forme de manifestare fiind cultul morților şi cel al fenomenelor naturale. Animismul constituie, în concepția lui E.B. Taylor (1832-1917), „baza religiei, de la cea a sălbaticilor, la cea a popoarelor civilizate".

Prima mare religie monoteistă o reprezintă **IUDAISMUL**, bazată pe alianța dintre Iahve (Iehova) – Dumnezeu şi poporul ales, răspândită în bazinul mediteranean cu aproape 100 de ani înainte de Hristos (poporul evreu se consideră poporul ales). Ierusalimul este considerat primul oraş în care a apărut religia creştină, aproximativ în anul 30 d.H. religie legată organic de persoana, viața şi moartea lui Hristos (Iisus din Nazaret, Regele Iudeilor).

Ni se pare interesantă epistola trimisă în anul 112 împăratului roman Traian, de către Pliniu, în care, acesta din urmă, cere sfaturi în legătură cu tratamentul ce trebuie aplicat creştinilor, evidențiind integritatea morală desăvârşită a acestora, care refuzau să fure, să distrugă, să comită adulter sau să-şi încalce cuvântul dat.

Hristos (în limba greacă: ales al Domnului) sau Mesia (în limba ebraică: cel ales de Dumnezeu) a murit în anul 30 sau 31, iar după 30-40 de ani de la moartea sa au fost scrise Evangheliile.

În galeria marilor religii se găsesc: **hinduismul în India**, **budismul în China**, **islamismul în ţările arabe**, fiecare cu o istorie fascinantă. Fiecare a configurat dreptul societăţilor în întreaga lor istorie, rămânând şi astăzi la baza culturilor din zonele geografice amintite.

Prin natura sa, religia nu caută să explice fenomenele prin metode specifice.

La **egipteni**, faraonul (regele) era considerat un zeu, un nemuritor: el este cel mai bun, cel mai drept, atotştiutor şi desăvârşit în judecata şi hotărârile pe care le ia. Puterea lui de monarh derivă din caracterul său divin. Zeul suprem l-a delegat să conducă ţara şi să stăpânească pământul. El este şeful suprem al cultului religios. Dreptul egiptean şi-a extras normele din prescripţiile religioase: el este considerat de origine divină, reprezentând poruncile divinităţii.

În timpul despotismului **persan**, dreptul este inspirat de zeul suprem Ahura Mazda.

Este important de precizat faptul că atunci când s-a constituit, instituţia Bisericii Creştine nu a creat un drept, pentru că acesta exista: era dreptul roman care se aplica tuturor cetăţenilor de pe întreg cuprinsul imperiului (Legea celor XII table – sec. V I.H.). Religia creştină apărută după această dată, a preluat norme şi concepte din legea romană. Armata romană a răspândit Evanghelia în întreaga lume antică, Imperiul Roman asigurând mediul politic prielnic pentru răspândirea creştinismului.

Istoria consemnează că armata romană a facilitat creştinarea populaţiei autohtone din Dacia şi alte teritorii ocupate (după anul 300, Sfântul Andrei).

Religia creştină a constituit componenta fundamentală a Imperiului Bizantin: religia a fost factorul catalizator al popoarelor ce trăiau între graniţele imperiului, ea fiind decretată religie de stat (anul 392, împărat Theodosius), consecinţa fiind numirea împăratului ca şef politic religios al imperiului.

Încoronarea împăratului era forma religioasă prin care se consfinţea autoritatea sa de locţiitor pe pământ al lui Dumnezeu. În această calitate, el era legislator şi comandant suprem al armatei. Juriştii bizantini au recunoscut autoritatea absolută a voinţei împăratului în domeniul administrativ, legislativ, judecătoresc şi religios.

În Europa Occidentală, Biserica creştină (catolică) este separată de stat (Imperiul Roman de Apus), ea exercitând o importantă influenţă asupra legislaţiei şi dreptului roman.

În **dreptul medieval,** probele cunoscute sub numele de *Judecata lui Dumnezeu* sau *ordalii* erau justificate de credinţa oarbă în intervenţia divinităţii pentru a arăta vinovăţia sau nevinovăţia celui supus judecăţii în cazuri de furt, asasinat, vrăjitorie şi adulter. Ordaliile cele mai comune erau: proba focului, a apei reci şi a îngurgitării unor lichide sau alimente otrăvite.

Dreptul canonic recunoştea Bisericii o jurisdicţie specială. Tribunalele inchiziţiei, create de Papa Grigore al IX-lea prin Bula Papală din anul 1233, au funcţionat sub autoritatea supremă pontificală şi au avut drept scop reprimarea ereticilor. În această perioadă s-a redactat Corpus Juris Canonici (1580), care a fost în vigoare până în anul 1918, când a fost adoptat Codex Juris Canonici. Biserica, într-o perfectă înţelegere cu autorităţile statale, s-a aflat la originea **cruciadelor,** desfăşurate în perioada 1095-1291. Aproape 200 de ani creştinii au dus cruciade împotriva maurilor în Spania, a musulmanilor din teritoriile ocupate.

Motivul principal al cruciadelor a fost cel religios.

Biblia a jucat un rol central în gândirea politică a Evului Mediu timpuriu (sec. IX – XI).

Astfel, comentând textul din Deuteronom (17, 14-20), un veritabil **Cod Regal formulat de Dumnezeu**, reprezentanţii Bisericii concluzionează:

1. Poporul este acela care cere un rege, nu Dumnezeu i-l propune.
2. Dorinţa de a avea un rege provine din dorinţa poporului Israel de a fi un popor ca toate celelalte.
3. Dumnezeu îşi avertizează poporul asupra drepturilor regelui care va domni peste el.

Mult mai târziu (anul 1267) Toma d'Aquino explică în lucrarea sa *De regno* faptul că statul rezultă dintr-o necesitate naturală. Pentru prima dată de la începutul erei creştine existenţa statului este analizată fără referinţe la natura divină („Regele este cel care guvernează mulţimea dintr-o cetate sau dintr-o provincie în vederea binelui comun").

Este postulat faptul că orice mulțime de oameni, pentru a-şi realiza finalitatea comună, are nevoie de un principiu director, iar cel care conduce trebuie să acționeze ca un păstor şi nu ca un tiran.

*

În Evul Mediu şi chiar în timpurile moderne, dreptul public şi dreptul privat s-au sprijinit pe religie.

Astfel, dreptul familiei a fost, vreme îndelungată, un domeniu rezervat religiei.

Raporturile dintre drept şi religie continuă să genereze discuții şi dispute în plan teoretic.

Întrebarea care se pune este mai simplă: în dreptul actual şi în dreptul ce se construieşte sub ochii noştri există elemente ale religiei, ale credințelor religioase formulate ca norme juridice? Dincolo de cele 10 porunci ale Decalogului mai pot pătrunde în substanța dreptului modern precepte şi reguli ale religiilor?

Cu alte cuvinte, în legile de astăzi, regăsim picătura de religie şi de spiritualitate religioasă de care avem nevoie?

Sunt doar întrebări!

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 138-151.

Ion Craiovan, *Teoria generală a dreptului*, București, 1998, p. 67-82.

Ştefan Odobleja, *Psihologia consonantistă*, Bucureşti, 1982, p. 512-514; 533-546.

Fl. Braunstein şi J.F. Pepin, *Marile doctrine religioase*, Bucureşti, 1996, p. 228-274.

Gh.C. Mihai şi R.I. Motica, *Fundamentele dreptului. Teoria şi filosofia dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 72-90.

Earle Cairns, *Creştinismul de-a lungul secolelor*, Bucureşti, 1992, p. 81-109.

Cecile Morrissan, *Cruciadele, Bucureşti*, Editura Meridiane, 1998.

Michael Senellart, *Artele guvernării*, Editura Meridiane, 1998.

M. Eminescu, *Opere*, vol. XII, Bucureşti, 1941.

VIII. **NORMA JURIDICĂ**

1. DEFINIȚIA NORMEI JURIDICE

Cuvântul normă are variate semnificații, dar şi mai multe sinonime parțiale ca „model", „standard", „reglementare", „regulă", „lege".

Analizând definițiile date normei juridice se poate contura ideea că deşi aceste definiții pot fi diferit formulate, conțin totuşi aceleaşi elemente. Astfel norma juridică poate fi definită ca fiind regula socială de comportament, caracterizată prin generalitate, impersonalitate şi obligativitate, instituită sau recunoscută de autoritate publică, având acest atribut conferit de societate şi a cărui aplicare se asigură prin acceptarea conştientă de către destinatarii ei, nerespectarea fiind sancționată de către forța de constrângere specializată a statului.

Norma juridică: *este o regulă de conduită cu caracter general şi obligatoriu, elaborată sau recunoscută de puterea de stat, în scopul asigurării ordinii sociale, ce poate fi adusă la îndeplinire, la nevoie, prin forța de constrângere a statului.*

2. TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE ALE NORMEI JURIDICE

Norma juridică este considerată **celula de bază** a dreptului, etalonul de conduită, modelul de comportament impus individului de către drept. În substanța normei juridice se regăsesc cerințele pe care societatea le formulează pentru conduita indivizilor în societate.

Norma juridică este **elementul primar** al dreptului, instituită de autoritatea publică sau recunoscută de aceasta.

Norma juridică este **o specie** de normă socială, alături de norma morală, religioasă, norma tehnică, norma de conviețuire socială.

Norma juridică este **o regulă de conduită**, de comportament a unui individ ce se manifestă în raportul sau relația acestuia cu altcineva (individ, instituție, colectivitate etc.).

În *Dicționarul Explicativ al Limbii Române* (DEX) termenul de normă este definit ca „*regulă, dispoziție obligatorie, fixată prin lege sau prin uz; ordine recunoscută ca obligatorie sau recomandabilă*”.

Normele sociale pe care le-am prezentat în capitolul anterior conțin, în marea lor majoritate, reguli de comportament. Ele se referă la drepturi şi obligații corelative, precum şi la sancțiuni în situațiile de nesocotire a acestora.

Normele juridice pot cuprinde, în afara regulilor de conduită, şi alte prevederi care reglementează conținutul acestora şi fixează clar mesajul pe care legiuitorul doreşte să-l transmită. Astfel, în conținutul unor norme juridice sunt cuprinse principii generale de drept, explicații asupra unor termeni utilizați, definiția unor concepte şi instituții (definiția proprietății, contractului, infracțiunii, contravenției etc.).

Deşi simplă, în aparență, norma juridică **are un conținut complex**, care depăşeşte enunțul sec al unei reguli de conduită.

Pentru a înțelege **trăsăturile caracteristice** ale normei juridice subliniem faptul că norma juridică conține dispoziții cu privire la ceea ce trebuie să îndeplinească un subiect, ceea ce acesta are dreptul să facă sau ceea ce i se recomandă sau este stimulat să facă. Forța, esența normei juridice constă, potrivit dreptului roman, în: a ordona, a interzice, a permite, a pedepsi (imperare, vetare, permitere, punire).

a) **Norma juridică are un caracter general şi impersonal**

Norma juridică prescrie o conduită, un comportament standard, destinată unui subiect generic; ea se adresează difuz şi impersonal destinatarilor săi. Norma juridică nu se adresează unei persoane individualizate, nominalizate concret; ea este abstractă.

Caracterul general şi impersonal al normei juridice nu înseamnă că dispozițiile acesteia se vor aplica de fiecare dată pe întregul teritoriu al țării şi asupra întregii populații.

Această caracteristică a normei juridice poate fi analizată atât prin raportare la subiect, cât şi la ocazie.

Generalitatea față de subiect decurge din necesitatea de a asigura egalitatea tuturor destinatarilor normei în fața acesteia. Caracteristica de generalitate a normei juridice suportă o gradualizare atunci când norma juridică se adresează numai unor segmente ale societății, unor categorii de membri ai acesteia, cum ar fi: militari, funcționari publici, studenți, minori, veterani etc. De asemenea, există norme juridice care

se referă la părți determinate ale teritoriului (zone de frontieră, zone defavorizate, domeniul silvic).

Generalitatea în raport cu ocazia: Norma juridică reglementează cazurile cele mai generale şi nu pe cele întâmplătoare. Legiuitorul a avut în vedere normarea unor seturi de relații sociale care au repetabilitate suficientă. Nu este necesar ca ocazia să se producă, dar dacă se produce, norma juridică se aplică. Aplicarea se face continuu şi într-un număr nelimitat de cazuri, repetabilitatea şi continuitatea fiind intrinseci caracterului general al dreptului.

Facem precizarea că aceste limitări în spațiu şi asupra persoanelor a efectelor normelor juridice **nu contrazic caracterul general şi impersonal al acestora**, după cum nici normele juridice care reglementează conduita unor organe unipersonale (Preşedintele României, Procurorul General, Ministrul Justiției etc.) nu își pierd caracterul general şi impersonal, întrucât legiuitorul nu a avut în vedere ca subiect al drepturilor şi obligațiilor persoana fizică care ocupa la un anume moment funcția respectivă. Norma juridică vizează funcția ca atare, indiferent de deținătorul individual al acesteia.

O altă chestiune pe care o evidențiem în acest context vizează faptul că normele juridice nu pot cuprinde în conținutul lor toate cazurile şi toate situațiile în care se poate afla un individ. Norma juridică nu poate fi agreată de toți cetățenii, ea nu poate mulțumi pe fiecare. Important este ca norma juridică să fie acceptată de majoritatea oamenilor, în numele căreia forța publică poate interveni în cazul încălcării normelor juridice.

b) **Norma juridică are un caracter obligatoriu**

Am arătat mai sus că **scopul** normei juridice îl reprezintă necesitatea asigurării ordinii sociale. Pentru a fi realizat acest scop fundamental, norma juridică trebuie să aibă un caracter obligatoriu, să fie recunoscută ca fiind obligatorie de către majoritatea destinatarilor.

Norma juridică trebuie să aibă un caracter obligatoriu pentru că ea reglementează domeniile cele mai importante ale societății, care privesc guvernarea acesteia, ordinea socială, drepturile şi libertățile fundamentale ale oamenilor. Tocmai importanța acestor domenii determină ca norma juridică să conțină prevederi care nu sunt lăsate la liberul arbitru al individului; ele sunt impuse acestuia într-o varietate de modalități: într-o manieră imperativă (specifică dreptului penal şi

dreptului administrativ), în manieră permisivă specifică dreptului privat (dreptul civil, dreptul comercial etc.) sau în manieră prohibitivă.

Spre deosebire de toate celelalte norme sociale, normele juridice sunt **exigibile**, adică beneficiază de garanții exterioare, oferite de stat, pentru a fi aduse la îndeplinire, chiar prin **forța** coercitivă a organelor de stat specializate. Această forță trebuie să fie în primul rând **legitimă** şi **eficientă**, în sensul că este organizată şi funcționează în baza legilor organelor de stat, au delimitate competențele şi aplică eficient dispozițiunile legale. Viața în societate, exigențele existenței cotidiene obligă oamenii să-şi subordoneze conduitele dispozițiilor cuprinse în normele juridice.

Obligativitatea normei juridice mai înseamnă şi faptul că aceasta se aplică **imediat**, din momentul intrării în vigoare, **continuu** şi **necondiționat.** Norma juridică nu poate fi aplicată decât în termeni foarte riguroşi şi exacți: acțiunea ei efectivă începe la o dată foarte exactă şi certă; acțiunea ei este continuă, permanentă, respectiv până când norma juridică iese din vigoare. Aplicarea normei juridice este necondiționată în sensul că dreptul nu acceptă condiții pentru a putea fi pus în aplicare. Cel care formulează condiții este dreptul, respectiv norma juridică. Orice condiție care nu este consemnată expres în norma juridică este ilegală şi nu poate influența aplicarea dreptului.

Aplicarea imediată, **continuă şi necondiționată** a normelor juridice este de natură să asigure protecția eficientă a societății, să garanteze ordinea socială, să blocheze şi să înfrângă excesele indivizilor.

Obligativitatea este o trăsătură esențială a tuturor normelor juridice, indiferent de domeniul în care aceasta acționează (public sau privat) şi de forța juridică a actului normativ în care este inclusă. Cu alte cuvinte nu există norme juridice obligatorii şi altele mai puțin obligatorii. O normă juridică cuprinsă într-o lege organică (de exemplu: Legea de organizare judecătorească, Legea privind proprietatea publică etc.) este la fel de obligatorie ca şi norma juridică cuprinsă într-o hotărâre a Guvernului sau într-o decizie elaborată de un organ al administrației publice (minister, prefectură etc.).

Ce s-ar întâmpla dacă dreptul ar fi stabilit grade diferite de obligativitate ?

Consecința ar fi ruperea echilibrului juridic al societății, dominația bunului plac (un subiect ar putea spune că respectă doar normele

juridice cuprinse în legi, pentru că sunt elaborate de Parlament, iar hotărârile executivului vor fi ignorate pentru că emană de la un organ cu putere inferioară), dezordine socială şi aducerea organelor de aplicare a legii în imposibilitatea de a acționa potrivit competențelor.

O altă precizare, care se impune privitor la obligativitatea normei juridice: obligativitatea normei juridice nu rezultă şi **nu este dată de frecvența** aplicării în practică a acesteia. Cu alte cuvinte, o normă nu este mai obligatorie decât altele în funcție de frecvența cu care este aplicată. În fiecare sistem de drept, există norme juridice care se aplică cotidian, datorită caracterului complex şi dinamic al domeniului reglementat (exemple: normele juridice de drept administrativ din domeniul circulației rutiere, normele juridice din domeniul dreptului muncii, al dreptului financiar-fiscal, al dreptului civil: contractele, succesiunile etc.), dar şi norme juridice care se aplică mai rar (domeniul stării civile, normele privind falimentul bancar, normele privind acordarea cetățeniei române etc.).

Toate normele juridice, indiferent de frecvența aplicării lor, au caracter obligatoriu; obligativitatea lor are aceeaşi intensitate care se manifestă în manieră particulară, specifică ramurilor de drept din care normele juridice fac parte.

Norma juridică este obligatorie pentru că ea se aplică nu pentru interesul unei persoane, ci în folosul conviețuirii umane, pentru apărarea ordinii sociale. Obligativitate normei juridice derivă din esența democrației, ea fiind voința întregii societăți adresată fiecărui membru al societății.

c) **Norma juridică are un caracter tipic**

Norma juridică reprezintă un şablon de comportament care se aplică asupra unor seturi de relații sociale, având drept rezultat uniformizarea, tipizarea conduitelor subiecților de drept implicați în acel gen de relații. Legiuitorul extrage ceea ce este dominant, general, universal pentru un anume set de relații sociale şi construieşte tipul de conduită ce va fi urmat, acesta fiind concordant cu interesul social legalmente protejat. Aşadar, se urmăreşte formarea unui tip de conduită uniform, obținerea unei codificări a acțiunii umane, prin care se încearcă să se desăvârşească procesul de socializare a indivizilor. În concret, norma juridică îl învață pe om modul de a trăi în societate prin faptul că îi impune norma tip de conduită.

Sigur, această misiune a dreptului nu este uşoară. În construcţia normei juridice, în realizarea tipului de conduită, legiuitorul trebuie să aibă în vedere elementele faptice, concrete, ale realităţilor sociale existente la momentul respectiv.

În primul rând, trebuie acceptată existenţa tendinţei organice a fiinţei umane spre independenţă în gândire şi acţiune, în capacitatea sa de a-şi proiecta şi realiza propria personalitate, în înclinaţia de a se opune unor norme ce îi îngrădesc libertatea de acţiune etc.

În al doilea rând, legiuitorul trebuie să aibă în vedere creşterea continuă a gradului de complexitate şi dinamism a realităţii sociale, modificările de esenţă ce se produc la nivel macrosocial, dar şi în universul de acţiune şi gândire al individului, influenţa pe care o exercită asupra societăţii factorii externi, internaţionali şi regionali.

În al treilea rând, legiuitorul trebuie să plece de la realitatea concretă care evidenţiază dependenţa individului faţă de cadrul social, nevoia intimă a acestuia de a se supune unor norme, efortul lui pentru integrare spre a se conforma legilor. În egală măsură, legiuitorul trebuie să accepte situaţii de fapt şi fenomene care apar şi se consolidează în societate: fenomenul de înstrăinare a individului, proliferarea violenţelor, excesiva birocratizare a unor instituţii ale statului, manifestarea elementelor de criză intrafamilială, criza educaţională, exacerbarea comportamentelor de exhibiţionism sexual etc.

d) **Norma juridică implică un raport intersubiectiv**.

Atunci când am afirmat faptul că norma juridică are un conţinut complex şi beneficiază de trăsături caracteristice bine definite, am dorit să evidenţiem împrejurarea că, prin însăşi esenţa sa, norma juridică aşează omul în raporturi complexe cu semenii săi, cu statul şi instituţiile acestuia.

Norma juridică nu plasează în conţinutul său omul imaginat de o forţă divină, omul ca făptură desprinsă de realitatea concretă, ci omul real aflat într-o infinitate de legături sociale, omul înzestrat cu drepturi şi obligaţii, participant activ la circuitul juridic pe care societatea îl generează.

Din această perspectivă, putem vorbi de **caracterul bilateral** al normei juridice, care implică ideea de reciprocitate. Participarea unui individ la circuitul juridic presupune o permanentă şi constantă raportare a acestuia la ceilalţi indivizi. Obligaţia unui subiect de drept faţă de alt

subiect de drept implică o limitare a acțiunilor lor, o limitare care favorizează libertatea, care aprinde scânteia şi întreține focul comunicării umane şi a conviețuirii indivizilor în societate.

Viața ne obligă să fim concesivi, să nu absolutizăm drepturile noastre şi să cerem a fi şterse obligațiile noastre. Conduita concesivă ne este uneori impusă, sub sancțiunea pedepsei, pentru că altfel ciocnirea conduitelor ar conduce la anarhie şi dezechilibru. Un exemplu este edificator: legiuitorul ne cere, printr-o lege, să fim înțelegători şi să acceptăm, ca o obligație, faptul de a plăti un procent din drepturile noastre salariale pentru ajutorarea unor categorii defavorizate (handicapați, sinistrați etc.). Un alt exemplu îl constituie suita actelor normative (legi, hotărâri de Guvern) elaborate în România cu privire la drepturile acordate participanților la Revoluția din Decembrie 1989, celor răniți, urmaşilor celor uciși etc. Normele juridice adoptate în această materie au creat o sumă de drepturi pentru categoriile de persoane amintite şi, pe cale de consecință, o sumă de obligații pentru statul român. Aici este vorba de o suită întreagă de concesii pe care statul le-a acceptat, fără să existe, în contrapondere, obligații corespunzătoare din partea beneficiarilor. Fără a introduce în ecuație factorul politic, trebuie să evidențiem că în unele situații legiuitorul creează voit dezechilibre între participanții la viața juridică (a se vedea şi reglementările privind restituirea proprietăților naționalizate, regimul chiriaşilor, facilitățile acordate investitorilor străini în România etc.)

*

Pentru înțelegerea trăsăturilor caracteristice ale normei juridice în accepțiunea ei clasică, trebuie să alăturăm la cele prezentate mai sus şi **nuanțele specifice ale unor norme-principii, norme-cadru, norme-definiții sau norme-sarcini**, precum şi nevoia de a delimita norma juridică de norma individuală.

În sistemul nostru de drept identificăm cu uşurință norme juridice care stabilesc principii cu caracter general, care vizează întregul sistem de drept sau o anumită ramură a dreptului, dar care nu fixează un comportament punctual, concret. Există, totodată, norme juridice care definesc concepte, instituții juridice sau care reglementează atribuții pentru un anumit subiect de drept determinat, nominalizat (organ al statului, instanța de judecată, organ administrativ etc.).

Constituția României, actul normativ fundamental al dreptului nostru, conține norme de principiu, prin care sunt reglementate realități concrete ale vieții social-politice sau prin care sunt stabilite unele finalități ale activității statale. De exemplu, titlul I al Constituției României, intitulat „Principii generale", definește caracteristicile și principiile fundamentale ale statului român (România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil, stat de drept, social și democratic). Aceste prevederi sunt mai mult decât norme obligatorii, ele sunt **norme-principii** pentru că fixează în conținutul lor principii ce călăuzesc întregul nostru sistem de drept.

Și alte domenii sunt reglementate de acte normative ce conțin asemenea norme-principii: codul penal, codul civil, codul de procedură penală cuprinde capitole introductive intitulate „Dispoziții generale" sau „Principii Generale" în care sunt definite principiile ce guvernează domeniul reglementat, toate celelalte norme juridice cuprinse în aceste coduri urmând să fie interpretate și puse în aplicare potrivit principiilor enunțate.

În alte acte normative sunt definite, prin intermediul normelor juridice, anumite **concepte**. De exemplu, Codul Familiei definește **rudenia** într-o manieră clară, ce nu dă posibilitatea la vreo interpretare.

3. STRUCTURA NORMEI JURIDICE

Trăsăturile caracteristice ale normei juridice au pus în evidență rolul acesteia de a explica realitatea juridică, norma juridică reprezentând vectorul prin intermediul căruia legiuitorul ajunge și comunică cu subiectul de drept.

Pentru a fi receptată cât mai ușor, norma juridică trebuie să aibă o organizare internă, o structură corespunzătoare, o logică proprie.

În baza acestei cerințe, legiuitorul va prescrie în norma juridică o anumită conduită (unul/unele drepturi și obligații), conduita care i se impune subiectului într-un anume context (în anumite împrejurări) și în legătura cu care este fixată o sancțiune.

Recepționând norma juridică, subiectul poate să adopte una din următoarele variante de comportament:

– să acționeze în conformitate cu conduita prescrisă de norma juridică, adică să se conformeze acesteia;

– să se abțină de la o acțiune pe care norma o prescrie;

– să încalce norma acționând contrar conduitei prescrise de aceasta.

Structura internă are în vedere **structura logică** a normei, iar **structura externă** se referă la **construcția tehnico-legislativă** a normei, adică modul ei de exprimare în cadrul unui act normativ.

a) **Structura logică a normei juridice**

Ideea de bază de la care porneşte legiuitorul în construcția unei norme juridice este aceea că norma juridică trebuie să răspundă cerințelor privitoare la buna organizare a relațiilor din societate, în sensul că nu trebuie să contrazică logica acțiunii sociale.

Pornind de la acest deziderat, din punct de vedere al structurii sale logice norma juridică are în componența sa următoarele **trei elemente**: **ipoteza**, **dispoziția** şi **sancțiunea**. Ne aflăm, aşadar, în prezența unei structuri trihotomice (trihotomic = împărțit în trei).

IPOTEZA – este acea parte a normei juridice în care legiuitorul stabileşte (fixează) condițiile, împrejurările sau faptele în care intră în acțiune norma, precum şi categoria subiecților de drept.

Clasificarea ipotezelor

– ipoteze strict determinate, care stabilesc exact condițiile de aplicare a dispoziției normei juridice.

Exemple: – pentru obținerea autorizației necesare organizării jocurilor de noroc, prin lege sunt prevăzute toate condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un agent economic pentru a beneficia de acest drept;

– o bancă este considerată insolvabilă, dacă se află într-una din următoarele situații:

• banca nu a onorat integral creanțele certe, lichide şi exigibile, cel puțin 30 de zile;

• valoarea obligațiilor băncii depăşeşte valoarea activului său.

– ipoteze relativ determinate sunt cele în care condițiile şi împrejurările de aplicare a dispoziției, prin natura lor, nu pot fi formulate în mod detaliat;

– ipoteze simple sunt cele în care este formulată o singură condiție sau împrejurare pentru a se aplica dispoziția normei juridice;

– ipoteze complexe sunt cele în care sunt formulate mai multe condiții şi împrejurări pentru a se aplica dispoziția normei juridice.

DISPOZIȚIA – este definită ca acel element al structurii logice a normei juridice care prevede conduita ce trebuie urmată în cazul ipotezei formulate.

Cu alte cuvinte, dispoziția este acea parte componentă a normei juridice în care sunt formulate drepturile şi obligațiile subiectelor nominalizate sau vizate generic de norma juridică respectivă.

Dispoziția reprezintă **miezul normei juridice**. În dispoziția normei juridice poate fi formulată o **conduită obligatorie** (un ordin, o comandă a legiuitorului), ca de exemplu: obligația proprietarului de imobil de a plăti impozitul până la un anumit termen; obligația instanței de judecată de a dispune citarea părților la primirea acțiunii; obligația băncile străine de a notifica Banca Națională a României pentru deschiderea de reprezentanțe în România, în conformitate cu reglementările date de aceasta etc.

Dispoziția normei juridice poate să formuleze obligația pentru un subiect de a se **abține** de la săvârşirea unei fapte (exemple: obligația de a nu conduce autoturismul fără permis de conducere, în stare de ebrietate; obligația învinuitului de a nu părăsi localitatea aşa cum a decis instanța de judecată etc.).

Dispoziția normei juridice poate să formuleze, de asemenea, anumite permisiuni (exemple, Banca Națională a României **poate** cere unui solicitant să prezinte orice informație şi documente suplimentare – art.12 din Legea bancară; la nivelul județelor şi al municipiului Bucureşti se **pot** constitui structuri operative – art.19, alin. 4 din Legea nr. 21/1999 pentru prevenirea şi sancționarea spălării banilor etc.

Clasificarea dispozițiilor

După modul în care este prescrisă conduita subiecților, dispozițiile pot fi:

– dispoziții determinate sunt cele care stabilesc categoric drepturile şi obligațiile subiecților vizați în formulări de genul: trebuie, are dreptul, este obligat, este interzis, este autorizat, este îndreptățit etc.;

– dispoziții relativ determinate sunt cele care stabilesc variante de conduită sau limite ale conduitei, urmând ca subiecții să aleagă una dintre ele. Exemplu: art.3 6 din Codul familiei prevede că „la desfacerea căsătoriei, bunurile comune se împart între soți, potrivit învoielii acestora. Dacă soții nu se învoiesc asupra împărțirii bunurilor comune,

va hotărî instanța judecătorească". În acest exemplu, dispoziția este relativ determinată, deoarece nu se spune cât revine unuia sau altuia, rămânând ca soții să stabilească între ei cum să le împartă, iar în situația când nu au ajuns la o înțelegere, atunci intervine instanța judecătorească, pentru a hotărî asupra modului de împărțire a bunurilor.

SANCȚIUNEA – este al treilea element structural al normei juridice, care precizează urmările, consecințele ce apar în cazul nerespectării dispoziției normei juridice.

Sancțiunea reprezintă modul de reacție, răspunsul juridic al societății față de conduita neconformă cu dispoziția normei de drept, măsurile concrete luate împotriva persoanelor care au încălcat legea. Aceste măsuri sunt aduse la îndeplinire, la nevoie, prin acțiunea organelor specializate ale statului.

Nu întotdeauna însă măsurile prevăzute prin sancțiune presupun intervenția forței de coerciție a statului, ele putând viza şi o repunere în situația anterioară, prin anularea actelor ilicite sau repararea daunelor. De asemenea, sancțiunea se poate referi şi la măsuri de stimulare, de cointeresare a subiectului, astfel ca acesta să urmeze conduita dorită.

Acestea sunt **sancțiuni pozitive**.

Legea nu trebuie adusă la îndeplinire numai prin forța de constrângere a statului. Sancțiunea ataşată normei intervine numai în subsidiar. Destinatarul nu are latitudinea să aleagă între a se conforma dispoziției sau a accepta sancțiunea. Sancțiunea îi spune destinatarului că, dacă nu se conformează, împotriva sa vor fi luate măsuri de pedepsire. Prin urmare, ea are un rol de avertizare, de prevenire şi de asigurare a respectării dreptului.

În funcție de natura raporturilor sociale reglementate, de importanța intereselor şi valorilor protejate, de pericolul social pe care îl reprezintă actele de încălcare, sancțiunile cunosc mai multe clasificări.

După natura lor sancțiunile sunt:

– sancțiuni civile, specifice dreptului civil, care la rândul lor pot fi: sancțiuni referitoare la actele private (anularea actului ilegal şi restabilirea situației anterioare), sancțiuni referitoare la drepturile personale nepatrimoniale (publicarea hotărârii judecătoreşti în presă);

– sancțiuni penale, specifice dreptului penal, pot fi la rândul lor sancțiuni privative de libertate (închisoarea), pecuniare (amenda penală), accesorii (decăderea din anumite drepturi);

– **sancţiuni administrative**, pot fi privative de libertate (închisoare contravenţională), pecuniare (amendă administrativă) sau de altă natură (mustrare, avertisment etc.).

După **gradul lor de determinare** sancţiunile sunt:

– sancţiuni **absolut determinate,** cele la care măsura sancţionatorie este unică, fără alternativă, precis delimitată şi de la care nu se poate deroga. Ex. Art.1513 al.1 Cod Civil: „Este nul contractul prin care un asociat îşi stipulează totalitatea câştigurilor" .

– sancţiuni **relativ determinate,** cele care se pot stabili în mod concret dintr-un cadru mai larg, în funcţie de gravitatea actului de încălcare a legii. Exemplu: art.69 din Legea Bancară „Banca Naţională poate aplica următoarele sancţiuni: avertisment scris dat băncii, limitarea operaţiunilor băncii, amenda aplicată băncii, retragerea aprobării date conducătorilor băncii, retragerea autorizaţiei băncii";

– sancţiuni **alternative,** cele în care organul de stat are de ales între mai multe sancţiuni (de exemplu, închisoare sau amendă);

– sancţiuni **cumulative,** cele în care organul de aplicare trebuie să aplice două sau mai multe sancţiuni (închisoare şi amendă, sau amendă şi retragerea autorizaţiei de funcţionare a unui agent economic etc.).

Sancţiunea normei juridice se caracterizează prin legalitate, adică se aplică numai conform legilor în vigoare şi reprezintă atributul exclusiv al organelor competente, prevăzute de actele normative.

Un aspect amplu dezbătut în doctrină, privind structura logico-juridică a fost dacă toate normele juridice au structură trihotomică sau dacă sunt şi norme care au numai două elemente sau chiar unul. O atenţie specială a fost acordată normelor cărora le lipseşte sancţiunea.

Au fost exprimate opinii potrivit cărora nu toate normele juridice au în structura lor toate elementele componente şi că lipsa unui element al structurii logico-juridice nu le lipseşte de calitatea de normă juridică. Aceste opinii pleacă de la faptul ca nu întotdeauna elementele structurale, din motive de economie sau tehnică redacţională, se regăsesc formulate expres sau într-o singură propoziţie. Sunt situaţii în care un element structural este subînţeles sau formulat într-o altă propoziţie normativă a aceluiaşi act normativ sau chiar în alt act normativ. Exemplu: Art.183 Cod penal prevede pedepsele pentru infracţiunile de lovire sau alte violenţe definite de art.180 Cod Penal, vătămare corporală definită de art.181 Cod Penal, sau vătămare corporală gravă

definită de art.182 Cod Penal., atunci când faptele respective au avut ca urmare moartea victimei, după cum urmează: „Dacă vreuna dintre faptele prevăzute la art.180-182 a avut ca urmare moartea victimei, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 15 ani".

Sunt norme juridice, cum sunt cele constituționale, care, în general, nu au prevăzute sancțiuni. Spre exemplu, Constituția României, în art.56 (1) prevede: „Cetățenii au obligația să contribuie, prin impozite şi prin taxe, la cheltuielile publice". Sancțiunea se regăseşte în O.G. nr.11/1996 privind executarea creanțelor bugetare, precum şi în alte acte normative care stabilesc majorările de întârziere.

De un interes deosebit s-a bucurat şi problematica sancțiunilor în dreptul internațional public. Aspectul forței obligatorii a acestor norme este legat şi de opiniile exprimate cu privire la validitatea normei de drept internațional public. În dreptul internațional nu există un organism centralizat care să asigure constrângerea, dar nici un organ legislativ internațional, normele fiind elaborate de state, prin acordul lor de voință. Aducerea în fața unui organ jurisdicțional a unui diferend privind interpretarea şi aplicarea unui acord ține tot de acordul părților. Competența aplicării sancțiunilor revine statelor care pot acționa individual sau colectiv. Sancțiunile aplicabile pot fi cu sau fără aplicarea forței. Carta Națiunilor Unite instituie un sistem colectiv de sancțiuni cu folosirea forței armate împotriva amenințărilor contra păcii, violărilor păcii şi actelor de agresiune.

În doctrină se vorbeşte de „mijloace paşnice bazate pe constrângere", fiind menționate retorsiunea, represaliile (embargoul şi boicotul) şi ruperea relațiilor diplomatice.

Sancțiuni fără folosirea forței, menționate în doctrină sunt următoarele:

– nulitatea unor tratate încheiate sub imperiul violenței sau care încalcă norme imperative de drept internațional sau încetarea efectelor unui tratat pentru violarea lui de către cealaltă parte;

– nerecunoaşterea sau considerarea ca nule sau inoperante a actelor ce încalcă normele dreptului internațional cum sunt: – ocuparea sau dobândirea cu forța armată a unui teritoriu, privarea popoarelor de dreptul la autodeterminare;

– excluderea din organizații internaționale, alte sancțiuni prevăzute în actele lor constitutive, printre care sancțiuni cu caracter economic;

– represalii fără folosirea forţei armate sau având caracter economic;

– pedepse penale aplicate celor vinovaţi de crime contra păcii, crime de război şi crime împotriva umanităţii.

Aşa cum rezultă din cele de mai sus şi normele dreptului internaţional public se bucura de sancţiuni, chiar dacă ele au o formă aparte în raport cu normele de drept intern.

b) **Structura tehnico-legislativă a normei juridice**

Spre deosebire de structura logică a normei juridice, unde cele trei elemente componente (ipoteza, dispoziţia, sancţiunea) alcătuiesc partea statică, internă şi stabilă a normei juridice, structura tehnico-legislativă a normei juridice are în vedere forma exterioară de exprimare a conţinutului, la redactarea ei, care trebuie să fie concretă, concisă şi clară.

De ce este nevoie şi de o structură tehnico-legislativă a normei juridice?

– **în primul rând**, pentru că nu în toate normele juridice sunt formulate expres cele trei elemente (ipoteza, dispoziţia şi sancţiunea);

– **în al doilea rând**, pentru că în numeroase acte normative normele juridice nu cuprind decât unul sau două elemente, celălalt sau celelalte urmând a fi deduse pe calea interpretării logice, sau urmând a fi găsite în conţinutul altei norme juridice din cuprinsul aceluiaşi act normativ sau a altui act normativ;

– **în al treilea rând**, pentru că structura tehnico-legislativă nu se suprapune întotdeauna, nu este constant identică, cu structura logico-juridică a normei juridice;

– **în al patrulea rând**, pentru că structura tehnico-legislativă vizează structura externă şi dinamică a normei juridice. Această structură trebuie să răspundă cerinţelor de celeritate (rapiditate) pe care le impune opera de elaborare legislativă într-un stat, în diferite etape ale dezvoltării sale. Ea trebuie să fie în pas cu principiile şi regulile generale de tehnică juridică.

Este cunoscut faptul că normele juridice se cuprind într-un act normativ (lege, hotărâre de Guvern, ordonanţă, ordonanţă de urgenţă, decret, decizii etc.), care are o anumită **structura tehnică**.

Elementul de bază al actului normativ este **articolul,** care, în general, conţine o reglementare de sine stătătoare, formulată într-o propoziţie gramaticală sau într-o frază în limba oficială a statului.

Adeseori un articol poate cuprinde una sau chiar mai multe norme juridice, după cum o normă juridică poate fi cuprinsă în mai multe articole elementele ei putând fi identificate prin coroborare.

Pentru că reprezintă subdiviziunea cea mai mică a actului normativ, articolul trebuie să fie omogen, unitar, accesibil înțelegerii de către cei cărora li se adresează.

Alineatul reprezintă un segment, o parte dintr-un articol şi poate fi format, după caz, dintr-o propoziție, o frază sau mai multe fraze.

În **concluzie**, structura tehnico-legislativă are în vedere modul în care sunt enunțate, formulate normele juridice în cadrul actelor normative.

Structura tehnico-legislativă nu se confundă însă cu structura actului normativ. Posibilitatea de confuzie poate fi creată de articol, ca parte a actului normativ, dar şi ca formă exterioară a normei juridice. Actul normativ poate fi alcătuit din părți, titluri, secțiuni, capitole, paragrafe, articole, alineate şi alte subdiviziuni notate cu litere ori puncte numerotate sau individualizate doar prin liniuțe.

4. CLASIFICAREA NORMELOR JURIDICE

a) **După criteriul ramurii de drept**, respectiv după obiectul reglementării juridice şi după metodele de reglementare utilizate, normele juridice sunt: norme juridice de drept civil, de drept penal, de drept administrativ, de drept constituțional, de dreptul familiei, de drept comercial, de drept financiar etc.

– **Normele juridice de drept penal** reglementează relații sociale de apărare socială; ele prevăd fapte periculoase pentru valorile sociale şi le interzice prin aplicarea sancțiunii penale. Norma penală este o normă de incriminare. Cu privire la structura internă (logico-juridică) a normei penale s-au exprimat două opinii diferite: prima exprimă faptul că norma penală are o structură trihotomică (ipoteza, dispoziția şi sancțiunea); a doua opinie susține structura dihotomică, adică norma penală ar cuprinde numai două elemente (dispoziția şi sancțiunea). In această a doua opinie, pe care o îmbrățişăm, dispoziția prescrie acțiunea sau inacțiunea interzisă în legătură cu o anumită valoare socială (viața, sănătatea, proprietatea, statul etc.). Prescrierea faptei şi a condițiilor în care aceasta este considerată acțiune nu reprezintă **o ipoteză**. Săvârşirea faptei interzise nu este nici ea ipoteză ci chiar încălcarea dispoziției.

– **Normele juridice de drept civil** reglementează relaţiile sociale privitoare la regimul persoanelor (fizice şi juridice), regimul bunurilor, al obligaţiilor, contractelor şi succesiunilor.

– **Normele juridice de drept procesual penal** prescriu ce organe sunt chemate să îndeplinească activităţile necesare realizării procesului penal şi ce atribuţii are fiecare organ, prin ce acte sau operaţiuni se îndeplinesc activităţile procesuale de către organele şi persoanele chemate în proces, ce drepturi şi îndatoriri au acestea.

– **Normele juridice de drept constituţional** reglementează relaţiile specifice care apar şi se dezvoltă în activitatea de instaurare, menţinere şi exercitare a puterii de stat, relaţiile în legătură cu structura de stat, organizarea administrativ-teritorială, cetăţenia şi statutul juridic al cetăţeanului, organizarea politică etc.

– **Normele juridice de drept administrativ** reglementează relaţiile sociale din sfera administraţiei publice, precum şi pe cele de natură conflictuală, dintre autorităţile publice sau alte autorităţi statale, pe de o parte, şi cei vătămaţi în drepturile lor prin actele emise de aceste autorităţi, pe de altă parte.

b) **După criteriul forţei juridice a actului normativ** în care se află cuprinsă norma juridică, acestea sunt:

– norme juridice constituţionale (cuprinse în Constituţie);

– norme juridice cuprinse în legi (legea fiind actul normativ cu cea mai mare forţă juridică, elaborat de Parlament);

– norme juridice cuprinse în decrete (decretele sunt acte normative elaborate de Preşedintele României);

– norme juridice cuprinse în Hotărâri de Guvern şi Ordonanţe guvernamentale elaborate de puterea executivă;

– norme juridice cuprinse în acte normative elaborate de organele administraţiei locale (decizii) care au o sferă de aplicabilitate limitată la competenţa teritorială (judeţ, municipiu, oraş, comună) a organului care a emis actul.

c) **După criteriul structurii interne** (logico-juridice), respectiv după modul de cuprindere a elementelor structurale (ipoteza, dispoziţia, sancţiunea) normele juridice sunt:

– **norme juridice complete**: cele care cuprind în articolul din actul normativ în care sunt incluse, toate cele trei elemente structurale constitutive. Menţionăm că majoritatea normelor juridice sunt complete;

– **norme juridice incomplete**: cele care nu cuprind toate cele trei elemente, ele completându-se cu alte norme juridice din conținutul aceluiaşi act normativ sau de alte acte normative. Aceste norme incomplete se clasifică la rândul lor, în norme de trimitere şi norme în alb. Normele juridice de trimitere sunt cele care se completează cu norme din acelaşi act normativ sau din alte acte normative **aflate în vigoare**. Normele juridice în alb sunt cele ce se completează cu dispoziții din acte normative **ce urmează** să apară.

d) **După criteriul sferei de aplicare** normele juridice se clasifică în:

– **norme juridice generale** sunt cele care au sfera cea mai largă de aplicabilitate într-un domeniu sau într-o ramură de drept (exemple: normele juridice cuprinse în partea generală a Codului penal; unele reglementări cuprinse în Codul Civil se aplică şi în dreptul comercial);

– **norme juridice speciale** sunt cele care se aplică unor categorii restrânse de relații sociale, ele derogă de la dreptul comun. Exemple: normele juridice din cuprinsul legilor speciale care cuprind şi dispoziții penale: Legea pentru prevenirea şi sancționarea spălării banilor, Legea pentru protecția drepturilor de autor, Legea pentru combaterea evaziunii fiscale etc.;

– **norme juridice de excepție** sunt cele care completează normele generale sau speciale, fără ca această excepție să fie considerată o atingere adusă ordinii generale de drept. De exemplu: Codul familiei fixează vârsta minimă pentru căsătorie la 18 ani bărbatul şi 16 ani femeia. Această regulă este completată printr-o excepție: pentru motive temeinice se poate încuviința căsătoria femeii care a împlinit 15 ani. Un alt exemplu: Art.53 din Legea bancară (Legea nr.58/1998) prevede că „Băncile nu se pot angaja în tranzacții cu bunuri mobile şi imobile". Se **exceptează** tranzacțiile cu astfel de bunuri necesare des-făşurării activității şi pentru folosința salariaților, precum şi tranzacțiile cu bunuri mobile şi imobile dobândite ca urmare a executării crean-țelor băncii.

e) **După criteriul gradului şi intensității incidenței**, normele juridice se clasifică în:

– **norme juridice-principii** sunt cele cuprinse de obicei în Constituții (legile fundamentale ale sistemelor de drept), în Declarații (exemplu: Declarația Universală a Drepturilor Omului) sau sunt deduse prin interpretarea altor norme juridice. Aceste norme, denumite şi normele

cardinale ale dreptului se impun cu o forță specifică în conștiința comună. De exemplu: respectul reciproc al vieții, principiul justiției sociale, respectarea convențiilor, prezumția de nevinovăție etc.

– **norme juridice-mijloace** sunt cele care asigură aplicarea normelor principii la specificul domeniilor reglementate (domeniul învățământului, sănătății, sfera relațiilor contractuale etc.).

f) **După criteriul modului de reglementare a conduitei,** normele juridice sunt:

– **norme juridice onerative** sunt acele norme juridice care obligă subiectul să facă ceva, să săvârşească o acțiune concretă (termenul de onerativ vine din latinescul *onus-oneris* care înseamnă sarcină, obligație). **Exemple**: conducătorul auto care comite un accident de circulație este obligat să transporte victima la cel mai apropiat spital; părinții sunt obligați să acorde îngrijiri copiilor; persoanele juridice sunt menționate în art. 8 din Legea pentru prevenirea şi sancționarea spălării banilor: bănci de investiții, de asigurări etc. au obligația să stabilească identitatea clienților pentru orice tranzacție a cărei limită maximă este de 10.000 EURO; persoanele care doresc să se căsătorească trebuie să-şi exprime acordul în fața ofițerului stării civile etc.

– **normele juridice prohibitive** sunt cele care obligă subiectul să se abțină de la săvârşirea unor acțiuni, unor fapte concrete. Cele mai multe norme prohibitive le găsim în dreptul penal şi dreptul administrativ, prin care se interzic furtul, violul, omorul, tâlhăria, pirateria, se interzic faptele de tulburare a ordinii şi liniştii publice etc. Normele juridice onerative şi prohibitive sunt cunoscute şi definite ca **norme juridice imperative**, întrucât legiuitorul comandă subiectului să facă, să execute ceva concret sau să se abțină de la o anumită conduită.

– **norme juridice permisive** sunt acele norme care nici nu obligă, nici nu interzic o anumită conduită. Ele permit subiectului să aleagă o conduită, un comportament, care însă nu poate încălca sau afecta ordinea de drept (este permis tot ceea ce legea nu interzice). Astfel, dreptul la recurs al părților în proces este o formă juridică permisivă, pentru că lasă la latitudinea, la aprecierea părților dacă uzează sau nu de această cale de atac.

Norma juridică permisivă se poate transforma în norma imperativă, situație în care se numeşte **normă supletivă**.

Norma supletivă oferă subiecților posibilitatea de a opta, dea alege, pentru o conduită şi numai dacă dreptul la opțiune nu a fost exercitat de ei într-un interval de timp, norma supletivă este cea care stabileşte conduita subiecților. Exemplu: în caz de divorț părțile se pot învoi în legătură cu numele pe care-l vor purta după desfacerea căsătoriei, iar instanța de judecată ia act de învoiala părților consemnând-o în hotărârea de divorț. Dacă însă părțile nu utilizează această libertate, instanța este obligată să hotărască şi în legătură cu numele ce urmează să-l poarte foştii soți după desfacerea căsătoriei.

g) **Alte categorii de norme juridice**

– **norme juridice organizatorice** sunt cele care privesc organizarea instituțiilor şi organismelor sociale, în conținutul normelor fiind reglementate: modul de înființare, scopurile, competențele, relațiile cu alte instituții. Scopul primordial al acestei norme este acela de a fundamenta cadrul legal de funcționare a instituțiilor şi organismelor respective. Exemple: legile de organizare şi funcționare a ministerelor, Curții Constituționale, Avocatului Poporului, Consiliului Superior al Magistraturii, Legea de organizare şi funcționare a Poliției Române etc.

– **norme juridice punitive** sunt cele prin care se aplică sancțiuni (măsuri de pedepsire a celor care au încălcat dispozițiile legale) potrivit procedurilor pe care legea le stabileşte.

– **norme juridice stimulative** sunt cele care prevăd mijloace şi forme de cointeresare a subiecților: distincții, premii, decorații, recompense, titluri de onoare; ele precizează cu exactitate condițiile în care acestea pot fi acordate de către instituțiile şi organele abilitate de lege.

5. ACȚIUNEA NORMEI JURIDICE

Legiuitorul din toate timpurile a edictat legi pentru ca acestea să fie aplicate; scopul legilor constă în protejarea valorilor sociale, în garantarea drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului, în asigurarea ordinii de drept, a ordinii sociale.

Normele juridice acționează pe trei vectori principali: **în timp**, **în spațiu** şi **asupra persoanelor**.

Regula generală este că norma juridică acționează pe **timp** nedeterminat, într-un **spațiu** limitat la teritoriul statului şi asupra unor categorii **de persoane** care sunt angrenate în circuitul juridic.

a) **Acțiunea în timp a normei juridice**

Romanii spuneau *tempus regit actum* (timpul guvernează actul juridic) în sensul duratei normei juridice, durata delimitată între două borne exacte: data de la care intră în vigoare şi data până la care este în vigoare.

Istoria dreptului a cunoscut norme juridice cu acțiune foarte îndelungată în timp: este deja clasic exemplul Legii celor XII Table, care a rezistat, cu unele modificări nesemnificative, peste 1000 de ani, după cum dreptul islamic actual cuprinde norme juridice fixate în Coran acum mai bine de 1300 de ani.

Dreptul modern, aplicabil în statele contemporane, funcționează la o altă turație: s-au produs şi se produc schimbări importante în dinamica actului de elaborare, de creație a dreptului. Se vorbeşte din ce în ce mai mult despre o **supraîncălzire a mecanismului de reglementare juridică, despre presiunea sub care lucrează organele legislative**, despre timpul care nu mai are răbdare şi cere adoptarea în regim de urgență a noi reglementări juridice, necesare bunei funcționări a societății.

Oricât de bine construite, de moderne şi limpezi ar fi normele juridice, acestea ajung la un moment dat nu numai să nu mai poată răspunde nevoilor societății, dar se transformă în piedici în calea progresului social şi juridic.

Norma juridică, **celula fundamentală a dreptului**, are ciclul ei propriu de viață: **este creată** (se naşte), **produce efecte** (trăieşte efectiv) şi **moare** (nu mai poate reglementa domeniul respectiv) pentru că au dispărut chiar realitățile şi nevoile care au creat-o, care au impus-o în sistemul de drept.

Într-un interval de timp şi într-un spațiu determinat asistăm la coexistența unor norme juridice anacronice, alături de norme juridice noi, moderne, între care pot să apară conflicte în procesul de aplicare concretă a conținutului acestuia. Succesiunea în timp a normelor juridice, precum şi coexistența lor în spațiu au obligat legiuitorul să impună reguli care să țină sub control această situație.

Pentru explicarea în manieră didactică a acțiunii în timp a normei juridice avem în vedere **trei momente**:

– intrarea în vigoare a normei juridice;
– acțiunea în timp a normei juridice;
– ieşirea din vigoare a normei juridice.

Intrarea în vigoare a normei juridice se referă la data concretă la care actul normativ care conține norma juridică începe să acționeze şi devine opozabil subiecților de drept.

Pentru aceasta legiuitorul (creatorul normei juridice) trebuie să aducă la cunoştința publică a cetățenilor, a instituțiilor şi organelor de stat precum şi tuturor celor chemați să respecte legea, conținutul actului normativ elaborat.

Aducerea la cunoştința publicului se face, de regulă, prin publicarea actelor normative, cu deosebire a legilor, hotărârilor şi ordonanțelor guvernamentale precum şi a celor emise de organele centrale de stat, într-o publicație oficială, respectiv în Monitorul Oficial al României.

Cum şi cine stabileşte data intrării în vigoare a legii sau a celorlalte acte normative?

Regula privind intrarea în vigoare a normei juridice este stabilită de Constituția României în art. 78: „Legea se publică în Monitorul Oficial al României şi intră în vigoare la 3 zile de la data publicării sau la o dată ulterioară prevăzută în textul ei".

O **excepție** de la această regulă o reprezintă dispoziția art. 115 alin. 5 din Constituție, care prevede: „Ordonanța de urgență **intră în vigoare** numai după depunerea sa spre dezbatere în procedură de urgență la camera competentă să fie sesizată şi **după publicarea** ei în Monitorul Oficial al României".

PRECIZARE: data intrării în vigoare a actelor normative nu trebuie confundată cu data la care actul normativ a fost **adoptat** de Parlament şi apoi **promulgat** de preşedintele țării.

În momentul intrării sale în vigoare norma juridică guvernează relațiile sociale: nimeni nu mai poate invoca necunoaşterea normelor juridice. Funcționează prezumția absolută a cunoaşterii legii, prezumție care nu poate fi răsturnată prin proba contrarie. Necunoaşterea dreptului nu conduce decât la vătămarea intereselor individului. Cel ce nu cunoaşte dreptul este un infirm, un handicapat, pentru că nu-şi cunoaşte drepturile şi nici obligațiile, fiind în postura unui izolat social, predispus permanent să încalce legea şi în situația de a fi victimă a propriei ignoranțe.

Principiile acțiunii în timp a normei juridice

Din momentul intrării sale în vigoare norma juridică devine **activă** şi acționează pentru **viitor**.

În art. 15, alin. 2 din Constituția României se precizează: „Legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile”.

Aceasta înseamnă că norma juridică **nu este retroactivă,** adică nu se aplică raporturilor născute şi faptelor comise înaintea intrării sale în vigoare.

În acelaşi timp, norma juridică **nu este ultraactivă**, adică nu se aplică după ce iese din vigoare.

Sintetizând, putem spune că suntem în fața principiului activității normei juridice, a principiului neretroactivității normei juridice şi a principiului neultraactivității normei juridice.

Principiul neretroactivității normei juridice este stipulat în legislație. Codul Civil Român proclama în primul său articol: „Legea dispune numai pentru viitor; ea nu are putere retroactivă”; Codul Penal Român consacră în art.11 faptul că, legea penală nu se aplică faptelor care, la data când au fost săvârşite, nu erau prevăzute ca infracțiuni”.

Care este argumentul pentru care operează principiul neretroactivității normei juridice?

– **în primul rând**, este vorba de argumentul ce vizează stabilitatea ordinii de drept şi, implicit, a ordinii sociale. O lege sau orice alt act normativ care s-ar aplica retroactiv ar produce un evident dezechilibru în ordinea de drept. Organele puterii de stat, însărcinate cu aplicarea legii, nu se vor ocupa de prezentul juridic, de ordinea de drept ce trebuie asigurată, ci de zone ale trecutului care nu mai prezintă interes imediat, concret pentru ordinea generală în societate.

– **în al doilea rând,** nu este echitabil, nu este just şi nu este legal ca o lege să-şi extindă efectele asupra unor stări de fapt şi raporturi consumate sau născute înaintea intrării sale în vigoare.

– **în al treilea rând**, norma juridică odată intrată în vigoare are ca rost principal să modeleze conduitele prezente şi viitoare şi nicidecum cele trecute. Trecutul nu încape în substanța normei juridice; dreptul are suficiente nelinişti pe care i le produce prezentul, are prea multe lucruri de făcut pentru viitorul imediat şi de perspectivă, ca să-şi stabilească drept principiu retroactivitatea normei juridice.

– **în al patrulea rând**, stabilind şi respectând principiul neretroactivității normei juridice, dreptul îşi reafirmă şi probează idealul de motor al progresului, de factor fundamental al echilibrului social şi al ordinii de drept.

PROBLEMĂ: Ce se întâmplă însă cu raporturile juridice, cu stările de fapt concrete care, în momentul intrării în vigoare a unei norme juridice noi, sunt în desfăşurare sub imperiul, sub reglementarea, altei norme juridice, a altui act normativ?

– **în primul rând**, asemenea raporturi juridice şi stări de fapt nu pot fi desfiinţate pentru motivul că legiuitorul doreşte să dea o nouă reglementare juridică acestor relaţii. Desfiinţarea acestor raporturi şi situaţii juridice ar genera perturbări sociale, s-ar promova arbitrariul, ar fi compromisă însăşi noţiunea de justiţie, de echitate şi de respect al drepturilor omului, ar produce o vădită neîncredere a oamenilor în sistemul de drept, cu efecte imediate asupra ordinii de drept.

– **în al doilea rând**, în asemenea situaţii operează principiul drepturilor câştigate, fiind vorba de situaţii juridice individuale caracteristice dreptului privat (în special dreptului civil).

În privinţa dreptului public (drept constituţional, drept penal) problema conflictului în timp de norme juridice este aşezată pe alte coordonate, în sensul că normele juridice se aplică imediat, înlăturând vechile reglementări. Exemplu: Constituţia României care, odată intrată în vigoare, a înlăturat vechea Constituţie şi orice alte reglementări contrare dispoziţiunilor sale.

Excepţii de la principiul neretroactivităţii normei juridice

a) **Prima excepţie** se referă la **normele juridice cu caracter interpretativ**, care au caracter **RETROACTIV**, întrucât norma juridică de interpretare se referă la norme juridice deja existente, care necesită a fi interpretate de către legiuitor, pentru o corectă şi unitară aplicare a acestora.

b) **A doua excepţie** se localizează în domeniul dreptului penal şi se referă **la normele juridice penale care prevăd dezincriminarea unor fapte şi normele penale şi contravenţionale mai favorabile**. Altfel, art.12 din Codul Penal prevede expres că legea penală nu se aplică faptelor săvârşite sub legea veche, dacă nu mai sunt prevăzute de legea nouă. De asemenea, în art. 13 alin. 1 din Codul Penal este stabilită o regulă de retroactivitate a normei juridice penale: „Dacă de la săvârşirea infracţiunii şi până la judecarea definitivă a cauzei intervin mai multe reglementări, se va aplica norma care stabileşte un regim sancţionator mai blând (legea penală mai favorabilă sau mai

blândă). În acest caz, norma juridică penală mai favorabilă se va aplica retroactiv, deşi la data săvârşirii faptei de către infractor ea nu era în vigoare".

c) **A treia excepție** se referă la **retroactivitatea expresă**, adică la situația în care legiuitorul prevede în mod expres că norma juridică se va aplica retroactiv. În practică asemenea situații nu sunt frecvente, ele constituie excepții, tocmai datorită grijii pe care legiuitorul o are pentru a nu tulbura desfăşurarea normală a relațiilor sociale, mai ales atunci când printr-o atare reglementare pot fi lezate drepturile şi interesele legitime ale cetățenilor (dreptul de proprietate, dreptul la educație etc.).

Principiul neultraactivității normei juridice se referă la faptul că o normă juridică nu-şi poate extinde efectele după ieşirea sa din vigoare. De la acest principiu fac **excepție normele juridice cu caracter temporar sau excepțional**. Conform art,16 din Codul Penal: „Legea penală temporară se aplică infracțiunii săvârşite în timpul când era în vigoare, chiar dacă fapta nu a fost urmărită şi judecată în acel interval de timp". Rațiunea dispoziției de mai sus o găsim în necesitatea de a se asigura eficacitatea legii temporare. Dacă legea penală temporară s-ar aplica numai faptelor urmărite şi judecate în perioada cât s-a aflat în vigoare, ea ar putea fi cu uşurință încălcată, infractorii susträgându-se judecății pe considerentul că legea fiind abrogată (ieşind din vigoare la termenul stabilit) nu vor mai fi traşi la răspundere penală.

Ieşirea din vigoare a normei juridice

Cel de-al treilea moment în cercetarea acțiunii în timp a normei juridice îl reprezintă ieşirea din vigoare a normei juridice, care se produce prin trei modalități:

– **ABROGAREA** este considerată cea mai importantă modalitate de ieşire din vigoare a unei normei juridice; este definită ca actul prin care se exprimă încetarea acțiunii actului normativ.

Abrogarea înseamnă, în cele din urmă, încetarea acțiunii unei norme juridice, datorită intrării în vigoare a unei norme juridice noi, ca expresie a voinței legiuitorului.

Abrogarea cunoaşte două forme: **abrogarea expresă** şi **abrogarea tacită**.

Abrogarea expresă poate fi la rândul său: directă şi indirectă.

Abrogarea expresă directă constă în desfiinţarea efectelor vechii norme juridice prin precizarea detaliată, în conţinutul noului act normativ, a normelor juridice scoase din vigoare. De exemplu: în art. 94 din Legea Bancară (nr.58/1998) se stipulează: „Pe data intrării în vigoare a prezentei legi se abrogă Legea nr.33/1991 privind activitatea bancară, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.70 din 3 aprilie 1991, Legea nr.36/1997 pentru abrogarea Ordonanţei Guvernului nr.40/1996".

Abrogarea expresă indirectă constă în desfiinţarea efectelor vechii norme prin utilizarea în noua normă juridică a formulei „pe data intrării în vigoare a prezentei legi se abrogă orice dispoziţie legală contrară".

Abrogarea tacită sau implicită intervine în situaţia când noua normă juridică nu face nici o precizare (nici directă, nici indirectă) în legătură cu acţiunea vechilor norme juridice. Pentru faptul că norma juridică nouă reglementează diferit un mănunchi de relaţii sociale faţă de vechea normă, organele de aplicare a legii înţeleg implicit că legiuitorul a scos din vigoare vechea reglementare (abrogare tacită).

Teoreticienii şi practicienii dreptului recomandă legislativului să folosească metoda abrogării exprese directe, dată fiind exactitatea acesteia, absenţa oricărui dubiu, precum şi multitudinea de acte normative care sunt elaborate şi înlocuiesc, scot din vigoare tot atâtea reglementări vechi.

– **AJUNGEREA LA TERMEN** este considerată cea de-a doua modalitate de ieşire din vigoare a normei juridice, care operează în mod excepţional, în situaţia actelor normative temporare, edictate pentru o perioadă delimitată de timp, până la un anumit termen (o dată calendaristică precizată). Este evident că ajungerea la termenul fixat sau încetarea stării de fapt care a impus elaborarea normei juridice conduc la scoaterea din acţiune a normei respective.

Decretul Lege nr. 60/1990 cuprinde norme juridice cu termen: referindu-se la pensionarea unor categorii de salariaţi cu reducerea vârstei, art.8 din acest act normativ precizează: „Prezentul Decret-Lege intră în vigoare la data de 1 martie 1990 şi se aplică pe o durată de 6 luni".

– **DESUETUDINEA** este definită în DEX ca „ieşire din uz, a nu se mai folosi, a nu mai fi obişnuit, a se perima”. O normă juridică este căzută în desuetudine, atunci când, deşi ea este în vigoare nefiind abrogată şi neajungând la termen, nu se mai aplică datorită schimbării condiţiilor social-economice şi politice care au impus iniţial elaborarea ei.

Această modalitate de ieşire din vigoare a normei juridice este caracteristică perioadelor de tranziţie în viaţa unei societăţi, a etapelor ce marchează trecerea de la un anumit regim politic la altul, când dreptul nu are răgazul de a inventaria totalitatea normelor juridice care, deşi nu au fost expres abrogate, nu mai corespund etapei noi, ele devenind perimate, învechite.

De exemplu, în legislaţia României din perioada 1990-2000, există încă acte normative căzute în desuetudine care nu au fost expres abrogate. Legea nr.18/1968 privind controlul averilor dobândite ilicit; Legea nr. 22/1969 privind regimul gestiunilor şi gestionarilor.

ASPECTE DE DREPT INTERNAŢIONAL

Abrogarea tratatelor poate fi expresă sau tacită.

Abrogarea expresă este rezultanta manifestării de voinţă a părţilor care se pronunţă pentru încetarea efectelor unui tratat.

În cazul tratatelor multilaterale (Pactul de la Varşovia, CAER, NATO, Piaţa Comună Europeană, ASEAN, NAFTA, CEFTA etc.) statele care sunt părţi sunt libere să aleagă forma şi procedura prin care se retrag ca părţi din astfel de tratate, dispoziţiile normative fiind abrogate expres.

De regulă, majoritatea tratatelor internaţionale cuprind dispoziţii clare cu privire la abrogarea acestora, precum şi în ce priveşte termenul la care tratatul încetează.

Abrogarea tacită a tratatelor se referă la cazurile în care se încheie un nou tratat care cuprinde norme juridice noi, implicit vechiul tratat fiind considerat abrogat.

Există şi situaţii în care tratatele cad în desuetudine, în sensul că deşi nu au fost abrogate expres sau tacit, continuă să fie în vigoare, deşi condiţiile politice care au stat la baza încheierii lor au dispărut.

Este cazul Tratatului Militar de la Varşovia şi Tratatul CAER care au fost semnate de ţările socialiste europene şi URSS, tratate care,

după anul 1990 nu au mai funcţionat ca urmare a prăbuşirii sistemului socialist şi destrămării URSS.

b) **Acţiunea normelor juridice în spaţiu şi asupra persoanelor**

Din punct de vedere al acţiunii normelor juridice în spaţiu şi asupra persoanelor ne aflăm în prezenţa a două principii esenţiale:

– principiul **teritorialităţii** normelor juridice, care consacră faptul că norma juridică acţionează asupra teritoriului statului respectiv;

– principiul **personalităţii** normelor juridice, care consacră faptul că norma juridică acţionează asupra cetăţenilor statului respectiv şi străinilor aflaţi pe teritoriul acelui stat.

Constituţia României stipulează în art. 17 faptul că, „cetăţenii români se bucură în străinătate de protecţia statului român", iar în art. 19 alin. 1 şi 2 faptul că, „cetăţeanul român nu poate fi extrădat sau expulzat din România. Prin derogare de la această prevedere, cetăţenii români pot fi extrădaţi în baza convenţiilor internaţionale la care România este parte, în condiţiile legii şi pe bază de reciprocitate".

Principiul teritorialităţii normelor juridice este definit în Codul Penal Român, care în art. 3 stipulează: „Legea penală se aplică infracţiunilor săvârşite pe teritoriul României". Potrivit acestui principiu, legea penală se aplică pe întreg teritoriul ţării şi tuturor infracţiunilor săvârşite pe acest teritoriu, oricare ar fi calitatea făptuitorului: cetăţean român sau străin, persoană fără cetăţenie, domiciliat în România sau în afara teritoriului ei.

Norma juridică penală defineşte şi noţiunea de teritoriu (art.142 şi 143 din Codul Penal Român): în sensul legii penale, prin teritoriu se înţelege întinderea de pământ şi apele cuprinse între frontiere, cu subsolul şi spaţiul aerian precum şi marea teritorială cu solul, subsolul şi spaţiul aerian al acesteia, suprafaţa navelor şi aeronavelor române.

Aplicarea legii penale în baza principiului teritorialităţii, cunoaşte anumite restrângeri, în sensul că ea nu se aplică cu privire la infracţiunile săvârşite pe teritoriul României de persoane care se bucură de imunitate de jurisdicţie sau de personalul armatelor străine aflate în trecere sau staţionate pe teritoriul ţării. Aceste excepţii de la jurisdicţia statului român nu prezintă o încălcare, o lezare a suveranităţii, deoarece ele operează pretutindeni în lume şi sunt consecinţa unor convenţii internaţionale care prevăd concesii reciproce între state.

Principiul **personalității legii penale** (art. 4 din Codul Penal) consacră faptul legea penală română se aplică şi în cazul infracțiunilor săvârşite în afara teritoriului țării, **dacă** făptuitorul este cetățean român sau apatrid cu domiciliul în România.

Principiul **realității legii penale** (art. 5 din Codul Penal) consacră faptul că legea penală română se aplică infracțiunilor săvârşite în afara teritoriului țării, de cetățenii străini ori de apatrizi care nu domiciliază în România, contra statului român sau contra vieții, integrității corporale ori sănătății unui cetățean român. Practic autorii infracțiunilor nu au nici o legătură cu statul român.

Efectele în spațiu ale normelor juridice interne depind şi de competența teritorială a organului de stat care a elaborat actul normativ. Dacă organul emitent este central, este clar faptul că norma elaborată de el are efect pe întregul teritoriu al statului, iar dacă norma juridică este elaborată de autorități ale administrației locale, atunci efectele ei se limitează la unitatea administrativ-teritorială respectivă (județ, municipiu, oraş, comună).

Revenind la principiul teritorialității normei juridice, vom preciza că acesta nu este absolut, acest lucru consfințind **excepția de extrateritorialitate** care priveşte persoanele (imunitatea diplomatică şi regimul juridic al consulilor), regimul juridic al străinilor şi apatrizilor, recunoaşterea efectelor juridice ale unor acte săvârşite în afara granițelor statului de origine.

Despre imunitatea diplomatică

Înființarea de misiuni diplomatice permanente se realizează prin consimțământul statelor care stabilesc relații diplomatice între ele. Personalul unei misiuni diplomatice se compune din personalul diplomatic, personalul administrativ şi personalul de serviciu.

Personalul diplomatic beneficiază de imunitate diplomatică; ea reprezintă ansamblul drepturilor şi privilegiilor acestora: inviolabilitatea persoanei, imunitate de jurisdicție, scutire de impozite şi taxe personale, de taxe vamale sau de alte prestații către statul acreditar. În cazul în care personalul diplomatic săvârşeşte fapte incompatibile cu statutul său şi lezează grav ordinea de drept, statul acreditar poate să-l declare persoană non-grata, situație care atrage expulzarea celui în cauză.

Precizăm de asemenea şi faptul că sediul misiunii sau reprezentanţele diplomatice nu sunt supuse normelor juridice naţionale, întregul regim juridic privitor la relaţiile diplomatice fiind reglementat de Convenţia de la Viena, încheiată la 18 aprilie 1961, care stipulează, printre altele:

– împotriva agentului diplomatic nu pot fi luate măsuri de arestare sau reţinere;

– documentele, corespondenţa, bunurile mobile, salariile diplomaţilor nu pot fi reţinute sau supuse unei executări silite ori unui sechestru;

– autorităţile statului acreditar trebuie să ia măsurile de protecţie necesare pentru apărarea agentului diplomatic împotriva oricăror acte de violenţă fizică sau morală;

– agentul diplomatic se bucură de imunitate de jurisdicţie administrativă şi civilă (nu poate fi sancţionat contravenţional, nu poate depune mărturie), dar această imunitate este limitată.

Membrii personalului administrativ şi tehnic (aici se include personalul de secretariat, cancelarie, administraţie), împreună cu familiile lor, se bucură de toate privilegiile şi imunităţile ce se atribuie personalului diplomatic, cu singura excepţie că nu li se recunoaşte imunitatea de jurisdicţie civilă şi administrativă pentru actele săvârşite în afara exercitării funcţiilor lor oficiale. Membrilor personalului de serviciu al misiunii diplomatice li se recunoaşte imunitatea numai pentru actele săvârşite în exercitarea funcţiei, precum şi scutirea de taxe şi impozite asupra salariilor.

Imunităţile diplomatice pot fi invocate din momentul în care persoanele cărora le sunt conferite pătrund pe teritoriul statului acreditar (o dată cu depunerea scrisorilor de acreditare).

Imunităţile diplomatice încetează la momentul în care persoana respectivă părăseşte teritoriul statului acreditar.

Despre privilegiile şi imunităţile consulare

Misiunile consulare sunt înfiinţate în scopul ocrotirii intereselor economice, juridice şi culturale ale statului care le deschide, ale cetăţenilor săi aflaţi în ţara unde se află deschisă şi funcţionează consulatul.

Misiunile consulare nu îndeplinesc atribuţii la nivel guvernamental, acestea urmând să stabilească relaţii şi contacte cu autorităţile locale şi cu guvernul.

Funcționarii consulari, personalul de specialitate şi auxiliar beneficiază de un regim de imunități mai restrâns decât personalul misiunilor diplomatice (ambasade).

Regimul misiunilor consulare este reglementat de Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare, adoptată la 24 aprilie 1963.

Clasele şefilor de oficii consulare sunt: consuli generali, consuli, vice-consuli, agenți consulari, principala lor însărcinare fiind aceea de a reprezenta şi ocroti interesele statului şi conaționalilor lor, de a coopera cu statul acreditar.

Imunitățile personale ale funcționarilor consulari se referă la: inviolabilitate persoanei, imunitatea de jurisdicție (este limitată față de cea a agenților diplomatici în sensul că sunt justițiabili în fața instanțelor civile şi penale ale statului acreditar; pot fi arestați şi judecați pentru activități subversive sau de spionaj) imunități fiscale, vamale.

Statut similar misiunilor diplomatice şi personalului diplomatic acreditat la nivel statal au şi misiunile şi personalul diplomatic acreditat pe lângă organizațiile internaționale, acesta fiind reglementat prin „Convenția asupra reprezentării statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal" din anul 1975.

În dreptul comunitar, potrivit Protocolului cu privire la privilegiile şi imunitațile comunităților europene din 8 aprilie 1965, funcționării comunitari au imunitate de jurisdictie pentru actele săvârşite în exercitarea atribuțiilor ce le revin, imunitate care işi menține efectele şi după încetarea activității şi beneficiază de scutirea de impozite şi taxe pentru drepturile băneşti acordate.

Despre regimul juridic al străinilor

Noțiunea de străin desemnează persoana fizică determinată, care, aflată pe teritoriul unui stat, are cetățenia altui stat sau este apatrid (lipsit de cetățenie).

Precizări:

a) orice persoană fizică aflată pe teritoriul unui stat străin este supusă regimului instituit în țara respectivă cu privire la străini, dar, în acelaşi timp, ea menține legăturile cu statul al cărui cetățean este;

b) în majoritatea statelor există trei forme de reglementare a regimului străinilor: regimul național, regimul special şi regimul derivat din clauza națiunii celei mai favorizate.

Regimul naţional recunoaşte străinilor aceleaşi drepturi de care se bucură cetăţenii statului pe teritoriul cărora se află străinii, respectiv: drepturi sociale, economice, civile şi culturale. Nu li se recunosc drepturi politice (nu pot alege, nu pot fi aleşi şi nu pot ocupa funcţii publice).

Regimul special acordă străinilor unele drepturi ce sunt nominalizate în acorduri internaţionale sau în legislaţiile naţionale.

Regimul derivat din clauza naţiunii celei mai favorizate este consacrat în acorduri bilaterale, în baza cărora un stat acordă străinilor un tratament la fel de avantajos ca acela conferit cetăţenilor unui stat terţ considerat ca favorizat. Aceasta este o clauză contractuală, ea neputând exista în lipsa convenţiei dintre părţi. Pot face obiectul clauzei domeniile exportului, importului, tarifelor vamale, regimul persoanelor fizice şi juridice, regimul misiunilor diplomatice şi consulare, drepturi de creaţie intelectuală etc.

Constituţia României stipulează în **art. 18**:

– alin. 1: „cetăţenii străini şi apatrizii care locuiesc în România se bucură de protecţia generală a persoanelor şi averilor, garantată de Constituţie şi alte legi”, iar în **art. 19**:

– alin. 3: „cetăţenii străini şi apatrizii pot fi extrădaţi numai în baza unei convenţii internaţionale sau în condiţii de reciprocitate”.

Tot ca situaţii speciale în aplicarea normelor juridice asupra persoanelor trebuie menţionate şi regimurile juridice aplicabile refugiaţilor şi azilanţilor.

Statutul juridic al refugiaţilor este reglementat în prezent de Convenţia referitoare la statutul refugiaţilor, adoptată în 1951 sub egida O.N.U. şi intrată în vigoare în anul 1954, completată cu Protocolul adiţional din octombrie 1967. Refugiatul, potrivit art.12 din Convenţie, este „persoana care în urma unei temeri justificate de a fi persecutată, pe motive de rasă, religie, naţionalitate, apartenenţă la un anumit grup social sau opinie politică, se găseşte în afara ţării sale de origine şi nu poate sau, din cauza acestor temeri, nu doreşte să revină în această ţară”.

Statutul personal al refugiatului este cel guvernat de legea statului unde îşi are domiciliul, sau dacă nu are domiciliu, legea statului unde îşi are reşedinţa. În ce priveşte celelalte drepturi, li se aplică regimul acordat străinilor, în dobândirea de bunuri mobile şi imobile, precum şi protecţia dreptului de autor, acordată în mod egal cu cetăţenii statului de reşedinţă şi accesul la instanţele judecătoreşti. De asemenea, se

bucură de un statut egal cu cetățenii statului în care se afla în ceea ce-i privește exercitarea unei profesii remunerate, drep-tul la o locuință, la învățământul primar, aplicarea legislației muncii şi asigurărilor sociale (art. 12-31 din Convenție).

În România, străinul care a dobândit statutul de refugiat este supus legislației române şi convențiilor internaționale privind statutul refugiaților, în general acestuia fiindu-i aplicabile regulile privind regimul străinilor.

Instituția azilului cunoaşte două forme: azilul teritorial şi azilul diplomatic.

Azilul teritorial se acordă de statul în cauză, acordarea sau neacordarea fiind un drept suveran, o manifestare unilaterală de voință. Dreptul de azil este prevăzut în Declarația Universală a Drepturilor Omului (art. 14). Persoanele care solicită azil nu pot fi supuse unor măsuri de respingere la frontieră, de expulzare ori de silire în vederea întoarcerii în statul unde pot fi supuse persecuției.

Azilul diplomatic nu se bucură de sprijin instituțional: art.41 din Convenția de la Viena din 1961 cu privire la relațiile diplomatice prevede expres că localurile misiunii nu vor fi utilizate într-un mod incompatibil cu funcțiile misiunii. Acesta a fost totuşi practicat, cu caracter excepțional, în temeiul unor cutume sau chiar convenții internaționale, cum au fost Convenția de la Havana din 1928 şi cea de la Caracas din 1954, încheiate între unele state din America Latină.

Neexistând o reglementare a regimului juridic al azilului diplomatic şi statutul juridic al azilantului este incert. Apreciem că în perioada azilului acesta nu poate să dobândească drepturile acordate în mod obişnuit străinilor aflați pe teritoriul statului căruia îi aparține misiunea diplomatică, dar că, pe teritoriul statului al cărui cetățean este, îşi păstrează drepturile şi obligațiile decurgând din această calitate.

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 151-189.

Ion Craiovan , *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1998, p. 133-162.

Gh.C. Mihai şi R.I. Motica, *Fundamentele dreptului. Teoria şi filosofia dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 18-50.

C. Bulai, *Drept penal român. Partea generală*, vol. I, Bucureşti,1992, p. 70-81.

Ion Dogaru, *Teoria generală a dreptului*, Craiova 1996, p. 143-161.

Radu Stancu, *Norma juridică*, Editura Temples, 2002.

IX. **IZVOARELE DREPTULUI**

1. CONSIDERAȚII GENERALE DESPRE IZVOARELE DREPTULUI

Termenul de izvor poate fi abordat într-un sens **larg** şi unul **restrâns**, respectiv în **sens material** şi în **sens formal**. Această distincție este necesară pentru a evita unele confuzii şi a defini cuprinzător şi exact conceptul de izvor al dreptului. În fond, trebuie să precizăm care sunt sursele, originea sau, mai bine zis, forțele creatoare ale dreptului. De unde vine dreptul? De unde izvorăşte el? Cine îl determină? Cine şi cum îl creează şi îl exprimă?

Ce sunt izvoarele dreptului? Ştiința juridică **defineşte izvoarele dreptului ca formele concrete de exprimare a normelor juridice care acționează în cadrul unui sistem de drept, în diferite etape ale evoluției sale**. Mai simplu spus, **izvorul de drept** reprezintă modalitatea principală prin care dreptul devine cunoscut de cei al căror comportament îl reglează.

În **sens material**, sunt considerate izvoare ale dreptului, factorii de configurare a dreptului (care au fost analizați în capitolul special din prima parte a cursului nostru), dreptul natural şi conştiința juridică (rațiunea umană). Izvoarele materiale, denumite şi „***izvoare substanțiale***" ale dreptului sunt expresia condițiilor vieții economice, sociale, politice, culturale şi ideologice. Factorii economici, sociali, politici, ideologici etc. sunt cei care dau conținut dreptului pozitiv, normelor juridice concrete în care se exprimă în chip concentrat nevoile şi exigențele reale ale vieții sub forma comenzilor sociale pe care dreptul le recepționează.

După ce a recepționat aceste comenzi sociale, dreptul analizează realitatea socială şi formulează răspuns la nevoile societății prin elaborarea actelor normative şi a reglementărilor care să satisfacă cerințele formulate, comenzile transmise.

Din acest punct de vedere, conceptul de izvor al dreptului este legat de activitatea de creare, de elaborare a dreptului. Ca urmare, puterea de stat reacționează în două moduri:

– fie elaborează direct (prin organele specializate: legislative, executive, ale administrației publice) normele juridice pe care le include în acte normative (legi, decrete, hotărâri, ordonanțe, decizii etc.);

– fie recunoaşte valoarea juridică a unor reguli formulate prin alte procedee, existente deja; obiceiuri, precedentul judiciar, acte emise de organisme nestatale etc.).

Cele expuse mai sus ne conduc pe teritoriul **izvoarelor de drept formale**, care se referă la modalitatea concretă de exprimare a dreptului, forma exterioară pe care o îmbracă acesta.

Ca orice ştiință, dreptul are propria sa istorie şi arheologie, denumite istorie şi arheologie juridică, în care identificăm izvoarele sale formale, respectiv documente, materiale care atestă elemente esențiale ale unui sistem de drept. Din acest punct de vedere, constituie izvor de drept. Tăblițele cerate descoperite la Roşia Montană (denumite şi Tripticele din Transilvania), Testamentele de la Marea Moartă, regulile Coranului înscrise pe tăblițe, pe bucăți de piele, pe granit, Pergamentele din Egiptul Antic, Scrierile lui Confucius în China etc.

Categorii de izvoare ale dreptului:

- izvoare scrise şi izvoare nescrise;
- izvoare oficiale şi izvoare neoficiale;
- izvoare directe şi izvoare indirecte.

Exemplificări:

- obiceiul face parte din categoria izvoarelor nescrise; actul normativ este un izvor scris;
- obiceiul şi doctrina sunt considerate izvoare neoficiale în majoritatea sistemelor de drept;
- legea şi jurisprudența fac parte din categoria izvoarelor oficiale;
- izvoarele directe sunt actul normativ şi contractul normativ;
- izvoarele indirecte sunt obiceiul şi normele elaborate de organizațiile nestatale, întrucât ele trebuie validate de autoritatea statală competentă.

Într-o opinie exprimată de I. Rosetti-Bălănescu, izvoarele de drept pot fi clasificate în: izvoare create şi izvoare interpretative; în

prima categorie sunt incluse legea şi cutuma, pentru că ele creează norme juridice noi; în a doua categorie, jurisprudența şi doctrina, care au doar un rol interpretativ şi nu creator.

Profesorul C. Stegăroiu propune clasificarea izvoarelor dreptului în: **izvoare potențiale** care exprimă posibilitatea de a elabora modifica sau abroga norme juridice la cererea voinței sociale, exprimată prin puterea de stat şi **izvoare actuale** reprezentate de totalitatea actelor normative în vigoare.

O altă clasificare a izvoarelor dreptului o găsim în lucrarea profesorilor Gh.I. Mihai şi Radu I. Motica *Fundamentele Dreptului*:

– izvoare fundamentale: Constituția, Principiile dreptului, tratatele internaționale privind drepturile şi libertățile omului;

– izvoare generale: legile ordinare şi codurile;

– izvoarele detaliatoare: decretele, ordonanțele guvernamentale, deciziile şi teoriile juridice;

– izvoare întregitoare: cutuma şi jurisprudența.

Studiul izvoarelor dreptului dezvăluie o multitudine de opinii şi teorii formulate în literatura juridică, situație explicată de complecşitatea şi dinamica relațiilor sociale, specialitatea sistemelor de drept şi nevoia unei riguroase şi complete abordări a domeniului.

Astfel, literatura juridică recunoaşte existența a două concepții de abordare a izvoarelor dreptului:

– **concepția genetică**, cea care evidențiază factorii care stau la baza apariției şi existenței normei juridice;

– **concepția gnoseologică**, cea care pune în valoare indiciile după care se poate recunoaşte caracterul juridic al unei reguli de conduită.

Şcoala socio-juridică americană (Şcoala de la Chicago) propune ca, alături de izvoarele cunoscute ale dreptului (izvoarele clasice sau consacrate), să fie incluse şi **izvoarele nonformale**, adică politica publică, echitatea individuală, convingerea morală etc., care să fie utilizate de preferință în activitatea instanțelor de judecată, întrucât ele pot orienta mai bine judecătorii în pronunțarea unor hotărâri juste. Argumentele invocate de susținătorii acestei opinii se referă la faptul că legile suferă în timp un proces de deteriorare, fiind depăşite şi prea rigide în raport cu interesele societății şi comunității umane.

2. PREZENTAREA IZVOARELOR FORMALE ALE DREPTULUI

Izvoarele formale ale dreptului sunt:
a) obiceiul juridic (cutuma);
b) practica judecătorească (jurisprudența) şi precedentul judiciar;
c) doctrina juridică;
d) contractul normativ;
e) actul normativ;
f) principiile sistemului dreptului european contemporan.

a. **Obiceiul juridic (cutuma)**

Cercetătorii din cele mai variate domenii, cum ar fi: sociologia, filosofia, istoria, dreptul afirmă că obiceiurile sunt norme de conduită formate prin repetarea unor comportări care imprimă un anumit tip de acțiune în cadrul colectivității umane.

De regulă obiceiurile corespund unor tradiții străvechi, dar există şi o serie de obiceiuri apărute relativ recent.

Trăsătura definitorie a obiceiului este consacrarea unei practici stabile prin repetiție.

Obiceiurile formate la nivelul unei colectivități conferă acesteia stabilitate, personalitate, continuitate, unitate.

Definiție: obiceiul juridic este o normă generală de conduită exprimată în formă orală, fundamentată pe observarea uniformităților asupra cazurilor petrecute în realitatea socială vreme îndelungată şi considerată (ca normă generală) dreaptă. Această normă generală corespunde nevoii de securitate, de tratament egal al indivizilor şi, în ultimă instanță, nevoii de justiție.

Precizări:

– obiceiul juridic este considerat cel mai vechi izvor de drept; el precede dreptul înțeles ca sistem închegat de norme şi instituții juridice;

– obiceiul juridic a apărut şi s-a cristalizat în epoca embrionară (primitivă) de dezvoltare a societății, fiind materializarea nevoilor de conviețuire într-o comunitate sau colectivitate umană;

– obiceiul juridic este rezultatul unei îndelungate experiențe de viață a unei comunități umane, este rodul respectării unor practici specifice colectivităților în evoluția lor istorică;

– din punct de vedere istoric, obiceiul juridic a alcătuit prima formă a dreptului pozitiv, acel drept rudimentar pe care Teoria generală a dreptului îl plasează la borna zero a drumului istoric parcurs de drept până în zilele noastre;

– obiceiul juridic este cutuma juridică, definit ca suma legilor bune şi drepte moştenite din bătrâni, se caracterizează prin prevenție şi limitare, prin capacitatea de a consolida şi menține viața comunității umane, de a conserva (de a păstra) ordinea;

– obiceiul juridic, fiind cunoscut şi recunoscut de toți componenții colectivului (comunității), exclude necesitatea unei forțe organizate care să intervină pentru a rezolva disensiunile apărute şi să sancționeze abaterile;

– obiceiul juridic a constituit sursa de alimentare a primelor legi, a primelor norme juridice elaborate de formațiunile statale, care nu au făcut altceva decât să garanteze cu ajutorul puterii de stat respectarea unor obiceiuri care, până la apariția statului, erau respectate din convingere, pentru că erau acceptate ca reflex al oamenilor de a conviețui într-o comunitate. Potrivit **şcolii istorice a dreptului**, obiceiul juridic clasic (spiritul poporului reprezintă adevăratul izvor al dreptului), etapă care este urmată imediat (din punct de vedere istoric) de apariția organelor legislative ale statului specializate în elaborarea şi aplicarea normelor juridice.

Teoria dreptului romano-canonic formulează două condiții fundamentale pentru ca un obicei să dobândească caracter juridic şi să fie acceptat ca izvor de drept:

– **condiția obiectivă (materială)**, care constă într-o practică veche şi incontestabilă (de netăgăduit);

– **condiția subiectivă (psihologică)** ce constă în crearea convingerii că practica respectivă este obligatorie şi poate fi sancționată în caz de nesocotire.

În dreptul roman originar (clasic), obiceiul juridic era expresia moravurilor bătrânilor (mores majorum), un gen de convenție tacită a membrilor societății, sau a grupurilor sociale. Ulpian, inegalabil prin profunzimea observațiilor sale şi genial în modul sintetic de formulare a acestora, scria: „*lungul obicei se obişnuieşte a se observa ca drept şi lege în problemele care în dreptul scris nu sunt tratate”.* Mai târziu prin grija jurisconsulților, dreptul cutumiar şi-a restrâns aria de acțiune,

făcând loc celuilalt izvor de drept: dreptul scris (sub forma legilor romane, care au pus bazele celui mai important sistem de drept, care avea să gestioneze treburile interne ale tuturor subsistemelor de drept, formate ulterior, respectiv dreptul germanic, dreptul francez).

Din punct de vedere al evoluției istorice consemnăm faptul că în Evul Mediu european, cu excepția Imperiului Bizantin, cutuma revine şi ocupă locul principal ca izvor de drept. În secolul al XIII-lea se realizează chiar primele codificări ale obiceiurilor, pentru o mai bună cunoaştere şi aplicare a acestora. Sunt semnificative în această privință: Oglinda Saxonă-1230; Oglinda Şvabă-1276, ambele în statele germane, iar în Franța, Aşezămintele lui Ludovic cel Sfânt (1270), continuate după aproape 200 de ani(1453) de Codul lui Carol al VII-lea, care a adoptat redactarea în scris a tuturor cutumelor şi publicarea lor într-un Cod.

În epoca modernă, după Revoluțiile burgheze, printr-o intensă activitate legislativă, caracteristică a statelor aparținătoare de marea familie de drept romano-germanică, este considerabil diminuat rolul obiceiului juridic, atât în dreptul public, cât şi în ramurile de drept privat. Explicația o găsim în profundele transformări intervenite în viața economico-socială, politică şi spirituală a societăților europene occidentale, care au impus o dinamică specifică dreptului. Obiceiul, prin natura sa rigidă şi conservatoare, nu mai putea fi utilizat în activitatea judiciară curentă, care reclamă rapiditate şi flexibilitate în adoptarea şi aplicarea normelor juridice. Toate acestea nu au însemnat însă dispariția de pe scena juridică a obiceiului, întrucât acesta continuă să fie prezent în dreptul privat (comercial şi civil) şi dreptul public (constituțional şi administrativ).

Spre exemplu, în dreptul constituțional, obiceiul juridic este prezent sub forma tradițiilor parlamentare, republicane, monarhice, tradițiilor organizării administrativ-teritoriale etc.

Sistemele de drept din familia de drept anglo-saxonă (Comon Law) mențin şi astăzi dreptul cutumiar ca un important şi original izvor de drept.

În dreptul internațional public cutuma şi uzul sunt, alături de tratat, un important izvor de drept, fiind definită ca o practică generală, relativ îndelungată şi repetată a statelor, considerată de către state că are valoare juridică. Statutul Curții Internaționale de Justiție menționează cutuma ca dovadă a unei practici generale, acceptate ca drept.

În acest sens, Convenția de la Viena din 1961, în preambul, alin. 5, prevede „regulile dreptului internațional cutumiar trebuie să continue a guverna materiile care n-au fost reglementate în mod expres, de dispozițiile prezentei convenții şi în dreptul comerțului internațional".

Obiceiul juridic în dreptul românesc

Istoria dreptului românesc pune în evidență poziția puternică pe care a avut-o dreptul obişnuielnic, începând cu dreptul daco-getic, care s-a menținut, în anumite limite şi după cucerirea romană, ajungând până la începutul sec al XIX-lea.

Dreptul obişnuielnic, numit şi Legea pământului (Legea Țării) s-au Jus Valachorum, şi-a păstrat vreme îndelungată nota de personalitate şi a guvernat relațiile sociale ale populației româneşti din spațiul carpato-danubiano-pontic.

Primele legiuiri româneşti, datând din timpul domniilor lui Alexandru cel Bun, Vasile Lupu şi Matei Basarab, conțineau preponderent cutume. Mai târziu, Codul Calimach (1816) şi Legiuirea Caragea (1818) făceau trimitere expresă la dreptul cutumiar (cu privire la zestre-dota, adălmaş etc.).

Rolul dreptului cutumiar se restrânge o dată cu elaborarea Codului Civil, în anul 1864, sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, deşi sunt numeroase dispoziținunile care fac referire la obiceiuri juridice (exemplu: art.600: „*Înălțimea îngrădirilor la case, curți şi grădini se va hotărî după regulamentele particulare sau după obiceiul obştesc*").

Art. 607 Cod Civil, potrivit căruia „nu e iertat a sădi arbori care cresc înalți decât în depărtarea hotărâtă de regulamentele particulare sau de obiceiurile constante şi recunoscute". Art. 970 alin. 2 Cod Civil conform căruia convențiile „obligă nu numai la ce este expres întrânsele, dar la toate urmările ce echitatea, obiceiul sau legea dă obligației, după natura sa"; art. 980 Cod Civil arată că „dispozițiile îndoielnice se interpretează după obiceiul locului unde s-a încheiat contractul", art. 1447 prevede că „reparațiile ce rămân în sarcina locatarului se determină şi potrivit obiceiului locului"

De asemenea în Dreptul comercial există trimiteri la obiceiul comercial.

În dreptul modern contemporan rolul dreptului cutumiar este mult diminuat față de epocile anterioare. Explicația este dată de caracterul organizat al activității legislative şi rigoarea proprie normei

juridice, care contrazice caracterul stufos, rigid, vetus şi erodat al obiceiurilor juridice.

Tehnic vorbind, însă, cutuma reprezintă astăzi, doar cu titlu excepțional, un izvor în sistemele de drept europene.

În dreptul penal rolul obiceiului este exclus, în această materie funcționând principiul legalității pedepsei şi incriminării, ceea ce presupune întotdeauna ca izvor al dreptului penal, legea scrisă.

b. **Practica judiciară (jurisprudența)**

Ca izvoare de drept acestea au cunoscut o puternică dezvoltare în unele etape ale evoluției istorice a dreptului.

Practica judiciară, denumită în limbaj juridic şi **jurisprudența**, desemnează totalitatea hotărârilor judecătoreşti pronunțate de către toate instanțele de judecată, indiferent de gradul acestora, componente ale sistemului de organizare judecătorească dintr-un stat. Jurisprudența este creația unei autorități judiciare, de aceea se apropie de lege şi se deosebeşte de obiceiul juridic.

Precedentul judiciar desemnează totalitatea hotărârilor judecătoreşti cu caracter de îndrumare, pronunțate de Înalta Curte de Casație şi Justiție şi care au forța obligatorie pentru cazurile similare ce se vor judeca în viitor.

Potrivit art. 125, alin. 3 din Constituția României: „Înalta Curte de Casație şi Justiție asigură interpretarea şi aplicarea unitară a legii de către celelalte instanțe judecătoreşti, potrivit competenței sale”.

Rolul jurisprudenței a fost diferit în evoluția dreptului, aşa cum este de altfel şi astăzi în sistemele de drept contemporan.

Începând cu sec al III-lea î.H., la Roma, este constituită şi consolidată instituția jurisconsulților, adică a celor care aveau ştiința dreptului şi-l popularizau acordând consultații. Aceste consultații erau formulate în scris şi adresate judecătorilor, fie expuse oral în prezența martorilor, ajungând să formeze practic un drept de sine stătător. Unii jurisconsulți şi-au redactat în scris opiniile, care au devenit apoi izvoare de drept.

În Imperiul Bizantin (Roman de Răsărit), care a preluat fondul culturii romane şi a grefat-o pe spiritualitatea de sorginte greco-orientală, timp de 1000 de ani (până la 1453), se dezvoltă un sistem de drept aşezat pe monumentala operă juridică cunoscută în istoria dreptului: Codul lui Justinian sau Corpus Juris Civilis, redactat în anul 534.

Codul lui Justinian, alcătuit din patru mari părți: Instituționes, Digeste, Codex şi Pandecte, constituie cel mai impresionant ansamblu selectat de jurisprudența romană prejustiniană.

În Europa Occidentală (Imperiul Roman de Apus), abia în sec. VIII apare prima culegere sistematică de cutume de care am amintit (Oglinda Saxonă), care este considerată un cod de jurisprudență.

O dată cu elaborarea Codului Civil Francez (1804), cunoscut drept Codul lui Napoleon, jurisprudența şi-a pierdut din însemnătate. Totuşi, deciziile Tribunalelor, ale Curților Constituționale, ale Curților Supreme etc., constituiau izvoare de drept.

În privința dreptului anglo-saxon, jurisprudența este considerată ca un important izvor de drept, situație asemănătoare existând şi în dreptul islamic.

În esență, rolul jurisprudenței constă în interpretarea şi aplicarea legii la cazuri concrete. Activitatea judecătorului, a instanțelor de judecată, se desfăşoară în materie civilă, potrivit următoarelor reguli:

– interdicția de a refuza soluționarea unei cauze (a unei pricini, a unui dosar);

– interdicția de a stabili dispoziții generale cu ocazia soluționării unei cauze particulare (singulare);

– în rezolvarea cauzei singulare judecătorul nu este legat de propriile hotărâri pe care le-a dispus în cauze similare şi nici de hotărârile altor judecători (altor instanțe) pronunțate în cauze asemănătoare.

Potrivit acestor reguli, jurisprudența nu poate fi considerată izvor de drept. În practică însă, instanțele de judecată ajung la soluții unitare în interpretarea şi aplicarea dreptului (a unui text de lege).

Deşi sistemul românesc de drept nu recunoaşte jurisprudenței şi precedentului judiciar rolul şi calitatea de izvoare de drept, în practică, Înalta Curte de Casație şi Justiție are dreptul să tranşeze conflictele dintre instanțele inferioare şi să recomande acestora o anume interpretare, iar codurile de procedură civilă şi penală admit recursul în interesul legii.

Deciziile Înaltei Curți de Casație şi Justiție nu creează noi norme de drept; ele au menirea de a le completa pe cele existente, de a îndruma activitatea instanțelor de judecată.

În Marea Britanie, precedentul judiciar joacă un rol foarte important, iar judecătorul nu este considerat un simplu interpret şi aplicator de lege, ci un creator de lege (judge made law).

O cauză (civilă, comercială, penală etc.) poate fi soluționată pe baza unui precedent soluționat definitiv cu sute de ani în urmă.

Jurisprudența şi precedentul judiciar sprijină procesul de elaborare şi aplicare a dreptului.

c. **Doctrina juridică**

Doctrina juridică poate fi definită ca totalitatea analizelor, studiilor, investigațiilor şi interpretărilor prin care specialiştii îşi exprimă opinii şi concluzii privitoare la fenomenul juridic dintr-un sistem de drept.

Termenul general de doctrină este definit în DEX ca „*totalitatea principiilor, tezelor fundamentale ale unui sistem politic sau religios”*.

Francezii definesc doctrina ca ansamblul opiniilor elaborate de jurisconsulți care exprimă gândirea lor juridică. Doctrina juridică este considerată ştiința care se exprimă prin opiniile profesorilor, formulate în articole, manuale, tratate şi comentarii publicate de către aceştia.

Aceste scurte referiri la conceptul de doctrină juridică ne aduc în situația de a stabili în ce măsură doctrina este izvor de drept.

În istoria dreptului, doctrina a avut un important rol creator, fiind considerat izvor de drept. Aşa a fost la Roma, când opiniile jurisconsulților privitoare la cazurile concrete în care erau solicitați erau considerate „*literă de lege*”. Este vorba despre puterea pe care o aveau opiniile celor patru celebri jurisconsulți romani: Modestin, Ulpian, Paul şi Papinian, desemnați să decidă asupra soluțiilor ce trebuiau pronunțate în cauze concrete.

În Evul Mediu, doctrina a jucat un rol important, determinat de obscuritățile şi nesiguranța dreptului cutumiar. Ceea ce caracterizează justiția medievală era excesiva fracționare a autorității judiciare, fapt ce genera dezordine şi incertitudine (părțile în cauză neştiind cui să se adreseze, recurgeau la arbitri), cauzate de coexistența unor principii juridice contradictorii, derivate din tradiții diverse. În epoca feudalismului dezvoltat, judecătorii căutau soluții în cărțile de drept publicate de specialişti. Se punea mare preț pe opiniile savanților, iar mai târziu s-a acceptat existența unui **drept al profesorilor** (*droit de professeurs*).

Dreptul modern contemporan, care înregistrează o vastă literatură juridică, impresionantă prin volum, prin diversitatea domeniilor abordate, maniera originală de interpretare a normelor juridice şi concreteţea soluţiilor formulate faţă de cazuri şi spețe concrete, este astăzi confruntat cu rezolvarea unei ecuaţii extrem de complicate.

Întrebările sunt numeroase. Din această multitudine de întrebări reţinem câteva: este obligat legiuitorul să aplice soluția propusă de autorul unei opere ştiinţifice, a unui comentariu, a unui tratat de drept? Este obligat organul legislativ (parlamentul, guvernul) să se investească cu dezbaterea unui proiect legislativ (proiect de lege, proiect de hotărâre guvernamentală) propus într-o lucrare ştiinţifică de drept? Trebuie să recunoaştem doctrinei capacitatea de a fi izvor de drept?

Încercând să răspundem tranşant la ultima întrebare, vom spune că astăzi este greu de acceptat ideea că doctrina juridică poate fi considerată izvor de drept în sensul clasic, definit la începutul acestui capitol. Această opinie nu ne opreşte să recunoaştem rolul foarte important pe care l-a dobândit şi îl deține doctrina juridică în elaborarea şi în aplicarea dreptului. Teoria juridică – doctrina – este componenta esenţială a realităţii juridice, care exercită o influenţă benefică asupra activităţii legislative şi, celei de aplicare a legii.

Acest lucru este posibil pentru că opiniile susţinute, soluţiile formulate şi interpretările date de doctrină sunt totdeauna fondate pe cazuri practice şi evenimente reale.

Exprimăm opinia că într-un stat de drept, într-o societate democratică, complexitatea vieţii economico-sociale, a sistemului de relaţii specific începutului de mileniu, multitudinea de domenii nou apărute care îşi aşteaptă reglementarea juridică, reclamă creşterea rolului şi importanţei doctrinei juridice. Nu suntem susţinătorii tezei ca doctrina să fie recunoscută ca izvor oficial de drept, dar suntem partizanii ideii că legislativul trebuie să cheme doctrina pentru a-i sugera soluţii şi forme de reglementare, iar puterea judecătorească să stimuleze eforturile acesteia pentru corecţia necesară a normelor juridice.

Credem că executivul ar trebui să reconsidere fundamental rolul doctrinei juridice: aceasta poate şi trebuie să fie consultată permanent asupra modalităţilor de reglementare a relaţiilor sociale extrem de diversificate apărute în societate.

Doctrina juridică a influenţat legislativul nostru în adoptarea unor importante acte normative: prevenirea şi sancţionarea spălării banilor, combaterea crimei organizate, combaterea criminalităţii informatice, protecţia martorilor, modificarea codului vamal, a codului penal şi de procedură penală etc.

Fără a ne erija în analişti ai dreptului internaţional public, semnalăm rolul foarte important al doctrinei juridice contemporane în remodelarea sau redefinirea unor concepte fundamentale ale acestei ramuri de drept. Doctrina juridică şi politică, cuplată cu cea economică, au impus în dreptul internaţional actual concepte îmbrăţişate de marile puteri:

– suveranitatea limitată a statelor;

– dreptul de intervenţie al alianţelor militare şi marilor puteri în treburile interne ale oricărui stat care „încalcă" drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului;

– transferul unor atribute ale suveranităţii statelor naţionale în beneficiul unor organisme suprastatale;

– globalizarea economiei, a politicii, a culturii şi a dreptului după reţete elaborate în cancelariile marilor puteri.

Pentru aceste considerente şi pentru încă multe altele, Dreptul este neliniştit. El are în spate o istorie milenară! A fost confruntat cu situaţii limită, cărora le-a găsit soluţii şi le-a reglementat abia după ce umanitatea a suferit enorm. Mai are sau mai poate avea Dreptul rolul de potolire, de amorsare a ambiţiilor politice, secreţie a ideologiilor greu digerate de oameni, care se manifestă astăzi la începutul mileniului trei?

Noi credem că adevărata doctrină judiciară nu înseamnă opinia unui mare jurist în cazuri de genul „Johansson contra Danemarca" sau „Malaxa contra România", ci argumente ştiinţifice care să blocheze tentativele de subordonare, de îngenunchere a dreptului în faţa ambiţiilor marilor puteri.

Noi credem că doctrina nici n-ar merita statutul de izvor al dreptului, de vreme ce prea des şi prea evident îşi formulează argumente şi dezvoltă teorii la comanda statelor puternice.

d. **Contractul normativ**

Precizare asupra termenului de CONTRACT

Art. 942 din Codul Civil Român defineşte contractul ca, „un acord între două sau mai multe persoane spre a se constitui sau a

stinge între dânşii un raport juridic" (exemple: contract de vânzare-cumpărare, de locaţie, de mandat etc.). Contractul este, aşadar, un act juridic ce stabileşte drepturi şi obligaţii pentru subiecte determinate. Din această perspectivă, contractul nu constituie izvor de drept, pentru că el se referă la cazuri individuale, domestice, prezente în arena juridică, cotidiană a fiecărui sistem de drept.

Contractul normativ este o specie aparte de contract, care nu se referă la drepturi şi obligaţii pentru subiecţi determinaţi, ca participanţi la un raport juridic, ci au în vedere reglementări cu caracter general, impersonal şi repetabil. El face parte din izvoarele dreptului pozitiv prezente în ramurile dreptului constituţional, dreptului internaţional şi dreptului muncii.

In **dreptul constituţional**, contractele normative constituie izvor de drept în cazul formării federaţiilor şi confederaţilor de state, întrucât ele definesc principiile şi regulile convenite de statele membre în vederea existenţei lor asociate.

Primul important contract normativ cunoscut este Magna Charta Libertatum, încheiat la 15 iunie 1215 între regele Ioan Fără de Ţară şi clasele sociale (baroni, cavaleri, orăşeni) răsculate împotriva acestuia, în care au fost reglementate raporturile dintre monarh şi diferitele stări şi pături sociale.

Federaţiile şi confederaţiile de stat se creează în baza unor contracte normative (tratate) între statele care doresc să facă parte din statele federative sau confederative.

În **domeniul dreptului muncii** şi protecţiei sociale, contractul normativ constituie izvor de drept sub forma contractelor colective de muncă, în care sunt reglementate condiţiile generale de organizare a procesului muncii într-o ramură de activitate.

Pe baza contractelor colective de muncă sunt încheiate apoi contractele individuale de muncă.

În **dreptul internaţional public**, contractul normativ, sub forma tratatului, reprezintă principalul izvor de drept.

e. **Actul normativ**

În sistemul izvoarelor dreptului, actul normativ deţine un loc proeminent, conferit de zestrea istorică a acestuia, dar mai ales de raţiuni care ţin de trăsăturile de conţinut şi de formă, care-l diferenţiază de celelalte izvoare de drept.

Ca şi celelalte izvoare de drept, actul normativ are propria sa istorie, o evoluție care îşi fixează punctul de plecare cu XVIII secole î.H., când sunt cunoscute primele legi scrise, unele deja amintite şi comentate de noi în capitolele anterioare (Codul lui Hamburabi – sec. XVIII î.H., Legile lui Manu în India – sec. III d.H., Legile lui Moise la evrei, Legea Mu în China, Legea lui Bokoris în Egipt, Legea celor XII Table în Roma antică – sec. V î.H., Legile lui Solon şi Dracon în Grecia antică, Corpus Juris Civilis editat de Justinian etc.)

Definiția actului normativ

Actul normativ reprezintă izvorul de drept creat de autoritățile publice investite cu putere de legiferare (parlament, guvern, organe ale administrației locale), care cuprinde norme general-obligatorii, a căror aplicare poate fi realizată şi prin forța coercitivă a statului (Nicolae Popa).

De ce este considerat actul normativ principalul izvor de drept?

– **în primul rând**, pentru că el este creația unui organ al autorității publice care este investit cu puterea de a legifera. De exemplu, Parlamentul, care este organul legislativ suprem, fiind alcătuit din senatori şi deputați aleşi de popor, este abilitat de Constituție să elaboreze acte normative;

– **în al doilea rând**, pentru că actul normativ este singurul izvor de drept care prin forța sa are capacitatea de a asigura ordinea de drept în stat, putând să apeleze dacă este nevoie, la forța coercitivă a statului (la organele de aplicare a legii);

– **în al treilea rând**, pentru că actul normativ este singurul izvor de drept care are capacitatea de a răspunde cerințelor de mobilitate şi dinamism ale dreptului, ca impuls al complexității relațiilor sociale supuse reglementării;

– **în al patrulea rând**, pentru că actul normativ poate acoperi, prin normele juridice, toate domeniile relațiilor sociale;

– **în al cincilea rând**, pentru că actul normativ, fiind redactat totdeauna în scris, poate fi adus la cunoştința publicului mult mai repede decât celelalte izvoare de drept;

– **în al şaselea rând**, pentru că actul normativ poate fi mai uşor modificat, poate fi încorporat, sistematizat şi codificat.

Sistemul actelor normative în dreptul român este compus din:
– Constituție;
– Legi constituționale;
– Legi organice;
– Legi ordinare;
– Decrete prezidențiale;
– Ordonanțe de urgență ale guvernului;
– Ordonanțe simple ale guvernului;
– Hotărâri ale guvernului.
– Acte normative elaborate de organele administrației publice.

Constituția este legea fundamentală a unui stat, care cuprinde un sistem articulat de norme juridice investite cu forța juridică superioară privitoare la: organizarea de stat, structurile economice şi formele proprietății, drepturile şi libertățile fundamentale ale omului.

Prin esența sa, Constituția are o valoare juridică superioară față de orice altă normă de drept.

Toate actele normative adoptate de Parlament şi Guvern, precum şi actele emise de celelalte autorități publice, **trebuie** să se conformeze normelor şi principiilor constituționale. În situația în care un act normativ, inclusiv o lege adoptată de Parlament, contravine Constituției, acesta nu poate produce efecte.

În esență Constituția este expresia voinței supreme a poporului, care hotărăşte asupra problemelor sale esențiale.

Asigurarea supremației Constituției înseamnă, în ultimă instanță, asigurarea stabilității sociale şi a ordinii de drept în societate.

Pentru asigurarea în fapt a supremației Constituției au fost create două instituții juridice: **controlul constituționalității legilor şi contenciosul administrativ.**

Prin control al constituționalității legilor înțelegem ansamblul normelor juridice care reglementează activitatea de verificare a conformității legilor şi a altor acte normative cu dispozițiile Constituției.

Aceste norme juridice le găsim în Constituție şi sunt completate cu normele cuprinse în actele normative speciale care reglementează organizarea şi funcționarea Curții Constituționale şi a Consiliului Legislativ.

Legile constituționale sunt definite ca legi de revizuire, de modificare a Constituției, care sunt înzestrate cu o forță juridică

superioară celorlalte categorii de acte normative, fiind adoptate de către Parlament potrivit unor proceduri speciale.

Legile organice sunt situate, din punct de vedere al forței juridice, după Constituție și legile constituționale, dar înaintea tuturor celorlalte izvoare de drept. Această poziționare a legilor organice este determinată de importanța obiectului lor de reglementare juridică. Astfel, potrivit art. 73 din Constituția României, prin lege organică se reglementează: sistemul electoral; organizarea și funcționarea partidelor politice; organizarea și desfășurarea referendumului; organizarea guvernului și a Consiliului Suprem de Apărare a Țării; regimul stării de asediu și al stării de urgență; infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora; statutul funcționarilor publici; contenciosul administrativ; organizarea și funcționarea Consiliului Superior al Magistraturii, a instanțelor judecătorești, a Ministerului Public și a Curții de Conturi; regimul juridic al proprietății și al moștenirii; organizarea generală a învățământului; regimul general al cultelor; organizarea administrativ-teritorială.

Legile ordinare sunt actele normative care reglementează orice domeniu al relațiilor sociale, cu excepția celor rezervate legilor constituționale și legilor organice. Ele pot fi legi de sinteză (Coduri: Codul Civil, Codul Vamal, Codul Comercial, Codul Familiei) și legi speciale.

O altă clasificare a legilor se referă la:

– legi generale sau dreptul comun în materie – ex: Codul Civil este o lege generală, ca și Codul Penal.

– legile speciale reglementează un domeniu particular, individualizat de mănunchiul de relații sociale specifice reglementate. Legile speciale pot deroga de la legea generală (lex speciali derogat generali).

– legi excepționale care se emit în situații deosebite și fixează în cuprinsul normelor consecințele juridice ale aplicării lor.

Decretul poate fi considerat izvor de drept numai în măsura în care conține reguli de conduită generale și obligatorii, iar dacă sunt ratificate de Parlament devin legi și au forța juridică a acestora. În dreptul român actual Președintele României poate emite decrete cu caracter normativ sau cu caracter individual. Exemplu: decretul prin care se declară mobilizarea parțială sau generală a forțelor armate sau prin care se instituie starea de asediu sau starea de urgență cu caracter normativ. Decretele individuale sunt cele prin care se conferă decorații,

se acordă gradul de general ori sunt numite în funcţii publice unele persoane (ambasadori, judecători, procurori etc.).

Hotărârile şi ordonanţele guvernului

Hotărârea Guvernului este actul normativ emis de puterea executivă, care conţine norme juridice referitoare la organizarea executării legilor, respectiv măsuri concrete de punere în aplicare a legilor emise de Parlament în cele mai diverse domenii.

Ordonanţele Guvernului sunt acte normative emise în temeiul unei legi speciale de abilitare, în cadrul unor limite şi în condiţiile prevăzute de aceasta.

Competenţa guvernului de a emite Ordonanţe este reglementată de Constituţia României în art. 114 denumit „Delegarea legislativă", în care se precizează faptul că: „Parlamentul poate adopta o lege specială de abilitare a guvernului pentru a emite ordonanţe în domenii care nu fac obiectul legilor organice".

În cuprinsul acestei legi de abilitare se va stabili, în mod obligatoriu, domeniul şi data până la care se pot emite ordonanţe.

O categorie specială de ordonanţe pe care le poate emite Guvernul o reprezintă **ORDONANŢELE DE URGENŢĂ,** care, potrivit art. 115 alin. 4 pot fi adoptate „numai în situaţii extraordinare a căror reglementare nu poate fi amânată".

Precizare privind intrarea în vigoare a Ordonanţei de Urgenţă

Ordonanţa de Urgenţă intră în vigoare numai **după depunerea** sa spre dezbatere în procedură de urgenţă la Camera competentă să fie sesizată şi **după publicarea** ei în Monitorul Oficial al României.

Dacă în termen de cel mult 30 de zile de la depunere, Camera sesizată nu se pronunţă asupra ordonanţei, aceasta se consideră adoptată şi se trimit celeilalte Camere care decide de asemenea în procedură de urgenţă.

Precizare privind domeniul de reglementare prin Ordonanţe de urgenţă

Ordonanţele de urgenţă nu pot fi adoptate în domeniul legilor constituţionale, nu pot afecta regimul instituţiilor fundamentale ale statului, drepturile, libertăţile şi îndatoririle prevăzute de Constituţie, drepturile electorale şi nu pot viza măsuri de trecere silită a unor bunuri în proprietatea publică.

Acte normative elaborate de organele administrației publice centrale şi locale

În această categorie sunt cuprinse actele emise de conducătorii organelor centrale ale administrației de stat, precum şi cele care emană de la organele locale executive. Ele sunt considerate izvoare de drept numai în măsura în care conțin norme juridice cu caracter general şi obligatoriu. În această categorie intră: instrucțiuni, ordine, norme metodologice, decizii.

Precizare: – pentru a produce efecte juridice, aceste acte normative trebuie să se subordoneze legii, adică:

– să nu conțină dispoziții contrare legilor constituționale, organice sau ordinare;

– să intervină doar acolo unde legea a omis să reglementeze;

– să intervină strict în limitele competențelor teritoriale şi materiale ale organului emitent;

– să respecte ierarhia forței juridice a actelor normative de stat;

– să fie redactate în forma şi potrivit procedurilor prevăzute pentru fiecare dintre ele.

Pentru statele membre ale Uniunii Europene, dar şi pentru România aflată în pragul integrării se pune – de principiu – problema raportului dintre național şi european. Prin noua Constituție a României s-a încercat alinierea legislației noastre la cea europeană. Este doar un început al procesului de reformare a justiției care incumbă acceptarea marilor principii ale dreptului comunitar, reflectarea lor în legislația internă într-o forma adecvată şi apoi aplicarea lor în concordanța cu spiritul de justiție european.

Principiile dreptului comunitar constituie pentru dreptul nostru izvor formal, direct.

Aceste principii ale dreptului comunitar sunt:

– protecția drepturilor fundamentale ale omului;

– respectarea dreptului la apărare;

– certitudinea juridică, principii ce include neretroactivitatea legii comunitare şi aplicarea ei imediată şi înlăturarea oricăror confuzii în ceea ce priveşte normele dreptului intern;

– egalitatea (principiu ce exclude discriminarea pe orice temei);

– proporționalitatea (între mijloace folosite de autoritate – indiferent că ele sunt de drept substanțial sau de drept procedural – şi scopul lor

declarat – legal, deci – trebuie să existe concordanța);

– loialitatea sau principiul solidarității conform căruia statele membre trebuie să respecte cu bună – credință şi întocmai dispozițiile Tratatului comunității europene şi ale altor acorduri încheiate ulterior.

România recunoaşte calitatea de izvor de drept principiilor şi normelor dreptului comunitar. S-a trecut la armonizarea dreptului național cu dreptul comunitar, proces deloc uşor (exemplu, revizuirea Constituției, Legea învățământului a soluționat problema egalității în drepturi a minorităților cu populația majoritară conform principiului egalității. Codul Penal în art. 200 privind relațiile sexuale între persoane de același sex prin aplicarea principiului libertății, art. 2 Cod Penal referitor la legalitatea şi oficialitatea procesului penal, art. 3 – privind aflarea adevărului, art. 5 – respectarea demnității umane, art. 6 – garantarea dreptului la apărare etc.).

3. IZVOARELE DREPTULUI ROMÂNESC DUPĂ REVOLUȚIA DIN DECEMBRIE 1989

Societatea românească a parcurs, de la izbânda Revoluției din Decembrie 1989, o perioadă marcată de profunde transformări în toate domeniile vieții: politic, economic, social, cultural.

Dreptul s-a transformat şi el, fiind chemat să reglementeze într-o nouă viziune relațiile sociale fundamental schimbate.

Revoluția nu a putut să înlocuiască peste noapte dreptul de tip comunist existent; fie imediat, fie treptat, într-un dificil proces, noile organe ale puterii au abrogat numeroase legi şi alte acte normative ale vechiului regim, inclusiv reglementări de natură constituțională.

În acest interval s-a desfăşurat o impresionantă activitate legislativă: momentul crucial l-a constituit elaborarea şi adoptarea Constituției în 1991, care a asigurat cadrul necesar construirii unei societăți democratice şi a unui stat de drept (revizuită în anul 2003).

Cronologic, etapele care alcătuiesc acest moment remarcabil în istoria poporului român s-au derulat astfel:

ETAPA I, cuprinsă între 22 decembrie 1989 şi 20 mai 1990, dată când au avut loc alegerile generale.

Primul act al Revoluției a fost **Comunicatul** către țară al Frontului Salvării Naționale, din 22 decembrie 1989, care instituie noile organe

ale puterii de stat, defineşte în linii generale programul de guvernare orientat spre salvarea şi renaşterea ţării, dezvoltarea democratică, liberă şi demnă a poporului român, lichidarea structurilor regimului de dictatură comunistă.

Comunicatul către ţară a reprezentat un document cu mare valoare politică şi **juridică**, întrucât ideile fundamentale au fost preluate în Decretul-Lege nr. 2 din 27 decembrie 1989, care fixează principiile fundamentale ale dezvoltării legislaţiei noastre.

În aceasta etapă, guvernarea ţării şi conducerea statului a fost asigurată de organe provizorii: până la 19 februarie 1990 de către Consiliul Frontului Salvării Naţionale (CFSN), iar apoi de către Consiliul Provizoriu de Uniune Naţională (CPUN). Preşedintele acestor organe îndeplinea şi funcţia de şef de stat. În lipsa unui Parlament, ca organ legislativ, ţara a fost condusă prin DECRETLE-LEGE emise de Consiliul FSN şi apoi de CPUN, semnate de preşedintele acestora, prin **DECRETE** cu caracter normativ ale preşedintelui CFSN şi CPUN, prin **hotărâri** cu caracter normativ ale Guvernului provizoriu, prin **ordine** cu caracter normativ ale miniştrilor, iar **pe plan local**, prin hotărâri şi decizii normative ale organelor locale nou constituite.

Din multitudinea de reglementări adoptate în această perioadă menţionăm Decretul-Lege nr. 92 din 18 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului şi Preşedintelui României, o veritabilă lege electorală.

ETAPA a II-a, cuprinsă între 20 mai 1990 şi zilele noastre, debutează cu constituirea Parlamentului bicameral şi a instituţiei Preşedintelui României: a fost format Guvernul, s-au reorganizat ministerele şi organele locale.

Parlamentul devine astfel unicul organ legislativ, încetând perioada de guvernare prin intermediul decretelor-legi.

Legea devine principalul izvor de drept, fiindu-i subordonate decrete, Hotărârile de Guvern şi celelalte acte normative.

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 190-215.

Ion Craiovan, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1998, p. 162-192.

Gh.C.Mihai şi Radu I. Motica, *Fundamentele dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 90-135.

Ion Dogaru, *Teoria generală a dreptului*, Craiova 1996, p. 161-185.

X. **TEHNICA ELABORĂRII ACTELOR NORMATIVE**

1. CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

În capitolul anterior, am subliniat faptul că în dreptul modern contemporan şi, implicit, în dreptul român **actul normativ este principalul izvor de drept**.

Existența actului normativ în sistemul izvoarelor formale ale dreptului este rezultatul activității desfăşurate de organe specializate, abilitate de Constituție şi de legile cu competență normativă, să elaboreze, să construiască norme juridice cu caracter obligatoriu.

Aceste organe se numesc organe legiuitoare sau legislative. Ele sunt investite cu puterea de a reglementa relațiile sociale cele mai importante din societate, organizând, prin normele juridice pe care le elaborează, ordinea juridică a unei națiuni.

Fiecare legiuitor îşi fundamentează o politică legislativă pe care o înfăptuieşte prin activitatea concretă de legiferare.

Politica legislativă cuprinde totalitatea strategiilor şi scopurilor unui legiuitor, precum şi instrumentele conceptuale de realizare a acestora.

Politica legislativă este inclusă, alături de politica socială, economică şi culturală, în programul politic general al legiuitorului. Finalitatea ei este aceea de a răspunde voinței generale a națiunii, a comunității pe care legiuitorul o slujeşte.

Activitatea organelor legislative este organizată şi se desfăşoară în conformitate cu anumite reguli de tehnică juridică şi potrivit strategiei legiuitorului, care este preocupat de buna funcționare a întregului mecanism social.

Cele câteva considerente expuse mai sus pun în evidență importanța cu totul specială pe care o are activitatea organelor cu atribuții legislative, activitate larg receptată de societate.

Activitatea de elaborare a actelor normative, de edificare a dreptului, este una deosebit de complexă, cu deosebire în condiţiile societăţii româneşti actuale, marcată de amplificarea şi dinamica relaţiilor social-juridice. Organele legislative sunt chemate să-şi dezvolte capacitatea de receptare a comandamentelor sociale, de ierarhizare a priorităţilor, de apreciere corectă a acestor comandamente şi priorităţi, de perfecţionare a tehnicii juridice.

Crearea dreptului reprezintă o activitate de profundă rezonanţă socială, cu adânci implicaţii în derularea firească a relaţiilor sociale.

În acest proces complex de creare a dreptului, un rol fundamental îl are teoria juridică, căreia i se alătură tehnica juridică.

2. NOŢIUNEA DE TEHNICĂ JURIDICĂ

TEHNICA JURIDICĂ desemnează totalitatea mijloacelor, metodelor, procedeelor şi tehnicilor utilizate de organele puterii de stat în procesul de iniţiere, elaborare, adoptare şi aplicare a actelor normative. Aşadar, **TEHNICA JURIDICĂ** cuprinde două segmente principale:

– **un prim segment** este acela al **creării** dreptului care parcurge trei etape: **iniţierea** actului normativ, **elaborarea** actului normativ şi **adoptarea** actului normativ. Acest segment este definit drept **TEHNICĂ LEGISLATIVĂ**.

– **un al doilea segment** este acela al **aplicării** actelor normative, respectiv al transpunerii în viaţă a normelor juridice. Acest segment este definit drept **TEHNICA REALIZĂRII DREPTULUI**.

– Tehnica juridică are istoria ei proprie, care se contopeşte cu istoria şi evoluţia dreptului.

– Fascinantul edificiu juridic construit de romani (dreptul roman) a fost realizat ca urmare a utilizării elementelor de bază ale tehnicii juridice: precizie şi claritate desăvârşită a definiţiilor; elaborarea unor principii solide, specifice dreptului public şi dreptului privat, construirea unor solide instituţii juridice care se regăsesc şi astăzi în dreptul modern; utilizarea unor procedee logice de demonstraţie etc.

– Istoria universală a dreptului consemnează la începutul secolului XIX preocuparea gândirii juridice referitoare la latura teoretică a procesului legislativ.

Şcoala istorică a dreptului, reprezentată de germanul Frederich Karl von Savigny, a contribuit la impunerea conceptului de tehnică juridică, susținând şi argumentând **următoarele idei**:

– necesitatea elaborării ştiințifice, raționale a dreptului prin intermediul tehnicii juridice;

– deosebirea dintre tehnica juridică şi elementul politic al creațiunii, pe care-l defineşte ca o creație spontană a dreptului în straturile adânci ale spiritualității poporului;

– consideră tehnica juridică o activitate concretă, pe care o desfăşoară juristul specialist, adică în ceea ce acesta adaugă la elaborarea spontană a dreptului;

– elaborarea ştiințifică a dreptului reprezintă un aport creator, original.

Într-o altă opinie (von Ihering) sunt susținute următoarele idei:

– tehnica juridică trebuie privită ca un ansamblu de metode şi artificii care conduc la realizabilitatea formală a dreptului;

– se face distincție între ceea ce este spontan în drept şi ceea ce este creat (construit) de jurişti;

– tehnica juridică are un caracter unitar.

Puncte de vedere şi veritabile teorii au fost elaborate de specialişti ai dreptului francez (Fr. Geny, P. Poubier, J. Bodin) **care se referă**, **în principal la**:

– ştiința juridică face distincția între „dat" şi „construit", în sensul că „dat-ul" dreptului înseamnă noțiunile fundamentale ale dreptului material care este cercetat pentru o eventuală nouă reglementare juridică, el reprezentând baza esențială a dreptului pozitiv care conduce la reguli şi principii. „Construit-ul" reprezintă rezultatul aplicării tehnicii juridice;

– relațiile sociale pot fi reglementate juridic, dacă intervine inteligența spre a le face accesibile oamenilor;

– dreptul cere precizie şi sistematizare.

În concepția profesorului Nicolae Popa, tehnica juridică nu se reduce, ca sferă, la etapa de elaborare, de creare a dreptului, ci şi la cea privind realizarea dreptului (aplicarea şi interpretarea acestuia).

Aşadar, **tehnica juridică include tehnica legislativă, pe care o consideră o parte componentă a sa**.

3. TEHNICA LEGISLATIVĂ

– Ca parte constitutivă a tehnicii juridice, tehnica legislativă reprezintă elementul central şi definitoriu pentru forma de guvernământ a statului, împrejurare care demonstrează rolul dreptului în conducerea societăţii.

– Activitatea de legiferare, respectiv reglementarea prin lege şi prin celelalte categorii de acte normative, se realizează cu respectarea principiilor generale de legiferare proprii sistemului dreptului românesc.

– Tehnica legislativă se întemeiază pe **norme juridice specifice** (denumite norme de tehnică legislativă) şi pe **principii proprii** (denumite principiile legiferării).

– Tehnica legislativă asigură sistematizarea, unificarea şi coordonarea legislaţiei, precum şi conţinutul şi forma juridică adecvată pentru fiecare act normativ.

– **Normele juridice de tehnică legislativă** definesc părţile constitutive ale actului normativ, structura, forma şi modul de sistematizare a conţinutului acestuia, procedeele tehnice privitoare la modificarea, completarea, abrogarea, publicarea şi republicarea actelor normative, precum şi limbajul şi stilul actului normativ.

– **Normele juridice de tehnică legislativă** sunt obligatorii la elaborarea proiectelor de lege şi a propunerilor legislative, în cadrul exercitării iniţiativei legislative, la elaborarea şi adoptarea ordonanţelor şi hotărârilor Guvernului, precum şi la elaborarea şi adoptarea actelor normative ale autorităţilor administrative.

Activitatea de legiferare cunoaşte două etape:

– prima etapă vizează constatarea faptului că există situaţii, evenimente şi stări de fapt ce reclamă elaborarea unor reglementări juridice.

– a doua etapă constă în extragerea şi fixarea idealului juridic, corespunzător conştiinţei juridice a societăţii.

Legiferarea reprezintă o acţiune conştientă a legiuitorului, care, prin metode şi mijloace specifice, constată existenţa situaţiilor concrete ce reclamă reglementarea juridică. Legiuitorul receptează comandamentele sociale, nevoile şi comenzile societăţii, faţă de care trebuie să hotărască soluţia de reglementare.

Textul legislativ exprimă gândirea legiuitorului, acea voinţă care se impune tuturor. Legea reprezintă cuvântul legiuitorului, pe care îl

transmite cetățenilor, făcându-le acestora cunoscute drepturile şi obligațiile. Cu alte cuvinte, legea este expresia gândirii legiuitorului şi modul în care acesta comunică cu poporul.

PRINCIPIILE LEGIFERĂRII

a. **Principiul fundamentării ştiințifice a activității de elaborare a normelor juridice**

Organele statului ce au competențe normative (Parlamentul, Guvernul, ministerele, organele administrației de stat şi cele ale administrației publice locale) se află în situația de a constata existența unei complexe şi dinamice realități juridice, de a înregistra apariția unor noi domenii ce reclamă reglementarea normativă.

În societatea românească, precum de altfel, şi în celelalte societăți democratice, există o multitudine de probleme şi situații care se manifestă şi trebuie reglementate juridic: realizarea privatizării, domeniul fondului funciar, al proprietății publice, reorganizarea sistemului bancar, domeniul pieței de capital, manifestarea crimei organizate, reforma în domeniul asigurărilor, sănătății publice, învățământului etc.

Activitatea de legiferare reclamă cunoaşterea aprofundată a realității sociale şi celei juridice, care poate fi realizată prin investigații şi cercetări ample de natură economică, sociologică, criminologică, de psihologie socială.

Abordarea acestor domenii implică o strictă specializare a organismelor care redactează proiectele de acte normative, înțelegerea corectă a corelațiilor interne şi internaționale.

Sunt, din nefericire, multe exemple care ne demonstrează că organele statului cu competențe normative au elaborat acte normative fără să cunoască corespunzător relațiile din domeniul respectiv, fără să facă legăturile şi corelațiile necesare cu domenii adiacente sau cu problematica de fond a societății. Au fost elaborate acte normative care au fost rapid modificate sau abrogate, pentru că acestea nu au ținut cont de trebuințele sociale reale.

Aceste situații produc fenomenul de respingere, acela în care faptele se revoltă împotriva dreptului.

Concluzia care se desprinde este una singură: aceea că legislativul trebuie să fundamenteze ştiințific actul de legiferare propriu-zis.

Fundamentarea ştiinţifică a unui proiect legislativ trebuie să cuprindă, în esenţă, următoarele etape:

– descrierea detaliată a situaţiilor de fapt ce urmează să fie transformate în situaţii de drept;

– analiza motivaţiilor şi determinărilor care impun reglementarea domeniului respectiv;

– determinarea (anticiparea) efectelor posibile ale viitoarei reglementări legale;

– evaluarea costului social al adoptării şi punerii în aplicare a reglementării juridice respective;

– stabilirea oportunităţii adoptării unui act normativ.

Activitatea de cercetare şi fundamentare ştiinţifică trebuie să conducă la elaborarea unor prognoze legislative, pe termene scurte, medii sau lungi, astfel încât să se elimine total riscul adoptării unor acte normative contrare voinţei generale şi principiilor fundamentale ale dreptului.

Cunoaşterea profundă a realităţii sociale, a domeniilor care urmează a fi normate juridic, se realizează pe planuri multiple cu ajutorul specialiştilor, a unor organisme de investigare şi analiză, pe baza unor documentări efectuate de experţi, consultarea legislaţiilor din alte ţări şi, bineînţeles, pe tradiţia legislativă.

Drumul până la textul definitiv al actului normativ este, foarte adesea, dificil. Legiuitorul ajunge la el pornind de la practică şi folosind raţionamentele, pentru că numai astfel va realiza corelaţia între fapt şi drept.

Literatura juridică şi opinia publică formulează, foarte adesea, teme de cercetare şi propuneri de reglementare juridică a unor probleme sensibile: legalizarea prostituţiei, a homosexualităţii, transplantul de organe umane etc. Aceste chestiuni, deşi nu sunt cele mai importante pentru ansamblul societăţii, necesită a fi soluţionate de legiuitor. Până la elaborarea normelor juridice trebuie desfăşurată însă o importantă activitate de documentare, studiu şi analiză a realităţii existente, compararea legislaţiilor din alte ţări, găsirea celor mai eficiente soluţii de reglementare.

Astfel, în Legea privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative (Legea nr. 24 din 27 martie 2000) este prevăzut faptul că situaţiile pe care le cuprinde proiectul unui act

normativ trebuie să fie temeinic fundamentate, luându-se în considerare interesul social, politica legislativă a statului român şi cerinţele corelării cu ansamblul reglementărilor interne, precum şi ale armonizării legislaţiei naţionale cu legislaţia comunitară şi cu tratatele internaţionale la care România este parte.

Pentru fundamentarea ştiinţifică a proiectului legislativ este necesar să se pornească de la dezideratele sociale prezente şi viitoare (de perspectivă), precum şi de la insuficienţele legislaţiei în vigoare.

În Capitolul III al Legii nr. 24 din 27 martie 2000, intitulat „Elaborarea actelor normative", respectiv în Secţiunea 1 (intitulată „Documentarea") sunt reglementate următoarele aspecte:

– art. 18 – (1) „elaborarea proiectelor de acte normative va fi precedată, în funcţie de importanţa şi complexitatea acestora, de o activitate de documentare şi analiză ştiinţifică, pentru cunoaşterea temeinică a realităţilor economico-sociale care urmează să fie reglementate, a istoricului legislaţiei din acest domeniu, precum şi a unor reglementări similare din legislaţia străină.

– art. 19 – în activitatea de documentare pentru fundamentarea proiectului de act normativ se vor examina practica Curţii Constituţionale în acel domeniu, practica instanţelor judecătoreşti, precum şi doctrina juridică în materie."

Într-un admirabil articol publicat în Buletinul de Informare Legislativă nr. 3/2002, profesorul francez Marc Richevaux face următoarele aprecieri: „Legea este rezultatul unei tranzacţii operate de-a lungul întregului proces al elaborării sale şi ea începe cu mult înaintea dezbaterii în Parlament. Legea trebuie să fie expresia voinţei generale. Or, în prezent, ea pare să aibă câteva dificultăţi în ceea ce priveşte îndeplinirea acestui rol. Legea pierde din claritate şi coerenţă. Ea tinde să nu mai devină expresia voinţei Legiuitorului. Legea, prin tehnicitatea şi specializarea sa în creştere, apare din ce în ce mai mult ca fiind expresia voinţei unor tehnocraţi fără nici un fel de legitimitate sau a unor grupuri de presiune care exprimă interesele unor categorii sociale sau socio-profesionale precise (opinia publică, sindicate, partide politice, forţe obscure), fiecare din acestea luptând pentru a obţine norma considerată ca fiind cea mai favorabilă intereselor sale.

Legea tinde să devină expresia intereselor unor forţe extraparlamentare. Proiectul care se află la originea legii este, de multe ori,

rezultatul unor reflecţii ale unor tehnocraţi, care nu văd în acesta decât mijlocul de a rezolva problema lor. Pentru ei, Parlamentul devine numai un mijloc de trecere obligatoriu pentru a transforma proiectul lor în lege".

b. **Principiul asigurării unui raport firesc între dinamica şi statica dreptului (principiul echilibrului)**

Activitatea de elaborare a actelor normative devine, pe zi ce trece, mai complexă şi mai dinamică, întrucât legiuitorul se confruntă cu presiuni care vizează domeniile cele mai variate ale vieţii sociale (economice, politice, culturale, ideologice).

Se produc, într-o frecvenţă evidentă, mutaţii în conţinutul raporturilor sociale, modificări instituţionale, schimbări în atribuţiile şi în competenţele unor organe determinate de apariţia unor noi structuri organizatorice în domeniul economic, al justiţiei, administraţiei publice etc.

Misiunea fundamentală a dreptului, a actului normativ în ultimă instanţă, este aceea de a face ordine în acest vast câmp de manifestare a raporturilor juridice, de a calma posibilele conflicte, de a garanta ordinea de drept şi a asigura stabilitatea sistemului global.

Pentru a-şi înfăptui această misiune, acest deziderat, dreptul trebuie să reuşească să încorporeze, să implementeze, norma juridică pe care o elaborează în patrimoniul psihologic al individului şi al grupurilor sociale.

Aşa cum am subliniat, în cuprinsul capitolelor anterioare, legea odată edictată, este destinată să reglementeze domeniul respectiv pentru perioade lungi. J.J. Rousseau spunea că „**poporul ajunge să dispreţuiască legile care se schimbă în fiecare zi**". Preluând această observaţie, reputatul jurist român P.C. Vlachide consemna în lucrarea ***Repetiţia principiilor de drept civil*** – Bucureşti, 1994: „**Anchiloza legilor despărţite de viaţă este o primejdie, dar aceasta nu înseamnă că ele trebuie să se schimbe, iar o democraţie de instabilitate ar fi şi mai dăunătoare decât osificarea, dat fiind că lipsa de fermitate a unui sistem legislativ este de natură să atace însăşi valoarea prestigiului şi încrederea pe care trebuie să le inspire orice lege, schimbarea grăbită a lor nefăcând să dovedească decât inutilitatea măsurilor luate prin ele. Legile pot rămâne indefinit în vigoare cu condiţia ca o practică judiciară serioasă să le confere supleţea de**

care au nevoie, iar doctrina să pregătească drumul către noi orizonturi ştiinţifice".

În raporturile pe care le are cu politica, dreptul caută să apere şi să asigure unitatea dintre existenţa socială (realitatea socială) şi norma juridică, dintre fapte şi valoare, fiind considerat mai conservator, mai rigid. În realitate, dreptul trebuie să domolească elanul novator insuficient fundamentat şi argumentat al politicii, să calmeze ofensiva spre o falsă reformă juridică pe care o proclamă puterea politică.

Să nu uităm că există o mare diferenţă între declaraţiile şi programele sau platformele electorale ale partidelor politice şi posibilitatea reală, imediată şi obiectivă de a elabora norme juridice potrivit acestora. Dreptul are, din acest punct de vedere, mai multă maturitate, are posibilitatea de a filtra, de a selecta propunerile care vin din sfera politicului. La rândul său dreptul tinde să-şi consolideze independenţa, într-adevăr relativă, plecând de la faptul că în cons-trucţia sa se recunosc două părţi bine definite.

Dreptul are o parte **STATICĂ**, reprezentată de tradiţie, de ansamblul normelor şi instituţiilor juridice reglementate în urmă cu mult timp, care îi conferă nota de originalitate, de stabilitate, de personalitate, de forţă în ultimă analiză.

A doua parte a dreptului este cea **DINAMICĂ**, reprezentată de totalitatea actelor normative prin care sunt reglementate domenii noi; altfel spus, este răspunsul pe care dreptul îl oferă la presiunile sociale, la solicitările justificate ale societăţii.

Arta legiuitorului constă tocmai în puterea de a realiza, menţine şi consolida echilibrul între cele două părţi.

Dreptul nostru actual este pus în situaţia de a acţiona, în domeniul legiferării, cu multă maturitate şi chibzuinţă. Este de necontestat faptul că de multe ori activitatea de elaborare a legilor se desfăşoară sub presiunea timpului, dar mai ales sub presiunea forţelor politice. În egală măsură, întregul nostru sistem de drept este obligat să recepţioneze mesajele care vin din zona dreptului internaţional şi, mai ales, a dreptului comunitar. Ca urmare, legislaţia românească trebuie armonizată cu legislaţia comunitară în domenii foarte diferite: drept penal, drept procesual penal, drept civil, drept umanitar, drept execuţional penal, drept administrativ, drept comercial, dreptul proprietăţii intelectuale, drept vamal, drept financiar etc.

c. **Principiul corelării sistemului actelor normative (principiul articulării sau al armoniei)**

Asistăm astăzi la armonizarea dreptului nostru cu dreptul comunitar. Este dincolo de orice îndoială faptul că legislația română este ea însăşi construită respectând principiul corelării (articulării) actelor normative.

Actele normative care există şi acționează într-un stat se află într-o strânsă legătură între ele. Sistemul actelor normative implică, alături de marea diversitate a raporturilor reglementate, multiple legături între părțile ce-l compun.

În procesul de elaborare a actelor normative organele legislative trebuie să pornească de la existența legăturilor existente între raporturile sociale care urmează a fi reglementate, cu alte raporturi deja reglementate.

Trebuie luate în calcul toate implicațiile pe care le produce o nouă reglementare, domeniile afectate, modificările normative pe care aceasta le impune, eventualele conflicte de reglementări.

În situația în care printr-o lege se reglementează un domeniu, se impune ca şi actele normative cu forță juridică inferioară legii să fie abrogate ori puse de acord cu noua reglementare.

De exemplu: La data de 12 iunie 1999 a intrat în vigoare Hotărârea Guvernului României nr. 450 privind Normele metodologice de aplicare a Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 88/1997 privind privatizarea societăților comerciale, cu modificările şi completările ulterioare.

Respectând principiul corelării actelor normative, legiuitorul precizează în actul normativ elaborat, următoarele;

– prezenta Hotărâre intră în vigoare o dată cu titlul I din Legea nr. 99/ 1999, privind unele măsuri pentru accelerarea reformei economice (este deci o corelare care vizează intrarea în vigoare a unei Hotărâri de Guvern concomitent cu Dispozițiile unei legi);

– pe data intrării în vigoare a prezentei Hotărâri **se abrogă** Hotărârea Guvernului nr. 55/1998, privind privatizarea societăților comerciale şi vânzarea de active, **cu excepția** art. 56 – 60, a anexei nr. 1.1.A şi a anexei nr. 2 (este vorba de o corelare care vizează înlăturarea, abrogarea unor norme juridice incluse în textul altui act normativ cu aceeaşi forță juridică, dar nu a tuturor, fiind exceptate cele expres prevăzute).

Principiul corelării sistemului actelor normative trebuie aplicat şi respectat în cele două ipostaze în care el ni se înfăţişează:

– **în primul rând**, este vorba de **corelarea internă** a actelor normative, respectiv articularea lor în interiorul sistemului nostru legislativ. **De exemplu**: legile speciale care cuprind dispoziţiuni penale trebuie corelate cu dispoziţiile Codului Penal şi Codului de Procedură Penală; actele normative privitoare la disponibilizarea unor categorii de salariaţi trebuie corelate cu dispoziţiile Codului Muncii;

– **în al doilea rând**, este vorba de **corelarea externă**, respectiv armonizarea actelor normative elaborate de legiuitorul român cu actele normative şi reglementările asemănătoare existente în dreptul comunitar şi în dreptul internaţional. **De exemplu**: Codul Rutier (legea privind circulaţia pe drumurile publice) trebuie să conţină norme juridice care să nu contravină normelor internaţionale privind efectuarea transporturilor rutiere; Legea română privind producţia, traficul şi consumul de droguri trebuie să conţină reglementări care să se coreleze cu dispoziţiile Convenţiei ONU privitoare la acest domeniu.

În acest sens, **Legea nr. 24 din 27 martie 2000**, prevede, în art. 11, următoarele: „**actul normativ trebuie să se integreze organic în sistemul legislaţiei, scop în care**:

a) proiectul de act normativ trebuie corelat cu prevederile actelor normative de nivel superior sau de acelaşi nivel, cu care se află în conexiune;

b) proiectul de act normativ, întocmit pe baza unui act de nivel superior, nu poate depăşi limitele competenţei instituite prin acel act şi nici nu poate contraveni principiilor şi dispoziţiilor acestuia;

c) proiectul de act normativ trebuie să fie corelat cu reglementările comunitare şi cu tratatele internaţionale la care România este parte".

Dispoziţiile art. 11 fixează **regula integrării actului normativ în ansamblul legislaţiei**.

O altă regulă, care se degajă din conţinutul art. 12, o reprezintă **regula unicităţii reglementării în materie** („reglementările de acelaşi nivel şi având acelaşi obiect se cuprind, de regulă, într-un singur act normativ").

Art. 14 din Legea nr. 24 din 27 martie 2000, consacră **regula evitării paralelismelor** („în procesul de legiferare trebuie evitată

instituirea aceloraşi reglementări în două sau mai multe acte normative.”).

d. **Principiul accesibilităţii şi economiei de mijloace în elaborarea actelor normative**

În paginile anterioare am subliniat faptul că, pentru a deveni activă şi a-şi produce efectele, norma juridică cuprinsă într-un act normativ trebuie să fie adusă la cunoştinţa oamenilor.

Nici un sistem de drept nu admite scuza necunoaşterii legilor, întrucât acestea au fost făcute publice într-un limbaj clar, natural, într-un stil potrivit destinatarilor.

Organele legiuitoare trebuie să aibă în vedere faptul că destinatarii normelor juridice sunt oameni cu niveluri de cultură diferite, cu posibilităţi mai mult sau mai puţin limitate de înţelegere a mesajului pe care doreşte să-l transmită.

Pentru a preveni situaţiile dificile ce pot apare în aplicarea normelor juridice ca urmare a utilizării unui limbaj complicat, preţios şi pretenţios, presărat prea abundent cu neologisme şi expresii academice, înţeles cu oarecare greutate chiar şi de jurişti, legiuitorul trebuie să procedeze aşa cum foarte plastic se exprima Ihering: „*Legiuitorul trebuie să gândească ca un filosof şi să se exprime ca un ţăran*”.

Măiestria, arta legiuitorului constă în capacitatea lui de a redacta clar, neechivoc, simplu şi direct textele legilor. Redactat concis şi riguros textul legii va fi înţeles corect de către oricine. Redactarea în stil stufos, alambicat, cu propoziţii întortocheate şi care utilizează termeni ce nu sunt explicaţi nici în dicţionare, riscă să transforme activitatea legislativă în cu totul altceva.

Principiul accesibilităţii impune din partea legiuitorului respectarea următoarelor cerinţe:

a) – **în primul rând să aleagă forma exterioară** corespunzătoare reglementării pe care doreşte să o elaboreze. Forma exterioară este cea care **dă valoare** şi **forţă juridică** actului elaborat, stabileşte poziţia acestuia în sistemul actelor normative şi determină corelaţia lui cu celelalte reglementări. Alegerea formei exterioare depinde de natura (de felul) relaţiilor pe care actul normativ le reglementează (relaţii economice, politice, sociale, culturale etc.) şi de valorile pe care doreşte să le apere (proprietatea, statul, persoana fizică, persoana juridică, căsătoria etc.).

De exemplu, dacă relațiile care urmează a fi reglementate fac parte din „domeniul legii", este obligatoriu ca ele să capete consacrare juridică prin lege şi nu prin alt act normativ.

Organizarea învățământului, regimul juridic al proprietății, organizarea partidelor politice etc., nu pot fi reglementate decât prin legi.

De altfel, păstrarea autorității şi poziției legii în sistemul de reglementare a relațiilor sociale este fundamentală şi definitorie pentru un stat de drept.

Distinsul **jurist şi sociolog francez Jean Carbonnier** nota, cu o vădită amărăciune: „Legea nu mai are azi semnificația de altădată, ea nu mai este acea maximă de conduită universală, ci un procedeu de guvernare, fapt de natură să-i afecteze autoritatea". Afirmația vizează, în opinia noastră, cel puțin două aspecte: **în primul rând** faptul că prin lege sunt reglementate relațiile care, în mod firesc ar trebui să le găsim în alte categorii de acte normative şi **în al doilea rând** faptul că domenii care țin exclusiv de lege sunt reglementate prin ordonanțe sau ordonanțe de urgență ale Guvernului. Se produce inevitabil procesul de demonetizare, de devalorizare a legii.

b) – **în al doilea rând**, legiuitorul trebuie să aleagă modalitatea de reglementare, adică metoda de a impune subiectelor de drept conduita prescrisă, cuprinsă în norma juridică.

Acest lucru depinde de specificul relațiilor sociale, de caracteristicile subiectelor, de natura intereselor ce urmează a fi satisfăcute şi de valorile pe care normele juridice le protejează.

În mod deliberat, legiuitorul alege un gen de conduită şi o metodă specifică de reglementare.

În domeniul reglementărilor specifice dreptului civil, de exemplu, legiuitorul utilizează norme juridice permisive, pe când în materia dreptului penal sau administrativ face apel la normele imperative (prohibitive). Sunt utilizate normele juridice stimulative în cazul reglementării relațiilor ce vizează susținerea creşterii demografice.

c) – **în al treilea rând**, legiuitorul trebuie să aleagă procedeele de conceptualizare şi limbajul adecvat domeniului ce urmează a fi reglementat. Această cerință se referă la: construcția normei (adică cuprinderea în normă a celor trei elemente componente: ipoteza, dispoziția şi sancțiune), fixarea tipului de conduită, alegerea stilului şi limbajului juridic adecvat.

În cuprinsul Legii nr. 24 din 27 martie 2000 (Cap. IV, intitulat „Redactarea actelor normative") sunt precizate următoarele dispoziții.

– actele normative trebuie redactate într-un stil **concis**, **sobru**, **clar** şi **precis** care să excludă orice echivoc, cu respectarea regulilor gramaticale şi de ortografie;

– este **interzisă** folosirea neologismelor, dacă există un sinonim de largă răspândire în limba română;

– termenii de specialitate pot fi utilizați **numai dacă sunt consacrați** în domeniul de activitate reglementat;

– redactarea textelor se face prin folosirea cuvintelor în înțelesul lor curent din limba română modernă, cu evitarea regionalismelor;

– în limbajul normativ aceleaşi noțiuni se exprimă numai prin aceeaşi termeni. Dacă o noțiune sau un termen nu este consacrat sau poate avea înțelesuri diferite, semnificația acestuia în context se stabileşte prin actul normativ ce le instituie, în cadrul dispozițiilor generale sau într-o anexă destinată lexicului respectiv, şi devine obligatoriu pentru actele normative din aceeaşi materie. Exprimarea prin abrevieri a unor denumiri sau termeni se poate face numai prin explicitare în text, la prima folosire (art. 34 care consacră **regula unității terminologice**);

– textul articolelor trebuie să aibă caracter dispozitiv, să prezinte norma instituită fără explicații sau justificări. Verbele se utilizează, de regulă, la timpul prezent, forma afirmativă, pentru a se accentua caracterul imperativ al dispozițiilor respective.

4. ETAPELE ELABORĂRII ACTELOR NORMATIVE

Procesul de elaborare a **legilor** de către organul legislativ **parcurge cinci etape**:

ETAPA I este denumită **INIȚIEREA PROIECTULUI DE LEGE**.

Potrivit art. 74 din Constituția României, „*inițiativa legislativă aparține Guvernului, deputaților, senatorilor, precum şi unui număr de cel puțin 100.000 de cetățeni cu drept de vot. Cetățenii care îşi manifestă dreptul de inițiativă legislativă, trebuie să provină din cel puțin un sfert din județele țării, iar în fiecare din aceste județe sau în municipiul Bucureşti trebuie să fie înregistrate cel puțin 5.000 de semnături în sprijinul acestei inițiative*". Această dispoziție constituțională este valabilă pentru legile organice şi ordinare.

Precizăm faptul că **nu pot face obiectul inițiativei legislative a cetățenilor** problemele fiscale, cele cu caracter internațional, amnistia şi grațierea. În toate cazurile propunerile legislative şi proiectele de lege se trimit Consiliului Legislativ spre avizare, întrucât acest organism este abilitat să sistematizeze, să unifice şi să coordoneze întreaga legislație a țării. Mai departe, o dată avizate, propunerea legislativă sau proiectul de lege, este trimisă şi înregistrată la Parlament.

Potrivit Hotărârii Guvernului României nr. 555 din 7 iunie 2001, care aprobă Regulamentul privind procedurile pentru supunerea proiectelor de acte normative spre adoptare Guvernului, actele normative se **inițiază**, se **elaborează,** se **adoptă** şi se **aplică** în conformitate cu prevederile Constituției României, cu dispozițiile Legii nr. 25/2000, precum şi cu principiile ordinii de drept.

Guvernul îşi exercită **inițiativa legislativă** prin însuşirea proiectelor de lege elaborate de ministere sau de alte autorități ale administrației publice şi transmiterea acestora spre dezbatere şi adoptare uneia dintre Camerele Parlamentului.

Au dreptul să inițieze proiecte de acte normative următoarele **autorități publice:**

a) ministerele şi celelalte organe de specialitate ale administrației publice centrale aflate în subordinea guvernului, precum şi autoritățile administrative autonome;

b) organele de specialitate ale administrației publice centrale aflate în subordinea sau în coordonarea ministerelor – prin ministerele în a căror subordine sau coordonare se află;

c) prefecturile, consiliile județene, respectiv Consiliul General al Municipiului București – prin Ministerul Administrației Publice.

La nivelul acestor autorități publice se constituie colective speciale în componența cărora sunt desemnați juriști, specialiști în domeniul integrării europene, precum şi specialiști din compartimentele corespunzătoare profilului propunerilor de reglementare, colective care au obligația să redacteze proiectele de acte normative.

Proiectele de acte normative trebuie însoțite de următoarele instrumente de prezentare şi motivare:

a) expuneri de motive, pentru proiectele de legi;

b) note de fundamentare, pentru hotărâri, ordonanțe şi ordonanțe de urgență ale guvernului;

c) referate de aprobare, pentru celelalte acte normative.

După ce conducătorul autorității publice inițiatoare a proiectului de act normativ îşi însuşeşte documentația elaborată, acesta expediază, în copie, autorităților publice interesate în aplicarea acesteia, care, la rândul lor, au obligația să formuleze observații şi propuneri în termen de cel mult 5 zile, dacă nu s-a stabilit un alt termen.

Operațiunea de **definitivare** a proiectului de act normativ se realizează după obținerea de către inițiator a punctelor de vedere ale autorităților publice cărora le-a fost trimis, precum şi a avizelor necesare, aşa cum se stipulează în conținutul art. 8-13 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 555/2001.

Următoarea etapă o reprezintă trimiterea proiectelor de acte normative la Secretariatul General al Guvernului, care **declanşează imediat procedura de obținere a avizelor necesare**, în termenele prevăzute în art. 14, respectiv:

a) avizul Consiliului Legislativ (24 ore pentru proiectele de ordonanță de urgență; 2 zile pentru proiectele de lege care urmează să fie transmise Parlamentului cu solicitarea dezbaterii în procedură de urgență; 10 zile pentru celelalte proiecte de acte normative);

b) avizul Consiliului Suprem de Apărare a Țării, în cazul proiectelor de acte normative pentru care este necesar acest aviz;

c) avizul Consiliului Economic şi Social (10 zile în cazul proiectelor de hotărâri, de ordonanțe şi de legi ordinare; 20 de zile în cazul proiectelor de legi organice).

După obținerea acestor avize, Secretariatul General al Guvernului le transmite inițiatorului actului normativ, care procedează la **finalizarea** proiectului de act normativ; acesta este înaintat guvernului cu cel puțin 5 zile înainte de data şedinței guvernului pe a cărei agendă de lucru se solicită să fie înscris.

Decizia Guvernului cu privire la fiecare proiect de act normativ, luată ca urmare a rezultatului dezbaterilor, este marcată prin **anunțul** primului ministru privind adoptarea, amânarea, respingerea sau retragerea acestuia, după caz.

Proiectele de acte normative cărora li s-au adus **modificări de fond** ca urmare a discutării şi adoptării lor în şedința Guvernului vor fi supuse unei noi proceduri de avizare.

În cazul adoptării proiectului de acte normative (proiect de lege, de ordonanță şi ordonanță de urgență) acestea sunt transmise de către Guvern, Senatului sau Camerei Deputaților.

ETAPA A II-a se referă la **DEZBATEREA PROIECTULUI DE LEGE**.

Constituția şi Reglementările de organizare şi funcționare ale celor două camere ale Parlamentului (Senatul şi Camera Deputaților) stabilesc formele dezbaterii proiectelor de legi. Dezbaterea începe cu prezentarea expunerii de motive şi continuă cu analiza fiecărui articol.

ETAPA A III-a este denumită **ADOPTAREA PROIECTULUI DE LEGE** şi presupune o procedură specială, conform prevederilor art. 74 din Constituție:

– legile organice se adoptă cu votul majorității membrilor fiecărei Camere;

– legile ordinare se adoptă cu votul majorității membrilor prezenți din fiecare Cameră.

ETAPA A IV-a se referă la **PROMULGAREA LEGII**.

După ce legea este votată, ea este adoptată de Parlament, sub semnătura preşedinților celor două camere. Promulgarea legii este de competența Preşedintelui României, prin acest act dispunându-se publicarea legii în Monitorul Oficial al României. Promulgarea se face în maximum 20 de zile de la data primirii legii la cabinetul Preşedintelui României. Înainte de promulgare preşedintele poate cere, o singură dată, reexaminarea textului.

ETAPA A V-a este denumită **PUBLICAREA LEGII**.

Legea se publică în Monitorul Oficial al României şi intră în vigoare la 3 zile de la data publicării sau de la data prevăzută expres în textul ei.

5. PĂRȚILE CONSTITUTIVE ALE ACTULUI NORMATIV

Actul normativ are următoarele **părți constitutive**:

a) titlul actului normativ;
b) formula introductivă;
c) preambulul;
d) partea dispozitivă;
e) formula de atestare a autenticității actului normativ.

a) **Titlul actului normativ** cuprinde denumirea generică a actului, în funcție de categoria sa juridică şi de autoritatea emitentă, precum şi de obiectul reglementării exprimat sintetic. Titlul trebuie să

fie scurt şi sugestiv. De exemplu: Legea privind activitatea bancară (nr. 58/1998, republicată), Legea fondului funciar (nr. 18/1991), Legea privind protecţia martorului etc.

Categoria juridică a actului normativ (lege, hotărâre de guvern, ordonanţă, decret, decizie etc.) este determinată de regimul competenţelor stabilit prin Constituţie, legi şi alte acte normative prin care se acordă prerogative de reglementare juridică autorităţilor publice.

În cazul actelor normative prin care se modifică ori se completează un alt act normativ, titlul actului va exprima operaţiunea de modificare sau de completare a actului normativ avut în vedere. De exemplu: Ordonanţa de Urgenţă nr. 130/1999 pentru completarea Legii nr. 115/1999 privind responsabilitatea ministerială.

Ca element de identificare, **titlul actului normativ** se întregeşte, după ce are loc adoptarea sa, cu un număr de ordine, la care se adaugă anul în care acesta a fost adoptat.

b) **Formula introductivă a actului normativ** constă într-o propoziţie, care cuprinde denumirea autorităţi emitente şi exprimarea hotărârii de luare a deciziei referitoare la emiterea sau adoptarea actului normativ respectiv.

În cazul legilor, formula introductivă este următoarea: „Parlamentul României adoptă prezenta lege".

În cazul actelor emise de Guvernul României, formula introductivă pentru ordonanţă sau hotărâre este: „În temeiul art. 107 din Constituţie, Guvernul României adoptă prezenta ordonanţă" sau „hotărâre". În situaţia adoptării **ordonanţelor simple** se face referire şi la legea de abilitare a guvernului de a emite asemenea acte normative, iar în cazul **ordonanţelor de urgenţă** la art. 114 alin. 4 din Constituţie.

La Hotărârile Guvernului care sunt date în executarea expresă a unor legi se va adăuga, în conţinutul formulei introductive, şi temeiul din legea respectivă. De exemplu: Hotărârea Guvernului României nr. 226/2000 privind condiţiile şi procedura de propunere de către Consiliul Economic şi Social a candidaţilor în vederea numirii ca asistenţi judiciari, are următoarea formulă introductivă: „în temeiul art. 17 alin. l indice 3 din Legea pentru organizarea judecătorească nr. 92/1992, republicată, cu modificările şi completările ulterioare, Guvernul României hotărăşte.".

Pentru alte categorii de acte normative formula introductivă cuprinde: autoritatea emitentă, referire la acte normative superioare (legi, ordonanțe, hotărâri) şi denumirea generică a actului. De exemplu:

Ministrul apelor, pădurilor şi protecției mediului, având în vedere prevederile art. 7, 8 şi 14 din Legea nr. 137/1995 privind protecția mediului, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 70 din 17 februarie 2000, **în baza** dispozițiilor art. 9 din Hotărârea Guvernului nr. 104/1999 privind organizarea şi funcționarea Ministerului Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului, **emite următorul ordin**: (**titlul** ordinului este: pentru aprobarea Nomenclatorului de lucrări şi servicii care se prestează de către autoritățile pentru protecția mediului în regim de tarifare şi cuantumul tarifelor aferente).

c) **Preambulul actului normativ** reprezintă acea parte în care este enunțat, în sinteză, scopul reglementării respective. De regulă, preambulul precede formula introductivă şi se împleteşte cu conținutul acesteia. Potrivit Legii nr. 24 din 27 martie 2000, preambulul nu poate cuprinde nici directive, nici reguli de interpretare. La actele normative emise în temeiul unei legi sau al unui act normativ al Guvernului, preambulul va cuprinde menționarea dispozițiilor legale pe baza şi în executarea cărora actul a fost emis. În cazul actelor normative adoptate de organele administrației publice centrale de specialitate sau ale administrației publice locale, în preambul se menționează şi avizele obligatoriii potrivit legii.

d) **Partea dispozitivă a actului normativ** reprezintă conținutul propriu-zis al reglementării, alcătuit din totalitatea normelor juridice instituite pentru sfera raporturilor sociale ce fac obiectul acestuia.

În această parte componentă a actului normativ sunt sistematizate:
– dispozițiile generale sau principiile generale;
– dispozițiile privind fondul reglementării (dispoziții de fond);
– dispozițiile tranzitorii;
– dispozițiile finale.

Dispozițiile generale cuprind prevederi care orientează întreaga reglementare, determină obiectul şi principiile acesteia. Ele sunt grupate în primul capitol al actului normativ şi nu mai sunt reluate în restul reglementării.

Exemple: art. 1 din Codul Familiei prevede: „În România statul ocroteşte căsătoria şi familia, el sprijină, prin măsuri economice şi sociale, dezvoltarea şi consolidarea familiei".

– **art. 1** din Codul penal prevede: „Legea penală apără, împotriva infracţiunilor, România, suveranitatea, independenţa, unitatea şi indivizibilitatea statului, persoana, drepturile şi libertăţile acesteia, proprietatea, precum şi întreaga ordine de drept"; **art. 2** fixează principiul legalităţii incriminării: „Legea penală prevede care fapte constituie infracţiuni, pedepsele ce se aplică infractorilor şi măsurile ce se pot lua în cazul săvârşirii acestor fapte".

Dispoziţiile de fond cuprind reglementarea propriu zisă a relaţiilor sociale ce fac obiectul actului normativ. Succesiunea şi gruparea acestor dispoziţii se fac în ordinea logică a desfăşurării activităţii ce face obiectul reglementării respective. Prevederile de drept material trebuie să preceadă pe cele de ordin procedural iar, în cazul în care sunt instituite sancţiuni, aceste norme de sancţionare să fie plasate înaintea dispoziţiilor tranzitorii şi finale.

De exemplu: Legea privind procedura falimentului bancar (nr. 83/ 1998) cuprinde dispoziţii de fond de drept material în capitolul II (art. 3-11) privitoare la „atribuţiile organelor care aplică procedura falimentului"; iar dispoziţiile de ordin procedural în capitolul III (art. 12-21) intitulat „procedura de sesizare a tribunalului".

Dispoziţiile tranzitorii cuprind măsurile ce sunt instituite cu privire la derularea raporturilor juridice născute în temeiul vechii reglementări care urmează a fi înlocuită cu noul act normativ.

Raţiunea dispoziţiilor tranzitorii este de a asigura, pe o perioadă determinată, corelarea celor două reglementări astfel încât punerea în aplicare a noului act normativ să decurgă firesc şi să evite retroactivitatea acestuia sau conflictul între legi succesive.

Dispoziţiile finale cuprind măsurile necesare pentru punerea în aplicare a actului normativ, data intrării în vigoare a acestuia, implicaţiile asupra altor acte normative (abrogări, modificări, completări, republicări).

În cazul actelor normative cu caracter temporar va fi precizată perioada de aplicare sau data încetării aplicării sale.

e) **Formula de atestare a autenticităţii actului normativ** reprezintă ultima parte constitutivă a acestuia. Actul normativ adoptat se semnează de reprezentantul legal al emitentului, se datează şi se numerotează.

În cazul legilor este obligatoriu ca, în finalul actului, să se facă menţiunea despre îndeplinirea dispoziţiei constituţionale privind legalitatea adoptării de către cele două Camere ale Parlamentului.

Formula de atestare a legalităţii adoptării legilor, utilizată de fiecare Cameră este: „Această lege a fost adoptată de ... în şedinţa din ... cu respectarea prevederilor art. 74 alin. 1" sau, după caz, „art. 74 alin. 2 din Constituţia României". Formula este urmată de semnătura preşedintelui Camerei respective.

Precizare: unele acte normative mai pot cuprinde şi Anexe, considerate parte componentă a acestora. care fac corp comun cu actul normativ respectiv şi au aceeaşi forţă juridică.

Necesitatea anexelor este justificată de faptul că, în conţinutul lor, sunt redate organigrame, liste, tabele, schiţe, statistici, planuri, desene, semne grafice, formulare etc.

Exemple: **Legea nr. 213/1998**, privind proprietatea publică şi regimul juridic al acesteia, cuprinde o anexă intitulată „Lista cuprinzând unele bunuri care alcătuiesc domeniul public al statului şi al unităţilor administrativ-teritoriale".

Hotărârea Guvernului nr. 251/1999 privind condiţiile de autorizare, organizare şi exploatare a jocurilor de noroc, conţine un număr de 11 anexe, în care sunt prezentate: formularele de licenţe pentru exploatarea jocurilor de noroc; regulamentul de organizare şi funcţionare a comisiei de autorizare a jocurilor de noroc; instrucţiuni de completare a unor formulare etc.

6. STRUCTURA ACTULUI NORMATIV

Elementul de bază al structurii actului normativ îl reprezintă **ARTICOLUL**, care cuprinde, de regulă, o singură dispoziţie normativă aplicabilă unei situaţii date.

Denumit şi celula de bază a actului normativ, **ARTICOLUL** nu se confundă cu norma juridică (există situaţii în care o normă juridică este cuprinsă în mai multe articole).

În cazul în care din dispoziţia normativă primară a unui articol decurg, în mod organic, mai multe ipoteze juridice, acestea vor fi prezentate în **ALINEATE** distincte, astfel încât **ARTICOLUL** să fie logic şi coerent construit.

ALINEATUL reprezintă o subdiviziune a ARTICOLULUI şi este constituit, de regulă, dintr-o singură propoziție sau frază, prin care se reglementează o ipoteză juridică specifică articolului. În situația în care dispoziția normei juridice nu poate fi exprimată într-o singură propoziție sau frază, se pot adaugă noi propoziții sau fraze, separate prin punct şi virgulă.

Dacă în cuprinsul unui articol se utilizează un termen sau o expresie care are, în contextul actului normativ, un alt înțeles decât cel obişnuit, înțelesul specific al acesteia trebuie definit în cadrul unui alineat subsecvent. În cazul în care frecvența unor astfel de termene şi expresii este mare, actul normativ trebuie să cuprindă în structura sa un grupaj de definiții sau o anexă cu un index de termeni.

7. TEHNICA SISTEMATIZĂRII ACTELOR NORMATIVE

Aşa cum am precizat, actele normative, privite în ansamblu, formează un sistem dinamic cu o structură complexă, pe care îl numim sistemul legislației.

Sistemul legislației cuprinde totalitatea actelor normative aflate în vigoare la un moment dat. Marea varietate a actelor normative impune cu necesitate sistematizarea lor.

Procesul de sistematizare a actelor normative este determinat de necesitatea grupării acestora pe baza unor criterii riguros stabilite, astfel încât normele juridice să fie mai bine cunoscute şi aplicate în realitatea juridică.

Două sunt formele de sistematizare a actelor normative: **incorporarea şi codificarea**.

7.1. **Incorporarea**

Ca formă de sistematizare a actelor normative, **incorporarea** înseamnă aşezarea, poziționarea actelor normative după criterii exterioare acestora, respectiv: cronologice, alfabetice, pe ramuri de drept, pe instituții juridice.

Incorporarea poate fi: oficială şi neoficială. Cea **oficială** se realizează de organele de drept, de cele mai multe ori organele care elaborează actele normative: Parlamentul, Guvernul, Ministerele, Organe ale Administrației Publice. În acest fel s-au creat colecții de legi, Hotărâri de Guvern publicate periodic, Colecții, Repertoare, Index-uri etc.

Incorporarea **neoficială** este cea realizată de persoane particulare, birouri de avocați sau notari, edituri etc.

Precizare: activitatea de incorporare nu înseamnă prelucrarea şi interpretarea actelor normative. Prin incorporare nu sunt aduse modificări conținutului normelor juridice care sunt adunate în colecții sau culegeri.

7.2. **Codificarea**

Codificarea este **forma superioară de sistematizare** a actelor normative, care presupune cuprinderea sintetică şi sistematizată într-un act normativ, cu forța juridică a legii, a tuturor normelor juridice aparținând aceleiaşi ramuri sau subramuri de drept.

Acțiunea concretă de codificare presupune un mare volum de muncă din partea legiuitorului, care trebuie să prelucreze un vast material normativ, să înlăture normele juridice depăşite (inclusiv a cutumelor), să completeze lacunele existente, să ordoneze în manieră logică materialul normativ.

Deşi are forța juridică corespunzătoare unei legi, Codul nu este o lege obişnuită, el are o organizare interioară aparte, în care normele juridice sunt aşezate, poziționate într-o curgere logică, după un sistem bine gândit.

Calitatea şi poziția specială a unui Cod este pusă în evidență de: claritate, precizie, rigoare, pragmatism, logică impecabilă, eleganța stilului de exprimare.

Având puterea unei legi, Codul este, în fond, un act legislativ unic, care exprimă în formă sintetică efortul considerabil al legiuitorului de a pătrunde în intimitatea diverselor domenii ale realității sociale.

Codurile reglementează pentru perioade mari de timp; ele au o evidentă stabilitate în raport cu alte acte normative.

Acțiunea de codificare nu este o invenție a dreptului modern: o regăsim încă în dreptul roman, evoluând în acelaşi timp prin codificările înfăptuite de Justinian, Theodosian, Codul Civil Francez, Codul Penal Francez etc.

Astfel, prima codificare în dreptul roman o reprezintă Legea celor XII Table, care cuprinde toate instituțiile juridice existente în sec. al IV-lea de la fondarea Romei, în domeniul dreptului civil şi penal.

Primul cod adevărat este considerat Codex Gregorianus, elaborat în anul 291 d.H., la cererea împăratului Diocleţian şi care cuprindea Constituţiile împăraţilor romani de la Hadrianus până la Diocleţian.

Următorul cod a fost Codex Theodosianus (anul 438 d.H.), care cuprindea Constituţiile imperiale de la Constantin cel Mare până la împăratul Theodosius.

În sens modern, cel mai reprezentativ cod este Codex Justinianus, considerat cea mai însemnată operă de codificare, până la codurile lui Napoleon.

În România, primele codificări au fost Pravila lui Vasile Lupu în Moldova (1646) şi Pravila lui Matei Basarab în Muntenia (1640). Au urmat Codul Calimachi în Moldova (1817) şi Legiuirea Caragea în Muntenia (1818).

În dreptul nostru actual sunt în vigoare: Codul penal, Codul de procedură penală, Codul civil, Codul de procedură civilă, Codul familiei, Codul vamal, Codul comercial, Codul muncii.

Pentru a introduce mai multă rigoare în procesul de elaborare a **codurilor şi legilor complexe**, Legea nr. 24 din 27 martie 2000 prevede următoarele reguli:

– în cazul proiectelor de coduri sau al altor legi complexe, anume determinate, la iniţiativa Parlamentului ori a Guvernului se pot constitui, la Consiliul Legislativ sau sub coordonarea acestuia, comisii de specialitate pentru elaborarea proiectelor respective.

– comisiile de specialitate astfel constituite vor întocmi, pe baza unor studii şi documentări ştiinţifice, **tezele prealabile** care să reflecte concepţia generală, principiile, noile orientări şi principalele soluţii ale reglementărilor preconizate.

– tezele prealabile, în formă definitivă, se supun aprobării Guvernului, iar după aprobare comisia va trece la redactarea textului viitorului cod sau viitoarei legi complexe.

– proiectul de act normativ întocmit în condiţiile arătate mai sus, însoţit de un raport, va fi înaintat Parlamentului sau, după caz, Guvernului, pentru declanşarea procedurii legislative.

O importanţă deosebită în viaţa juridică a societăţii o reprezintă următoarele **EVENIMENTE LEGISLATIVE**.

a) modificarea actelor normative;

b) completarea actelor normative;

c) republicarea actelor normative;
d) suspendarea actelor normative;
e) abrogarea actelor normative;
f) rectificarea actelor normative.

MODIFICAREA unui act normativ constă în schimbarea expresă a textului unuia sau mai multor articole ori alineate şi redactarea lor într-o nouă formulare.

Intenția de modificare a unui act normativ se exprimă prin nominalizarea expresă a textului vizat, cu toate elementele de identificare necesare, iar dispoziția normativă propriu-zisă se formulează prin utilizarea sintagmei «se modifică şi va avea următorul cuprins», urmată de redarea noului text.

COMPLETAREA actului normativ constă în introducerea unor dispoziții noi, exprimate în texte care se adaugă elementelor structurale existente, prin utilizarea unei formule de exprimare adecvate.

Dacă actul de completare nu dispune renumerotarea actului normativ completat, articolele sau elementele nou-introduse vor dobândi numărul celor din vechiul text, după care se introduc, însoțite de un indice cifric, pentru diferențiere.

Este important de subliniat faptul că operațiunile de modificare şi completare a actelor normative sunt admise numai dacă ele nu afectează concepția generală ori caracterul unitar al acelui act sau dacă nu privesc întreaga ori cea mai mare parte a reglementării în cauză. În caz contrar, actul se înlocuieşte cu o nouă reglementare, urmând să fie abrogat în întregime.

În egală măsură, prevederile modificate sau care completează actul normativ trebuie să se integreze armonios în actul supus modificării ori completării, asigurându-se în acest fel unitatea de stil şi de terminologie.

ABROGAREA unei dispoziții sau a unui act normativ are totdeauna caracter definitiv. Ea poate fi dispusă, de regulă, printr-o dispoziție distinctă în finalul actului normativ care reglementează o anumită problematică.

SUSPENDAREA actului normativ este un eveniment legislativ care se produce în situații speciale şi constă în suspendarea aplicării unui act normativ, dispusă printr-un alt act normativ de acelaşi nivel sau de nivel superior. În actul de suspendare trebuie să se prevadă, în

mod expres, data la care se produce suspendarea, precum şi durata ei determinată. La expirarea duratei de suspendare, actul normativ sau dispoziția afectată de suspendare reintră de drept în vigoare.

REPUBLICAREA intervine în situația actelor normative modificate sau completate în mod substanțial. În vederea republicării actului normativ se realizează integrarea prevederilor modificate sau a celor de completare în ansamblul reglementării, actualizându-se denumirile schimbate între timp şi realizând o nouă numerotare a articolelor, alineatelor, capitolelor şi celorlalte structuri ale actului.

Republicarea legilor, a ordonanțelor şi hotărârilor Guvernului se face în Monitorul Oficial al României, Partea I, cu avizul Consiliului legislativ.

RECTIFICAREA intervine în cazul în care, după publicarea actului normativ, se descoperă erori materiale în cuprinsul acestuia. Ea se face la cererea organului emitent al actului normativ, cu avizul Consiliului Legislativ.

Complexitatea procesului de elaborare a actelor normative a impus adoptarea de către Guvernul României a Hotărârii nr. 555, din 22 iunie 2001, prin care este abrogat Regulamentul privind procedurile pentru supunerea proiectelor de acte normative spre adoptare guvernului.

Principalele reglementări cuprinse în acest act normativ se referă la:

a). **principiul integrării organice** a actului normativ în sistemul legislației, sens în care proiectul de act normativ trebuie corelat cu prevederile actelor normative de nivel superior sau de acelaşi nivel, cu care se află în conexiune, precum şi cu reglementările comunitare şi cu tratatele internaționale la care România este parte;

b). **principiul potrivit căruia hotărârile guvernului se emit pentru organizarea executării legilor**, iar Guvernul îşi exercită inițiativa legislativă potrivit normelor constituționale;

c). **principiul avizării proiectelor de acte normative** de către autoritățile nominalizate.

Într-un articol publicat în Buletinul de Informare legislativă nr. 4/2002, editat de Consiliul Legislativ, (pag. 25-36) autorii (Sorin Popescu, Izabella Turza şi Maria Teau) exprimă următoarele opinii privind „republicarea şi rectificarea actelor normative”:

– „republicarea şi rectificarea actelor normative **nu aduc atingere** fondului reglementării, în cazul republicării actualizându-se

textul unui act normativ în urma modificărilor, completărilor şi derogărilor suferite în timp, iar rectificarea limitându-se la îndreptarea erorilor materiale constatate după publicarea actelor normative în Monitorul Oficial;

– republicarea unui act normativ se poate realiza **numai** în baza unei dispoziţii exprese de republicare, dispoziţie cuprinsă într-un articol final al actului de modificare, de completare sau abrogare a reglementării în cauză".

Exemplu: prin Legea nr. 485/2003 pentru „modificarea şi completarea Legii bancare nr. 58/1998" se prevede în art. XIII „Legea bancară nr. 58/1998, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 121 din 23 martie 1998, cu modificările şi completările ulterioare, inclusiv cu cele aduse prin prezenta lege, **va fi republicată** în Monitorul Oficial al României, partea I, dându-se textelor o nouă numerotare".

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 215-240.

Ion Craiovan, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1998, p. 222 – 236.

Gh.I. Mihai, R.I. Motica, *Fundamentele dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 138-152.

*** *Legea privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative nr. 24 din 27 martie 2000,* publicată în Monitorul Oficial al României nr. 139 din 31 martie 2000, Partea I.

XI. **REALIZAREA DREPTULUI**

1. CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

Problematica prezentată în capitolele anterioare a pus în evidență faptul că dreptul este un produs complex al societății, impunându-se ca o dimensiune esențială a existenței umane.

Dreptul își consolidează poziția în ansamblul realității sociale prin faptul că este implicat efectiv în conducerea societății.

Prin funcțiile pe care le înfăptuiește dreptul ni se înfățișează cu deosebire în dimensiunea faptică, concretă, materială, el reglementând cu rigoare conduita oamenilor în societate, drepturile lor fundamentale; el statuează și pune în acțiune mecanismele instituționale apte să asigure aplicarea normelor juridice.

Scopul fundamental al dreptului este acela de a asigura ordinea de drept, care înseamnă desfășurarea vieții sociale în conformitate cu prevederile legii.

Pentru realizarea ordinii de drept (înțeleasă ca nucleu al ordinii sociale) trebuie să se înfăptuiască traducerea în fapt a conținutului normelor juridice, adică să se realizeze dreptul.

Definiția realizării dreptului

Realizarea dreptului reprezintă procesul complex de transpunere în viață a conținutului normelor juridice. În cadrul acestui proces oamenii, organele de stat, organizațiile nestatale și celelalte instituții considerate subiecte de drept, respectă și aduc la îndeplinire dispozițiile actelor normative, iar în situația încălcării acestora, organele de stat abilitate intervin, potrivit competențelor, pentru aplicarea dreptului.

Din conținutul definiției reținem următoarele aspecte:

– realizarea dreptului este un **proces complex și continuu** de traducere în viață a conținutului normelor juridice;

– traducerea în viață a normelor juridice reclamă **asigurarea cadrului organizatoric necesar**, în măsură să permită aplicarea concretă a dreptului;

– coordonata fundamentală a procesului de realizare a dreptului o constituie **respectarea dispozițiilor normative** de către subiectele de drept;

– realizarea dreptului presupune **implicarea organelor de stat** care aplică concret dispozițiile normative, în conformitate cu competențele ce le sunt stabilite prin lege;

– în procesul de realizare a dreptului se intersectează două planuri: planul realității concrete şi planul conduitei, al comportamentului prescris de legiuitor şi aşezat în substanța normelor juridice; Realizarea dreptului urmărește apropierea celor două planuri, asigurând concordanța dintre realitatea concretă şi conduita cuprinsă în norma de drept;

– procesul de realizare a dreptului este conceput şi se înfăptuiește plecând de la trăsăturile generale ale sistemului social, de la influența pe care o exercită procesele sociale asupra comportamentelor subiectelor de drept, inclusiv asupra organelor de stat însărcinate cu aplicarea efectivă a normelor juridice;

– realizarea dreptului se referă la modul de implementare a normelor juridice în viața socială, la felul în care societatea recepționează conținutul şi mesajul acestora şi o încorporează în substanța psihologică a individului.

O chestiune esențială care trebuie subliniată vizează rolul extrem de important al condițiilor economice, politice, ideologice şi spirituale în eficienta realizare a dreptului. Este limpede că, într-un climat de instabilitate economică şi politică, tensionat şi bulversat, opera de realizare a dreptului cunoaşte inconsecvențe, cedări în planul fermității cu care trebuie aplicată legea, slăbiciuni ale organelor de stat specializate în acest domeniu.

Studiile de sociologie juridică şi de criminologie evidențiază cu claritate dependența realizării dreptului de condițiile generale economico-sociale, politice şi culturale.

Cum influențează condițiile economico-sociale realizarea dreptului? În primul rând, instabilitatea economică conduce direct la instabilitate legislativă, la elaborarea pripită a unor acte normative, care, la scurtă vreme de la intrarea lor în vigoare, se dovedesc nepotrivite

pentru realităţile concrete. Ca urmare, acestea sunt abrogate pentru că, efectiv, nu pot fi puse în aplicare, adică nu se pot realiza, iar domenii importante din categoria celor arătate ajung în situaţia de a beneficia de o legislaţie stufoasă, incoerentă, ruptă de realitate, de multe ori în flagrantă contradicţie cu dispoziţiile constituţionale.

Instabilitatea politică exprimată prin repetate remanieri guvernamentale, prin fricţiuni şi opinii divergente între partidele politice aflate la guvernare, conduce la instabilitate legislativă şi incoerenţă în realizarea dreptului.

Se spune, pe bună dreptate, că realizarea dreptului este oglinda societăţii, exprimând starea reală a acesteia, gradul ei de stabilitate.

2. FORMELE REALIZĂRII DREPTULUI

2.1. **Realizarea dreptului prin activitatea de respectare şi executare a legilor**

Organizarea şi dezvoltarea societăţii nu pot fi concepute în afara dreptului, acesta fiind singurul în măsură să disciplineze conduitele şi comportamentele umane în cadrul unor relaţii sociale determinate; el construieşte tipologii pe care le subordonează unor scopuri concrete, practice.

Dreptul, prin normele juridice pe care le elaborează, transmite oamenilor ce pretinde societatea de la fiecare individ, de la fiecare comunitate sau colectivitate umană.

Dreptul spune oamenilor că cea mai deplină libertate nu poate proveni decât din cea mai mare rigoare şi cea mai înţeleasă disciplină şi ordine. Normele juridice transmit indivizilor şi colectivităţilor umane mesaje clare, riguros formulate:

– libertatea omului de a acţiona nu înseamnă dezordine şi haos;

– rezultatele acţiunilor oamenilor sunt evaluate în funcţie nu numai de rezonanţa intimă, personală a acestora, ci şi de rezonanţa socială, de maniera în care societatea recepţionează faptele şi atitudinile oamenilor;

– dreptul este cel care programează libertatea de acţiune a omului;

– fiecare individ trebuie să-şi subordoneze propria conduită, conduitei tip cuprinsă în normele juridice;

– modificările ce se produc în planul vieţii sociale, în existenţa şi evoluţia societăţii sunt recepţionate, analizate şi prelucrate de drept,

care stabileşte, prin norme juridice, conduita oamenilor în noile condiţii social-economice apărute;

– dreptul îi dictează omului comportamentul pe care trebuie să-l urmeze în orice situaţie nou apărută,

Pentru ca dreptul să fie respectat de cetăţeni, pentru ca mesajele sale să aibă impact asupra conştiinţei lor şi comportamentului lor, aceştia (cetăţenii) trebuie să-l cunoască, să-l recepţioneze. Statul, prin structurile sale organizaţionale şi funcţionale, trebuie să aducă la cunoştinţa oamenilor normele juridice şi să le popularizeze. Cea mai mare injustiţie pe care o poate produce statul şi dreptul este aceea de a nu face posibilă cunoaşterea legii de către cetăţeni.

Ţinta fundamentală a statului este aceea de a crea şi consolida cultura juridică a poporului. Pe cât de complexă şi dificilă, pe atât de nobilă este această misiune a statului şi dreptului, în care creaţia ştiinţifică în domeniul dreptului, normele juridice elaborate şi climatul general de legalitate alcătuiesc reperele fundamentale alte dreptului modern.

Cum se realizează dreptul prin executarea şi respectarea normelor juridice?

– în primul rând, prin îndeplinirea de către subiectele de drept a cerinţelor cuprinse în normele juridice, adică prin conformarea indivizilor la dispoziţia normei de drept;

– în al doilea rând, prin executarea şi respectarea dispoziţiilor juridice de către organele de stat care au atribuţii de aplicare a legii. Atunci când aceste organe respectă strict normele juridice, când se integrează în activitatea generală de legalitate, asistăm la realizarea dreptului;

– în al treilea rând, când întregul sistem de organe cu atribuţiuni normative realizează aducerea la cunoştinţa publicului a actelor edictate, explică raţiunea adoptării lor şi a conţinutul lor nemijlocit;

– în al patrulea rând, prin inexistenţa, în general a raporturilor juridice de conflict pentru că a respecta legea este, de cele mai multe ori lucrul cel mai simplu;

– în al cincilea rând, prin valorificarea de către individ a drepturilor pe care legea i le conferă şi în egală măsură prin asumarea şi executarea obligaţiilor ce-i revin.

2.2. **Realizarea dreptului prin aplicarea normelor juridice de către organele statului** (Aplicarea dreptului)

Noțiunea aplicării dreptului

Aplicarea dreptului constă în elaborarea şi realizarea unui sistem de acțiuni statale în scopul aplicării concrete a dispozițiilor şi sancțiunilor cuprinse în normele juridice.

Este vorba despre realizarea dreptului prin intermediul unor acte specifice de autoritate, emise de organele statului în conformitate cu competența stabilită acestora prin lege.

Precizări:

– aplicarea dreptului presupune naşterea şi dezvoltarea de raporturi juridice, în care un subiect este, obligatoriu, un organ al statului careşi exercită prerogativele potrivit competențelor atribuite de lege;

– raportul juridic este cel mai răspândit mijloc de realizare a normelor juridice;

– organele de stat emit acte individuale de aplicare a dreptului în baza atributelor de organe ale puterii de stat, acte prin care stabilesc măsuri de sancționare a persoanelor care nesocotesc obligațiile ce le revin din norma juridică;

– prin actul de aplicare a dreptului, organul de stat constată şi recunoaşte drepturile subiectelor participante la viața socială;

– aplicarea dreptului nu înseamnă exclusiv emiterea actelor de sancționare a celor care au încălcat prescripțiile normelor juridice.

Actul de aplicare a dreptului – noțiune şi trăsături

Actul de aplicare a dreptului reprezintă materializarea activității desfăşurată de organul de stat în baza competenței conferite de lege.

Actul de aplicare a dreptului se deosebeşte de actul normativ prin următoarele trăsături:

– **actul normativ** este elaborat de categorii speciale de organe ale statului; actul de aplicare poate fi realizat de orice organ al statului sau chiar de organizații nestatale în limitele de competență determinate;

– un **organ** care elaborează **un act normativ** poate să elaboreze şi acte de aplicare a dreptului (cine poate mai mult poate şi mai puțin: a majori ad minus). De exemplu Guvernul elaborează atât hotărâri şi ordonanțe care sunt acte normative, cât şi decizii individuale (considerate acte de aplicare a dreptului);

– **actele de aplicare a dreptului** sunt acte individuale, concrete şi strict determinate, pe când **actele normative** au un caracter general, impersonal şi tipic. **Actele de aplicare** se emit în baza unor acte normative, scopul lor fiind acela de a traduce în viaţă prevederile concrete ale normei juridice. **Actul de aplicare** este legat nemijlocit de activitatea unui organ de stat nominalizat şi a altor subiecte (persoane fizice) concret determinate;

– **actele normative** se elaborează potrivit unor principii şi reguli metodologice de tehnică legislativă. Spre deosebire, **actele de aplicare a dreptului** sunt elaborate în maniere diferite, de la o ramură de drept la alta, şi chiar în cadrul aceleaşi ramuri de drept, de la o instituţie la alta;

– **actele normative** pot fi codificate, pe când **actele de aplicare a dreptului**, datorită marii varietăţi şi volumului impresionant, nu pot fi codificate. Fiecare act de aplicare a dreptului urmează reguli specifice de adoptare, de structură şi de formă;

– **actul normativ** şi **actul de aplicare a dreptului** au conţinut diferit, scopuri şi finalităţi distincte;

– **actul normativ** acţionează continuu până la ieşirea sa din vigoare; **actul de aplicare a dreptului** îşi epuizează efectele în momentul adoptării sale de către organul abilitat. De exemplu, din momentul în care o instanţă de judecată soluţionează o cauză şi pronunţă hotărârea, ea se dezinvesteşte de cauza respectivă, întrucât soluţionarea cauzei priveşte doar părţile participante;

– **actele de aplicare** apar totdeauna prin voinţa unilaterală a unui organ al statului, **actele normative** sunt elaborate pe baza voinţei legiuitorului care exprimă voinţa generală;

– **actele de aplicare a dreptului** devin obligatorii, în principiu, din momentul comunicării lor părţilor interesate; **actele normative** devin obligatorii din momentul intrării lor în vigoare (potrivit precizărilor explicate în capitolul anterior);

– **controlul asupra legalităţii** actelor de aplicare a dreptului se exercită pe cale ierarhică (control ierarhic) sau pe cale judecătorească (controlul judecătoresc); actele normative sunt supuse controlului parlamentar şi judecătoresc.

Exemple de acte de aplicare a dreptului: proces-verbal de constatare a unei contravenţii; hotărâre judecătorească; act de impunere

pe venit; decizie de pensionare; decizie de imputare a unei sume de bani reprezentând paguba materială produsă într-o gestiune etc.

Sunt considerate **acte normative de aplicare a dreptului**: ordinele, metodologiile, normele, instrucțiunile, regulamentele pe care organele abilitate le elaborează pentru punerea în executare a dispozițiilor cuprinse în legi. De exemplu: Banca Națională a României elaborează reglementări şi ordine pentru aplicarea Legii Bancare (nr. 58/1998); Comisia Națională a Valorilor Mobiliare, emite în baza Legii nr. 54/1992 ordine, instrucțiuni, regulamente şi metodologii.

Sunt considerate **acte individuale de aplicare a dreptului**: deciziile pe care le elaborează un organ abilitat față de o persoană fizică sau juridică strict determinată. De exemplu, decizia sau ordinul Guvernatorului Băncii Naționale a României de retragere a autorizației de funcționare a unei bănci; ordinul Preşedintelui Comisiei Naționale a Valorilor Mobiliare de retragere a autorizației de funcționare a unei societăți de valori mobiliare etc.

2.3. **Fazele procesului de aplicare a dreptului**

Actul de aplicare a dreptului prezintă o deosebită importanță, deoarece el naşte, stinge sau modifică raporturi juridice, drepturile şi obligațiile față de persoanele la care se referă.

Activitatea concretă de aplicare a dreptului constituie un proces complex care se desfăşoară cu respectarea unor cerințe, legate atât de necesitatea stabilirii concrete a împrejurărilor de fapt, cât şi de nevoia corectei aplicări a normei juridice ce reglementează situația concretă stabilită.

Fazele procesului de aplicare a dreptului reprezintă etape esențiale şi obligatorii, respectiv:

– stabilirea stării de fapt;
– alegerea normei juridice;
– interpretarea normei juridice;
– elaborarea actului de aplicare.

Existența acestor faze (etape) în procesul de aplicare a dreptului nu înseamnă în nici un caz segmentarea rigidă sau fărâmițarea procesului de aplicare, care este, prin însăşi natura lui, un proces unitar. Aceste etape se întrepătrund şi se condiționează reciproc.

Stabilirea stării de fapt reprezintă etapa inaugurală a procesului de aplicare a dreptului care implică cunoaşterea în profunzime a împrejurărilor şi elementelor concrete cauzei respective.

Organul de aplicare a dreptului trebuie să cerceteze aspectele concrete ce caracterizează şi definesc cadrul natural, economico-social, politic şi ideologic în care acționează şi sunt prezente normele juridice şi subiectele de drept participante la circuitul juridic.

Activitatea de verificare şi lămurire a circumstanțelor cauzei se desfăşoară numai în lumina ipotezei cuprinse în structura normei juridice. Aceasta înseamnă că organul de aplicare va avea în vedere şi va reține numai acele împrejurări ce au relevanță în cauza pe care a constatat-o şi în legătură cu care va emite actul de aplicare. Aceste împrejurări sunt denumite, în general, **fapte juridice**.

În această fază a procesului de aplicare a dreptului, organele abilitate vor lămuri atât împrejurările concrete datorate acțiunii oamenilor, cât şi consecințele rezultate ca efect al producerii unor evenimente.

Pentru ca actul de aplicare să fie fundamentat, în deplin acord cu realitatea, organul de aplicare trebuie să realizeze o informare completă, o documentare minuțioasă care să scoată la iveală aspectele esențiale ale cauzei. **În acest scop**, **organul de aplicare desfăşoară în concret următoarele activități**:

– consultarea şi verificarea documentelor oficiale;

– identificarea şi ascultarea martorilor, a subiectului activ, a părții vătămate etc.;

– efectuarea de reconstituiri şi/sau experimente judiciare;

– solicitarea efectuării de către organele specializate de expertize (tehnice, contabile etc.) sau constatări tehnico-ştiințifice (analiza unor probe biologice, expertizarea unor produse etc.);

– cercetarea amănunțită a locului unde s-a produs o anumită faptă (accident rutier, accident de muncă, omor, furt etc.);

– culegerea de date şi informații necesare clarificării împrejurărilor concrete în care s-a produs fapta sau evenimentul respectiv;

– utilizarea concluziilor formulate în documentele de expertiză medico-legală,

Stabilirea stării de fapt diferă de la un act de aplicare la altul, de la cele mai simple, la cele mai complexe.

De exemplu, un organ administrativ de specialitate dispune repartizarea unei suprafețe locative şi emite actul în speță, după ce verifică aspectele esențiale ale stării de fapt, respectiv numărul de persoane, venitul anual al fiecărei persoane pentru determinarea chiriei, faptul că solicitantul nu dispune de o altă suprafață locativă etc.

În cazul încălcării normelor juridice penale, faza de stabilire a stării de fapt presupune din partea organelor abilitate (poliție, parchet, instanța de judecată) desfăşurarea unui impresionant volum de activități menit să garanteze aflarea adevărului şi aplicarea corectă a dispozițiilor legale.

Marea diversitate a cazurilor în care se impune aplicarea normelor juridice şi specialitatea activităților pe care le reclamă stabilirea stării de fapt, au determinat legiuitorul să elaboreze norme legale de procedură care se aplică obligatoriu în: materie contravențională, materie penală, materie civilă, materie fiscală, vamală etc.

Pe baza normelor de procedură, organele abilitate să aplice dreptul au elaborat norme metodologice de investigare şi cercetare specifice, reguli de tehnică şi tactică criminalistică, proceduri în domeniul fiscal, contabil şi vamal etc.

Întreg materialul documentar şi probator adunat în această primă fază a procesului de aplicare a dreptului, trebuie să conducă la clarificarea tuturor aspectelor şi laturilor problemei cercetare, pentru că numai pe această bază, organul de aplicare poate trece la cea de-a **doua fază,** respectiv **alegerea normei de drept.**

Alegerea normei juridice: este faza în care organul de aplicare selecționează, alege norma juridică care a fost încălcată sau norma juridică aplicabilă cazului concret (o normă care recunoaşte drepturile unei persoane fizice sau juridice), în scopul clarificării juridice exacte a stării de fapt constatate.

Prin corecta încadrare juridică, actul de aplicare care va fi elaborat va dobândi caracterul de legalitate.

Din cele expuse mai sus, rezultă legătura indisolubilă între prima fază a procesului de aplicare a dreptului şi faza de alegere a normei juridice. Dacă starea de fapt a fost riguros stabilită, fiind clarificate toate aspectele şi elementele de detaliu necesare, atunci alegerea normei juridice şi încadrarea juridică nu comportă dificultăți majore pentru organul de aplicare a dreptului.

În această etapă de realizare a încadrării juridice, **organul de aplicare a dreptului desfăşoară următoarele activităţi**:

– **nominalizarea normei juridice** (exemplu: art. 192 alin. 1 din Codul Penal privitor la infracţiunea de *violare de domiciliu*);

– verificarea **autenticităţii normei juridice**, respectiv dacă norma este cuprinsă într-un act normativ elaborat legal de către organul cu competenţă normativă;

– verificarea **forţei juridice şi a acţiunii normei de drept**, respectiv dacă norma juridică este în vigoare la data producerii faptelor şi dacă are forţa juridică pe care i-o conferă actul normativ în care este cuprinsă (lege ordinară, Hotărâre de Guvern etc.);

– stabilirea **raporturilor normei juridice** alese cu alte norme juridice cuprinse în acelaşi act normativ sau în alte acte normative;

– determinarea **conţinutului exact al normei**, prin consultarea actului normativ care cuprinde norma respectivă.

Alegerea normei juridice, sau *critica* normei juridice, cum mai este denumită această fază a procesului de aplicare a dreptului, este etapa care presupune o foarte bună pregătire de specialitate a organului de aplicare, cunoştinţe juridice fundamentale şi o bună stăpânire a domeniului juridic respectiv.

Interpretarea normei juridice reprezintă a treia fază a procesului de aplicare a dreptului şi constă într-o sumă de operaţiuni care au ca scop lămurirea şi concretizarea conţinutului regulii de drept cuprinsă în norma juridică aleasă spre a fi aplicată în situaţia dată.

Despre activitatea complexă de interpretare a normelor juridice ne vom ocupa în capitolul următor al cursului nostru.

Elaborarea şi emiterea actului de aplicare constituie ultima fază (etapă) a procesului de aplicare a dreptului. Operaţiunea de elaborare şi redactare a actelor de aplicare presupune îndeplinirea unor cerinţe de formă şi conţinut ce variază de la o ramură de drept la alta, de la o categorie de norme juridice la alta.

Dreptul procesual penal şi civil reglementează în detaliu condiţiile de fond şi de formă ale hotărârilor judecătoreşti, precum şi a celorlalte acte de aplicare (mandat de arestare, mandat de aducere, ordonanţă de reţinere etc.).

După elaborarea actului de aplicare, acesta este adus la cunoştinţa părţilor interesate.

*

În ce priveşte temeinicia şi legalitatea actelor de aplicare, în practica dreptului se face distincţie între diferitele categorii de acte de aplicare.

Astfel, **actul jurisdicţional** se deosebeşte de actul administrativ, fiind concretizat prin forma sa (de proces, de dezbatere judiciară), prin conţinutul sau prin modul de declanşare a activităţii jurisdicţionale de aplicare, prin căile specifice de atac.

Actul administrativ este caracterizat prin aceea că se elaborează în urma unor proceduri mai simple, legalitatea acestuia putând fi contestată la organele ierarhic superioare agentului sau organului constatator. Prin **act administrativ** înţelegem acea formă juridică principală a activităţii organelor administraţiei publice care constă în manifestarea unilaterală şi expresă de voinţă de a da naştere, a modifica sau stinge, drepturi şi obligaţii, în realizarea puterii publice, sub controlul de legalitate al instanţelor judecătoreşti.

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997, p 250-268.
Ion Craiovan , *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1998, p. 236-245.
Marin Voicu, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului*, Editura Juridică, 2001.

XII. **INTERPRETAREA NORMELOR JURIDICE**

1. NOȚIUNI INTRODUCTIVE

În capitolul anterior am arătat faptul că o etapă importantă în procesul de aplicare a dreptului o constituie **interpretarea normelor juridice**.

Trebuie însă subliniat că interpretarea dreptului este prezentă în orice moment de existentă a dreptului, de la crearea lui şi până la realizare, întrucât atât cel ce creează dreptul, cât şi cel ce îl aplică, îl realizează au un singur scop, acela de a asigura pacea socială.

Interpretarea se constituie în punte de legătură între legiuitor şi cel ce realizează dreptul. Fără prezența interpretării, dreptul va fi în contradicție cu societatea, cu manifestările economice, sociale şi politice ale acesteia.

În momentul elaborării legiuitorul devine un vizionar al condițiilor de existență viitoare ale societății şi, prin interpretare, el va insera viitorul în prezent, garantând funcționarea sistemului social.

Interpretarea, acest soare pe bolta dreptului, luminează din momentul răsăritului – acela al elaborării dreptului – şi până în apus – moment al realizării dreptului, încălzind în mod necesar conştiința juridică a celor chemați a da viața dreptului, şi în acelaşi timp luminând drumul tuturor celor care țintesc dreptatea socială.

În realizarea dreptului, interpretul va avea tot timpul o poziție activă, căutând să confirme calitățile legiuitorului, să actualizeze gândirea acestuia. În efortul de a descoperi, formula şi realiza dreptul, cei implicați în această misiune au la îndemână modalități diferite şi anume:

– legiuitorul se adresează viitorului, încercând să descopere sensul progresului social, dar, în acelaşi timp, implicând şi raportarea la valori tradiționale, înfăptuind aceasta la modul general, iar

– judecătorul va acționa pentru prezent şi pentru cazuri concrete.

Revenind la interpretarea normei juridice în procesul de aplicare a dreptului, menționăm că ea penetrează integral acest proces de aplicare, fiind prezentă în fiecare din fazele aplicării dreptului: stabilirea situației de fapt, alegerea normei incidente, elaborarea actului de aplicare.

Nu trebuie însă să identificăm aplicarea dreptului cu rezolvarea litigiilor de către tribunale şi să credem că aceasta nu depinde decât de apropierea unei situații litigioase, de regulă preexistentă şi perfect adecvată. Este o vedere incompletă şi inexactă.

Aplicarea dreptului se operează deseori necontencios: legea nu poate să prevadă totul şi are nevoie mereu să fie interpretată: legarea faptului de drept şi a dreptului de fapt este în genere conexă şi orice soluție juridică, că este sau nu contencioasă, presupune un raționament particular legat de metode intelectuale determinate.

Aşadar, aplicarea dreptului ca şi realizarea lui prin respectare, presupun şi interpretarea lui, operație intelectuală logică la care recurg nu doar judecătorii ci şi ceilalți actori prezenți pe scena dreptului: avocați, procurori, notari publici, experți, executori judecătoreşti, arbitri.

Din nevoia de securitate juridică a acelora față de care legea este aplicată, cei chemați a recurge la interpretare trebuie să manifeste obiectivitate.

a) **Noțiunea interpretării normelor juridice**

Din punct de vedere etimologic, termenul de interpretare vine din latinescul interpretor-atus-ari, care înseamnă a înțelege, a explica, a prinde sensul, a atribui.

În țara noastră, în trecut, se folosea termenul de „tălmăcirea legilor" sau „tâlcuirea legilor" înțelegându-se prin aceasta „aflarea sensului legilor". În prezent se consideră mai potrivit termenul de interpretare care corespunde scopului urmărit prin această operațiune.

Interpretarea a fost catalogată ca „element nuclear al dreptului, liantul dintre antefactum şi postfactum, dintre trecut, prezent şi viitor, dintre rațional şi real, configurând geometria judiciarului".

Noțiunea de interpretare a dreptului este complexă, polivalentă, aflată în conexiune directă cu însuşi conceptul dreptului.

Dreptul înseamnă mai mult decât suma normelor juridice. Dreptul este înțeles prin multiple acte de limbaj, transmise în scris sau oral, semnificația lor neavând aprioric efect asupra apartenenței sau neapartenenței lor la categoria actelor juridice.

Dreptul trebuie privit ca însăşi Dreptatea pe care a formulat-o legiuitorul şi a aplicat-o judecătorul, iar interpretarea ca acea operaţiune logică prin care se stabileşte o legătură logică între dreptul creat şi cel realizat.

Interpretarea dreptului, în literatura de specialitate, a fost definită ca un „proces intelectual care cuprinde un ansamblu de operaţiuni raţionale de lămurire şi argumentare a sensurilor şi semnificaţiilor normative purtate de obiectele juridice – acte juridice, mijloace de probă –, cu scopul găsirii unei soluţii pentru o problema juridică, teoretică sau practică".

În practica dreptului, sub denumirea de interpretarea dreptului se înţelege ansamblul de procedee intelectuale care servesc la determinarea şi precizarea într-o situaţie dată a principiului aplicabil.

În concluzie, interpretarea dreptului este o operaţiune, o activitate cu caracter logic care lămureşte şi explică înţelesul exact şi complet al dispoziţiei normelor juridice, oferind astfel soluţii juridice pentru diferitele spețe, cazuri şi situaţii pe care organele de stat le au de rezolvat.

Conceptul de interpretare a normelor juridice are **propria sa istorie.** În Imperiul Roman de Răsărit, Justinian proclamase că numai el poate şi are dreptul să interpreteze legile, hotărâre care a condus la interzicerea oricărei interpretări private şi obligativitatea interpretării imperiale. Principiul invocat atunci se referea la faptul că legea nu poate fi interpretată decât de cel ce a făcut-o.

Nici Napoleon, figură legendară a istoriei universale şi legislator rămas în galeria marilor făuritori de legi, nu admitea interpretarea normelor cuprinse în Codul Civil de la 1804. La apariţia primelor comentarii făcute de jurişti pe marginea Codului Civil, Napoleon ar fi spus: *Mon code est perdu!* (Codul meu este pierdut).

În perioada pregătirii revoluţiilor burgheze (anul 1848), ideea determinantă a fost axată pe principiul respectării de către judecători a literei legii, fiind aproape eliminate orice încercări de interpretare a normelor juridice. Se afirma cu tărie că legea este suverană şi reflectă toate trebuinţele naţiunii.

Abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe măsura dezvoltării economico-sociale, atotputernicia legii este pusă în discuţie, fiind evidente semnele unei crize a dreptului materializată în întârzierea legilor moderne care să corespundă vremurilor noi.

În sistemul de drept anglo-saxon, în care izvoarele principale ale dreptului sunt precedentul judiciar şi cutuma, interpretarea dreptului este relativ mai liberă.

În dreptul francez s-a admis faptul că legiuitorul nu poate şi nici nu trebuie să prevadă totul; jurişţii atrăgeau atenţia asupra pericolului pe care îl reprezintă ambiţia legiuitorului de „*a voi să reglementezi şi să prevezi totul*" (Portalis).

Sunt norme juridice care conţin, după expresia lui Georgio Del Veechio, concepte supape care permit dilataţia şi comunicarea cu lumea din afara spaţiului legii. Aşa de exemplu, se utilizează frecvent expresiile: *bunele moravuri*, *ordinea publică*, fără ca legiuitorul să le definească exact. Acestea pot fi aplicate şi interpretate în raport de diversitatea condiţiilor concrete de existenţă a comunităţilor umane.

Dreptul modern contemporan subliniază importanţa vitală a operei de interpretare a normei juridice. În egală măsură există preocuparea pentru eliminarea manifestărilor de *extremism juridic*, în sensul că interpretul să se transforme în legiuitor, înlăturând voinţa generală sau aplicarea oarbă a literei legii, nesocotind spiritul acesteia.

Scopul fundamental al activităţii de interpretare a normelor juridice îl constituie aplicarea corectă a legii, realizarea maximei dreptăţi.

Interpretarea răspunde la întrebarea: ce a dorit legiuitorul să spună?

2. NECESITATEA INTERPRETĂRII

În statul de drept, dreptul are rolul de a apăra valorile cristalizate la nivelul societăţii. Aşa cum reiese din cele expuse anterior, dreptul este însoţit permanent de interpretarea lui, de la creare şi până la realizarea acestuia.

Interpretarea presupune clarificarea, explicarea şi înţelegerea comandamentelor dreptului, de a descoperi voinţa legiuitorului şi de a o actualiza. Interpretarea înseamnă, potrivit clasicei definiţii heideggeriene, „articulare a înţelesului", desfăşurare a unui ştiut, în care dintotdeauna prezentul este proiectat.

Necesitatea interpretării se face simţită datorită următoarelor considerente:

❖ Norma juridică are caracter de generalitate, ceea ce înseamnă că interpretarea este necesară în cadrul oricărui proces de aplicare a legii, ea facilitând aplicarea textului general la cazul concret dat.

Aşadar interpretarea nu rezultă ca fiind necesară datorită obscurității sau insuficienței legii.

Aristotel menționa că orice lege are un caracter general şi că, în anumite cazuri, este imposibil să te pronunți corect rămânând la enunțuri generale. De aceea este justificat ca acolo unde legiuitorul a făcut o omisiune şi a greşit printr-o exprimare prea generală şi apoi survine un caz care nu se încadrează perfect în această regulă, să se remedieze omisiunea, ceea ce legiuitorul însuşi ar face dacă ar fi prezent şi ar fi avut cunoştință de speța respectivă.

❖ Necesitatea interpretării decurge, de asemenea, din modul de redactare a normelor juridice, din specificitatea limbajului juridic. În elaborarea actelor normative legiuitorul este preocupat de claritatea, de conciziunea textelor. El este ghidat în acest sens şi de normele de tehnică legislativă.

Complexitatea în creştere a normei juridice apare însă ca un factor de nesiguranță, incomprehensiune şi insuficiență, dar, din păcate, această constatare reprezintă un fapt cunoscut şi de multe ori repetat.

Totuşi legea ar trebui şi ar putea fi solemnă, concisă şi permanentă. În prezent legiuitorul care dorește să obțină un asemenea rezultat dispune de instrumentele necesare. Într-adevăr o redactare legislativă eficientă se foloseşte şi de legistică, ştiința care permite să se obțină un text juridic de bună calitate, iar câteodată este posibil ca unele dintre preceptele acesteia să fie reluate într-un text de lege.

Înțelegerea textului reprezintă o preocupare constantă a juriştilor, considerată o condiție de eficiență a textului. Or a fost demonstrat faptul că înțelegerea legii nu reprezintă o condiție suficientă, pentru eficiență, care, în aceeaşi măsură, dacă nu chiar mai mult, ține atât de comunicarea legislativă cât şi de textul votat.

„Spiritul legii" este preocupat ca la redactarea legilor să folosească termeni simpli, uzuali, dar acesta nu exclude folosirea unor termeni şi expresii cu caracter tehnic.

În astfel de situații legiuitorul trebuie să definească termeni ce se abat de la sensul comun, uzual. De exemplu, termenul „competență" în înțeles comun înseamnă capacitatea cuiva de a se pronunța asupra unui aspect, iar pentru jurist înseamnă „totalitatea atribuțiilor unui organ".

Dar rolul interpretului creşte datorită limbajului uzual care trebuie determinat, el nefiind precizat ca în cazul limbajului tehnic.

Interpretul, în activitatea de aplicare a dreptului, este pus în situația de a constata sensul normei de drept, de a verifica cu ce înțeles utilizează legiuitorul cuvintele, dacă acesta a gândit concret sau abstract, dacă a făcut enumerări limitative ori s-a menținut în limitele unei reglementări cadru.

Analiza textului legii ridică problema mai largă a sistemelor de semnificații, sistemul comun al limbajului.

Interpretarea este necesară nu numai în cazul spețelor dificile, ci şi a celor simple, clasificare preluată din literatura occidentală. Claritatea absolută a textelor este o himeră, aşa cum consideră unii autori, fiindcă sursele de posibile îndoieli sunt numeroase şi ele sunt generate nu numai de raționamente juridice ci şi de cele de actualizare, celeritate, valorizare.

Este evident că ideea cuprinsă în normă nu pune stăpânire automată pe gândirea celui ce aplică dreptul, ci doar după ce ea este preluată de acesta, după ce are loc un anumit proces de colaborare între legiuitor şi cel ce aplică dreptul.

Necesitatea interpretării este impusă şi de dinamica finalităților dreptului.

Interpretarea dreptului devine un fenomen foarte complex în legătură cu caracterul dreptului, care, pe de o parte, trebuie să fie stabil pentru a asigura securitatea necesară raporturilor sociale, iar pe de alta, să fie dinamic.

Stabilitatea normelor juridice şi dinamismul vieții sociale sunt mereu în contradicție.

Interpretului îi revine sarcina de a le pune în rezonanță, în armonie, el trebuie să adapteze normele juridice deja existente la o realitate mereu schimbătoare, la contextul social real.

Pentru a se putea realiza această armonizare permanentă un rol deosebit îi revine şi legiuitorului, care, chiar înainte de a elabora legea, execută acea interpretare de fundamentare, cum a numit-o M.C. Eremia.

Operă a inteligenței umane – interpretarea – este sensibilă la evoluțiile şi aporturile culturale.

Interpretarea dreptului nu este un proces mecanic. Ea este în primul rând reconstituirea gândului altuia, a gândului normativ. Gândirea legiuitorului va fi pentru interpret un model în argumentarea interpretării, model ce va fi preluat de interpret şi prelucrat cu propria-i gândire.

Textul legislativ vehiculează o gândire „unică” cea a legiuitorului, analizată de interpret, nu numai ca purtătoare a unei intenţii, a unui anumit sens, dar şi pentru ca ea face cunoscută o voinţă care se impune tuturor.

Ea se exprimă sub forma de imperative şi de norme care obligă o anumită persoană sau îi permit acesteia să întreprindă o anumită acţiune.

Legiuitorul încearcă mai puţin să stipuleze ceea ce este, decât ceea ce trebuie să fie, iar vocabularul acestuia, precum şi sintaxa, vor reflecta cu prioritate această voinţă prescriptivă conceptuală şi responsabilă.

Legea reprezintă, în primul rând, cuvântul legiuitorului, cel pe care el îl adresează cetăţenilor, prin care el le face cunoscute drepturile şi obligaţiile.

Astfel ca orice limbaj, cel al legiuitorului îndeplineşte două funcţii: de expresie a gândirii şi, de asemenea, de mod de comunicare, tributar formării discursului juridic.

Legiuitorul atât în exprimarea gândirii prin text, cât şi în acţiunea de comunicare a acestuia, pe care trebuie să o desfăşoare începând cu dezbaterile pregătitoare votării legii, trebuie să încerce să ia în considerare aşteptările tuturor destinatarilor textului.

Astfel acestea sunt comparate cu o orchestra în care ar trebui făcute eforturi, de fiecare dată când este posibil, pentru ca toţi membrii potenţiali ai orchestrei să cânte împreună. O asemenea modalitate ar permite obţinerea unei eficienţe a legii, bazată pe „autoritatea” ei.

În acest caz, legea ar fi aplicată fără dificultate, în conformitate cu ceea ce s-a votat, ea fiind astfel mai bine înţeleasă, mai bine primită, mai bine aplicată. Însă, câteodată este posibil ca legiuitorul să nu dorească acest lucru în mod real, deoarece, în anumite circumstanţe, exprimarea legislativă nu corespunde, în mod voluntar, cu gândirea profundă a autorului textului de lege.

Astăzi însă, pentru a atrage atenţia opiniei publice sau pentru a răspunde solicitărilor diferitelor grupuri sociale, acţiunea politică a luat forma unei gesticulări legislative. Ea se traduce prin texte în care implicitul are, adesea, mai multă importanţă decât explicitul, iar acest lucru o determină să multiplice: legile-spectacol, legile de marketing politic, legile temporare, legile care „înşală aparenţele”, legile experimentale, legile „schiţă” pentru alte legi, legile incoerente, legile DDOS

(legile cuprinzând diverse dispoziţii privind ordinea socială), dar a căror calitate redacţională necesară bunei lor implicări este mai puţin importantă, deoarece ele sunt mai mult destinate să atragă atenţia opiniei publice decât să aibă un caracter normativ.

Deşi conform unor păreri exprimate de jurişti, legea este prezentată ca fiind expresia gândirii legiuitorului, vehiculată prin litera textului şi denumită limbaj legislativ, o astfel de viziune prezintă inconvenientul că presupune, în principiu, că o astfel de gândire poate fi în întregime conţinută de un limbaj şi exprimată în totalitate de acesta.

Consecinţa ar fi simplificarea considerabilă a sarcinii de interpretare, prin anularea sau diminuarea nuanţelor neexprimate ale gândirii. Prin ştergerea lor artificială devine posibilă o interpretare unică sau cel puţin susceptibilă de unicitate a textului.

Bergson însă a demonstrat contrariul. Cuvântul este plat, precis, ferm şi nu are nici un fel de strălucire. Gândirea însă este întotdeauna mai profundă decât limbajul. Însă, cum pot fi traduse toate aceste nuanţe într-un text al cărui scop este ca el să fie aplicat de către toţi în acelaşi mod, nuanţe care corespund unei gândiri unice (a legiuitorului).

3. SCOPUL INTERPRETĂRII

Stabilirea scopului interpretării este de o deosebită importanţă.

În legătură cu scopul propus, s-au conturat curente de gândire şi s-au găsit mijloace de atingere a lui.

Astfel, concepţia tradiţională consideră că scopul interpretării este de a stabili voinţa legiuitorului, numită concepţie exegetică sau şcoala interpretării istorice. Concepţia exegetică pură reduce rolul interpretului la comentariul legii, susţinând plenitudinea ei. Interpretarea textului se reduce la cercetarea semnificaţiei texului, la semantica şi interpretarea gramaticală.

Dacă uneori situaţiile concrete exceed textelor sau acestea din urmă sunt obscure sau ambigue ori comportă contradicţii, dacă soluţia nu rezultă din simpla lectură, interpretul va recurge la analiza textului pentru a descoperi voinţa legiuitorului.

Cercetarea făcută pentru a descoperi voinţa legiuitorului are caracter istoric, interpretul căutând-o în documentele preparatorii: rapoarte, expuneri de motive, consemnări ale dezbaterilor parlamentare etc. susceptibile să clarifice textele obscure şi să evidenţieze scopul acestora.

S-a apreciat însă că voința legiuitorului care reprezintă premisa teoriei exegetice este doar o ficțiune, această voința fiind uneori contradictorie. Uneori votul asupra legii este rezultatul unei tranzacții între grupurile parlamentare.

Se poate vorbi de existența unei gândiri pluraliste, existând mai mulți autori cu gândiri diferite care nu se întâlnesc întotdeauna şi care, adesea, nu urmăresc cu adevărat acelaşi scop. Condițiile de elaborare a unui act normativ de către legiuitor – acest personaj unic cu multiple fețe – explică, în mare parte, dificultățile întâlnite de un text de lege confruntat cu o practică ce nu primeşte întotdeauna acelaşi mesaj cu cel emis de către legiuitor.

Privită mai îndeaproape gândirea legiuitorului este mult mai puțin unică decât ar putea să ne facă să credem o analiză superficială a textului.

Activitatea legislativă este adesea prezentată ca o cursă cu obstacole în care fiecare caută mai mult să prevaleze punctul său de vedere decât să participe la elaborarea unei opere comune.

De aceea interpreții vorbesc uneori de „voința rezonabilă" sau „voința prezumată", noțiuni care au un grad mare de incertitudine şi de arbitrar.

Interpretarea exegetică are în vedere substanța intelectuală a legii şi nu realitatea. Astfel concepția exegetică opreşte dezvoltarea dreptului şi îl face uneori anacronic.

O a doua concepție, mai nouă, consideră că scopul interpretării este de a adapta dreptul la nevoile sociale ale momentului şi ale evoluției acestor nevoi; ea este numită şi concepția sociologică sau şcoala evoluționistă.

Potrivit concepției acestei şcoli, legea odată elaborată se desprinde de voința legiuitorului si evoluează, se transforma o dată cu societatea. Legea trebuie interpretată în funcție de concepțiile juridice, morale şi sociale ale momentului aplicării ei, urmând aşadar spiritul timpului.

Aceasta concepție asigură suplețea dreptului, dar dacă este privită cu exclusivitate ar putea prezenta pericolul incertitudinii şi arbitrariului.

Alte concepții privind interpretarea dreptului, vizând scopul acestei operațiuni – acela de găsi modalități de corectă aplicare a dreptului au fost susținute de Şcoala liberei cercetări științifice a cărui fondator a fost Fr. Geny.

Adepții acestui curent porneau de la ideea că interpretarea dreptului își găsește câmpul de dezvoltare în mediul moral, social și economic, metoda consistând în cercetarea izvoarelor formale ale dreptului (legea, obiceiul și doctrina), dar atunci când legea este demodată sau insuficientă, soluția să fie căutată în mod liber de către interpret, recurgând la principiile liberei cercetări științifice prin apel la conștiința interpretului.

Interpretul având ca scop realizarea în practică a justiției și utilitatea generală nu trebuie să se simtă încătușat de concepțiile pe temelia cărora s-au clădit construcțiile abstracte căci aceste concepții considerate ca ipoteze științifice, cu excepția cazului când nu sunt consacrate în formula scrisă a legii, trebuie doar să-i dea directiva de interpretare, recrutând elementele în natura lucrurilor și în sistematizarea logică, astfel că va trebui să consulte atât rațiunea, cât și conștiința.

Acestei concepții i s-a imputat o prea mare libertate acordată judecătorului, care s-ar putea substitui legiuitorului.

Ca o concluzie, se poate menționa, ca scop al interpretării, atingerea maximului de dreptate atât în procesul elaborării, cât și cel al realizării dreptului.

Dreptul având menirea nu de a domina ci de a exprima societatea. Interpretarea nu constă decât în maximum de dreptate. Scopul interpretării este de a promova dreptatea. O interpretare care duce la nedreptate nu este o interpretare bună, după cum o lege care duce la nedreptate nu este o lege bună.

Sub pretextul acestui ideal, însă, nu este îngăduit a înlătura textele. Cel ce aplică dreptul este îndreptățit să caute dincolo de lege, dar prin lege, sa lărgească sensul textului, să-l acomodeze noilor condiții sociale, să vadă dincolo de litera rece a articolelor, să năzuiască spre Dreptate, fără însă a ignora textul.

Este destul câmp ca, în cadrul legilor, interpreții lor să asigure triumful Dreptății. În acest câmp ei au destule mijloace să aplice legile, să le mlădieze după vremuri și după spețe, dar să nu le înfrângă ori să le înlăture.

Respectând legile, cei chemați a le interpreta să se străduiască să o facă în chip echitabil, așa încât să realizeze cât mai mult bine și pace pentru societate.

4. FORMELE INTERPRETĂRII NORMELOR JURIDICE

Activitate complexă, cu multiple elemente de dificultate, interpretarea normelor juridice se realizează prin participarea mai multor subiecți, fiecare cu *partitura sa*, iar soluțiile formulate nu au aceeaşi forţă juridică.

Teoria Generală a Dreptului clasifică interpretarea normelor juridice în:

– interpretarea oficială sau obligatorie;

– interpretarea neoficială.

a) **INTERPRETAREA OFICIALĂ** sau obligatorie este cea realizată de către organele de stat care au atribuții fie în procesul elaborării normelor juridice, fie în procesul aplicării acestora.

Organele care elaborează acte normative (organele legiuitoare sau organele administrative) procedează în unele cazuri la interpretarea normelor juridice prin acte **normative interpretative.**

În situația în care organul emitent îşi interpretează normele juridice cuprinse în propriul act normativ, această interpretare poartă denumirea de **interpretare autentică.** Actul normativ interpretativ se aplică **retroactiv.** Acest gen de interpretare se cheamă interpretare **generală** sau **legală.**

O altă formă a interpretării oficiale o constituie **interpretarea juridică sau cazuală,** realizată de instanțele judecătoreşti sau de organele administrației. Acest gen de interpretare se referă în mod direct la procesul de aplicare a normelor juridice, **fiind o interpretare de caz**. Interpretarea cazuală este obligatorie pentru speța respectivă şi față de participanții respectivi. Organul de aplicare care trebuie să soluționeze o cauză concretă, stabileşte circumstanțele cauzei, califică juridic speța respectivă, iar pentru emiterea actului de aplicare (o hotărâre judecătorească sau un act administrativ) trece la interpretarea normei juridice, pentru a emite actul de aplicare legal.

Organul de aplicare nu se poate pronunța decât strict la speța pe care a avut-o de rezolvat.

Subiectele acestui gen de interpretare sunt toate organele de stat care aplică dreptul, deoarece această activitate presupune, întotdeauna, lămurirea sensului normei juridice ce urmează a fi aplicată, iar rezultatul interpretării este conținut în forma finală a actului de aplicare.

Există o evidentă deosebire între interpretarea general-obligatorie şi cea cazuală. Prima este realizată pentru a lămuri sensul unei norme, nefiind condiționată de necesitatea soluționării concomitente a unei cauze concrete. Interpretarea cazuală este justificată de soluționarea unei cauze determinate.

b) **INTERPRETAREA NEOFICIALĂ** este activitatea de interpretare a normelor juridice efectuată de analişti din domeniul dreptului, practicieni şi teoreticieni ai dreptului, cuprinsă, de regulă, în opere ştiințifice (tratate, cursuri universitare) ori în reviste de specialitate. Mai este denumită şi interpretare **doctrinară.**

Precizare: interpretarea neoficială nu are forță juridică şi nu este obligatorie.

Interpretarea neoficială se regăseşte, cel mai adesea, în pledoariile avocaților.

În decursul istoriei interpretarea doctrinară a jucat un rol important, fiind considerată chiar izvor de drept.

5. METODELE INTERPRETĂRII NORMELOR JURIDICE

Teoria generală a dreptului este preocupată de stabilirea şi clasificarea metodelor de interpretare a normelor juridice, având în vedere complexitatea şi marea diversitate a actelor normative.

În procesul de aplicare a dreptului, interpretarea normelor juridice presupune scoaterea în evidență a condițiilor social-istorice în care a fost elaborat actul normativ, a finalităților urmărite de legiuitor, a valorilor protejate.

Tehnica interpretării dreptului cuprinde procedee de examinare a textelor normative, prin intermediul cărora organul de interpretare stabileşte înțelesul exact şi complet al textului în cauză.

Problematica metodologiei interpretării dreptului prezintă aspecte variate şi specifice fiecărei ramuri de drept.

Din totalitatea acestor metode, teoria generală a dreptului a stabilit un număr de **cinci metode tehnice de interpretare**, aplicabile practic tuturor ramurilor de drept:

– metoda gramaticală;

– metoda sistematică;

– metoda istorică;

– metoda logică;
– analogia.

a) **Metoda gramaticală** constă în folosirea procedeelor de analiză morfologică şi sintactică a textului normei juridice, pornindu-se de la înţelesul cuvintelor şi expresiilor folosite, de la legătura dintre ele, de la construcţia propoziţiei şi frazei juridice.

Procedeele de interpretare gramaticală reclamă şi clarificarea problemei terminologiei juridice. Înţelesul unor termeni pe care îi întâlnim în textul normei juridice poate fi identic cu cel din limbajul obişnuit sau poate avea un sens specific juridic, cum este cazul cuvintelor: infracţiune, vinovăţie, delapidare, funcţionar public etc.

În multe cazuri legiuitorul, pentru a asigura înţelegerea corectă a unor termeni sau expresii folosite, recurge la explicarea sensului acestor termeni.

Exemple:

În **Legea privind protecţia martorilor** (nr. 686/2002) se precizează, în art. 2 faptul că „termenii şi expresiile de mai jos" au următorul înţeles:

– **martorul** este **persoana** care se află în una dintre următoarele situaţiile:

◊ **are calitatea de martor**, potrivit Codului de procedură penală, şi prin declaraţiile sale furnizează informaţii şi date cu caracter determinant în aflarea adevărului cu privire la infracţiuni grave sau care contribuie la prevenirea producerii ori la recuperarea unor prejudicii deosebite ce ar putea fi cauzate prin săvârşirea unor astfel de infracţiuni.

◊ **fără a avea calitate procesuală în cauză**, prin informaţii şi date cu caracter determinant contribuie la aflarea adevărului în cauze privind infracţiuni grave sau la prevenirea producerii unor prejudicii deosebite ce ar putea fi cauzate prin săvârşirea unor astfel de infracţiuni ori la recuperarea acestora; în această categorie este inclusă şi persoana care are calitatea de inculpat într-o altă cauză.

◊ **se află în cursul executării unei pedepse** privative de libertate şi, prin informaţiile şi datele cu caracter determinant pe care le furnizează, contribuie la aflarea adevărului în cauze privind infracţiuni grave sau la prevenirea producerii ori la recuperarea unor

prejudicii deosebite ce ar putea fi cauzate prin săvârşirea unor astfel de infracţiuni

– **starea de pericol** este situaţia în care se află martorul, în sensul prevăzut la lit. a), membrii familiei sale şi persoanele apropiate acestuia, a căror viaţă, integritate corporală sau libertate este ameninţată, ca urmare a informaţiilor şi datelor furnizate ori pe care a fost de acord să le furnizeze organelor judiciare sau a declaraţiilor sale;

– **martorul protejat** este martorul, membrii familiei sale şi persoanele apropiate acestuia incluse în Programul de protecţie a martorilor;

– **membrii de familie** ai martorului protejat sunt soţul sau soţia, părinţii şi copiii acestuia;

– **persoana apropiată martorului** protejat este persoana de care respectivul martor este legat prin puternice legături afective;

Întrerupem aici seria înţelesurilor pe care legiuitorul le-a formulat în cuprinsul acestei legi (sunt definiţi în continuare termenii şi expresiile de: „program de protecţie a martorilor", „măsuri urgente", „infracţiunea gravă", „protocolul de protecţie", „schema de sprijin", „prejudiciul deosebit" şi „grupul sau organizaţia criminală").

În **Legea nr. 571/2003** privind Codul fiscal, capitolul III este intitulat „Definiţii", în art. 7, alin. 1 precizându-se „în înţelesul prezentului cod, termenii şi expresiile de mai jos au următoarea semnificaţie": şi sunt explicaţi 32 de termeni, începând cu termenul de „activitate" şi terminând cu cel de „transfer".

La punctul 15 din alin. 1 al art. 7 este definit termenul de „know-how" ca „orice informaţie cu privire la o experienţă industrială, comercială sau ştiinţifică care este necesară pentru fabricarea unui produs sau pentru aplicarea unui proces existent şi a cărei dezvăluire către alte persoane nu este permisă fără autorizaţia persoanei care a furnizat această informaţie".

La punctul 30 din acelaşi text de lege este definit termenul de „România" ca „teritoriul de stat al României, inclusiv marea sa teritorială şi spaţiul aerian de deasupra teritoriului şi mării teritoriale, asupra cărora România îşi exercită suveranitatea, precum şi zona contiguă, platoul continental şi zona economică exclusivă, asupra cărora România îşi exercită drepturile suverane şi jurisdicţia în conformitate cu legislaţia sa şi potrivit normelor şi principiilor dreptului internaţional".

În **Hotărârea Guvernului nr. 251/1999** privind condiţiile de autorizare, organizare şi exploatare a jocurilor de noroc, capitolul I este intitulat „Definirea şi clasificarea jocurilor de noroc” în cuprinsul căruia legiuitorul explică următorii termeni: joc de noroc, taxă de participare directă, taxă de participare disimulată, organizator de jocuri de noroc, participant la joc, jocuri de tip cazinou, jocuri de tip Bingo şi Keno etc.

În interpretarea gramaticală, organul de aplicare are în vedere şi modul de îmbinare a cuvintelor în propoziţii şi fraze, precum şi sensul unor conjuncţii. De exemplu, când textul unui act normativ stabileşte sancţiuni juridice pentru nerespectarea dispoziţiei normei juridice, utilizează conjuncţia „şi” ori „sau”, interpretarea gramaticală va stabili că este vorba de un cumul de sancţiuni (închisoare şi amendă) ori este vorba de sancţiuni alternative (închisoare sau amendă).

b) **Metoda sistematică** constă în lămurirea sensului unor norme juridice, a unui text normativ, prin coroborarea acestei norme sau acestui text cu alte dispoziţii normative, aparţinând aceleiaşi instituţii juridice sau ramuri de drept.

Nevoia de a apela la metoda de interpretare sistematică este dată de legătura indisolubilă, sistematică dintre elementele componente ale dreptului, care alcătuiesc un tot unitar format din părţi interdependente. Este limpede faptul că nici o normă juridică nu poate fi înţeleasă dacă este ruptă, decupată de celelalte norme juridice din cuprinsul unui act normativ.

Aşa de exemplu, normele juridice din cuprinsul Codului Comercial se interpretează prin raportare la norme, reglementări şi instituţii cuprinse în Codul Civil; normele juridice din partea specială a Codului Penal nu ar fi aplicate potrivit voinţei legiuitorului dacă nu ar fi raportate permanent la normele juridice din partea generală a codului.

c) **Metoda istorică** este utilizată pentru a explica înţelesul normei juridice prin luarea în considerare a împrejurărilor social juridice care au stat la baza elaborării şi adoptării legii (occasio legis), determinând astfel scopurile urmărite de legiuitor (ratio legis).

Prin utilizarea metodei istorice, organul de aplicare a dreptului este obligat să studieze un important volum de documente, să cerceteze lucrările preparatorii ale actului normativ, expunerile de motive,

interpelările, amendamentele propuse (acceptate sau respinse de legiuitor), intervenţiile cu ocazia dezbaterii actului normativ, reacţiile şi comentariile din presa vremii, examenele comparate între noile şi vechile reglementări ale domeniului respectiv.

Astfel, pentru explicarea normelor juridice cuprinse în Constituţia României, adoptată de Parlament şi intrată în vigoare prin referendumul din 13 decembrie 1991, este necesar a fi studiat un impresionant material documentar. Legea fundamentală a României s-a făurit în urma unui lung proces de reglementare, care a parcurs mai multe etape:

– Adunarea Deputaţilor şi Senatul ce au fost alese la 20 mai 1990 urmau să se constituie, în şedinţă comună, în Adunarea Constituantă în vederea elaborării şi adoptării noii Constituţii;

– Adunarea Constituantă a ales o Comisie de redactare a proiectului de Constituţie formată din deputaţi, senatori şi specialişti în dreptul constituţional şi al altor ştiinţe socio-umane;

– Sarcina Comisiei consta, într-o primă etapă, în elaborarea şi prezentarea spre aprobarea Adunării Constituante, a principiilor şi structurii pe capitole ale viitorului proiect de Constituţie;

– În etapa următoare, Comisia urma să redacteze textul integral al fiecărui capitol, care va fi supus spre dezbatere şi aprobare Adunării Constituante;

– Comisia a elaborat Tezele Constituţiei, un gen de anteproiect constituţional.

Constituţia României ilustrează principiul general potrivit căruia elaborarea legii fundamentale este condiţionată în mod direct de relaţiile social-economice şi politice, culturale, militare, religioase etc. existente în momentul adoptării sale, pe care are menirea să le reflecte.

d) **Metoda logică** înseamnă formularea de către organul de interpretare a unor aprecieri raţionale, realizate prin operaţiuni de generalizare, de analiză logică a textului normei juridice, prin aplicarea legilor logicii formale.

Este cea mai utilizată metodă de interpretare şi ni se înfăţişează ca desăvârşire a celorlalte metode.

Metoda logică obligă interpretul să apeleze la legile fundamentale ale gândirii şi să utilizeze raţionamente inductive şi deductive, precum şi demonstraţiile ca procedee ale logicii formale.

Raționamentele logice cele mai utilizate în procesul interpretării normelor juridice sunt:

– **excepția este de strică interpretare,** adică o excepție există doar dacă este expres prevăzută de norma juridică. Excepția nu poate fi creată prin interpretare. Acest raționament sau regulă juridică de interpretare se aplică textelor normative ce conțin enumerări limitative şi cele care instituie prezumțiile legale. Această regulă stă la baza raportului dintre legea generală şi legea specială, **în sensul că legea specială poate deroga de la legea generală**; **legea generală nu derogă de la legea specială**;

În dreptul roman acest raționament logic era astfel formulat: *exceptio est strictissimae interpretationis* (excepțiile trebuie interpretate restrictiv), din substanța căreia desprindem faptul că reglementările excepționale trebuie înțelese şi aplicate astfel încât ele să nu treacă dincolo de limitele textelor în care sunt înscrise şi incluse. Dacă două texte aflate în conflict oferă soluții diferite, **norma juridică specială are prioritate față de norma juridică generală**. Norma juridică specială se completează, dacă este nevoie, cu norma juridică generală.

– **unde legea nu distinge, nici interpretul nu o poate face.**

Această regulă se aplică, spre exemplu, la interpretarea art. 49 alin. 3 din Constituția României care prevede: „*Exploatarea minorilor, folosirea lor la activități care le-ar dăuna sănătății, moralității s-au care le-ar pune în primejdie viața ori dezvoltarea normală sunt interzise”*. În sensul acestei norme juridice termenul de „minor” desemnează atât minorul „sub 14 ani”, cât şi pe cel între „14 şi 18 ani” fără distincție, întrucât legiuitorul este cel care nu face această distincție.

Atunci când legiuitorul face distincție, aceasta este reținută ca atare de organul de aplicare a legii, ca de exemplu în art. 45 alin.4 din Constituție: „*Minorii sub vârsta de 15 ani nu pot fi angajați ca salariați”*.

– **legea trebuie interpretată în ideea aplicării ei, şi nu contra aplicării ei**. Este aşa numita regulă a bunei credințe şi bunei intenții în interpretarea normelor juridice.

În dreptul roman se spune: *actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat* (actul trebuie interpretat în înțelesul în care el poate produce un efect, nu pentru a-l lăsa fără efect). Este vorba de interpretarea clauzelor îndoielnice, a celor susceptibile de mai multe

înțelesuri, precum şi a celor confuze (art. 978 C. Civ. precizează că, atunci când o clauză este susceptibilă de două înțelesuri, ea se interpretează în sensul ce poate avea un efect, iar nu în acela ce n-ar putea produce nici unul).

Argumentele logice folosite în activitatea de interpretare.

– **interpretarea prin reducerea la absurd** – *ad absurdum* – înseamnă stabilirea adevărului tezei de demonstrat prin infirmarea tezei care o contrazice. În acest caz interpretul demonstrează că orice altă interpretare dată textului normei juridice, în afară de cea oferită de el, conduce la concluzii contrare legii.

De exemplu: art. 1 din Constituție prevede: „România este stat național, suveran şi independent unitar şi indivizibil". Ar fi absurd să spunem că România este un stat federal. Singura interpretare este aceea că România este stat unitar, orice altă interpretare conducând la concluzii contrare legii.

– **argumentul *a majori ad minus*** (cine poate mai mult, poate şi mai puțin) desemnează situația în care un organ al statului, cu putere mai mare, poate să facă ce face un organ subordonat lui. De exemplu, prin Hotărârea de Guvern sau Decizie a Primului Ministru pot fi anulate acte normative emise de organele subordonate (prefecturi, ministere etc.).

– **argumentul *per a contrario*** se bazează pe legea logică a terțului exclus. Acest argument porneşte de la premisa că în cazul noțiunilor contradictorii, care se neagă una pe cealaltă, doar una poate fi adevărată, cealaltă este falsă, iar a treia nu există. De exemplu, dacă legea precizează exact cine poate executa o anume activitate, nominalizând concret categoria de subiecte de drept, rezultă, pe cale de consecință, *per a contrario*, că alt subiect sau alte subiecte de drept nu sunt îndreptățite să execute acea activitate. Astfel, legea penală prevede că actul prin care procurorul sesizează instanța de judecată în legătură cu o cauză penală este rechizitoriul întocmit de acesta. Este limpede că nimeni nu poate în locul procurorului să facă acest lucru.

Acest procedeu logic de interpretare se bazează pe principiul noncontradicției. Astfel, dacă legea prevede o sancțiune pentru o persoană care a săvârşit o contravenție sau infracțiune, ea nu poate să prevadă, în acelaşi timp, pentru aceeaşi persoană, şi o răsplată; un mijloc de probă nu poate dovedi în acelaşi timp că evenimentul a avut şi nu a avut loc.

– **argumentul *a fortiori*** (cu atât mai mult) constă în aceea că raţiunea aplicării unei norme juridice este şi mai puternică într-o altă ipoteză decât cea indicată expres în norma respectivă.

Exemplu: Dacă dreptul de proprietate în întregimea sa poate fi dobândit prin uzucapiune, cu atât mai mult poate fi dobândit un dezmembrământ (o parte) a acestuia: (*uzus fructus*).

Asemănător cu argumentele *a fortiori* şi *a pari* este argumentul logic *a simili ad simile* care se sprijină pe ideea că legiuitorul, reglementând o situaţie, a stabilit toate celelalte cazuri similare. Cu alte cuvinte, reglementarea este aplicabilă tuturor situaţiilor identice dacă legea nu derogă. Aplicarea acestui argument presupune efectuarea comparaţiei între situaţii pentru a evidenţia asemănările (similarităţile).

De exemplu: principiul *non reformatio in peius* pune în lumină situaţia în care instanţa de apel, în soluţionarea cauzei nu poate crea o situaţie mai grea pentru partea din proces care a exercitat calea de atac.

– **argumentul *a pari*,** desemnează cazurile în care, pentru situaţii identice, trebuie să se pronunţe soluţii identice. Este vorba în ultimă instanţă de respectarea principiului privitor la egalitatea tratamentului juridic.

– **argumentul *in dubio pro reo*** (îndoiala profită acuzatului) este aplicabilă în materia dreptului penal. Dacă, în procesul de administrare a probelor, există îndoială asupra vinovăţiei celui acuzat de săvârşirea unei infracţiuni, această îndoială este în favoarea acuzatului.

Profesorul V. Dongoroz preciza, în *Curs de Drept Penal* din 1942 (pag. 121), următoarele: „Interpretarea îndoielnică (dubioasă) există atunci când folosirea tuturor procedeelor de interpretare nu a condus decât la un rezultat îndoielnic. În caz de dubiu, se va adopta soluţia care creează mai puţine restricţii sau privări de libertate, de drepturi, de interese".

În dreptul internaţional public, alături de regulile generale de interpretare a tratatelor, operează două principii:

1) clauzele care au sens ambiguu se interpretează împotriva statului care le-a redactat (interpretarea contra proferentem);

2) interpretarea clauzelor ambigue, prin care se stabilesc obligaţii pentru una dintre părţile contractante, trebuie făcută în favoarea părţii care s-a obligat (*in dubio quod mitius*).

– **argumentul *eius est interpretari legem cuius est condere*** (celui care are prerogativa de a face legea îi revine şi puterea de a o interpreta).

e) **Metoda analogiei** se referă la rezolvarea unei cauze pe bază de analogie. Practica judiciară a arătat că pot apare situații în care organele de aplicare a dreptului, fiind sesizate pentru soluționarea juridică a unei spețe, nu găsesc o normă juridică în care să încadreze situația de fapt pe care o constată.

În plus, aşa cum prevăd normele juridice din sistemele de drept contemporane, judecătorul nu poate refuza judecarea cauzei adusă în fața lui pe motiv că legea nu o prevede, este lacunară. Art. 3 din Codul Civil Român obligă pe judecător să se pronunțe şi atunci când legea este neclară sau tace. Această regulă este dictată de interesele ordinii publice şi de autoritatea justiției.

Atunci când reglementarea este neclară sau lipseşte, judecătorul va căuta în alte norme pentru a găsi o rezolvare a cazului, prin analogie cu o dispoziție asemănătoare. Este vorba aici de **analogia legii.**

Analogia dreptului constituie o altă formă a analogiei, la care se recurge atunci când în soluționarea unei cauze se constată că lipseşte norma juridică (textul normativ) care se referă la acea cauză, dar nici nu pot fi identificate norme sau texte juridice care să reglementeze cauze asemănătoare. În astfel de situații, organele de aplicare a dreptului vor asigura soluționarea juridică a cauzei concrete, recurgând la principiile generale ale dreptului.

Metoda analogiei poate fi utilizată în cauzele civile, comerciale, fiscale etc. Ea nu poate fi folosită în cauzele penale în care principiul fundamental este acela privind legalitatea incriminării şi al legalității pedepsei (judecătorul nu poate să stabilească noi fapte ca infracțiuni şi nici să stabilească alte pedepse, decât cele expres prevăzute în legea penală).

6. REZULTATELE INTERPRETĂRII NORMELOR JURIDICE

În funcție de rezultatele interpretării normelor juridice, interpretarea poate fi:

– interpretare literală;
– interpretare extensivă;
– interpretare restrictivă.

a) **Interpretarea literală** (*ad litteram*) se realizează atunci când organul de aplicare constată că textul normei juridice descrie exact sfera cazurilor la care se referă norma juridică, neexistând motivele de a extinde sau de a restrânge aplicarea dispoziției în cauză.

În acest caz se spune că legea este limpede, organul de aplicare urmând să aplice norma juridică în mod corespunzător.

Exemplu: art. 21 din Constituția României prevede: „Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, libertăților şi a intereselor legitime", este o normă juridică limpede, care nu oferă posibilitatea de restrângere a sferei persoanelor ce se pot adresa justiției, pentru apărarea drepturilor, libertăților şi intereselor legitime, textul fiind interpretat *ad litteram*.

b) **Interpretarea extensivă** (*in extensso*) se înfăptuieşte atunci când textul normei juridice urmează să fie aplicat şi altor situații decât cele expres nominalizate

Exemplu: Constituția României prevede: „Respectarea Constituției, a supremației sale şi a legilor este obligatorie".

Este clar că termenul de „lege" trebuie înțeles aici în mod extensiv, fiecare cetățean fiind obligat să respecte toate actele normative.

c) **Interpretarea restrictivă** se referă la situația în care textul normei juridice interpretate urmează să fie aplicat în mod restrictiv, deoarece în urma analizei efectuate rezultă că sfera cazurilor la care se referă este mai restrânsă decât arată formularea normei juridice.

Exemplu: legea spune: „Copii sunt obligați să îngrijească părinții aflați la nevoie". Interpretarea restrictivă ne conduce la constatarea faptului că nu toți copiii au această obligație, pentru simplul fapt că o parte din aceştia sunt minori, incapabili sau handicapați.

Precizare: procedeele şi metodele de interpretare descrise în acest capitol, nu pot fi aplicate decât prin stricta respectare a legii, astfel încât organul care interpretează norma juridică nu are dreptul să aducă schimbări în conținutul real, concret al normelor juridice, ci numai să constate voința autentică a legiuitorului, conținutul real al normei juridice.

7. INTERPRETAREA NORMELOR JURIDICE SPECIFICE UNOR RAMURI DE DREPT

a) **Interpretarea normelor juridice procesual penale**

În Codul de procedură penală găsim unele norme de **interpretare legală:**

– în art. 30 se precizează ce se înțelege prin „locul infracțiunii";
– în art. 15 se arată ce se înțelege prin „corpuri delicte";
– în art. 465 se explică ce se înțelege prin „infracțiune flagrantă".

Interpretarea **gramaticală** constă în lămurirea conţinutului normelor juridice procesual penale prin cercetarea înţelesului termenilor folosiţi (substantivele se vor examina împreună cu atributele lor, iar verbele cu complementele).

Interpretarea **sistematică** a normei juridice procesual penale înseamnă lămurirea înţelesului şi altor norme juridice. Un exemplu de interpretare sistematică ni-l oferă lămurirea conţinutului art. 146 din Codul de procedură penală, unde sunt prezentate condiţiile necesare pentru arestarea învinuitului.

În acest text normativ nu se precizează că, în prealabil, trebuie ca urmărirea penală să se fi pornit pentru a fi posibilă luarea măsurii arestării învinuitului. O asemenea concluzie, însă, se desprinde prin corelarea dispoziţiilor art. 146 cu cele ale art. 229, în acesta din urmă arătându-se că persoana faţă de care se efectuează urmărirea penală se numeşte învinuit cât timp nu a fost pusă în mişcare acţiunea penală împotriva sa.

b) **Interpretarea normelor juridice de drept civil**

Prin „interpretarea legii civile" înţelegem operaţiunea logico-raţională de lămurire, exemplificare a conţinutului şi sensului normelor juridice de drept civil, în vederea justei lor aplicări, prin realizarea unei corecte încadrări a diferitelor situaţii din viaţa practică în ipotezele pe care le conţin normele juridice.

Interpretarea normelor juridice de drept civil este impusă de necesitatea explicării sensului unor termeni şi expresii utilizate de legiuitor, pentru că organul de aplicare să poată stabili dacă o situaţie sau alta se încadrează, ori nu, în ipoteza normei juridice respective.

Exemplu: art. 19 alin. 1 din Decretul nr. 167/1958 privitor la prescripţia extinctivă „instanţa judecătorească poate, în cazul în care constată ca fiind temeinic justificate cauzele pentru care termenul de prescripţie a fost depăşit, să dispună chiar din oficiu judecarea sau rezolvarea acţiunii, ori să încuviinţeze executarea silită". Prin explicarea expresiei „cauză temeinic justificată" s-a ajuns la determinarea „domeniului" repunerii în termenul de prescripţie extinctivă.

Interpretarea normelor juridice de drept civil este necesară şi pentru explicarea unor cuvinte şi expresii care au un sens tehnico-juridic diferit de cel din limbajul comun. Exemple: „mobil", „imobil", „rezoluţiune", „reziliere", „forţă majoră" etc.

Exemplul de interpretare extensivă a normei juridice de drept civil, care este cerută de formularea prea restrictivă a unui text legal, față de intenția reală a legiuitorului: art. 21 din Decretul 31/1954 care reglementează instituția „comorienților" astfel: „În cazul în care mai multe persoane au murit în aceeaşi împrejurare, fără să se poată stabili dacă una a supraviețuit alteia, ele sunt socotite că au murit deodată". După o îndelungată interpretare literală a textului, în sensul că acesta se aplică doar dacă persoanele au murit „în aceeaşi împrejurare", fără să se poată stabili dacă una a supraviețuit alteia, în ultima perioadă este împărtăşită opinia potrivit căreia textul este aplicabil, prin extensie, şi în cazul în care moartea a survenit în împrejurări diferite, dar în acelaşi moment, fără a se putea stabili dacă una a supraviețuit alteia.

Metoda sistematică de interpretare a normei juridice de drept civil poate fi exemplificată ca mod de aplicare la dispozițiile art. 8 alin. 3 din Decretul nr. 31/1954, care prevede: „Minorul care se căsătoreşte, dobândeşte, prin aceasta, capacitatea deplină de exercițiu". Acest text trebuie coroborat cu dispoziția art. 4 din Codul Familiei, privitor căreia „Bărbatul se poate căsători numai dacă a împlinit vârsta de 18 ani, iar femeia numai dacă a împlinit 16 ani".

Cu toate acestea, pentru motive temeinice, se poate încuviința căsătoria femeii care a împlinit 15 ani.

c) **Interpretarea normelor juridice de drept penal** este definită de profesorul C. Bulai (*Manual de Drept Penal* – Bucureşti 1997) ca „operațiunea logico-rațională care se efectuează cu ocazia şi în vederea aplicării normelor de drept şi care are ca scop descoperirea voinței legiuitorului exprimată în aceste norme cu privire la cazul concret".

Necesitatea interpretării este dictată de:

– insuficienta claritate a unor texte de lege;

– utilizarea unor termeni cu înțelesuri multiple;

– redactări neglijente care generează îndoială cu privire la înțelesul real al dispozițiilor legale;

– varietatea cazurilor concrete şi multitudinea aspectelor particulare, care pun la îndoială incidența normei penale în cazul dat.

Interpretarea autentică a normelor juridice de drept penal este cea mai frecvent folosită, în sensul că legea penală în vigoare (Codul Penal) consacră întreg titlul al VIII-lea al părții sale generale, explicării înțelesului unor termeni sau expresii (art. 140-154) cum sunt: „legea

penală", teritoriu", „săvârşirea unei infracţiuni", „consecinţe deosebit de grave", „funcţionar", „rude apropiate" etc. Astfel de norme juridice interpretative găsim şi în partea specială a Codului Penal şi chiar în legi speciale cu dispoziţiuni penale. **Exemple**: art. 218 alin. 2 Cod Penal, în care se explică înţelesul termenului „folosit în legătură cu infracţiunea de distrugere"; art. 277 Cod Penal, în care sunt explicaţi termenii de „accident" şi „catastrofă de cale ferată".

Interpretarea gramaticală are în vedere regula că atunci când sunt folosite împreună substantivele cu atributele lor sau verbele cu complementele lor, acestea trebuie să fie examinate împreună (**Exemple**: „rele tratamente" – art. 267 Cod Penal; „semnalizare falsă" – art. 276 Cod Penal; „a împiedica în mod repetat" – art. 307 Cod Penal). De asemenea, se are în vedere că folosirea singularului unui cuvânt implică şi pluralul acestuia şi invers, iar folosirea unui cuvânt la genul masculin implică, de regulă, şi femininul (exemple; minor, medic, inculpat, martor, învinuit etc.). Interpretarea gramaticală ne obligă să examinăm conţinutul şi înţelesul tuturor cuvintelor cuprinse în norma juridică interpretată.

Precizăm că şi în procesul de interpretare a normelor juridice de drept penal sunt folosite celelalte metode de interpretare descrise în partea introductivă a acestui capitol, mai puţin analogia.

Concepţia lui HANS KELSEN cu privire la interpretarea dreptului (exprimată în lucrarea *Doctrina Pură a Dreptului* retipărită în 1992 – tradusă la Editura Humanitas în anul 2000), cuprinde următoarele idei principale:

– organul de aplicare a dreptului trebuie să constate sensul normelor pe care urmează să le aplice, trebuie să le interpreteze;

– interpretarea este o procedură mentală care însoţeşte procesul aplicării dreptului în mersul său de la o treaptă superioară la una inferioară;

– există o interpretare a Constituţiei, în măsura în care aceasta trebuie aplicată pe o treaptă inferioară, în proceduri legiferante, în emiterea de noi decizii sau alte acte constituţionale, şi o interpretare a tratatelor de drept internaţional;

– există două tipuri de interpretare: interpretarea de către un organ al dreptului şi interpretarea dreptului de către o persoană privată;

– interpretarea de către organul ce aplică dreptul este întotdeauna autentică; ea creează dreptul;

– interpretarea autentică există numai atunci când această interpretare ia forma unei legi sau a unui tratat de drept internațional şi are caracter general, cu alte cuvinte când nu creează dreptul numai pentru un caz concret ci pentru toate cazurile similare (norme generale);

– însă autentică, adică producătoare de drept, este interpretarea de către un organ ce aplică dreptul şi atunci când creează dreptul numai pentru un caz concret, adică atunci când organul produce numai o normă individuală sau execută o sancțiune.

*

Aspectele evidențiate în cuprinsul acestui capitol pot sintetiza ideea de ARTĂ A INTERPRETĂRII, practicată de judecător, de avocat, de polițist şi procuror, de juristconsult şi de oricare alt reprezentant al organelor de aplicare a legii.

Arta interpretării constă în descoperirea adevărului în lege, în stabilirea sensului corect pe care legiuitorul îl conferă unei norme juridice.

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 37-269-285.
Ion Craiovan, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1998, p. 245-258.
Ion Craiovan, *Doctrina Judiciară*, Editura All, 1999, p. 88.
H. Kelsen, *Doctrina Pură a Dreptului*, Editura Humanitas, 2002.
Romul-Petru Vonica, *Introducere generală în drept,* Editura Lumina Lex, 2000.
Buletin de informare legislativă nr. 3/2002.

XIII. **RAPORTUL JURIDIC**

1. DEFINIȚIA RAPORTULUI JURIDIC

Raportul juridic reprezintă o legătură socială între participanți determinați, reglementată de norma juridică, susceptibilă de a fi apărată pe calea coercițiunii statale şi caracterizată prin existența drepturilor şi obligațiilor juridice.

Precizări:

– raportul juridic **se deosebeşte** de alte categorii de raporturi sociale prin faptul că legătura socială dintre participanți este reglementată de o normă juridică;

– raportul juridic **reprezintă** principala formă de realizare a dreptului, pentru că, prin intermediul său, prescripțiile cuprinse în normele juridice sunt traduse în viață.

– raportul juridic **se naşte** în momentul în care intră în acțiune norma juridică;

– raportul juridic **reprezintă axul de legătură** dintre norma juridică (regulă generală, tipică, impersonală şi obligatorie) şi viața socială, realitatea concretă;

– raportul juridic **obligă** oamenii (participanți direcți) să se comporte în maniera pe care o prevede norma juridică;

– raporturile juridice **cunosc o mare varietate**, datorită diversității relațiilor sociale ce sunt supuse reglementării juridice;

– raportul juridic **este** cel care conferă participanților drepturi şi obligații corelative;

– exercitarea drepturilor şi executarea obligațiilor **sunt garantate** prin intervenția forței de constrângere a statului.

2. PREMISELE RAPORTULUI JURIDIC

Pentru ca un raport juridic să se nască şi să se desfăşoare este nevoie să existe unele condiții (premise) obligatorii. Aceste condiții (premise) sunt:

– norma juridică;

– subiectele de drept;
– faptele juridice.

Norma juridică reprezintă condiția fundamentală pentru naşterea unui raport juridic. Fără normă juridică nu se poate vorbi de un raport juridic, întrucât norma juridică este cea care defineşte, precizează, capacitatea subiectelor care intră într-un raport juridic ca urmare a existenței unor fapte juridice.

Norma juridică nu poate fi viabilă, aplicabilă, decât în cadrul unui raport juridic. Acesta este motivul pentru care, de cele mai multe ori, raportul juridic este caracterizat ca o normă juridică în acțiune, dar nu şi ca singurul mijloc de realizare a dreptului.

De exemplu, normele juridice prohibitive, care impun subiectelor să se abțină de la săvârşirea unor fapte periculoase din punct de vedere social, au ca menire fundamentală nu aceea de a crea raporturi juridice, ci de a obliga participanții la circuitul juridic să se abțină de la săvârşirea unor asemenea fapte. În asemenea cazuri raportul juridic apare ca rezultat al nerespectării normei juridice.

3. TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE ALE RAPORTULUI JURIDIC

a) **Raportul juridic este un raport social**, pentru faptul că se stabileşte întotdeauna între oameni, fie între parteneri, persoane fizice, fie între acestea şi organele statului sau între organele şi instituțiile statului.

Afirmăm că raportul juridic este un raport social pentru a ne delimita de opinia exprimată în unele lucrări de specialitate care susțin că raportul juridic este un raport între oameni şi bunuri.

Chiar dacă raporturile între oameni pot să apară ca relații față de anumite bunuri (obiecte), conținutul real al acestora este tocmai raportul social.

Omul există şi acționează într-un sistem de relații, într-o ambianță socială dată, el fiind supus unui proces de socializare progresivă.

b) **Raportul juridic este un raport de suprastructură** pentru că este influențat de şi influențează la rândul său celelalte categorii de raporturi sociale (raporturi materiale şi raporturi ideologice).

Este unanim acceptată teza potrivit căreia relațiile de proprietate alcătuiesc axul în jurul căruia gravitează toate reglementările juridice.

Raportul juridic este prezent practic în toate domeniile vieții politice, economice, de conducere a societății, de apărare socială, administrative, ale vieții de familie, ale conviețuirii sociale, ale dreptului internațional etc.

c) **Raportul juridic este un raport volițional,** adică un raport de voință exprimată în cazul legăturilor ce se creează şi se dezvoltă între oameni. Pentru a-şi rezolva propriile probleme, din ce în ce mai complexe, omul intră într-o multitudine de raporturi cu semenii săi, cu organele şi instituțiile statale şi nestatale. Din momentul naşterii, omul îmbracă diferite „haine" juridice: fiu, minor, soț, tată, cumpărător, vânzător, donator, alegător, ales etc., calități care îi dau posibilitatea de a intra în diverse raporturi juridice, ca purtător de drepturi şi obligații.

Fiind un raport de voință, raportul juridic reprezintă zona de întâlnire a două voințe: **voința statului**, exprimată în norma juridică şi care consacră drepturile şi obligațiile participanților la raportul juridic şi **voința subiecților**. În marea majoritate a cazurilor, întâlnirea celor două categorii de voințe, se materializează în colaborarea dintre participanți, în faptul concret că aceştia îşi conformează conduitele, reacțiile şi comportamentele potrivit dispoziției normei juridice. În alte cazuri însă, întâlnirea celor două voințe capătă forma unei **confruntări**, determinată de faptul că participanții nu înțeleg să-şi subordoneze voința şi conduita individuală potrivit dispoziției din norma juridică.

Din acest punct de vedere, literatura juridică clasifică raporturile juridice în: raporturi juridice prin care se realizează dispoziția normei juridice şi raporturi juridice prin care se realizează sancțiunea normei juridice.

Existența celor două voințe (a statului şi a subiecților) pune în evidență **dublul caracter volițional al raportului juridic**, care se exprimă practic în legătura dintre drepturi şi obligații, ca şi între titularii acestora.

Atunci când analizăm dublul caracter volițional al raportului juridic trebuie să ne raportăm la ramura de drept în care se regăseşte norma juridică ce leagă subiectele raportului juridic.

Astfel, în materia dreptului muncii, dreptului civil, al familiei etc. majoritatea raporturilor juridice se nasc pe baza actului de voință individual. De **exemplu,** în cazul raportului juridic de căsătorie, determinantă este voința celor două părți (persoane fizice) de a încheia acest

raport juridic. Această voință, nu poate fi valabil exprimată (căsătoria nu se poate încheia legal) decât în condițiile pe care legea le prevede în mod expres.

În domeniul dreptului penal, administrativ şi financiar esențială este voința de stat, exprimată în cuprinsul normei juridice.

d) **Raportul juridic este un raport valoric,** pentru că în fiecare legătură ce se creează între participanții la circuitul juridic găsim concretizate valorile esențiale ale societății.

În substanța raportului juridic identificăm cele mai importante valori protejate de lege: viața şi sănătatea omului, proprietatea acestuia, siguranța națională, proprietatea, drepturile şi libertățile fundamentale ale omului etc.

e) **Raportul juridic reprezintă o categorie istorică** pentru că el reflectă tipul de organizare socială care îl generează.

În dreptul privat roman sclavul era considerat, din punct de vedere juridic, ca un lucru, stăpânul acestuia având asupra lui dreptul de viață şi de moarte. Sclavul putea fi vândut şi ucis, el nu avea avere, nu avea familie şi nu putea să apeleze la justiție.

Mai târziu, în epoca feudală, clasa stăpânitoare (nobilimea) nu mai avea drept de viață şi de moarte asupra țăranului iobag, dar îşi păstra suficiente drepturi asupra acestuia (legarea de pământ, obligația plăților în muncă sau bunuri pentru nobil).

În dreptul burghez este legiferată egalitatea tuturor oamenilor în fața legii.

În concluzie, putem afirma că fiecare tip de societate este caracterizat de un anume tip de raporturi juridice.

4. SUBIECTELE RAPORTULUI JURIDIC

A. **Conceptul de subiect de drept**

Atunci când am spus că raportul juridic este un raport social, am subliniat faptul că faptele juridice nu pot fi izolate de totalitatea celorlalte fapte sociale; raportul juridic nu poate fi înțeles decât dacă este analizat în contextul social concret în care acesta s-a născut şi se manifestă.

Istoria dreptului a înregistrat, în milenara sa existență, cazuri care ni se par astăzi ciudate, inexplicabile, privitoare la conceptul de

subiect de drept: unele fenomene ale naturii sau animale erau tratate ca ființe titulare de drepturi şi obligații în raporturi juridice determinate. Aşa, spre exemplu, Darius, regele Persiei, a ordonat să se bată valurile în chip de sancțiune pentru că marea i-a înghițit corăbiile.

Timp de secole, în Evul Mediu, în unele țări occidentale, au fost intentate procese animalelor. Primul proces cunoscut de omucidere intentat unui animal este menționat de cronici în anul 1266, când într-o localitate din Franța, un porc devorase un copil. Instanța de judecată era obligată să aresteze animalul, să îl judece şi să îl condamne după toate formele legale, iar executarea acestuia se făcea în public.

În concepția dreptului modern, omul este singurul în măsură să participe la un raport juridic.

Din punct de vedere sociologic, raporturile juridice sunt considerate forme specifice de manifestare a coeziunii sociale, legături sociale de tip special caracterizate printr-o stare de dependență reciprocă a partenerilor, dependență pe care o găsim precizată în normele juridice.

B. **Capacitatea juridică – condiție a calității de subiect de drept**

Capacitatea juridică desemnează aptitudinea recunoscută de lege omului de a avea drepturi şi obligații juridice. Legea este cea care fixează atât momentul apariției capacității juridice, întinderea ei, precum şi volumul drepturilor şi obligațiilor ce pot forma conținutul unui raport juridic.

Pe măsura studierii disciplinelor de ramură vom întâlni accepțiuni foarte diferite ale noțiunii de capacitate în funcție de ramura de drept sau de instituția juridică în cauză. De exemplu: capacitatea de exercițiu, capacitatea de folosință, capacitatea electorală, capacitatea de a moşteni, capacitatea de a răspunde etc.

Capacitatea juridică constituie o condiție a calității de subiect de drept: în lipsa ei nu ar fi posibilă participarea oamenilor sau organizațiilor acestora la relațiile sociale reglementate de drept.

Teoria generală a dreptului clasifică capacitatea juridică în:

– **capacitate juridică generală** care înseamnă aptitudinea de a participa ca titular de drepturi şi obligații juridice, în toate categoriile de raporturi juridice, fără ca legea să condiționeze această participare de îndeplinire a unor calități;

– **capacitate juridică specială** care este posibilitatea recunoscută de lege de a participa ca subiect de drept în raporturile în care

trebuie îndeplinite anumite condiții (exemple: subiectele colective în dreptul civil; organele de stat în dreptul administrativ; calitatea de funcționar public; de militar etc.).

C. **Clasificarea subiectelor raporturilor juridice**

I. **Subiecte individuale**: **persoana fizică** este cel mai întâlnit subiect de drept. Cetățenii unui stat pot să participe, în principiu, la toate categoriile de raporturi juridice, beneficiind astfel de capacitatea juridică generală. Cetățenii pot intra în raporturi de drept atât între ei cât şi cu statul, cu organele statului, cu organizațiile economice, politice, cu organismele nestatale etc.

Persoana fizică apare ca subiect individual, distinct, în raporturile juridice de **drept civil,** situație în care capacitatea sa juridică se împarte în capacitatea de folosință şi capacitate de exercițiu.

Capacitatea de folosință este definită în legea civilă drept capacitatea de a avea drepturi şi obligații, respectiv aptitudinea omului de a se folosi de drepturile pe care le are.

Capacitatea de exercițiu înseamnă capacitatea persoanei de a-şi exercita drepturile şi de a-şi asuma obligații, prin săvârşirea de acte juridice.

Facem precizarea că această împărțire a capacității juridice este specifică dreptului civil.

Subiectele individuale de drept pot fi şi cetățenii străini şi apatrizii (persoanele fără cetățenie).

II. **Subiectele colective de drept** sunt: **statul**; **organele de stat**; **persoanele juridice**.

a) **STATUL, SUBIECT DE DREPT**

Statul dobândeşte calitatea de subiect de drept în **două categorii principale** de **raporturi juridice**: raporturi juridice **interne** şi raporturi juridice de **drept internațional.**

În **dreptul intern**, statul apare în calitate de subiect de drept în raporturi juridice de **drept constituțional,** ca titular al suveranității asupra teritoriului de stat (el hotărăşte asupra creării de noi regiuni, ținuturi, județe; asupra configurației administrativ-teritoriale a statului).

În cazul statului federal, sunt considerate subiecte de drept atât statul federal, cât şi statele componente.

De asemenea, statul apare ca subiect de drept constituțional în raporturile juridice privind cetățenia.

De exemplu, statul român este cel care acordă cetățenia, aprobă renunțarea la cetățenie, retrage cetățenia, aprobă stabilirea domiciliului în România pentru cetățenii altor state.

Plecând de la prevederile art. 25 din Decretul nr. 31/1954, în care statul era inclus în categoria persoanelor juridice, se pune întrebarea dacă statul este o simplă persoană juridică.

În literatura de specialitate s-a apreciat că statul este o persoană juridică cu statut special (*sui generis*).

În raporturile de drept civil statul participă în calitate de subiect de drept, reprezentat de Ministerul Finanțelor sau de alte organe desemnate în mod special.

Statul este subiect de drept şi ca titular al dreptului de proprietate asupra unor mijloace de producție.

O situație aparte prezintă participarea statului în **raporturile juridice de drept internațional:**

– statul constituie subiectul principal al dreptului internațional în virtutea situației sale de entitate politică suverană;

– fiecare stat participă, în condiții de deplină egalitate în drepturi la raporturile interstatale, situație care implică drepturi şi obligații egale în orice domeniu al cooperării internaționale;

– fiecare stat se bucură de personalitate internațională, a cărei respectare de către toate statele constituie o obligație unanim acceptată;

– statul este considerat creator şi destinatar al normei juridice internaționale, având obligația şi responsabilitatea respectării şi aplicării lor cu bună-credință;

– personalitatea internațională a statului nu este privită ca o simplă capacitate juridică, abstractă. În temeiul suveranității sale, fiecare stat, indiferent de mărimea lui, de puterea pe care o are, de situarea sa geografică, de populație etc., posedă calitatea de subiect de drept internațional, pe care o poate exercita fără restricții;

– statele participă direct, prin voința exprimată, la elaborarea şi punerea în aplicare a normelor juridice de drept internațional, având capacitatea deplină de a beneficia de drepturi şi de a-şi asuma obligații;

– un stat dobândeşte calitatea de subiect de drept internațional din momentul naşterii (creării) sale; prin fuziunea a două sau mai

multe state într-unul singur; prin dezmembrarea unui stat în două sau mai multe state (fosta Cehoslovacie din care s-au format statul ceh şi statul slovac; fosta URSS din care s-au creat 15 state suverane şi independente; fosta Republică Federativă a Iugoslaviei etc.); prin lupta de eliberare de sub dominaţia colonială (Namibia, Zimbabwe etc.).

b) **ORGANELE STATULUI – SUBIECTE DE DREPT**

Constituţia şi legile organice stabilesc competenţe specifice fiecărui organ de stat: organele puterii legislative, organele justiţiei, organele procuraturii, organele administraţiei, care sunt astfel învestite cu competenţe şi sunt purtătoare ale autorităţii şi puterii statului într-un domeniu bine definit şi delimitat.

Constituţia şi legile organice dau organelor statului calitatea de subiecte de drept. În această calitate, **organele statului sunt competente:**

– să exercite rolul conducător al statului în domeniul respectiv;

– să soluţioneze problemele privind temeinicia legală a pretenţiilor unor subiecte de drept faţă de altele;

– să aplice forţa de constrângere a statului în situaţiile şi potrivit procedurilor pe care legea le stabileşte;

– să restabilească ordinea de drept încălcată;

– să recupereze prejudiciile produse participanţilor la raporturile juridice.

Exemple: Parlamentul este subiect de drept constituţional în relaţiile privitoare la alegerea şi revocarea Guvernului, controlul activităţii unor organe (Serviciul Român de Informaţii, Curtea de Conturi etc.).

În domeniul apărării ordinii sociale, respectiv pentru protecţia şi garantarea exercitării libere a drepturilor constituţionale ale cetăţenilor, a apărării proprietăţii, a orânduirii de stat, cele mai importante subiecte de drept sunt organele Ministerului Administraţiei şi Internelor, ale Parchetului şi ale Justiţiei.

Aceste organe sunt purtătoare de drepturi de a asigura ordinea socială, dar şi ale obligaţiilor de a acţiona astfel încât aceste cerinţe ale legii să fie îndeplinite. Statul este cel care obligă organele specializate să acţioneze într-o concepţie clară, potrivit competenţelor conferite de lege, pentru a apăra drepturile cetăţenilor. Astfel, organele poliţiei au obligaţia de a asigura ordinea şi liniştea publică, de a apăra proprietatea publică şi privată, de a interveni pentru a fi restabilită ordinea de drept în situaţiile în care a fost încălcată. Este vorba, aşadar, de obligaţia de a interveni, nu de o chestiune lăsată la libera apreciere a poliţiei.

Sau, un organ financiar este **obligat** să perceapă impozitele de la populație sau de la agenții economici, aceasta nefiind lăsată la aprecierea acelui organ, dacă poate sau nu, dacă vrea sau nu să execute obligația pe care o are.

Important este de subliniat faptul că, neexecutarea de către organele statului a obligațiilor ce le revin în calitate de subiecte ale raporturilor juridice, conduce inexorabil la mari prejudicii pentru stat şi societate. Este şi motivul sau justificarea controlului pe care statul îl exercită asupra activităților acestor organe.

În termeni mai actuali, prin lege organică (Legea de organizare şi funcționare a Poliției) poliția este obligată să întreprindă activități specifice pentru prevenirea şi combaterea crimei organizate. În calitate de subiect al raportului juridic, poliția are dreptul, dar şi obligația, să intervină pentru realizarea, potrivit competențelor, a atribuțiilor ce-i sunt conferite prin lege.

c) **PERSOANELE JURIDICE – SUBIECTE DE DREPT**

Despre personalitatea juridică au exprimat opinii atât legiuitorii, cât şi cercetătorii juridici.

Şcoala dreptului istoric german (Savigny, Puchta) susținea că „personalitatea juridică este o creație a legii".

Elementele constitutive ale personalității juridice sunt:

– organizarea de sine stătătoare a persoanei juridice;

– existența unui patrimoniu propriu persoanei juridice;

– existența unui scop pe care şi-l propune a-l realiza persoana juridică, scop care este în acord cu interesul general al societății (nu contravine acestuia).

Persoanele juridice sunt subiecte distincte în raporturile juridice de drept civil sau în cele de drept comercial.

Principalele categorii de persoane juridice:

– societățile comerciale, regiile autonome, companiile etc. sunt subiecte de drept în raporturile de drept privat;

– instituțiile de învățământ, ştiință, cultură, sănătate care funcționează pe bază de finanțare bugetară;

– organele statului pot participa la raporturi juridice de drept privat, care nu au nici o legătură cu realizarea competențelor lor. De exemplu: o unitate de poliție intră în raport juridic cu o societate comercială în scopul executării de către aceasta a unor lucrări de reparații ale clădirii etc.;

– organizațiile cooperatiste (meşteşugăreşti, de consum, de credit) intră în raporturi juridice ca subiecte distincte în scopul desfăşurării activităților lor de bază;

– alte organizații nestatale (sindicate, uniuni de creație, organizații de tineret, de sport, educație etc.) participă ca subiecte într-o mare varietate de raporturi juridice.

Cele arătate mai sus, evidențiază importanța deosebită pe care o are participarea persoanelor juridice în raporturile juridice specifice domeniului economic, comercial, social-cultural.

5. CONȚINUTUL RAPORTULUI JURIDIC

Conținutul raportului juridic desemnează totalitatea drepturilor şi obligațiilor subiectelor într-un raport juridic concret determinat, care sunt prevăzute în norma juridică.

În substanța interioară a raportului juridic găsim legătura strânsă dintre regula de drept ce impune conduita şi comportamentul subiectelor şi drepturilor participanților la raportul juridic.

Precizări:

– orice raport juridic este format din drepturile şi obligațiile părților (subiectelor);

– subiectele raportului juridic sunt legate între ele prin drepturi şi obligații corelative;

– în raporturile juridice este concretizată atât conduita posibilă, cât şi cea datorată, prevăzute explicit în normele juridice;

– în explicarea conținutului raportului juridic trebuie să operăm cu două categorii juridice distincte: **dreptul subiectiv şi obligația juridică**.

a) **Dreptul subiectiv** desemnează **poziția** pe care se situează un subiect determinat într-un raport juridic determinat.

Poziția poate însemna:

– posibilitatea subiectului de a avea o anumită atitudine față de dreptul său (spre exemplu, posibilitatea de a dispune cum doreşte de un bun care îi aparține ca proprietar);

– posibilitatea subiectului de a solicita o atitudine şi o conduită corespunzătoare din partea celuilalt subiect (subiectul obligat) care să asigure satisfacerea dreptului său;

– posibilitatea subiectului de a cere apărarea dreptului său de către organele statului, atunci când dreptul său a fost nesocotit de subiectul obligat.

b) **Obligația juridică** desemnează **datoria** pe care un subiect al raportului juridic o are față de celălalt subiect al raportului juridic. Aceasta înseamnă o conduită, un comportament impus persoanei obligate de către norma juridică, în corelație cu dreptul subiectiv.

De **exemplu** în cadrul raportului juridic de vânzare-cumpărare, vânzătorul este obligat să predea obiectul vândut, iar cumpărătorul este obligat a plăti prețul obiectului cumpărat.

Clasificarea drepturilor subiective

a) **după criteriul provenienței lor**, drepturile subiective sunt:

– drepturi fundamentale care derivă din apartenența fiecărui individ la societatea umană (dreptul la viață, libertate, demnitate etc.);

– drepturi care decurg din prezența individului în viața socială (dreptul la domiciliu, dreptul la nume, dreptul la cetățenie etc.);

– drepturi care derivă din voința exprimată a indivizilor (dreptul de a încheia contracte).

b) **după natura conținutului**, drepturile subiective sunt:

– drepturi patrimoniale, cele care au un conținut economic ce poate fi exprimat în bani;

– drepturi nepatrimoniale, cele care au un conținut moral, neevaluabil în bani (drepturi care privesc identificarea persoanei, drepturi ce decurg din creația intelectuală).

6. OBIECTUL RAPORTULUI JURIDIC

Precizare: conținutul raportului juridic **nu se confundă cu obiectul raportului juridic**.

Obiectul raportului juridic este reprezentat de conduita ce se realizează de către subiecții raportului juridic ca urmare a exercitării drepturilor şi îndeplinirii obligațiilor pe care le identificăm în conținutul raportului juridic.

7. FAPTUL JURIDIC

Faptul juridic este o premisă esențială pentru apariția sau stingerea unui raport juridic. **Mai concret**, faptul juridic desemnează acea împrejurare, eveniment sau stare de fapt reală, care creează, modifică sau stinge un raport juridic, adică produce efecte juridice.

Precizări:

– nu orice împrejurare, eveniment sau stare de fapt este un fapt juridic, ci numai acela de existența cărora normele juridice leagă consecințele juridice (Prof. N. Popa);

– faptele juridice nu au, prin ele însele, puterea de a produce efecte juridice, deoarece această putere le este conferită de normele juridice;

– din multitudinea de fapte, evenimente şi stări de fapt care se produc în comunitățile umane, sunt selecționate cele care prezintă interes pentru a fi reglementate şi prevăzute de normele juridice. De **exemplu** logodna, deşi este un fapt frecvent în viața socială, nu are valoarea unui fapt juridic pentru că logodna nu dă naştere unor raporturi juridice.

Clasificarea faptelor juridice

a) **EVENIMENTELE** reprezintă acele împrejurări care se produc independent de voința omului, având drept efecte naşterea, modificarea sau stingerea unor raporturi juridice. La rândul lor, evenimentele se clasifică în:

– evenimentele **naturale:** naşterea şi moartea oamenilor, calamități (cutremure, inundații, alunecări de teren, cataclisme etc.);

– evenimentele **sociale** (revoluții, lovituri de stat, alegeri etc.).

Exemple de evenimente naturale: naşterea unei persoane generează raporturi juridice între noul născut şi părinții acestuia (obligația părinților de a întreține şi îngriji noul născut). Moartea unui individ, determină stingerea unor raporturi juridice şi naşterea altor raporturi (raporturile de drept succesoral).

O inundație sau alunecare de teren, o secetă prelungită, o tornadă sau un cutremur puternic sunt evenimente naturale care dau naştere şi modifică unele categorii de raporturi juridice (raporturi dintre persoanele fizice sau juridice care au suportat calamitatea naturală şi societățile de asigurări, în cazul în care acestea sunt asigurate, potrivit contractelor de asigurări încheiate).

b) **ACȚIUNILE** reprezintă actele oamenilor, conştient săvârşite. Ele sunt manifestări de voință ale oamenilor care produc efecte juridice ca urmare a reglementării lor prin normele juridice. Acțiunea este expresia materializată a voinței umane, a discernământului omului.

Acțiunile umane se clasifică în:

– **acțiuni licite** săvârşite cu respectarea legii în scopul concret şi direct de a produce efecte juridice. Aceste acțiuni se numesc **acte juridice.** Ele pot fi acte unilaterale de voință, acte bilaterale, acte oneroase, acte gratuite. **Exemple:** testamentul (act unilateral), contracte de vânzare-cumpărare (act bilateral), act de donație (act gratuit);

– **acțiuni ilicite** sunt cele prin care sunt încălcate dispozițiile normelor juridice: infracțiuni, contravenții, abateri disciplinare. Acțiunile ilicite sunt în realitate încălcări ale voinței de stat exprimată în normele juridice, care atrag după sine aplicarea sancțiunilor pentru nesocotirea legii.

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 285 –319.
Ion Craiovan, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1998, p. 192-204.
Dumitru Mazilu, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1999, p. 277-306.
Constantin Bulai, *Manual de drept penal*, Bucureşti, 1997.

XIV. **RĂSPUNDEREA JURIDICĂ**

1. NOȚIUNEA DE RĂSPUNDERE JURIDICĂ

La nivelul societății – aşa cum am mai arătat – comportamentul indivizilor este dirijat de către normele sociale. Pentru consecințele încălcării normelor sociale se folosesc doi termeni: *răspundere* şi *responsabilitate*.

În general, în literatura de specialitate atât termenului „răspundere", cât şi celui de „responsabilitate" li se atribuie sensul de obligație exterioară, impusă individului din exterior, obligație ce decurge din normele care impun un anume comportament colectivităților umane, obligându-i, pe de o parte, la a desfăşura anumite acțiuni sau de a se abține de la altele şi, pe de altă parte, la repararea prejudiciilor cauzate de comportamentul lor neconform comenzii.

În această abordare atât termenul de „răspundere", cât şi cel de „responsabilitate" face trimiteri la acțiuni sau inacțiuni ale individului impuse din exterior, făcând abstracție de atitudinile interioare care şi ele îi pot determina comportamentul.

Dicționarul limbii române nu face distincție între cei doi termeni. „Răspunderea" este explicată ca fiind „faptul de a răspunde", iar „responsabilitatea" ca „obligația de a răspunde, de a da socoteală de ceva, de răspundere".

În literatura de specialitate s-a concluzionat că termenul de „răspundere" şi cel de „responsabilitate" sunt complementari în înțelesul şi conținutul lor. Responsabilitatea nu exclude răspunderea dar nici nu se rezumă la ea, după cum nici răspunderea nu exclude responsabilitatea, dar nici nu o implică cu necesitate.

Sensul celor doi termeni este propus de Mihai Florea – propunere căreia ne alăturăm şi noi – astfel: „*Responsabilitatea* poate fi definită ca asumare conştientă şi deliberată – în fața colectivității şi a propriei conştiințe – a unei atitudini active şi militante față de colectivitate, a grijii pentru succesul sau riscul, rezultatul şi eficiența, consecințele şi

valoarea activității pe care agentul (individul) o desfăşoară sau o conduce, în beneficiul colectivității din care face parte şi care este afectată de rezultatul acestei acțiuni".

„*Răspunderea* reprezintă un raport între agentul acțiunii şi colectivitatea din care acesta face parte, un raport între agent şi autoritatea acestei colectivități. Ea nu este atât o raportare activă a agentului la colectivitate, cât mai ales o raportare a colectivității la agent.

Spre deosebire de responsabilitate, răspunderea „nu derivă dintr-un raport pe care agentul îl instituie între el şi colectivitate în mod voit şi interesat, ci un fenomen pe care autoritatea colectivă îl atribuie agentului, în mod justificat sau nu, iar agentul îl suporta ca pe ceva exterior, acceptat adesea în mod neliber, nedorit, ca o obligație.

Dintre normele sociale, normele juridice sunt susceptibile de a fi aduse la îndeplinire prin constrângere, prin intervenția statului. Statul este cel care reglementează comportamentul uman în societate. De aceea nerespectarea normelor de drept face ca cele două concepte – răspunderea şi responsabilitatea să fie utilizate mai ales în sensul lor juridic.

2. DELIMITARE ÎNTRE RĂSPUNDERE ŞI RESPONSABILITATE

Profesorul Mihai Florea a realizat o delimitare între cele două noțiuni, menționând următoarele:

a) Răspunderea nu presupune decât supunerea autorului faptei în timp ce responsabilitatea presupune din partea acestuia cunoaşterea şi capacitatea de apreciere a fenomenelor, atitudine activă, opțiune, convingere şi angajare.

b) Ele se deosebesc şi în ceea ce priveşte colectivitățile şi structurile sociale, precum şi obiectivele la care se raportează.

c) Răspunderea este mai ales de ordin normativ şi în mod preponderent de ordin juridic, responsabilitatea în mod preponderent de ordin valoric.

d) Răspunderea se manifestă ca prezență activă a societății ca cerință impusă de societate individului; responsabilitatea se manifestă ca prezență a voinței libere a personalității, ca cerință pe care individul o formulează la adresa societății.

e) Răspunderea vizează mai ales conservarea unui sistem social; responsabilitatea priveşte ameliorarea sistemului social şi dezvoltarea lui.

f) Răspunderea este atrasă de încălcarea unor norme represive, iar responsabilitatea presupune existența unor norme stimulative.

Responsabilitatea este preferabilă răspunderii.

Tendința societății este de a dezvolta la membrii ei responsabilitatea, dar în acelaşi timp ea dispune şi de posibilitatea de a asigura ordinea prin atragerea răspunderii.

Normele juridice au capacitatea de a modela conduitele şi comportamentele oamenilor, orientându-le spre idealurile pe care societatea le-a fixat.

În procesul complex de reglementare se are în vedere de fiecare dată şi posibilitatea încălcării normelor juridice de către cetățeni.

Normele constituie etalonul comportamentului uman şi deci criteriile de apreciere a faptelor individului şi de stabilire a răspunderii sale.

Societatea, de-a lungul existenței sale, a cristalizat o serie de valori pe care le apără prin normele sociale şi, implicit, prin cele juridice.

Răspunderea juridică se bazează pe cerințele pe care societatea le resimte pentru conservarea ei, pentru ocrotirea valorilor colective. În fața persoanei care intenționează să săvârşească o faptă ilicită aceste valori şi idealuri apar ca ceva impus din exterior. În acest fel, valorile sunt transformate în obligații sau interdicții.

În altă variantă de analiză, individul poate privi şi aprecia conținutul normelor de drept el fiind în concordanță cu propriile sale idealuri şi interese.

Privite obiectiv se poate afirma că normele juridice impun membrilor societății un comportament conform cu prevederile lor, limitând posibilitatea de alegere a comportamentului la: a respecta normele sau a suporta sancțiunile stabilite în norme.

Cei care încalcă normele juridice aduc atingere ordinii de drept şi pun în pericol valorile societății, atrăgând de partea lor răspunderea juridică.

Răspunderea juridică este aşadar în funcție de raportul dintre normele de drept încălcate şi comportamentul individului. Ea îmbracă, în acest fel, un caracter formal, normativ.

Datorită faptului că statul este unul din subiecții din cadrul raportului juridic special, denumit răspundere juridică, se poate afirma că răspunderea juridică are caracter oficial, statal, dobândind o importanță speciala, pentru că sensul ei este acela de a garanta stabilitatea şi ordinea în societate.

Individul, deoarece i se impune supunere în fața prevederilor legale, are un rol mai mult pasiv în cadrul răspunderii juridice.

Răspunderea juridică este un raport juridic creat de norma legală între persoana care a încălcat dispozițiile legii şi stat, reprezentat de organele de aplicare a legii.

Acest raport juridic de tip special are drept CONȚINUT – *dreptul statului* de a aplica sancțiunile prevăzute de normele juridice persoanelor care au încălcat prevederile legale şi – *obligația acestor persoane* de a se supune sancțiunilor legale, în scopul restabilirii ordinului de drept.

Precizări:

– răspunderea juridică este un raport juridic de constrângere;

– răspunderea juridică reprezintă segmentul final al actului complex de înfăptuire a justiției, în care regăsim drepturi şi obligații ce se nasc datorită săvârşirii unei fapte ilicite prin încălcarea dispozițiilor legii;

– obiectul răspunderii juridice este sancțiunea care se aplică de organele specializate ale statului;

– răspunderea juridică este expresia specifică a responsabilității sociale, potrivit căreia fiecare individ trebuie să îşi asume şi să suporte consecințele faptelor sale;

– întotdeauna răspunderea juridică este legală, adică intervine numai în baza legii;

– declanşarea răspunderii juridice şi stabilirea formei concrete a acesteia, reprezintă prerogativa unor organe special abilitate ale statului;

– răspunderea juridică reprezintă reacția organizată instituționalizată a autorităților statale pe care o declanşează săvârşirea unei fapte periculoase.

3. CONDIȚIILE RĂSPUNDERII JURIDICE

Răspunderea juridică se poate declanşa numai dacă sunt întrunite cumulativ trei condiții:

a) Conduita ilicită;
b) Vinovăția;
c) Legătura de cauzalitate.

a) **Conduita ilicită** – condiție a declanşării răspunderii juridice

Valorile general umane sunt ocrotite – aşa cum am arătat – la nivelul societății de diferitele norme sociale: morale, religioase, juridice etc.

Valori cum sunt viaţa, sănătatea, proprietatea, libertatea, integritatea corporală etc au fost apărate la începutul societăţii de normele morale, apoi au fost preluate de normele religioase, trecând apoi în domeniul dreptului. Acest fapt nu înseamnă că aceste categorii de norme sunt separate, aceleaşi valori regăsindu-se şi astăzi ocrotite de fiecare în parte. Orice atingere adusă acestor valori are triplă semnificaţie: morală, religioasă şi juridică.

Abaterea de la prescripţiile normelor juridice are drept rezultat declanşarea răspunderii juridice, care constă în sancţiuni aplicate de către organele abilitate ale statului celui ce a încălcat dreptul.

Aşadar, în cadrul răspunderii juridice trebuie să se stabilească în mod necesar caracterul ilicit al conduitei subiectului – autor al faptei şi răspunsul societăţii organizată în stat, prin organele sale, raportat la faptele ilicite, dăunătoare societăţii, săvârşite de autor.

În aprecierea caracterului ilicit al faptei trebuie pornit de la faptul că normele juridice ocrotesc valorile umane, iar lezarea acestor valori conduce la naşterea acestui raport juridic de constrângere ce are ca subiecţi statul – ocrotitor al valorilor – şi individul ce a adus atingere valorilor sociale.

Răspunderea juridică intervine ca urmare a unei acţiuni, respectiv comiterea unor fapte ilicite (exemplu, lovirea şi vătămarea corporală a unei persoane, traficul de droguri, uciderea unei persoane etc.), dar şi în condiţiile unei abstenţiuni (abţineri). Codul Penal art. 315 sancţionează persoana care se abţine (omite) să acorde ajutor unei persoane a cărei viaţă, sănătate sau integritatea corporală sunt în primejdie.

Conduita ilicită se exprimă diferenţiat, în funcţie de forma de răspundere: comiterea unei infracţiuni, săvârşirea unei contravenţii, cauzarea unui prejudiciu, săvârşirea unei abateri disciplinare.

b) **Vinovăţia**

În cadrul relaţiilor sociale, acţiunea umană ridică problema libertăţii de acţiune.

Răspunderea este atrasă tocmai datorită faptului că omul este liber să acţioneze, şi în cadrul acestei libertăţi el a ales din multitudinea de acţiuni posibile tocmai pe cea contrară legii, care dăunează echilibrului social.

În domeniul dreptului, libertatea individului este străjuită de norme de drept, conduita lui liberă fiind apreciată după cum este

conformă cu normele de drept în vigoare la un anumit moment istoric, într-o anume societate.

În felul acesta, libertatea apare ca o acțiune orientată, prin care oamenii aleg în cunoștință de cauză, comportamentul.

Atitudinea psihică a persoanei care comite o faptă ilicită, față de fapta comisă şi față de consecințele faptei desemnează VINOVĂȚIA.

Formele vinovăției sunt: *intenția* şi *culpa*.

Intenția, care cunoaşte două forme (intenția directă şi intenția indirectă), se reține ca formă a vinovăției atunci când subiectul acționează deliberat, deplin conştient, urmărind producerea efectului dorit, cunoscând şi asumându-şi riscurile comiterii faptei respective sau acceptă cu uşurință producerea efectului.

Culpa, care cunoaşte şi ea două forme (neglijența şi imprudența), se reține ca formă a vinovăției atunci când subiectul, prin maniera concretă de conduită, nu prevede consecințele faptei sale, deşi trebuia să le prevadă sau, prevăzându-le, speră în mod uşuratic să nu se producă.

Vinovăția, analizată ca element constitutiv şi temei al răspunderii juridice, presupune recunoaşterea capacității oamenilor de a acționa cu discernământ, de a-şi alege modalitatea de a se comporta în raport cu scopul urmărit în mod conştient.

Răspunderea juridică nu intervine în situația săvârşirii unei fapte ilicite, dar fără vinovăție. Astfel de cazuri sunt: starea de minoritate a făptuitorului, legitima apărare, starea de necesitate, cazul fortuit, constrângerea morală, starea de beție fortuită completă.

c) **Legătura de cauzalitate** între fapta săvârşită şi rezultatul acesteia, reprezintă a treia condiție esențială a răspunderii juridice, considerată drept condiție obiectivă.

Răspunderea juridică se declanşează numai în situația în care rezultatul ilicit al faptei săvârşite cu vinovăție este consecința nemijlocită a acțiunii întreprinse de subiectul de drept determinat. Cu alte cuvinte, acțiunea desfăşurată de subiectul activ este cauza producerii efectului negativ pentru ordinea de drept.

Este limpede faptul că între cauză şi efect trebuie să existe o legătură.

Organul de stat însărcinat să stabilească o anumită formă de răspundere (penală, civilă, administrativă etc.) trebuie să stabilească cu maximă precizie şi deplină claritate **legătura de cauzalitate** între

acțiunea ilegală a subiectului activ şi rezultatul concret, material al acestei acțiuni.

Prin urmare, constatăm faptul că organul de stat este pus să răspundă cu preciziune dacă un rezultat produs (uciderea unei persoane, furtul unui bun, distrugerea unui bun, tulburarea ordinii publice etc.) este consecința directă a acțiunii ilicite desfăşurate de o anume persoană.

Pentru stabilirea legăturii de cauzalitate trebuie cunoscute împrejurările exacte ale cauzei, maniera concretă de producere a acțiunii subiectului, consecințele acesteia, analiza factorilor şi condițiilor care au influențat producerea rezultatului etc.

4. FORME SPECIFICE ALE RĂSPUNDERII JURIDICE

4.1. **Răspunderea penală** este un raport juridic de constrângere, născut ca urmare a săvârşirii unei infracțiuni. El se stabileşte între stat şi infractor. În cadrul acestui raport juridic statul are dreptul să tragă la răspundere pe infractor, să-i aplice sancțiunea prevăzută de lege şi să-l constrângă să o execute. Infractorul este obligat să răspundă pentru fapta sa şi să se supună pedepsei aplicate.

Răspunderea penală constituie, alături de infracțiune şi pedeapsă, una din instituțiile fundamentale ale dreptului penal.

Precizări:

– răspunderea penală presupune săvârşirea unui fapt ilicit special, adică a unui **ilicit penal**, care se cheamă infracțiune;

– **infracțiunea**, o dată săvârşită, constituie singurul şi suficientul temei al răspunderii penale. Este deci suficient să se constate existența unei infracțiuni pentru că răspunderea penală să fie declanşată;

– **subiectul activ** al răspunderii penale este statul, pentru că el este singurul împuternicit să exercite constrângerea asupra infractorului, care este considerat subiect pasiv, pentru că asupra lui se răsfrânge sancțiunea penală aplicată;

– **subiectul pasiv** al răspunderii penale este întotdeauna subiectul activ al infracțiunii, adică persoana fizică vinovată de săvârşirea sau de participarea la săvârşirea unei infracțiuni;

– pedeapsa, ca sancțiune tipică de drept penal, se deosebeşte de toate celelalte sancțiuni juridice pentru că reprezintă cea mai dură formă de constrângere (ea poate viza nu numai patrimoniul, dar însăşi libertatea persoanei);

– sancțiunile penale, indiferent că se referă la amendă, confiscare, închisoare etc., **nu au** caracter **reparator**, ele având un scop preventiv şi de înfăptuire a justiției;

– constatarea răspunderii penale se face prin constatarea existenței infracțiunii de către organele judiciare specializate ale statului.

Principiile răspunderii penale:

Principiul legalității răspunderii penale evidențiază faptul că răs-punderea penală trebuie să aibă loc pe baza şi în strictă conformitate cu legea;

Principiul umanismului răspunderii penale este determinat de caracterul democratic şi umanist al întregului nostru sistem de drept, care ține seama de condiția umană;

Principiul răspunderii personale: răspunderea penală are caracter personal, ea se adresează exclusiv persoanei care a comis infracțiunea. În dreptul penal nu este acceptată răspunderea pentru fapta comisă de altă persoană. Nu este admisă răspunderea colectivă;

Principiul unicității răspunderii penale se referă la faptul că săvârşirea unei infracțiuni atrage o singură dată răspunderea penală şi aplicarea sancțiunii;

Principiul prescriptibilității răspunderii penale se referă la faptul că răspunderea penală nu mai poate interveni dacă operează instituția prescripției, adică trecerea unui anumit interval de timp (prevăzut de Codul Penal) de la săvârşirea infracțiunii în care infractorul nu a fost tras la răspundere penală, pentru că această răspundere nu a fost stabilită în interiorul acelui termen.

Înlocuirea răspunderii penale este o instituție juridică în baza căreia instanța de judecată înlocuieşte, în condițiile prevăzute de lege, răspunderea penală cu o altă formă de răspundere juridică ce atrage după sine o sancțiune cu caracter administrativ.

Măsura înlocuirii răspunderii penale se dispune de către instanța de judecată atunci când sunt întrunite, în principal, următoarele condiții:

– pedeapsa pentru infracțiunea săvârşită este închisoarea de cel mult un an sau amenda;

– când a fost recuperat integral prejudiciul cauzat prin fapta săvârşită;

– când fapta săvârşită prezintă un pericol social redus;

– când instanța constată o atitudine şi comportare bună a făptuitorului şi acesta prezintă garanția îndreptării conduitei sale.

Sancțiunile care se aplică în cazul înlocuirii răspunderii penale sunt: mustrarea, mustrarea cu avertisment şi amenda.

Precizare:

Înlocuirea răspunderii penale nu se confundă cu **înlăturarea răspunderii penale**.

Înlăturarea răspunderii penale nu trebuie considerată un act de voință arbitrar al autorității statale, ea fiind legată strict şi determinată de cauze **generale** şi cauze **speciale**.

Cauzele generale sunt: amnistia, prescripția, lipsa plângerii prealabile, împăcarea părților.

Cauzele speciale sunt considerate (cu titlu exemplificativ): desistarea şi împiedicarea producerii rezultatului (art. 22 C.p.), împiedicarea de către participant a consumării faptei (art. 30 C.p.), calitatea de soț sau rudă apropiată a tăinuitorului (art. 221 alin. 2 C.p.), denunțarea faptei de către mituitor (art. 255 alin. 3 C.p.), retragerea mărturiei mincinoase (art. 260 alin. 2 C.p.) şi altele.

Precizare:

Cauzele care conduc la înlăturarea răspunderii penale nu se confundă cu cauzele care înlătură caracterul penal al faptei.

Cauzele care înlătură caracterul penal al unei fapte prevăzute de lege sunt:

– lipsa pericolului social al faptei;
– legitima apărare;
– starea de necesitate;
– constrângerea fizică şi morală;
– cazul fortuit;
– iresponsabilitatea;
– beția fortuită (accidentală);
– minoritatea făptuitorului;
– eroarea de fapt.

4.2. **Răspunderea administrativă** cunoaşte trei forme principale, care vor fi detaliate în cursul de drept administrativ:

a) **răspunderea administrativ-disciplinară**, intervine în situația producerii de abateri care nu au caracterul unei contravenții şi care

atrag sancțiuni ca: destituirea din funcție, expulzarea unui străin, retrogradarea din funcție, avertisment, diminuarea salarizării etc.;

b) **răspunderea administrativ-contravențională**, intervine în situația când o persoană fizică sau juridică săvârşeşte o **contravenție**. Regimul juridic al contravențiilor este reglementat de Legea nr. 180/2002.

Potrivit art. 1 din acest act normativ, legea contravențională apără valorile sociale, care nu sunt ocrotite prin legea penală.

Legea **defineşte contravenția** ca fiind fapta săvârşită cu vinovăție, stabilită şi sancționată prin:

– lege;

– ordonanță şi hotărâre a guvernului;

– hotărâre a *consiliului local* al comunei, oraşului, municipiului sau al sectorului Municipiului Bucureşti;

– hotărâre a consiliului județean;

– hotărâre a Consiliului General al Municipiului Bucureşti.

Obiectul contravenției îl constituie relațiile sociale, bunurile şi interesele legitime apărate prin normele juridice, cărora li se aduc atingere sau sunt puse în pericol de fapta săvârşită.

Subiectul contravenției (autorul) este atât persoana fizică, cât şi persoana juridică care săvârşeşte fapta contravențională.

Sancțiunile contravenționale sunt, potrivit legii, principale şi complementare.

Sancțiunile contravenționale **principale** sunt:

a) avertismentul;

b) amenda contravențională;

c) obligarea contravenientului la prestarea unei activități în folosul comunității;

Sancțiunile contravenționale **complementare** sunt:

a) confiscarea bunurilor destinate, folosite sau rezultate din contravenții;

b) suspendarea sau anularea, după caz, a avizului, acordului sau a autorizației de exercitare a unei activități;

c) închiderea unității;

d) blocarea contului bancar;

e) suspendarea activității agentului economic;

f) retragerea licenței sau a avizului pentru anumite operațiuni ori pentru activități de comerț exterior, temporar sau definitiv;

g) desființarea terenurilor şi aducerea terenului în starea inițială.

În legătură cu subiecții răspunderii contravenționale, legea stipulează în art. 6: „avertismentul, amenda contravențională şi obligarea la prestarea unei activități în folosul comunității se pot aplica oricărui contravenient: persoană fizică sau juridică.

Precizări:

– minorul sub 14 ani nu răspunde contravențional;

– pentru contravențiile săvârşite de minorii care au împlinit 14 ani minimul şi maximul amenzii stabilite în actul normativ se reduce la jumătate;

– minorul care nu a împlinit vârsta de 16 ani nu poate fi sancționat cu închisoare contravențională sau cu obligarea la prestarea unei activități în folosul comunității;

– caracterul contravențional al faptei este înlăturat în cazul legitimei apărări, stării de necesitate, constrângerii fizice sau morale, cazului fortuit, iresponsabilității, beției involuntare complete, erorii de fapt, precum şi a infirmității, dacă are legătură cu fapta săvârşită. Aceste cauze, care înlătură caracterul contravențional al faptei se constată numai de instanța de judecată;

– sancțiunile prevăzute în prezenta lege nu se aplică în cazul contravențiilor săvârşite de militarii în termen (art. 44, alin. 1).

c) **răspunderea administrativ-patrimonială** intervine în sarcina statului pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare săvârşite în procesele penale, pentru pagubele cauzate prin actele administrative emise sau prin nesoluționarea în termenul legal a cererilor adresate autorităților publice.

4.3. **Răspunderea civilă** cunoaşte două forme:

– răspunderea civilă **contractuală** care desemnează obligația debitorului de a repara prejudiciul cauzat creditorului prin neexecutarea obligației asumate în cadrul unui contract;

– răspunderea civilă **delictuală** care desemnează obligația civilă de reparare a prejudiciului cauzat ca urmare a comiterii unei fapte ilicite. Este vorba de o sancțiune civilă care se aplică nu în privința persoanei ci a patrimoniului acesteia (se transmite şi moştenitorilor). În cadrul răspunderii civile delictuale se disting trei forme: răspunderea pentru fapta proprie, răspunderea pentru fapta altei persoane şi răspunderea pentru lucruri, edificii şi animale.

Pentru existența **răspunderii civile** se cer a fi întrunite următoarele condiții: existența unui prejudiciu, existența unei fapte ilicite, existența unui raport clar de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu, existența vinovăției celui care a cauzat prejudiciul (intenție, neglijență, imprudență).

Dacă ar fi să comparăm răspunderea penală cu răspunderea civilă, ar trebui să reținem următoarele:

– în cadrul răspunderii civile găsim și răspunderea pentru fapta altuia, pe care răspunderea penală o exclude categoric;

– în cadrul răspunderii civile nu se operează cu grade de vinovăție, răspunderea este angajată uniform, chiar pentru culpa cea mai ușoară;

– în răspunderea penală se operează cu grade de vinovăție clar delimitate: intenția (directă-indirectă), culpa, lipsa de pericol social, pericol social redus, consecințe grave etc.;

– răspunderea penală nu urmărește prin sancțiunile aplicate să asigure caracterul reparator al faptei, situație caracteristică răspunderii civile.

4.4. **Răspunderea membrilor Guvernului** reprezintă una dintre cele mai discutate probleme apărute după intrarea în vigoare a Constituției României. În art. 108 din Constituție se prevede:

1) Guvernul răspunde politic numai în fața Parlamentului pentru întreaga sa activitate. Fiecare membru al Guvernului răspunde politic solidar cu ceilalți membri pentru activitatea Guvernului și pentru actele acestuia.

2) Numai Camera Deputaților, Senatul și Președintele României au dreptul să ceară urmărirea penală a membrilor Guvernului pentru faptele săvârșite în exercițiul funcției lor.

3) Cazurile de răspundere și pedepsele aplicabile membrilor Guvernului sunt reglementate printr-o lege privind responsabilitatea ministerială".

BIBLIOGRAFIE

1. Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, București, 1997.
2. Dumitru Mazilu, *Teoria generală a dreptului*, București, 1999.
3. Mariana Țipișcă, *Introducere în studiul Dreptului administrativ*, București, 2004.

XV. **SISTEMUL DREPTULUI**

Temele parcurse în cadrul cursului de Teoria Generală a Dreptului au scos în evidență faptul că societatea modernă se caracterizează printr-o amplificare fără precedent a activității normative, de reglementare juridică a domeniilor extrem de dinamice şi complexe ale realității sociale.

Se produce în fapt supraîncălzirea mecanismului de reglementare juridică. Numărul mare de acte normative (peste 20.000 elaborate în ultimii 12 ani în România) existente impune organizarea şi ordonarea acestora potrivit unor criterii moderne. Dreptul nu există şi nu funcționează prin simpla alăturare a actelor normative. El există ca un sistem bine structurat care cuprinde o vastă rețea relațională, riguros organizată şi ierarhizată.

1. NOȚIUNEA DE SISTEM AL DREPTULUI

Sistemul dreptului desemnează structura internă a dreptului, adică organizarea lui interioară, chemată să asigure înfăptuirea unității normelor juridice şi gruparea lor pe subsisteme (instituții juridice, subramuri şi ramuri de drept).

Sistemul dreptului este rezultatul unității ramurilor şi instituțiilor juridice.

2. CUM ESTE CONSTRUIT SISTEMUL DREPTULUI

– elementul care stă la **baza sistemului** este norma juridică, pe care am definit-o ca fiind regula de conduită cu caracter general, tipic, impersonal şi obligatoriu.

– **următorul element** al construcției sistemului dreptului îl reprezintă **instituția juridică** pe care o definim ca un grup unitar de două sau mai multe norme juridice care reglementează o categorie distinctă de relații sociale. Între aceste norme juridice există legătura

care le uneşte şi le conferă o anume particularitate. Sunt considerate instituţii juridice: instituţia proprietăţii, a căsătoriei, a adopţiei, a răspunderii penale, a infracţiunii, a contractului, a moştenirii etc.

Aceste instituţii juridice sunt reglementate în legislaţia fiecărui stat nu de o singură normă juridică, ci de un complex de norme juridice legate între ele printr-un sistem de conexiuni care le conservă individualitatea şi trăsăturile proprii şi, în acelaşi timp, le topeşte şi le transformă într-o nouă entitate juridică (abstractă) de sine stătătoare.

Este evident faptul că normele juridice care alcătuiesc şi definesc o instituţie juridică dau naştere la raporturi juridice specifice.

– **al treilea element** al construcţiei sistemului dreptului îl reprezintă **subramura de drept**, pe care o definim ca o grupare de instituţii juridice ce reglementează o categorie mai mare de relaţii sociale, grupate de regulă în coduri distincte. Sunt considerate subramuri de drept: dreptul maritim, dreptul vamal, dreptul contabil, dreptul fiscal, dreptul penal militar, dreptul poliţienesc, dreptul parlamentar etc.

– **al patrulea element** al construcţiei sistemului dreptului îl reprezintă **ramura de drept,** pe care o definim ca un ansamblu de norme juridice care reglementează o categorie mai mare de relaţii sociale, legate între ele prin trăsături comune, folosind, de regulă aceeaşi metodă de reglementare. Sistemul dreptului cuprinde următoarele ramuri de drept: dreptul constituţional, dreptul penal, dreptul procesual penal, dreptul civil, dreptul procesual civil, dreptul administrativ, dreptul muncii, dreptul financiar, dreptul internaţional public, dreptul internaţional privat.

– **al cincilea element** al construcţiei sistemului dreptului îl reprezintă **cele două mari diviziuni ale dreptului:** dreptul privat şi dreptul public.

Fiecare diviziune cuprinde mai multe ramuri de drept.

Astfel, **dreptul privat** cuprinde dreptul civil şi dreptul comercial, care reglementează relaţiile sociale, patrimoniale şi personale nepatrimoniale la care participă persoanele fizice.

Dreptul public cuprinde: dreptul constituţional, dreptul penal, dreptul administrativ, dreptul muncii şi protecţiei sociale, dreptul financiar, dreptul procesual penal.

În chip GRAFIC, sistemul dreptului se înfăţişează sub forma unei PIRAMIDE, a cărei BAZĂ o constituie NORMA JURIDICĂ pe care sunt

clădite etajele următoare: instituțiile juridice, subramurile de drept, ramurile de drept şi diviziunile de drept.

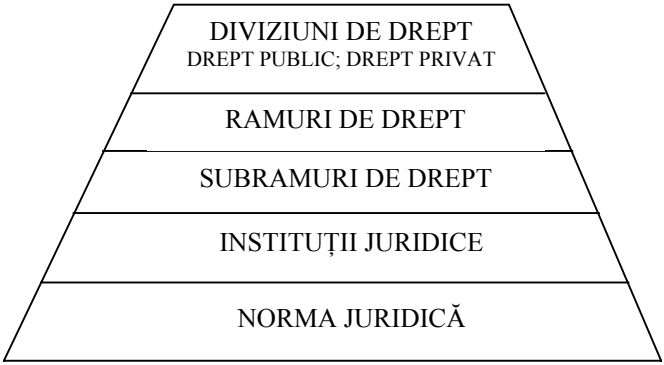

Precizări:

– **ramurile de drept,** care cuprind cea mai largă grupare de norme juridice, se structurează după următoarele criterii:

– după **obiectul** reglementării juridice, respectiv relațiile sociale ce cad sub incidența normelor juridice;

– după **metoda** reglementării, respectiv modalitatea practică de înființare a conduitei subiectelor de drept;

– după **principiile** comune ramurii respective de drept.

– sistemul dreptului nu este o construcție rigidă: în evoluția lui sistemul înregistrează apariția unor noi ramuri sau subramuri de drept, a unor noi instituții juridice. Se vorbeşte astăzi de dreptul spațial, dreptul energiei nucleare, dreptul proprietății intelectuale, dreptul afacerilor, dreptul bancar, precum şi de noi instituții juridice: instituția pieței de capital, instituția privatizării etc.

– sistemul dreptului evoluează o dată cu societatea. El este dependent de evoluția relațiilor sociale. Caracterul său dinamic este pus în evidență de apariția unor noi norme juridice, de noi raporturi şi instituții juridice.

3. DE CE ESTE NECESAR STUDIUL SISTEMULUI DREPTULUI?

– în primul rând, pentru că prin studierea şi înțelegerea mecanismelor sale de funcționare, se pot depista rapid lacunele, respectiv

zonele şi domeniile realităţii sociale care nu sunt reglementate juridic sau sunt insuficient reglementate (spălarea banilor, crima organizată, protecţia martorilor etc.);

– în al doilea rând, pentru că el identifică normele juridice perimate, care nu mai corespund realizărilor. Exemple: completarea legislaţiei în domeniul privatizării, a organizării pieţei de capital, elaborarea de noi legi pentru domeniul bancar, reglementarea procedurii falimentului etc.;

– în al treilea rând, pentru că sistemul dreptului asigură concordanţa, articularea între normele juridice, instituţiile juridice şi ramurile dreptului;

– în al patrulea rând, pentru că sistemul dreptului asigură sistematizarea normelor juridice prin cele două forme: codificarea şi încorporarea;

– în al cincilea rând, pentru că numai un sistem închegat de drept poate asigura buna interpretare şi aplicare a dreptului.

4. NELINIŞTEA DREPTULUI

Niciodată în cursul istoriei speţa umană nu s-a aflat în faţa atâtor probleme complexe ca la începutul acestui mileniu: explozia demografică în ţările slab dezvoltate, scăderea demografică în ţările superindustrializate, criza alimentară pe care o suportă miliarde de oameni, conflictele religioase, terorismul, expansiunea crimei organizate, accentuarea decalajului dintre bogaţi şi săraci, creşterea manifestărilor violente în rândul tinerilor, dispariţia sistemelor de valori.

Oamenii se simt fără apărare, sunt catapultaţi într-o lume pe care nu o înţeleg şi care nu îi înţelege, sunt copleşiţi de multitudinea de fenomene care vin din toate părţile şi asistă pietrificaţi la avalanşa de pseudosoluţii pe care guvernanţii le oferă într-o epocă în care conceptele de globalizare, universalizare, mondializare sunt rostite cu o frecvenţă năucitoare.

Statele puternice, cu legi şi structuri democratice, violează legea internaţională, ori de câte ori se pune problema intereselor lor naţionale directe. Deseori, religiile servesc ca scuză pentru lupta fratricidă (Irlanda, Kosovo, Liban, Indonezia etc.) alimentată de ambiţiile celor puternici.

Pentru cele mai multe ţări principiul suveranităţii este din ce în ce mai incompatibil cu realităţile globalizării şi interdependenţelor.

Guvernele dau prioritate soluțiilor folositoare politic pe termen scurt, neglijând sistematic perspectiva pe termen lung. Consecința acestor politici de guvernare o constituie acumularea de probleme nerezolvate şi permanentele crize de guvernare. Ciclul normal parlamentar de patru sau cinci ani între alegeri este o trăsătură a guvernării democratice. Jocul puterii, al partidelor politice, determină ca atât administrațiile cât şi opoziția să răspundă rapid la problemele de importanță imediată pe care le pune electoratul, dacă doresc să dețină în continuare sau să câştige puterea la viitoarele alegeri.

O zonă de puternică neliniște o constituie cea legată de justețea luării deciziilor importante, în condițiile manifestărilor vădite de descentralizare şi autonomie locală (Iugoslavia), în contrapondere cu ambițiile de centralism promovate de unele guverne.

Aceasta accentuează neîncrederea în guverne, partide politice şi personalități publice, îngrijorarea față de creşterea birocrației şi corupției, absenteismul la urne şi alienarea generală a societății.

Oamenii se simt abandonați de autorități: se impune o reformă a statului şi, implicit, a dreptului, o reformă reală care să facă din oameni parteneri reali, activi şi conştienți în procesul de conducere democratică.

Societatea de mâine, indiferent cum îi vom spune: globală, universală sau mondială, nu poate fi reală şi nu poate fi mai bună decât cea de astăzi dacă nu „soarbe" din licoarea sublimă a valorilor morale şi spirituale care-i pot asigura dinamica necesară. Deasupra culturilor, religiilor şi filosofiilor există în ființa umană o sete de libertate, a aspirației de a-şi depăşi limitele care nu au putut fi abolite de nici o dictatură şi nici o altă forță.

Persoanele sunt confruntate cu contradicții culturale, suferă de lipsa identității, nu au conturată motivația muncii, sunt obsedate şi îngrijorate de decăderea religiei, a valorilor şi cerințelor tradiționale. Această stare conduce la instaurarea supraconsumului, a hiperindividualismului, a egoismului, a înstrăinării individului.

Omul simte în sinea lui că nici statul şi nici dreptul nu-l mai consideră figura centrală a realității sociale, se consideră ignorat într-o lume din ce în ce mai străină lui, o lume imorală în care elitele sfidează marea masă a indivizilor.

Omul din societatea începutului de mileniu trei cere să-i fie respectate valorile permanente: libertatea, drepturile omului şi responsabilitățile, viața familială, drepturi egale pentru femei şi bărbați, înțelegere

şi protecţie pentru oamenii în vârstă şi handicapaţi, toleranţă, respect pentru viaţă şi pace, lupta pentru adevăr.

Noile realităţi impun o nouă **etică a naturii** dictată de cutremurătoarele probleme ale mediului, o **etică a vieţii** exemplificată prin progresele uimitoare ale geneticii, o **etică a dezvoltării**, rezultată din decalajul inuman dintre săraci şi bogaţi, o **etică a imaginilor** care ar trebui să modereze influenţa televiziunii prin excesiva dramatizare a imaginii, o **etică a solidarităţii** dictată imperios de faptul că dimensiunea problemelor puse de omenire astăzi necesită cooperare între oameni, ca o condiţie pentru supravieţuire.

Trebuie să spunem că prea de multe ori valorile „colective" sunt cele ce sunt impuse prin norme juridice, prin drept în ultimă analiză, de către aceia care deţin puterea, care doresc cu orice preţ să-şi impună valorile lor, prin nesocotirea valorilor altora sau chiar prin suprimarea acestora.

Într-un asemenea cadru, DREPTUL este neliniştit. Neliniştea lui vine din ofensiva ideologiilor care nu fac distincţie dintre drepturile oamenilor şi drepturile banilor, care echivalează libertatea şi drepturile persoanelor individuale cu libertatea pieţei şi drepturile de proprietate. Libertatea pieţei înseamnă tot mai multă libertate banilor, iar când drepturile sunt o funcţie a proprietăţii şi nu a persoanei, este limpede că numai cei care deţin proprietatea au drepturi.

Neliniştea DREPTULUI este alimentată de tendinţa acestor ideologii de a impune drept obligaţie fundamentală a individului aceea de a respecta contractele şi drepturile de proprietate ale semenilor săi, aceştia din urmă fiind practic eliberaţi de obligaţii faţă de cei ce nu au proprietate.

Dreptul riscă să instituţionalizeze sărăcia, lăcomia, disprețul faţă de om şi comportamente abuzive.

Dreptul riscă să instituie un sistem penal care acţionează la baza societăţii şi nu la vârful acesteia.

Sociologii dreptului evidenţiază cu claritate faptul că legiuitorii sunt interesaţi de părăsirea unui anumit tip de ordine juridică. Nu ne mai surprinde faptul că vânzarea pe nimic a unei părţi din avuţia unui popor se numeşte „privatizare" şi nu furt, că aducerea unor familii şi comunităţi întregi în stare de sărăcie se numeşte „disponibilizare" sau „raţionalizare" şi nu genocid.

Dreptul are motive de nelinişte şi pentru simplul fapt că închisorile sunt ticsite de infractori aparţinând straturilor inferioare ale societăţii, care au furat, au violat, au tâlhărit sau au comis alte infracţiuni mărunte.

Elitele nu au reprezentare în puşcării! Nu pentru că acestea nu ar comite infracţiuni, ci pentru că organele speciale ale statului nu vor, nu pot sau nu ştiu să descopere infracţiunile săvârşite de aceştia. Infractorii care acţionează în lumea afacerilor ajung în instanţele de judecată, în cazuri rarisime şi extreme. Contrabandiştii, traficanţii, delapidatorii şi autorii evaziunilor fiscale au şanse infinit mai mari de a-şi rezolva cazul în afara tribunalului decât hoţii mărunţi şi criminalii de rând.

Dreptul are şi alte numeroase motive de nelinişte... Le recepţionăm zilnic şi ne întrebăm cum va reuşi DREPTUL să fie drept, pentru fiecare dintre noi şi pentru toţi laolaltă.

Printre termenii care au dispărut în ultimii zece ani din vocabularul curent este şi cel de „legalitate". Noţiunea înseamnă respectarea legii, în sens general.

Gaius definea **legea** ca fiind *quod populus romanus iubet atque constituit*, adică *ceea ce poporul roman porunceşte şi rânduieşte*.

Cele mai importante măsuri ale statului în domeniul economic, social, cultural şi al ocrotirii drepturilor şi libertăţilor democratice îmbracă forma legilor. Respectarea legii exprimă atitudinea cetăţenilor, a organelor de stat, a organismelor sociale şi organizaţiilor de orice fel faţă de actele normative în vigoare, faţă de normele juridice.

Un ministru în funcţiune afirmă într-o conferinţă de presă că *deşi este proastă şi nu ne favorizează, Legea proprietăţii publice nu va afecta procesul...* De fapt, nu este singura persoană publică ce afirmă despre o lege că este proastă. Norma juridică are un caracter general, impersonal, şi nu poate, oricât de perfectă ar fi exprimarea ei, să cuprindă toate situaţiile posibile care apar în viaţă. Poate că o lege este proastă, dar este *lege.* O lege este dură, dar este *lege*.

Respectarea normelor de drept constituie o condiţie necesară pentru realizarea prevederilor dreptului şi pentru crearea ordinii de drept. Nici un tip istoric de stat, nici un sistem de drept nu se poate lipsi de respectarea prevederilor care exprimă voinţa de stat, care fixează măsurile principale ale statului în conducerea vieţii economice, sociale, culturale etc.

Dacă un ministru declară în mod public că o lege este proastă, cum mai poate – acelaşi ministru – să ceară respectarea acesteia de către subordonaţi, de exemplu?

Legalitatea se referă atât la procesul de elaborare, cât şi la cel de aplicare şi realizare a normelor juridice. O cerinţă a legalităţii este şi respectarea ierarhiei actelor normative, în special **respectarea supremaţiei legii.** Or, legislaţia ultimilor ani este parazitată de o **mulţime de instrucţiuni, norme metodologice, ordine şi alte asemenea acte, care, contrar principiului supremaţiei legii statuat în Constituţie, sunt emise cu depăşirea competenţei**, adaugă **la lege sau sunt contrar prevederilor legii.** Aşadar, în practică se constată **o inversare a ierarhiei actelor normative, pe primul loc fiind plasate instrucţiunile de aplicare şi nu legea.** Este adevărat că astfel de acte pot fi atacate în justiţie, dar sunt puţine persoane – fizice şi chiar juridice – care îşi pot permite să cheltuiască bani şi să aştepte mai mulţi ani pentru ca instanţa judecătorească să anuleze un act emis în disprețul legii.

Astfel de manifestări nu sunt izolate. Înregistrăm o atitudine cvasigenerală de lipsă de respect faţă de lege.

Este firesc ca **DREPTUL** să fie neliniştit.

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1997, p. 320-328.
Dumitru Mazilu, *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1999, p. 306-326.